

Gudhems härad.

Gudhems härad begränsas i V av Skånings härad, i N av Valle och Kåkindes härad, i S av Vilske och Vartofta härad. Det ligger sålunda i hjärtat av Västergötland, på slättbygden mellan Skara, Skövde och Falköping, inom landskapets största siluområde.

Markens mjuka kurvatur och rika men tuktade växtlighet vittnar om långvarig kultivering, och forn-lämningar och fornfynd ge vid handen, att bygden har varit odlad sedan urminnes tid. Runt den bördiga slättens horisont resa sig västgötabergets skogklädda höjder, Billingen, Mösseberg, Ålleberg, Gerumsberget, Varvsberget, Plantaberget, och bidraga på sitt sätt till landskapets monumentala karaktär. Sin egenskap av storbygd har trakten behållit genom medeltiden in i nyaste tid. Genom Gudhem gick konungarnas eriksgata. På Ingatorp bodde enligt traditionen Stenkils son, kung Inge d.ä., och på Hångers kyrkogård skall (omkr. 1110) hans stoft ha jordats, innan det fann sin slutliga vilostad i Varnhem. Till Gudhem förlade cistercienserna under senare hälften av 1100-talet Sveriges första nunnekloster.

Gudhems härad tillhörde under medeltiden Gudhems bo i Västergötlands sydöstra fjärding. I befolkningshänseende intar det en rangplats och överträffas endast av Vadsbo, Kållands, Kinne, Vartofta och Skånings härad. Enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL företräder det $\frac{1}{20}$ av landskapet.

Runinskrifterna äro förhållandevis talrika, 19 stenar. Det är emellertid anmärkningsvärt, att flertalet av dessa inskrifter förekomma på liggande gravstenar, i några fall dessutom jämsides med latinsk skrift. Det stämmer väl med historiska fakta om bygdens centrala ställning i kyrkligt avseende under den allra äldsta kristna tiden.

Häradets 19 runinskrifter fördela sig på följande 13 av de 24 socknarna: Bjärka 1, Broddetorp 3, Brunnhem 1, Dala 1, Edåsa 1, Gudhem 3, Hornborga 1, Håkantorps 1, Högstena 2, Rådene 1, Södra Kyrketorp 1, Ugglum 2, Valtorp 1. Vid Dagsnäs i Bjärka sn stå dessutom fem runstenar, vilka alla emellertid äro ditflyttade från platser utom häradet.

13 inskrifter ha med säkerhet varit anbragta på liggande gravstenar: Vg 81, 84, 86–89, 91, 93–97, 111. Ytterligare en sten har förmodligen också legat: Vg 80. 2 inskrifter äro ristade på resta stenar: Vg 90, 92. De 3 återstående, fragmentariska (Vg 82, 83, 85) ha förmodligen också tillhört resta stenar.

15 inskrifter äro bevarade: Vg 81, 82, 85–96, 111, medan 4 förkommit: Vg 80, 83, 84, 97. Av de bevarade monumenten äro 5 hela med fullständiga inskrifter: Vg 86, 90, 93–95; 5 stycken äro mindre eller obetydligt skadade med numera ofullständiga inskrifter: Vg 81, 88, 89, 91, 96. 5 stenar (Vg 82, 85, 87, 92, 111) äro mer eller mindre fragmentariska. För 2 av dessa (Vg 87, 92) ha inskrifterna kunnat delvis suppleras ur äldre bilder, som visa mindre omfattande skador. Av de förkomna stenarna ha Vg 84 och Vg 97 varit oskadade; av Vg 80 har funnits större delen, av Vg 83 endast ett obetydligt fragment.

På ursprunglig plats står med all sannolikhet Vg 90, nämnd i källorna redan 1287, tidigast av alla svenska runstenar. De övriga 18 äro alla flyttade. Dock torde man kunna utgå ifrån att några ännu befinna sig i närheten av ursprunglig plats. Det gäller i första hand de gravstenar, som påträffats i kyrkor eller på kyrkogårdarna: Vg 87–89. Av häradets runstenar förvaras numera 3 i Skara museum: Vg 81, 86, 91, samt 4 i Statens historiska museum: Vg 94–96 och 111 (tills vidare).

Frånsett omnämmandet år 1287 av Vg 90 äro de äldsta uppgifterna om Gudhems häradets runinskrifter från tiden omkring 1670. Vid denna tidpunkt ha 8 stenar avtecknats för Antikvitetskollegiets räkning av

ritarna E. Brenner (Vg 87, 94, 95), J. Leitz (Vg 84, 92, 96, 97) och P. Törnwall (Vg 90). Samtliga 8 äro återgivna i *Bautil* (1750). Från slutet av 1700-talet ha vi säkra uppgifter om ytterligare 2 inskrifter: Vg 80, 93. Dessa 2 jämte de tidigare kända 8 ingå i J. G. Liljegrens *Runurkunder* (1833). På 1800-talet tillkommo 6 stycken: Vg 81–83, 86, 88, 91. De senaste tillskotten, på 1900-talet, äro tre: Vg 85, 89, 111. Så sent som år 1951 gjordes återupptäckten av ett fragment tillhörande den till största delen förkomna stenen Vg 87.

Bjärka sn, Dagsnäs. Se Vg 59, 67, 122, 184, 186.

På en upplagd stenkulle i Dagsnäs park, 75 m. N om manbyggnadens norra gavel, finnes en stenhäll rest, på vilken Per Tham med runor har låtit rista vissa data i gårds- och parkanläggningens historia.

80. Bjärka sn, Härlunda kyrka.

Litteratur: L 1560. O. Benedicti, Anteckning [1672] (avskrift av J. P. Carlmark, ävensom dennes kommentar, i *Antiqviteter 1*, Stifts- och Landsbibl., Skara); C. G. G. Hilfeling, Anteckning (i: J. G. Liljegren, *Fullständig Bautil*, ATA); N. H. Sjöborg, *Svenske fornlämningar 1832*, s. 7 f. (ATA, ett ex. jämväl i KB F m 21); J. P. Carlmark, *Fornlämningar inom Skara församling, 1864* (Stifts- och Landsbibl., Skara); K. Torin, *Runinskrifter ... nu ej tillfinnandes* (VFA); S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid I* (1937, rev. 1945), nr 638.

Avbildningar: Hilfeling, osign., laverad teckning (i a. a.); Sjöborg, bläckteckning (i a. a.); bläckteckning i Carlmark a. a. 1864 (foto i ATA).

Runstenen är numera förkommen.

I J. P. Carlmark, *Antiqviteter 1*, finns följande anteckning [1672] av komminister Olaus Benedicti i avskrift av Carlmark: »En sten uti Härlunda Kyrkas Vapnhus med runebockstäfver är förd ifrån Gudhems kloster, så stor som en likhall och är nu i två delar sprucken.» Carlmark tillägger: »Är förmodligen den samme Runsten, som finnes på Härlunda n. v. Kyrkogård». — C. G. G. Hilfeling, som har sett stenen och lämnat en teckning av den (bevarad i *Fullständig Bautil*), skriver i anslutning till denna: »Den 1. Julij 1788 besågs och afritades denne Runesten; som ligger på Bierka bys förriga Kyrkogård; hvilken jämte det en del af Inscription är oläselig, ej tyckes vara rätt gammal eller ägta». — N. H. Sjöborg börjar sin beskrivning av stenen på följande sätt: »På Herrlunda gamla kyrkogård är äfven en förut ej uppgifven sten hvilken här visas».

Proveniensen torde numera icke med absolut säkerhet kunna fastställas. Såväl Bjärka som Härlunda kyrkor äro raserade och kyrkogårdarna övergivna, och de båda förutvarande, självständiga socknarna ha nu gemensam kyrka i Bjärklunda. Härlunda gamla kyrka låg vid komministerbostället och Bjärka ej långt från Hornborgasjön (O. Sjögren, *Sverige 3*, s. 538). Troligen har Benedicti och Sjöborg rätt: Stenen har funnits vid Härlunda kyrka, först förvarad i vapenhuset, senare på kyrkogården. Att den var intagen i vapenhuset är ett visst stöd för Benedictis uppgift, att den kommer från Gudhems kloster.

Uppgift om stenmaterialet saknas. Stenen skall ha varit nära 2 m. lång och intill 0,70 m. bred (Hilfeling). Utom inskriften bär stenen en figural utsmäckning, en man bärande ett processionskors.

Inskrift (enligt Hilfelings teckning):

. . . - rn : kerpi : stin : gnumante . . . oper : sinum

5 10 15 20 25

[Bio]rn gærði sten gnumante, [br]oður sinum.

»Björn gjorde stenen åt gnumante, sin broder.»

18 - 578280. *Västergötlands runinskrifter.*

Fig. 119. Vg 80. Bjärka sn, Härlunda kyrka. Efter teckning av Hilfeling.

Till läsningen: Inskriftens båda namn ha lästs olika. Sjöborg: **arni, kaumale**; Gardell: ... **rni, gnumæte**. Ingen av det sista namnets former svarar mot något tidigare känt namn.

Oavsett den något tvivelaktiga ornamentala utformningen tala språkliga skäl för att inskriften är av tämligen sent datum. Måhända är ristningen en efterbildning.

81. Broddetorps sn, gamla kyrkogården. Nu i Skara museum.

Pl. 65–67.

Litteratur: T 30. H. Hildebrand, Valle härad, Reseberättelse från 1871 (ATA), Svenska runristningar (i: VHAA:s Månadsblad 1877, s. 545 f.), Några ord om Västergötlands äldre medeltidskonst (i: Svenska fornminnesföreningens tidskrift 5, 1881–83, s. 257 f.); O. v. Friesen, i Fornvännen 1919, s. 121, i Runorna (Nord. kultur 6, 1933), s. 234; K. E. Sahlström m. fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 139; O. Sjögren, Sverige 4 (1933) s. 396; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 670.

Äldre avbildningar: O. Erlandsson, träsnitt (i T 30); Gardell a.a. 2 (1937, rev. 1946), s. 58.

Runstenen förvaras i Skara museum, inv.nr 7.791. Den utgöres av en trefasad lockhäll till en gravkista. K. Torin iakttog stenen år 1869 »liggande upp och ned vänd i muren, som skiljer kyrkogården från pastorsboställets bakgård». Den uttogs sedermera ur Broddetorps gamla kyrkogårdsmur och införlivades 1870 med Skara museums samlingar.

Sandsten. Längd 1,80 m., bredd 0,78 m. Hällen är avslagen vid ena ändan, varigenom inskriften nu är ofullständig. Läsningen börjar med runraden (A) närmast hällens krön och fortsätter därefter med runraden (B) vid basen. Mittpartiet av stenens runristade skråsida upptages av ett livsträdsornament, den andra skråsidan av en akantusranka nederst och ovanför denna en ranka av kvastpalmeter.

Inskrift:

A. **benðikt · romfarari : let gera : hualf : þenna : ifir · magnus · þoþan dræg · - - - - - s . . .**

B. **ok : doþ : þan om nat : firir · þeira : postla : messaþftan : simonis : æt iute : in þat er ·**

ret · hu . . .

120

Benedikt romfarari let gæra hvalf þenna yfir Magnus, goðan dræng ... Ok do hann om natt fyrir þeira postla mæssaþftan Simonis et Iudæ. En þat er rett hv[ærium at biðia Pater].

»Benedikt romfarare lät göra denna gravvård över Magnus, en god ung man ... Och han dog under natten före apostlarna Simons och Judas' mässafton. Envar bör (här bedja Pater noster).»

Till läsningen: Inskriften är i början otydlig, r. 1–16. I r. 4 finnas endast svaga spår av hst och inga spår av bst. 6 **k** har endast svaga spår av bst, detsamma gäller 7 **t**. Punkten i 20 **g** är osäker, likaså i 40 **g** och 52 **g**. 44 **k** är i det närmaste utplånad. I 46 **þ** är bst mycket otydlig. R 53–54 äro skadade i toppen, där inga bistavar kunna iakttagas. R. 54 har möjligen **n**-bst. Av r. 55–56 finnas inga säkra spår av bistavar. Därefter ser man två huvudstavar och sedan delar av en säker **s**-runa (59). Även B-raden är mycket otydlig i början. Av de 6 första runorna (60–65) finnas endast svaga spår. I 68 **m** är högra bst osäker. R. 106 är stungen **þ**-runa. 122 **u** har hela hst och toppen av bst bevarade.

Torin sökte förgäves läsa inskriften. På grundval av hans uppgifter lämnade G. Stephens följande försök till supplerung av inskriften:

A: **erikr : eps : skarens : let : gera : hualf : þensa : eftr : magnus : faþer : beþ : pater : nos . . .**

B: **satte : sten : þense : firar : þeira : postla : messo : afton : simonis : a : þiu : teonþa : iar : rethar . . .**

Denna har sedan i allmänhet godtagits i litteraturen. Inskriftens första namn, som enligt Stephens och Torin visserligen »är mycket otydligt» men »utom allt tvifvel varit ERIKR», har ansetts tillhöra en känd biskop Erik i Skara (1267 el. 68–1278). Attributionen har också tillmätts avgörande betydelse för dateringen av den gravstentyp, som hällen representerar (jfr v. Friesen i *Runorna*, 1933). Helt oemotsagd blev dock icke Stephens. Redan H. Hildebrand bemöter honom i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift* 5 (1881–83) med följande yttrande: »Genom noggrann granskning af stenens inskrift, som på flere ställen är illa skadad, har jag för några år sedan kommit till det resultat, som jag tror skall vinna godkännande af hvarje opartisk domare, att denna läsning icke är riktig och att på stenen icke finnes något, som talar om biskop Erik i Skara.» Hildebrand hade år 1871 granskat inskriften, och i *VHAA:s Månadsblad* 1877 förklarade han preliminärt, »att läsningen *Erikr eps skarens* saknar stöd i de nu bevarade dragen». H. Jungner har — med tvekan — föreslagit en läsning 53–58 **enegiæ**, som han sammanställer med fisl. *einga*, fsv. *ænge*, adj. 'enda'; i följande tecken ser han första runan i *sun*, och hela det skadade partiet skulle i enlighet härmed kunna suppleras *ænge sun sinn*. Utom att man ur syntaktisk synpunkt väntat en apposition av släktskapskaraktär placerad före *godan dræng*, är förslaget mindre sannolikt med hänsyn till de ytterst obetydliga runspåren i stenens vittrade yta.

Fsv. *hvalf* betyder enligt Söderwalls ordbok 'välvt rum, välvt tak, valv i en kyrka, gravvalv'; det har neutralt genus (liksom i nsv.); ett enstaka ex. uppvisar feminint genus. Av denna inskrift och åtskilliga andra, främst västgötska och gotländska, framgår att runsv. *hvalf* har haft en annan betydelse. Västgötainskrifternas *hvalf* förekommer uteslutande på kistlockformiga gravhällar och är genomgående maskulinum, medan ordet på de gotländska gravstenarna i några fall har neutralt genus; i övriga fall är genus icke uttryckt. På runstenen från ön Berezanj i Dnjeprmyningen (jfr T. J. Arne i *Fornvännen* 1914, s. 44 f.) står **ha-f pisi**. Inskriften är anbragt på en gavelsten till en gravkista från 1000-talet av den typ som vi ha lämningar av på Häggesleds kyrkogård. *Hvalf* avser här säkerligen icke bara gavelhällen utan hela gravmonumentet. Samma betydelse 'gravkista' kan man också utan hinder tillägga ordet på de västgötska och gotländska gravstenarna, ävensom Ög 240 och U 170. S. Gardells åsikt (*Gravmonument från Sveriges medeltid* 1, 1937, rev. 1945, s. 106), att *hvalf* endast avser själva lockhällen och ej gravmonumentet i dess helhet, torde icke kunna styrkas av tillgängligt material, i varje fall icke med stöd av den anförda U 170, där de båda orden *stæinn* och *hvalf* avse både till art och lokal helt skilda monument. Se vidare U 170.

Magnus' dödsdag anges till natten före den 27 oktober, vigilian före Simons och Judas' dag. Denna var en av den katolska kyrkans stora högtidsdagar och firades den 28 oktober. Tidpunkten anges i den avsikten, att en dödsmissa den dagen skall läsas.

Den fragmentariska uppmaningen till förbön återfinnes fullständig på Vg 76.

Benedikt romfarari bringar, utan att fördenskull något samband ifrågasättes, i erinran den kraftfulle biskop Bengt i Skara, som i kyrkliga ärenden begav sig till Rom 1220 och ännu 1221 befann sig där. Den västgötska biskopslängden innehåller hårda omdömen om Bengt, och han beskylls för att ha förslösat biskopstolens intäkter på krigiska rustningar. (Jfr S. Ambrosiani i *Festskrift till C. G. Malmström*, 1902). I den krigiska sfären hör ju också *dræng* hemma.

82. Broddetorps sn, Fjällåkra, Frimansgården. Nu i kyrkan.

Pl. 67.

Litteratur: T 25. Fornminnesinventering 1926 (ATA); A. Blomberg, Broddetorps pastorat (1929), s. 72; Handlingar 1931, 1936 i ATA; K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 139.

Äldre avbildning: O. Erlandsson, träsnitt (i T 25).

Det nu återstående fragmentet av denna runsten finns sedan år 1936 uppställt i Broddetorps kyrkas vapenhus. K. Torin, som först erhöll uppgift om fragmentets förekomst, uppsökte detsamma år 1869 och

fann det strax utanför och V om ladugården till Frimansgården i Fjällåkra by. Senare har det stått uppställt mot baksidan av minnesstenen över A. A. Afzelius ett 10-tal m. NV om manbyggnaden till Frimansgården.

Ljus kalksten. Storlek 0,73 × 0,60 m. Fragmentet har förmodligen tillhört en tämligen stor sten. Runorna äro djupt huggna och tydliga.

Inskrift:

... : rispi : ... a : kupa₁₀ :

... resti ... [harð]a(?) godan.

»... reste ..., en mycket(?) god ...»

Till läsningen: I sk före l r är undre punkten något skadad genom brottet. 2 i är ej stungen. Av 6 a återstår endast mellandelen i brottets kant, runan säker. 7 k är ej stungen. 10 o har bistavar endast t.h. om hst.

83. Broddetorps sn, komministergården.

Litteratur: T 26. Handlingar 1931 i ATA.

Det av Torin uppmärksammade runstensfragmentet, liggande »som trappa i Komministergårdens flygelbyggnad», är nu försvunnet och förgäves eftersökt. Gården ifråga ligger på 500–600 m. avstånd från Frimansgården, närmare vattendraget Fljan. Den nämnda flygelbyggnaden revs 1925–26, och möjligen var det vid detta tillfälle, som fragmentet gick förlorat, oaktat A. Blomberg utan reservation medtagit uppgiften i sin år 1929 tryckta Ortsbeskrivning, *Broddetorps pastorat*.

Uppgift om stenmaterialet saknas. Ungefärligt mått, beräknat efter skalan på bilden T 26, 1,34 × 0,90 m.

Inskrift:

... sun : ...

... sun(?) ...

»... son(?) ...»

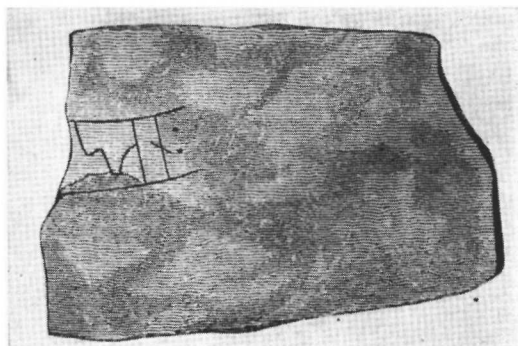

Fig. 120. Vg 83. Broddetorps sn, komministergården. Efter T 26.

Broddetorps sn, Toltan.

»Att en vacker Runesten blifvit nedlagd i en qvarndamm vid Tolta i Broddetorps församling, sedan han en lång tid först tienat till spång öfver en liten Bäck, med skriften nedåt vänd, har jag hört med förtrytsamhet», skriver Th. Ljunggren i brev den ³⁰/₁₀ 1792 till Per Tham (ATA). Uppgiften har icke kunnat bekräftas.

84. Brunnhems sn(?), gamla kyrkogården.

Litteratur: B 948, L 1690. J. Peringskiöld, Monumenta 9, p. 68, bl. 36; Th. Ljunggren, Anteckning ⁶/₃ 1794 (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 151; K. Torin, Register 1875 (VFA); S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 645 (även nr 640).

Avbildningar: J. Leitz, bläckteckning (i Peringskiölds Monumenta, p. 68); J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i samma arbete, bl. 36 samt i B 948); Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 23); Ljunggren, bläckteckning ⁶/₃ 1794 (ATA).

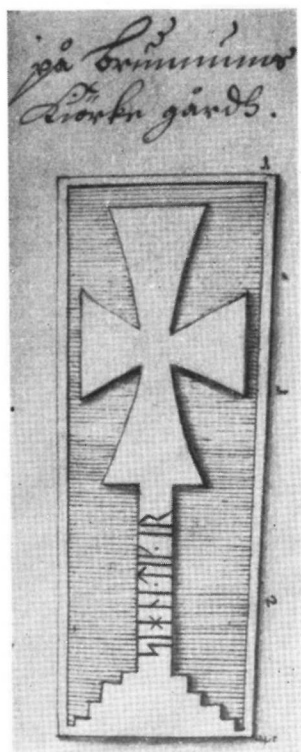

Fig. 121. Vg 84. Brunnhems sn (?), gamla kyrkogården. Efter teckning av Leitz.

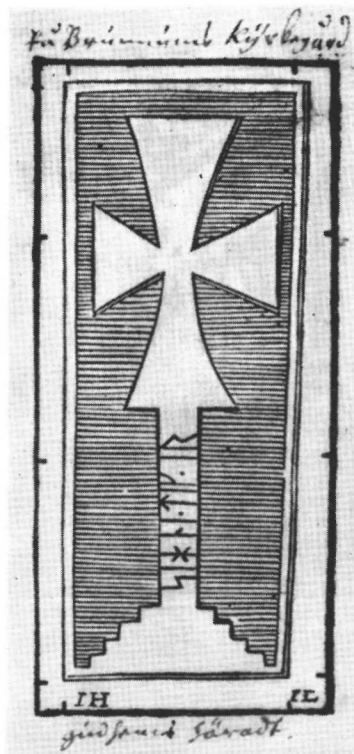

Fig. 122. Vg 84. Brunnhems sn (?), gamla kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 948).

Av J. Leitz' hand äga vi från början av 1670-talet en teckning (i Peringskiöld, *Monumenta* 9), sedermera i träsnitt återgiven i *Bautil* 948, av en gravsten med förmodad runinskrift. Teckningen och träsnittet bära påskriften »på Brunnhems kyrkogård». Samma sten avbildades 1687 av Ulf Christofersson under rubriken »På kyrkogården I Stenstorp». En teckning av Th. Ljunggren $\frac{2}{3}$ 1794 med påskriften »En huggen Sandsten på Stenstorps kyrkogård söder om kyrkan» visar, att stenen ännu vid denna tidpunkt fanns i behåll. Nu är den försvunnen och av H. Jungner förgäves eftersökt på platsen för Brunnhems gamla kyrka (i Brunnhems by), som jämte Stenstorps och S. Kyrketorps gamla kyrkor revs 1817 och ersattes med Stenstorps nya kyrka. Stenstorps gamla kyrka låg på en höjd 500 m. ÖNÖ om nuvarande kyrkan. Platsen markeras nu av en ruinkulle med en minnessten. 1947 eftersöktes stenen här förgäves bland byggnadssten och hållfragment, som ännu ligga i dagen.

Sandsten (enligt Ljunggren). Längd, beräknad efter bilden i *Bautil*, 1,65 m., bredd 0,70–0,60 m.

Inskrift (enligt Leitz' teckning):

sihni · tik · ir
5   10

Till läsningen: Christofersson och Ljunggren ha båda som säkra endast urskilt r. 1–5.

Följande tolkningsförslag har framställts av Jungner: *Signi tik er ...* »Välsigne Dig den (Dig skapade)!» Bland Jungners anteckningar finner man emellertid också uttrycket »Tvivelaktiga runor». En jämförelse med den förmodade runinskriften på gravstenen på Friggeråkers kyrkogård (B 941), som vid närmare granskning visat sig vara naturbildning, ger ett visst stöd åt detta omdöme; se s. 144.

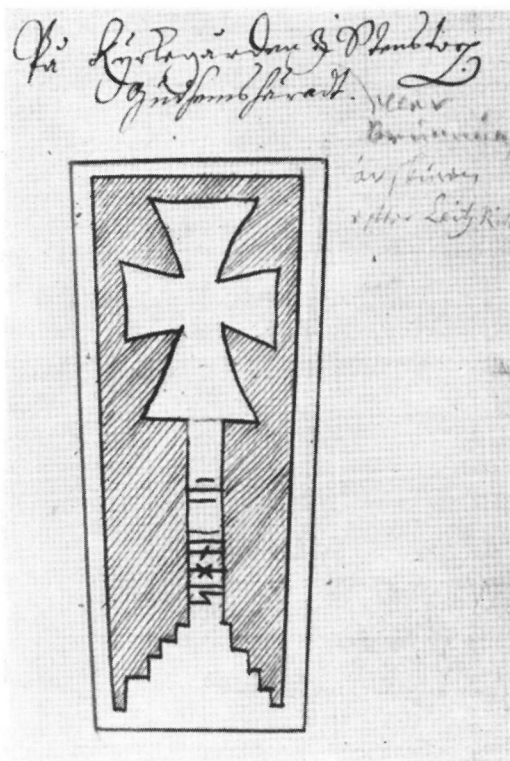

Fig. 123. Vg 84. Brunnhems sn (?), gamla kyrkogården.
Efter teckning av Christoffersson.

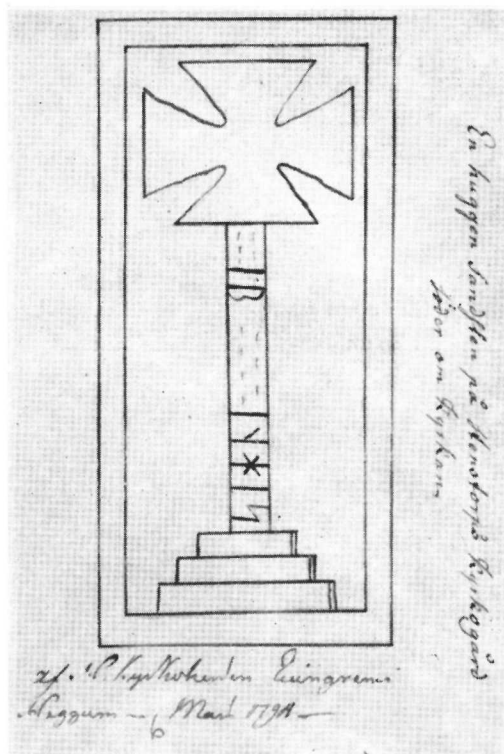

Fig. 124. Vg 84. Brunnhems sn (?), gamla kyrkogården.
Efter teckning av Ljunggren.

85. Dala sn, Stora Dala.

Pl. 68.

Litteratur: Skaraborgs läns Annonsblad ³⁰/₈ 1938; Handlingar 1938 i ATA.

»Angående Daala församling, så hafwer iagh medh flijt ransakat och effterfrågat om alt det som uthj Placatet påbiudes, och hafwer i sanning förnumet att här hafwa alldrig aff whrminness tijdh waret sedde någre steenar antingen medh Rune Bokstäfwer, andre gamble skrifter eller bilder vthugne», skriver kyrkoherden Ericus Christoph. Scarinius i sin den 23 febr. 1667 dagtecknade redogörelse för socknens fornminnen (*Ransakningarna*). Ända till år 1938 kände man icke heller från Dala sn andra runinskrifter än dem Per Tham på 1790-talet låtit inrista på trenne stenar vid Stora Dala säteri (se nedan).

I augusti 1938 påträffades emellertid Vg 85 i den på 1870-talet upplagda stenvuren vid »Dala domarsäte», som är beläget ett par hundra meter N om Stora Dala säteri, V om landsvägen mot Dala station. På stenens ristade yta kvarsitter murbruk, som visar, att den legat inmurad i en stenbyggnad.

Fragmentet står nu vid foten av en kalkstenspelare med ett solur, på den öppna platsen i parken vid Stora Dala, 50 m. NNV om manbyggnadens NV hörn och 40 m. Ö om muren mot den gamla kyrkplatsen i Dala.

Kalksten. Storlek 0,35 × 0,40 m.

Inskrift:

... haraldr . . . . . iR . kik . . . . .

... Haraldr ... [æft]iR kik ...

»... Harald ... efter kik ...»

Till läsningen: 1 **h** är överst bortslagen. 2 **a** har snarast ensidig bst. 4 **a** har dubbelsidig bst, t. h. relativt kort. 6 **t** har vänstra bst bevarad, inga spår av högra bst. Av 7 **r** återstå endast två så gott som parallella stavar. Den högra svänger dock något och är sannolikt bst i **r**. Efter sk finnes i stenens kant ett stycke av en huggen linje såsom en del av en hst (8). Kanten utanför denna linje är en ojämn brottyta. Den andra runraden, som står på samma baslinje som den första, börjar med två ristade stavar, vilka upptill äro avslagna (9–10). Mellan r. 9 och 10 finns en punkt, som emellertid icke är huggen. Avståndet mellan stavarna 10 och 11 är så stort, att r. 10 bör ha varit **f**; inga spår av bistavar finnas dock. Jungner uppfattar stavarna 9–10 som hst och bst i en **u**-runa. På r. 11 är toppen bortslagen; inga säkra spår av bistavar. 12 **i** är kortare än de övriga runorna. Den har tydligen insatts som korrektur efter det att 13 **r** ristats. Ingen av runorna 14–16 **kik** är stungen. Av r. 17 återstår största delen av en hst; troligen spåras hst:s fortsättning i brottytans översta del. Frånvaron av bst på runans nederdel utesluter, att den varit **b**; **f** är däremot grafiskt möjlig. Mitt över hst går en fördjupning som en **n**-bst, men den är troligen icke huggen.

Om namnet *Haraldr* se Sö 179. Inskriftens andra namn, 14–16 **kik**, erbjuder vissa tolkningssvårigheter. Något direkt mot runföljden svarande namn känner man icke. Närmast svarar den dock mot de av Lind upptagna västnordiska binamnen *Keikr* (av adj. *keikr* 'bakåtböjd') och *Kengr* (av appellativet *kengr* 'buk, krök, krampa') samt *Gengr* (av adj. *gengr* 'i stånd att gå, gångbar'). Samtliga namn äro redan som binamn mycket fåtaligt belagda; som självständiga dopnamn kunna de icke påvisas. Vanligare än dessa binamn och känt som självständigt dopnamn är *Kvigr*. Runorna skulle också möjligen kunna åsyfta det från andra runinskrifter kända namnet *Kvikr* (Sö 220, U 174, ev. även Sö 222 och DR 106). Båda dessa sistnämnda förslag förutsätta, att ristaren utelämnat en **u**-runa mellan 14 **k** och 15 **i**.

Mitt emot *Stora Dala* vid vägen finnas tre stenar, på vilka Per Tham enligt egen utsago (*Anteckningar Under och i Anledning Af en Resa Ifrån Westergöthland til Stockholm, 1797*) »låtit inhugga i Runor 3:ne gamla Göthiska Ordspråk».

Två stenar stå i norra diket med inskriften mot vägen:

1) Framsidan: DALA DOMARESÄTE 1796.

Baksidan: **skyldig · ær · altip · rædde**

2) **bætr uara · firi · uar · æn æftir · snar**

På andra sidan stengärdesgården snett emot de föregående står den tredje stenen:

3) **par · lag · slutar · uipagr · haiþur**

Enligt K. E. Sahlström kunna stenarna mycket väl i enlighet med traditionen i orten vara lämning efter en gammal domarring.

86. Edåsa sn, kyrkan. Nu i Skara museum.

Pl. 68.

Litteratur: T 70. C. J. Ljungström i VFT 1: 3 (1877), s. 3; E. Fischer, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 91; K. E. Sahlström m. fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 163; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 667.

Äldre avbildningar: S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 70); Gardell a. a. 2 (1937, rev. 1946), s. 83.

Denna runristade gravsten förvaras i Skara museum.

I samband med Edåsa kyrkas apterande till museum för Västergötlands äldre kyrkliga konst påträffades vid rivningen av sakristian i densamma två likadana, medeltida gravstenar, var och en på översidan prydd med ett enkelt latinskt kors i högrelief. Den ena av stenarna var försedd med runinskrift. De fingo till att börja med båda sin placering utanför kyrkdörren, en på var sida om densamma. Men den runristade stenen fördes sedermera till museet i Skara. E. Fischers uppgift (*Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden*, s. 91), att stenen härstammar från Rådene övergivna kyrkogård, är missvisande.

Sandsten. Längd 1,80 m., bredd 0,55 m. Inskriften är anbragt vid stenens huvudända. Runorna begränsas icke av någon ramlinje.

Inskrift:

pætær · girþi mik
5   10

Pætær gærði mik.

»Peter gjorde mig.»

Till läsningen: I 1 **p** är nedre delen osäker; runan är stungen i båda bistavarna hos Torin. Bst till 2 **æ** är längst på höger sida om hst. 3 **t** är kortare än övriga runor. Mellan 5 **r** och 6 **g** kan möjligen spåras sk i form av en punkt; Torin har här två punkter.

Friggeråkers sn, kyrkogården.

Enligt en teckning av J. Leitz i J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, p. 74 (även träsnitt i *Monumenta* 9, bl. 40, och B 941) skulle en gravsten »på Frigakers kiörkegårdh» bära runinskriften **alihu : --si-**. Stenen är nu inmurad i stigluckan vid Friggeråkers kyrka. I J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833), har den nr 1633. S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1 (1937, rev. 1945), nr 668, gör gällande, att inskriften är en gravbindningsformel. Enligt H. Jungner, som också granskat de förmodade runtecknen, äro dessa emellertid naturbildning.

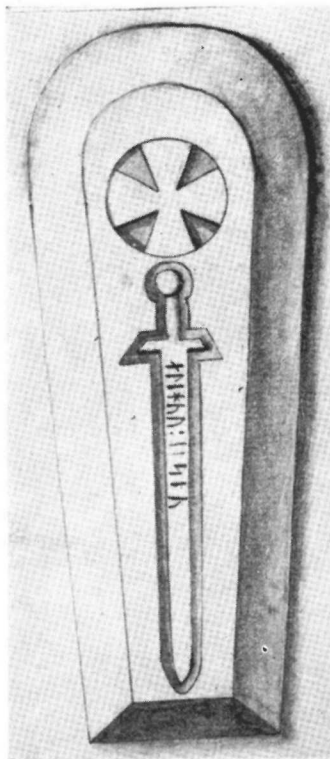

Fig. 125. Friggeråkers sn, kyrkogården.
 Gravsten med förment runinskrift.
 Efter teckning av Leitz.

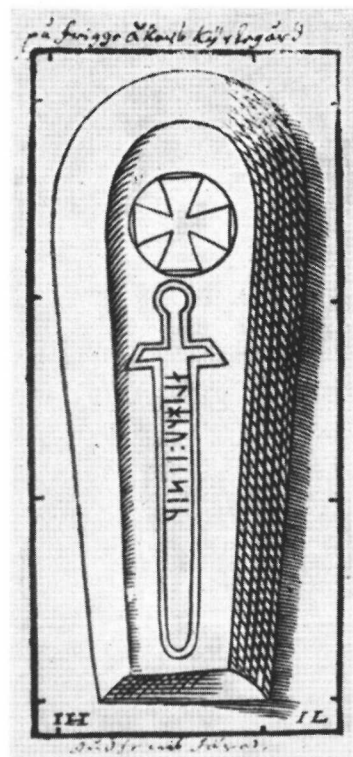

Fig. 126. Friggeråkers sn, kyrkogården.
 Gravsten med förment runinskrift. Efter
 träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 941).

87. Gudhems sn, kyrkan.

Pl. 69.

Litteratur: B 947, L 1673. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 33; O. Celsius, *Svenska runstenar* (KB F m 60) I, s. 295; A. Scarin, *Monasterii Gudhemensis brevis historia* (1716), s. 71 f.; Harald Ullenius, *Skara Stifts Sochn-Register*, 1718 (hs i Stifts- och Landsbibl., Skara, sign. Ullenius VIII); N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 228; O. Sundholm i *Sundholmska saml.* 27 (Stifts- och Landsbibl., Skara); P. E. Lindskog, *En korrt beskrifning om Skara stift 2* (1813), s. 148; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 150, *Fullständig Bautil* (ATA); K. Torin, *Register 1875* (VFA); S. Welin, *Berättelse* 1/7 1936 (VFA); S. Roth, *Restaureringsrapport* (Gudhems kyrka) ^{30/12} 1953 (ATA); H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), s. 189 f.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning (i KB F 14 c, s. 61), J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 947); Scarin a. a.; Welin, teckning (i a. a.).

Av den ursprungliga gravstenen återstår numera dels ett litet fragment, vilket år 1935 påträffades i samband med omläggning av kyrkogårdsmuren NÖ om Gudhems kyrka, dels ett något större stycke, som i samband med kyrkans restaurering år 1951 påträffades i södra kyrkmuren. Fragmenten förvaras nu i vapenhuset, fastklamrade vid den södra väggen.

Då E. Brenner 1668 besökte Gudhem, fann han där en runsten »som i Tälgsten war uthuggin och fans inmurad öfwer Sakerstiedörren i stället för hwalf». Stenen avtecknades av Brenner, och teckningen finns ännu i behåll. Bilden (pl. 69) visar stenen i det närmaste fullständig, ehuru den företer åtskilliga sprickor och en del av inskriften (slutet) saknas. Förmodligen var detta parti redan då så skadat, att en dechiffring av runorna var utesluten. Harald Ullenius, *Skara Stifts Sochn-Register*, redogör 1718 för stenens placering, vilken fortfarande var densamma, och anger dessutom texten i samma utsträckning som tidigare Brenner.

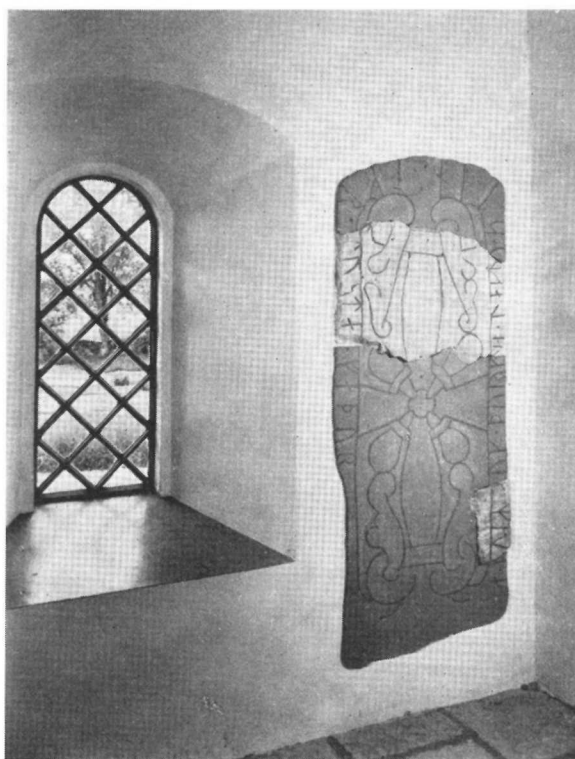

Fig. 127. Vg 87. Gudhems sn, kyrkan. De bevarade fragmenten uppsatta på vapenhusväggen i arrangemang av H. Wideen. (Hå-Kå Foto, Falköping)

Fig. 128. Vg 87. Gudhems sn, kyrkan.
Fragment återfunnet 1951. Foto av S. Roth.

otvivelaktigt varit en liggande gravsten, som texten ju också utvisar. H. Wideens motivering för att »den också kan tänkas rest, väl i anslutning till en kyrkogårdsgrav täckt av en häll» är icke övertygande. Runorna äro mycket djupa och fullt tydliga liksom det resterande ornamentet. Uppmålningen av stenen, sådan den ter sig på bilden här, skedde i samband med restaureringsåtgärderna i kyrkan, och är beträffande detaljer i ornamentiken tyvärr något missvisande.

Inskrift (supplerad efter Brenners teckning och B 947):

[**au**]₅lir · **a**₁₀[**uk** · **þurk**]₁₅ls · **lakþ**₂₀[**u** · **stin** : **efr** ·]**tusta** [**· fapur**]₃₅ . . .

Øl[v]ir(?) ok Þorgils lagðu sten yfir Tosta, faður ...

»Ölver och Torgils lade stenen över Toste, (sin) fader.»

Till läsningen: 3 l har av Brenner och flera lästs r, på grund av att en vittring nedanför bst uppfattats som en del av densamma. Hst till 6 a finns i fragmentets kant, varför bst t. h. om hst gått förlorad. R. 9–14 läser Ullenius **pukil**. Av 13 l återstår endast bst. 14 s har stolsform med båda vertikaltavarna ristade till full runlängd. Sk efter 14 s är tydligt. Undre tredjedelen av 18 þ har gått förlorad. Av följande runa synas inga spår. Av 27 t återstår översta delen av hst, hela högra bst och ett mycket kort stycke av v. bst. 29 s är av normal typ men med kort mellanled. Inga spår av sk äro bevarade efter 31 a.

Inskriftens första namn torde vara *Ølvir*, fisl. *Qlvir*, med varianterna *ØlviR* och *AlviR*, den sistnämnda belagd i Vg 100 och Sö 159. *ØlviR* förekommer även på Vg 127. Namnet är mycket vanligt i norska källor, mindre brukat inom andra delar av Norden. Om namnet *Þorgils* se Vg 79, om *Tosti*, som även förekommer på Vg 171 och ev. Vg 33, se Sö 254 och Sm 15.

I Sundholmska samlingen finns också en anteckning om stenen (slutet av 1700-t.): »Den är nu inmurad öfver Sacristiedörren». P. E. Lindskog, *En kortt beskrifning om Skara stift* 2 (1813), upplyser emellertid, att stenen år 1811 var försvunnen. Det kan nämnas, att kyrkan åren 1811–16 undergick en omfattande ombyggnad. Det gamla, mörka och trånga koret blev borttaget, kyrkan tillbyggdes 10 alnar, och sakristia inrättades bakom altaret. Det är troligt, att stenen vid detta tillfälle försvann, ty det sist återfunna fragmentet påträffades just i det år 1811–16 tillbyggda partiet — såvida den icke redan tidigare på grund av sina skador blivit otjänlig för sitt ändamål och avlägsnats ur det gamla murverket.

Sandsten. Det större fragmentets längd 0,52 m., bredd 0,75 m., det mindres storlek 0,32 × 0,19 m. Stenens ursprungliga längd synes ha varit c:a 2 m. Den har

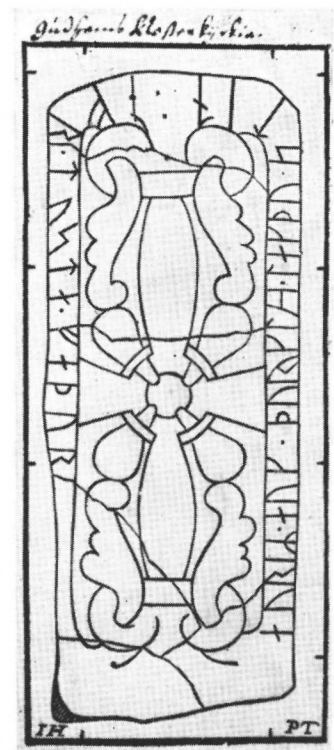

Fig. 129. Vg 87. Gudhems sn, kyrkan. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 947); går tillbaka på Brenners teckning, återgiven på pl. 69.

88. Gudhems sn, kyrkogården. Nu i kyrkan.

Pl. 70.

Litteratur: A. Blomberg, Medeltida gravstenar i Falköpingstrakten (i: Falbygden 2, 1933), s. 67; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 674.

Äldre avbildningar: S. Welin, teckning 1890-talet (VFA); A. Blomberg, blyertsteckning 1928 (ATA).

Denna runristade gravsten sitter sedan år 1952 fastklamrad på norra väggen av Gudhems kyrkas vapenhus. Tidigare har den legat på kyrkogården, N om kyrkan.

Sandsten. Längd 1,95 m., bredd 0,76 m. Stenen är starkt vittrad. Undre runraden, A, läses först, därefter den övre, B.

Inskrift (versalerna återge inskriftens latinska bokstäver):

A. : **haraldær : gæþ - - ualf þænna : ifir : s - . . . uar - : A : ✠**

5 10 15 20 25 30

B. ✠ **AVE MARIA : gratiA : plena : lat : f . . . ær :**

35 40 45 50 55

Haraldr gæ[r]ð[i h]valf þænna yfir S ... A[men]. Ave Maria, gratia plena. Lat ...

»Harald gjorde denna gravvård över S ... A(men). Ave Maria, gratia plena. Låt ...»

Till läsningen: A: Ristningen är tydligast i inskriftens första del (r. 1–11). Inskriften börjar med sk, som består av två punkter. Övre delen av hst till 1 **h** är grund, liksom övre delen av bst i 3 **r**. Mitt på hst till 4 **a** är en flagring. 6 **d** är tydligt stungen, liksom 9 **g**. Övre delen av 11 **p** är skadad. Efter 11 **p** är ristningsytan mycket ojämn genom flagring, och inga spår av ristning kunna med säkerhet konstateras före 14 **u**, som är säker. Härefter synas svaga spår av r. 15–17, av vilka 15 **a** är särskilt otydlig. Efter 17 **f** finnas 2 små fördjupningar, vilka icke förefalla att vara huggna. Därefter finnas spår av en hst, som möjligen har haft en **p**-bst på högra sidan. 19 **e** är mycket svag och osäker, 20 **n** är något tydligare. Över den grunda hst i r. 23 går en ojämn fördjupning, som möjligen är naturlig. 24 **f**, 25 **i** och 26 **r** äro osäkra men sannolika. Sk efteråt är tydligt. 27 **s** är säker. Därefter följer en hst. Sedan är ristningsytan förstörd på en sträcka av 43 cm utan säkra spår av ristning. Så följer en hst i en runa, som kan ha varit **u** (29). 30 **a** är jämförelsevis säker. Av nästa runa, som Jungner läser som **r**, finnas endast ytterst obetydliga spår. R. 32 har tydlig hst, förefaller snarast att ha varit **u**. Längst ut i kanten spåras rester av ett likarmat kors. — B: Spår av ett kors inleder ristningen. Bokstaven 34 **A** är säker. De följande bokstäverna 35–38 **VEMA** äro mycket otydliga. 39–40 **RI** äro tydliga. 41 **A** är otydlig. 42–47 **gratiA** äro mycket otydliga. Därefter följer ett säkert sk bestående av tre triangelställda punkter. 48 **p** och 49 **l** äro tydliga. Mitt på hst i 50 **e** finns en stor fördjupning, som icke är huggen, möjligen har en punkt funnits mitt i denna. 53–55 **lat** äro synnerligen otydliga. 56 **f** är relativt tydlig. Härefter är ristningsytan synnerligen ojämn. Jungner läser här **æra : hans sial att : þær :**. Av dessa runor äro endast de två sista **æ** och **r** samt följande sk säkra. De övriga runorna äro synnerligen osäkra, delvis omöjliga att förena med Jungners läsning.

Om Harald, som gjorde gravvården, se Vg 95.

111. Gudhems sn, Telacka.

Litteratur: H. Wideen, Några västsvenska gravmonument från medeltiden (Göteb. o. Boh. fornm.för. tidskr. 1940), s. 80 f.; S. B. F. Jansson, Skrivelse till Riksantikvarieämbetet ¹⁵/₁₁ 1956 (ATA).

Äldre avbildning: Wideen a. a.

Detta fragment av en runristad gravhäll förvarades intill 1956 i en bod strax SÖ om Gudhems kyrka tillsammans med stenmaterial, som framkommit vid kyrkorestaureringen 1951–52. Det påträffades 1940 vid

Fig. 130. Vg 111. Gudhems sn, Telacka.
Efter foto av N. Lagergren 1957.

rivning av en spismur i lägenheten Telacka omkring 400 m. N om kyrkan. I samband med S. B. F. Janssons besök 1956 fördes fragmentet till Statens historiska museum, där det tills vidare har sin plats.

Sandsten. Storlek $0,34 \times 0,31 \times 0,14$ m. Fragmentet har tillhört en s.k. kantkisthäll, en trapetsformig gravhäll med upphöjd kantlist och korsstav i hällens mitt. Den rekonstruktion av hällen, som H. Wideen publicerat i *Några västsvenska gravmonument från medeltiden* (1940), förefaller att vara riktig. De skickligt reliefhuggna runorna äro anbragta på den upphöjda korsstaven. De läsas i riktning från hällens krön till dess bas.

Inskrift:

... **konuær**₅ **sus** : **s** - ...₁₀

... *conversus* ...

»... lekmannabroder ...»

Till läsningen: Inskriften saknar början och slut. Av r. 1 återstår i brottkanten endast yttersta spetsen av en bst som till en **k**-runa. 2 **o** har bistavar endast till vänster om hst. 3 **n** har ensidig bst. 5 **æ** har dubbelsidig bst. I 6 **r** går bst in till hst. Efter 9 **s** är ristningsytan skadad. Tämlichen säkert urskiljas de två översta punkterna i ett sk, som utgjorts av tre punkter. Därpå följer en **s**-runa (10), som, ehuru något utvitrad nedtill till vänster och upptill till höger, torde kunna betraktas som säker; den är av samma typ men något bredare än r. 7 och 9. Omedelbart efter 10 **s** syns mittpartiet av en hst; inga spår av bistavar. I fortsättningen, intill kantskadan, finns plats för 1 eller 2 runor, av vilka numera endast obetydliga rester återstå.

Runföljden 1-9 återger utan tvivel ordet *conversus*. Gravhällen har alltså lagts över en lekmannabroder i Gudhems kloster. Hällen torde tillhöra tiden omkring år 1200.

89. Hornborga sn, ödekyrkogården.

Pl. 71.

Litteratur: A. Blomberg, Broddetorps pastorat (1929), s. 30 f., s. 72; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 675.

Äldre avbildning: Blomberg, blyertsteckning 1927 (ATA).

Hornborga ödekyrkogård är belägen i Bosgårdens trädgård. Här ligga omedelbart SV om kyrkoruinen och 35 m. Ö om huvudbyggnaden två långa, romanska, trefasade gravstenar. Stenarna påträffades, när kyrkogården på 1880-talet planerades. De lågo parallellt med södra kyrkväggen. Den ena bär otydliga runor på stammen till ett ristat kors.

Sandsten. Längd 1,77 m., bredd 0,65 m.

Inskrift:

- **up** ... **rkj** - ...₅

Till läsningen: Av r. 1 finnas inga säkra spår. 2 **u** är tydlig. 3 **p** är säker. Därefter finnas två fördjupningar, som icke äro huggna. Sedan är ristningsytan avflagrad på en sträcka, som kan ge plats för 2 à 3 runor. 4 **r**

och 5 **k** äro säkra. Efter ett tämligen stort avstånd en stav, som sannolikt varit **i**. Därefter finns ytterligare en stav, som korsas av en naturlig spricka. Slutet av inskriften kan icke urskiljas. — Gardell läser endast r. 4–7 **rkin**. Jungner uppfattar r. 1 som **k**, fördjupningarna efter 3 **p** som **sk**, r. 7 som **s** med föregående **sk** och ger följande tydning åt inskriften: »Gud bärga [själen]». Detta torde dock vara att pressa de få bevarade runspåren för hårt.

Enligt Blomberg berättar en sägen, »att dessa stenar blivit lagda över kung Inges hovmän, vilka skulle ha bott på Utterberg».

90. Håkantorps sn, Torestorp.

Pl. 70.

Litteratur: B 944, L 1353, 1354, T 31. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 37; A. H. Wrangel 1742 i UUB R 554; C. G. G. Hilfeling, Dagbok på en resa i Westergötland 1788 (ATA, tr. i VFT 5: 2, 1942, s. 73), Resa 1788, s. 7 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. Tham i Skara stifts tidning 1793, nr 29, bih.; P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 2 (1813), s. 147, 178; G. Brusewitz, Westergötland 1860, s. 22 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 189 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 147); H. Werner, Antiquariska berättelser 1 (1870), s. 4, 32; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 63 f.; Fornminnesinventering 1929 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 225; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 391; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: J. Hadorph o. P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 944); Wrangel, bläckteckning (i a. a.); Hilfeling, bläckteckning 1788 (i a. a., återgiven i VFT 5: 2), kopia av Tham (i KB F m 57: 1) samt av J. G. Liljegren (i Fullständig Bautil, ATA); Säve, bläckteckning (i a. a.); Werner a. a.; O. Erlandsson, träsnitt (i T 31).

Runstenen, som i orten kallas »Runshall», står nu rest c:a 1500 m. S om Håkantorps kyrka, 15 m. NV om landsvägen Håkantorps–Torbjörntorp, i övre kanten av ett litet grustag.

J. G. Liljegren registrerar stenen under två nummer, liksom den tidigare av P. E. Lindskog dubbelförts, ena gången med lokalisering till Hornborga sn, vilket emellertid är missvisande.

Fig. 131. Vg 90. Håkantorps sn, Torestorp. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 944).

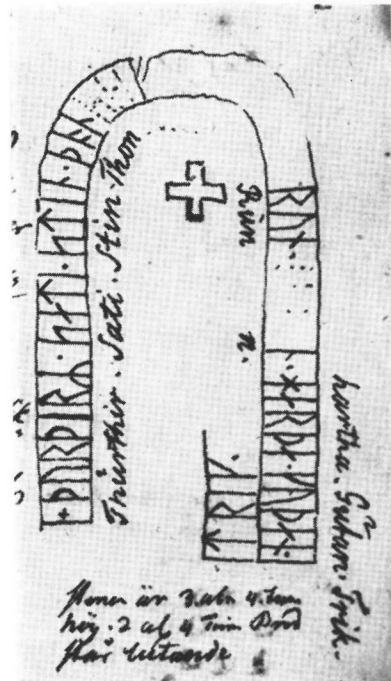

Fig. 132. Vg 90. Håkantorps sn, Torestorp. Efter teckning av Hilfeling.

Fig. 133. Vg 90. Håkantorps sn, Torestorp.
Efter teckning av Säve.

N. Beckman (*VFT* 4: 1) har konstaterat, att stenen är tidigast nämnd i litteraturen av alla svenska runstenar. Den finns nämligen upptagen i ett brev av Magnus Ladulås 1287 (*DS* 2, nr 935) bland gränsmärken mellan Gudhems kloster och Håkantorps by: »Cum intersponsas deo dicatas sanctimoniales de gudhem. ex vna parte, ac habitatores hacunethorp, ex parte altera moueretur questio & dissensio de metis & terminis paschuorum inter se ex vna villa et altera concurrencium. vbi inter se videlicet conuenirent, Nos ad habendam super hoc examinacionem venientes, prout secundum fidedignorum testimonia. vnj parti et alteri minus intelleximus derogari, Hos terminos inter premissa pascua statuimus, videlicet. de vinnbro. jn jadhurin. jnde in Runustenen. jnde in mædhalstenen. jnde in Hallinæ owæn widh odhens kyældu.»

Till »Håkantorps sochn på den bekanta Jekornewallen el. Segerstads Fahlu» lokaliseras stenen 1742 av A. H. Wrangel, Springstad, som till teckningen av densamma i UUB R 554 fogat följande antydan om att stenen granskats av runforskare redan på 1600-talet: »Man sade mig derpå orten, at en som warit i följe med Gref Magnus De la Guardie skolat biudit till at läsa honom men de wiste ey om han kunnat.» De la Gardies följeslagare var troligen J. Hadorph, och besöket bör ha ägt rum under någon av dennes antikvariska resor 1669 eller 1671. Vid dessa tillfällen biträdde Hadorph nämligen av ritarna E. Brenner och P. Törnwall, vars signatur man jämte

Hadorphs egen finner på träsnittet i *Bautil*. Träsnittet har i J. Peringskiölds *Monumenta* påskriften »På stora Fahlun i Westergötl. Gudh. h.».

Det nedanför stenen befintliga grustaget tycks åtminstone i viss utsträckning ha funnits redan på Wrangels tid. Han kommenterar det på följande sätt. »Troligt är det att en fattig enfaldig bonde begynt at nedan för stenen gräfwa efter ägodelar 3ne Torsdagsqwällar i rad men sista aftonen (sade Folket) at En faslig Iätte tagit uti honom och grufwel. piskat honom, så at han en månad sputtat blod. Om en skiälm och ingen Jätte lönt Bondens girughet på detta sättet kan wäl wara; det är wist att en stor och diup grop är nedan före stenen hwilken war mig incommod wid afritningen.»

G. Bruswitz kunde vid sitt besök 1860 icke återfinna stenen, men P. A. Säve iakttog den 1862 »kullgräfd för skatt, nu liggande lös på marken». H. Werner, som något senare fann stenen liggande »med mossa öfvervuxen», ombesörjde med några ortsbors hjälp dess återuppresande.

Kalksten. Höjd 2 m., bredd 1,30 m. Runorna äro på det hela taget tydliga, ehuru stenen på somliga ställen är starkt vittrad. Håligheter i stenen försvåra också i någon mån läsningen.

Inskrift:

burpir × sati × stin × þonsi × iftir × hi - - o × sun × sin × harpa × kupa × trik ×

Broðir satti sten þanssi æftir H ..., sun sinn, harða goðan dræng.

»Broder satte denna sten efter H ..., sin son, en mycket god ung man.»

Till läsningen: Inskriftens ramlinje begränsas på alla håll av ett tvärstreck. Före 1 **b** finnes intet sk. 1 **b** är skadad å övre bst men fullt säker. Bst till 8 **a** synes i en vittring. 14 **n** är otydlig. 20 **i** är ej stungen. Nedre delen av runan korsas av en rak skåra, som går från den övre ramlinjen till den nedre; man kan också skönja svaga fortsättningar både ovanför och nedanför runbandet. Skåran gör intryck av att vara huggen, men är säkerligen naturlig. 21 **f** har förlorat större delen av undre bst i en vittring. B 944 och Liljegren har

efter 24 **r** ett malteserkors. I verkligheten finns där bara ett vanligt kryss som sk. 25 **h** är säker. R. 26 har en liten fördjupning tvärs över bst, men ingen bst synes, troligen **i**. Av de följande två runorna finnas endast svaga spår. Ristningsytan är här svårt vittrad. R. 28 kan möjligen vara **n, t** eller **l**, men allt är mycket osäkert. Vid platsen för ev. **t**-bistavar finnas tydliga vittringsskador. Sk efter 32 **n** är mycket otydligt. — Av tidigare läsningar har B 944 8 **i**, 24 **r**, 27–28 **nt** (Liljegren följer *Bautil*, men r. 1 läses **p**); Hilfeling: 1 **p**, 6 **ra**, r. 22–29 olästa, 30 **r**, r. 33–34 olästa, sk i form av ett kors före r. 1, övriga sk i form av en punkt; Säve: 8 **i**, 17–19 **ese** × **i**, r. 26–29 olästa, intet sk efter 32 **n**. Torins läsning överensstämmer helt med den här ovan meddelade.

Inskriftens första namn är med all sannolikhet *Broðir* med omkastade **r**- och **u**-runor. Namnet är ursprungligen östnordiskt med talrika belägg i medeltida litteratur. Det förekommer även i några andra runinskrifter, de flesta på stenar i Skåne och på Bornholm.

Det andra namnet läses av Hadorph **hinto**, likaså av Wrangel 1742. Huruvida denna läsning grundar sig på tydligare runspår i den nu hårt vittrade ytan, vet man icke, men det är knappast troligt; i varje fall har C. G. G. Hilfeling 1788 avstått från en bestämning av runorna ifråga. I klart medvetande om att de tre mellersta runorna i namnet äro mycket osäkra men tydligen förlitande sig på de äldre teckningarna har H. Jungner föreslagit en tolkning *Hændi*(?). Ett sådant namn är emellertid icke tidigare känt. Bortsett från teckningarnas tvivelaktiga vittnesbörd kunde man enligt mitt förmenande med större fog gissa på exempelvis *Hialli*, som tillhör det kända namnförrådet. En exakt tolkning kan emellertid icke utvinnas med mellanpartiets osäkra runspår som underlag.

En ortstradition, som knutits till stenen och i flera av källskrifterna antytts, relateras av Wrangel. Med de reflektioner han själv tillfogar utgör den en tacknämlig liten kulturbild från det gryende upplysningstidevarvets första dagar. »Af denne stenen mærkte iag huru tokig folkets Tradition kan vara, en gammel Torpare som bodde ey långt derifrån, sade at en Konung som hette Rundske skulle liggia där begrafwen, att stenen nämdes än efter honom Runske sten; han sade om någon kunde läsa det som på stenen är ritadt skulle man finna det så wara. Iag läste för honom innehållet men han blef ändå wid den tanken i hwilken hans Fader honom derom lämnat.»

91. Högstena sn, kyrkogården. Nu i Skara museum.

Pl. 72.

Litteratur: T 73 (med tolkning av S. Bugge). Kyrkoinventarium 1829 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 230; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 390; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 676.

Äldre avbildningar: S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 73); Gardell a. a. 2 (1937, rev. 1946), s. 44.

Denna runristade gravsten förvaras nu i Skara museum.

Stenen finns omnämnd i kyrkoinventariet för Högstena 1829 sålunda: »Runstenar finnas 2:ne ... Den andre, liggande utanför södra kyrkväggen, består af Sandsten, hvilken undre Sida är platt, men den öfra afkantad, midtpå upphögd, sluttande åt Sidorna. Bokstäfverne äro nu mer oläslige.» På K. Torins tid låg den alltjämt på kyrkogården. Sedermera flyttades den till Edåsa kyrkomuseum, innan den slutligen hamnade i Skara museums samlingar. Då tolkningen av inskriften föreföll Torin vansklig, hänvände han sig till S. Bugge, vilkens läsning och uttydning han sedan i *Vestergötlands runinskrifter* framför.

Sandsten. Längd 1,53 m., bredd 0,67 m. Stenen är något skadad vid huvudändan. Inskriften är anbragt på den välvda stenens krön på ömse sidor om en upphöjd list (vittrad repstav?). Mot stenens sidor begränsas inskriften av sinsemellan parallella, grunda skulpränder.

Inskrift:

- **eiðir** : **au** : **barne** : **do** : **kona** | **andresa** : **præst** :

[H]eiðr(?). Af barne do kona Andresa præst[s].

»Hed(?). I barnsäng dog Andreas prästs hustru.»

Till läsningen: R. 1 har förlorat övre delen i brottkanten. Endast nedre hälften av en hst och en lång bst, som går snett nedåt åt höger, är bevarad. Runan kan ha varit **n** eller **h**. R. 2 har något över mitten en punkt i hst, som möjligen är huggen. Ovanför hst, något t.v. finnas liksom dubbla, tvåsidiga **t**-bistavar, men de sitta för högt för att kunna anses ingå i runan. 3 **i** är säker. 4 **d** utgöres av en **t**-runa med ett kort, rakt tvärgående streck på mitten, som förefaller att vara hugget. Två mindre fördjupningar efter 4 **d**, av Jungner tveksamt uppfattade som sk, äro icke huggna. 5 **i** är icke stungen. Efter 6 **r**, tydlig, följer ett sk bestående av två långsträckta, horisontella små streck. 7–8 **au** äro säkra. Sk efter 8 **u** är säkert. Därefter finnas inga säkra spår av ristning före 9 **b**, som är säker. **a**-bst i binderunan 10 är mycket osäker. 11 **n** är säker, likaså 12 **e**. Efter 14 **o** finnas fyra fördjupningar, varav den mellersta troligen utgör sk. I 23 **æ** finnas i bst:s ändar två tydliga punkter. I sk efter 25 **a** är övre punkten mycket osäker. I 26 **p** är punkten i nedre bst tydlig, i den övre synes icke spår av punktering.

För Bugges läsning redogöres utförligt hos Torin. Resultatet är följande: **n --- : er : au : þarna : do : koan̄ : a-- andræsa : præst :** »Begyndelsen af Indskriften kan jeg ikke med Sikkerhed tolke», säger Bugge, men fortsättningen uttrycker han så: ... *da Aubærna døde Hustru til A ... til Andres Præst*. Under hänvisning till Vg 129, vilkens r. 46–73 han läser **præsp falk þpis : boþ ar þtū · sa : at tipum**, skulle emellertid början av Vg 91 enligt Bugge kunna förmodas vara **n bod er**. »*bod* 'Hytt' maatte da ogsaa her betegne Graven. Hvis dette er rigtigt, maa der til venstre for **n** mangle flere Runer. Jeg tør ikke afgjøre, om der skal udfyldes [**fal mi**]n **boþ** 'min Hytte dannede et Skulested' eller lignende. I dette Tilfælde vilde Graven tale. Hvis der mangler noget i øverste Linje, er det sandsynligt at der ogsaa mangler noget først i anden Linje.» En annan detalj i tolkningen kommenterar Bugge så: »Det Ord, der har fulgt umiddelbart efter **koan̄** 'Hustru' og som har begyndt med **a**, har snarest været Ægtemandens Navn i Genitiv. Den Afdøde har sandsynlig været betegnet som Hustru til A ..., (der var Søn) af 'Andres Præst' eller ogsaa som 'Hustru til A ... (og Datter af) Andres Præst'»

H. Jungner har i det skadade partiet mellan 8 **u** och 9 **b** trots sig finna spår av en **a**-runa eller möjligen binderuna **af**. Han läser inskriftens början **neid : ir : au : a** (el. **af**) **barne** ... Han tolkar — dock med en viss tveksamhet — sina 8 första runor: »Nedlagd (av döden) är Ö.» Beträffande det tidigare okända namnet Ø hänvisar han till det på Sö 338 och några uppländska runstenar (U 78, 142, 307, 377, 384) förekommande *Kætily*. Runföljden **neid** härleder han ur ett *hnaigian 'komma att niga'. Jungners anteckningar innehålla även en annan tolkning för r. 1–6, nämligen som en verbform *heitir*, men endast i förbigående och utan närmare kommentar. Förslaget är rent formellt rimligt. Subjektsordet är dock icke, som Jungner tänkt sig, r. 7–8 **au** utan i så fall ett nu förlorat namn vid inskriftens början. Uttrycket är dessutom mycket sällsynt i runskrift (jfr dock Vg 138).

Inskriften kan vara fullständig med endast övre delen av första runan bortslagen. S. Gardell anser dock, att stenen å mittfasen haft ett fullständigt stavkors och att de båda runradernas början gått förlorad. R. 7–30 bilda en fullständig sats, *af barne do kona Andresa præsts*. Innehållet bör vara detta, att den döda som gravlagts under stenen är hustru till en präst, Andreas, och att hon har dött i barnsäng. Uttrycket *doia af barni* förekommer i äldre och yngre västgötalagens giftermålsbalk. Vad som närmast saknas i gravskriften är den döda kvinnans namn. Detta skulle man alltså helst vilja se helt eller delvis uttryckt i inskriftens sex första runor. R. 1 är icke med visshet bestämd, och r. 2 är osäker. Utgår man ifrån att r. 1–6 bilda ett fullständigt namn, kan initialen ha varit **n** eller **h**, men något namn enligt dessa två alternativ och direkt svarande mot runföljden som sådan är icke känt. Med hänsyn till de ortografiska bristfälligheter, som oftare vidlåda namnen i runinskrifterna än övriga, mera schablonmässigt använda ord, vore det måhända tänkbart, att r. 1–6 avse kvinnonamnet *Heiðr*, som osammansatt namn litterärt belagt. Som andra led i sammansättningar har det brukats tämligen allmänt på västnordiskt område. En sammansättning med *-heiðr* vore icke heller utesluten i denna inskrift, för den händelse stenen varit längre och utrymmet medgivit en kort förled.

92. Högstena sn, kyrkan.

Pl. 73.

Litteratur: B 936, L 1355, T 72. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 41 b; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 230; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 390; Handlingar 1936, 1937 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 936); S. Welin, träsnitt (i T 72).

Det nu återstående fragmentet av runstenen sitter sedan 1937 fastsatt med järnkrampor på Högstena kyrkas västra yttervägg N om vapenhuset.

I J. Peringskiölds *Monumenta* finner man stenen för första gången omnämnd: »Ifrån hehl och hållen undergång hafwer Man här wid kyrkian ännu förwarat ett, uthur ålderens kiäfttar och obetänkta förstörares händer, undanrykt Monument, som nogot sönder-slaget, doch till sin fulla meningz öfverskrift tydeligen läsas kan». Träsnittet har överskriften: »Höstena Kyrkia i Gudhems härad» (B 936 och L 1355: »Högstena Sockn. I Kyrkan»). I kyrkoinventariet 1829 anges dess plats vara »inuti Kyrkan under främsta Stolarna på Qvinnsidan». Vid K. Torins undersökning låg den fortfarande kvar »i kyrkans golf under bänkarne på venstra sidan om gången upp mot choret». I samband med kyrkans restaurering 1907 flyttades den till kyrkans västra innervägg, S om ingångsdörren, där den placerades upp och ned, delvis dold av trappan, som leder till läktaren. År 1937 flyttades den till sin nuvarande plats.

Kalksten. Höjd 1,64 m., bredd 1,38 m. Bilden i *Bautil* visar, att av stenen vid avtecknandet på 1600-talet återstod betydligt mera än nu. Med ledning av B 936 kan stenens ursprungliga höjd beräknas till c:a 2,70 m. Toppen var avslagen, och därigenom en del av runslingan förkommen, men större delen av inskriften fanns dock i behåll. Tidpunkten för den senare åverkan, varigenom ytterligare ett stycke av stenens överdel har förkommit, är icke känd, den ligger i varje fall före Torins undersökning. Vart de förkomna partierna tagit vägen är icke känt. Stenytan vittrar starkt nedtill. Vid besöket 1946 kunde konstateras, att mindre stycken kring 44 a nyligen bortfallit.

Inskrift (supplerad efter B 936):

: iarutr : auk : a[upin : rispu : s . . . as]ur : faþur : sin : buntā : hrþa : kuþan :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Iarundr ok Öðinn restu s[ten þenna æftir] Assur, faður sinn, bonda harða goðan.

»Jarund och Ödin reste denna sten efter Assur, sin fader, en mycket god bonde.»

Till läsningen: Före 1 i finnas två grunda fördjupningar, som sannolikt äro sk. Det må emellertid erinras om att stenytan överflödar av fördjupningar av liknande slag. 1–2 ia äro slitna men säkra, hst i 2 a är djupast. Efter 10 a synas spår av hst och bst i 11 u. 23–24 ur äro skadade i toppen. På 25 f äro bistavarna helt utnötta. 26 a har toppen utnött och bst är svag. 33–34 bu äro svaga. R. 36 har tidigare (B 936 och T 72) lästs a;

20 – 578280. Västergötlands runinskrifter.

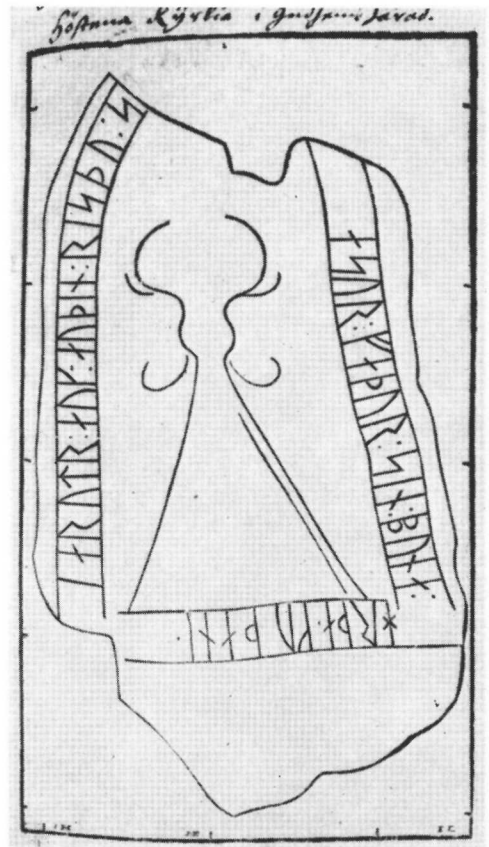

Fig. 134. Vg 92. Högstena sn, kyrkan. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 936).

Jungner har däremot uppfattat den som **t**. Mitt på runan finns spår av huggning, som sannolikt är rester av en **a**-bst; en **t**-bst t. h. om hst är därjämte säker. Jungner har även sett en dylik t. v. om hst, men denna är tämligen osäker. Runan torde kunna uppfattas som en binderuna **tā**, eftersom ristaren för symmetriens skull kanske ej velat rista ytterligare en runa i raden. Efter r. 36 finns en grund fördjupning, som möjligen är huggen som nedre punkten i ett sk. **n**-bst till 37 **h** är nu svag men säker.

Om mansnamnet *Iarundr* se Sö 260 och S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 276. Av namnet *Audinn*, *Ødinn* finnas flerdaldiga fsv. belägg. Runinskrifter, som troligen innehålla detta namn, dels i formen *Audinn*, dels i formen *Audunn*, äro Sö 16 och Sö 157. Om *Assurr* se Vg 50.

93. Rådene sn, gamla kyrkogården.

Fig. 135. Vg 93. Rådene sn, gamla kyrkogården. Efter foto av H. Faith-Ell 1936; bilden i planschäftet är spegelvänd.

Litteratur: L 1562, T 71. Th. Ljunggren, Brev aug. 1792 t. P. Tham (ATA, tr. i VHAA:s Månadsblad 1879, s. 25 f.), Anteckning i KB F m 26 a, s. 14, Beskrifning öfver Sjogerstads församling 1814 (i: KB M 98: 3, s. 13); P. Tham, Uppteckning aug. 1793 »taget ur D. Vilskmans Topografiska Samlingar i Skara» (i: J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, ATA), Diverse Antiquariska Anteckningar (i: Bautil, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 91; A. Larsson, Brev ³/₈ 1861 t. B. E. Hildebrand (ATA); G. Brusewitz, Brev ¹⁵/₇ och ¹¹/₁₁ 1861 t. Hildebrand (ATA), Westergötland 1861, s. 66 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 167 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 125); E. Fischer, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 91 f.; Fornminnesinventering 1929 (ATA); K. E. Sahlström m. fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 231; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 389; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 639.

Äldre avbildningar: Ljunggren, bläckteckning (i KB F m 26 a), bläckteckning (i KB M 98: 3), teckning (i Tham, Div. Ant. Anteckningar, foto i ATA); Ljunggren(?), osign. bläckteckning (i VFA); Tham, skiss (i Fullständig Bautil); Brusewitz, bläckteckning (i Westergötland 1861), teckning (i VFA); Säve, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, träsnitt (i T 71).

Invid landsvägen N om Rådene herrgård ligger Rådene gamla kyrkogård. Här står runstenen sedan 1861 rest, 1 m. N om södra kyrkogårdsmuren. Ristningen är vänd åt N.

Före nämnda tidpunkt låg den en tid »under karlbänkarna intill södra kyrkväggen med runorna uppåt» (H. Svensson i *Fornminnesinventering* 1929). G. Brusewitz lät emellertid upptaga stenen »med stöd af Kgl. Akademiens gifna instruktion». »Akademiens fullmagt med stora sigillet verkade på folket som ett kungabref», säger Brusewitz, »och jag visste knappt ordet af, förrän jag hade fem handfasta karlar med jernstörar till hands, som genast satte sig i arbete med stenens upptagning. Det var rätt bra att icke prosten bodde på stället, ty der blef en grufelig förödelse på golf och bänkar.» Kyrkan revs 1865.

I Per Thams *Div. Antiqv. Anteckningar* ligger en teck-

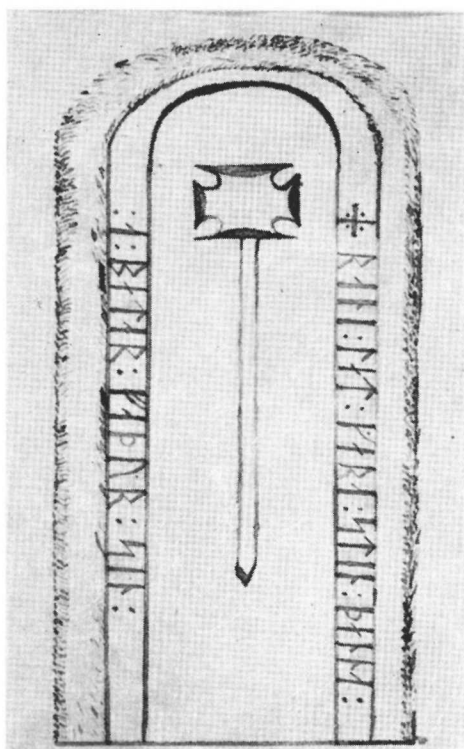

Fig. 136. Vg 93. Rådene sn, gamla kyrkogården.
Efter teckning av Ljunggren i M 98: 3.

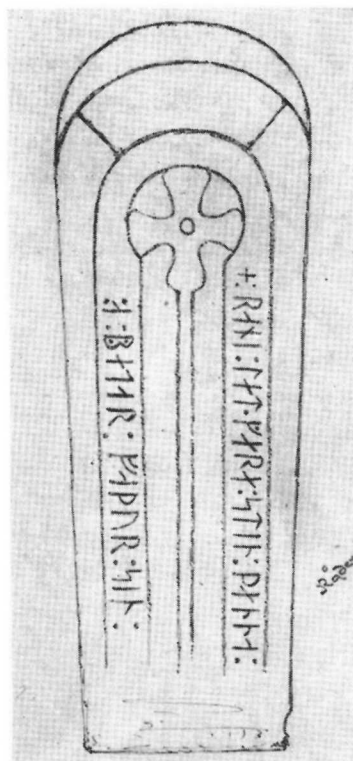

Fig. 137. Vg 93. Rådene sn, gamla kyrkogården.
Efter teckning av Brusewitz i Westergötland 1861.

ning av runstenen, som bär överskriften »Runesten i Rådene på kyrkogården Söder om kyrkan invid vapenhuset». Teckningen bär dessutom påskriften »upgifven af H. kyrkoherden Liungren i Häggum — 1792» samt »besiktigad 2 maj 1793 af Tham. Stenen låg». Stenen har sålunda inlagts i kyrkgolvet efter denna tidpunkt men före 1814 av Th. Ljunggrens och P. E. Lindskogs uppgifter att döma.

De utförligaste upplysningarna om stenens tidigare öden lämnar Ljunggren i KB F m 26 a: »... en Runsten som blifvit flyttad af Rådene åkergerde in på kyrkogården, hvars skrift och form är denna [bild]. Detta minnesmärke är af huggen sandsten och således förmodel. ej ifrån djupaste hedendomen, sedan alla likhallar för några år sedan inlades till golf i Kyrkan, blef ock denna till samma bruk använd, och finnes nu därstädes.»

K. Torin har icke kunnat följa stenen längre tillbaka än till dess plats i kyrkgolvet, men han antyder en sägen, »att denna sten fordom varit rest å en på gårdet nära intill belägen grafhög». Denna sägen saknar sanningshalt. Stenen saknar nämligen rot och är tvärt avhuggen vid fotändan (jfr även Brusewitz' teckning). Den har ursprungligen varit en lagd gravsten av också annorstädes i Västergötland förekommande, ehuru mindre vanlig, tidig medeltida typ.

Sandsten. Längd (= höjd över jordytan) 1,62 m., bredd 0,62 m. Stenen är väl tillhuggen på framsidan och kanterna. Det ornamentala korset i stenens mittparti är ett ekerkors utfört i lågrelief, då däremot dess stam endast är konturteknad. De inristade cirklarna på korsarmarna äro delvis utplånade. Den ristade bågen ovanför korset bär icke någon inskription. Runorna äro tydliga.

Inskrift:

+ : rani : læt · gæra : sten : þænna : | : a : pætar : faður : sin :

Rani læt gæra sten þænna a[t] Pætar, faður sinn.

»Rane læt göra denna sten efter Peter, sin fader.»

Till läsningen: 7 **t** har bst på båda sidor, likaså 13 **t**, vars högra bst ligger i en fördjupning men synes säker. Nedre delen av hst i 11 **a** ligger i en spricka. I 23 **æ** finnas endast svaga spår av bst t. h. om hst. Nedre punkten i sk efter 26 **r** sitter lågt och består i likhet med övre pricken av en uthuggen, naturlig fördjupning.

Säves läsning överensstämmer med ovanstående utom 14 **i**, Ljunggrens likaså utom 14 **i** och 22 **b**. Liljegren, som följer Thams uppteckning efter Wilskman, har 8 **k**, 14 **i**, 22 **b**, 23 **a** samt dessutom alla sk markerade med tre punkter, men det första utelämnat. Brusewitz läser 14 **i**. Torins läsning överensstämmer med den ovan meddelade.

Namnet *Rani* finns ej belagt i andra runinskrifter. Lundgren o. Brate anför endast några få svenska belägg från medeltiden. Det är bekant ur Snorres Haraldz saga ins hárfagra, kap. 13 och 17, som namn på en av Haralds svenska motståndare, *Hrani gauzki*, av sveakonungen Erik tillsatt som jarl över området »í milli Svínasundz ok Gautelfar», sedermera död i strid mot Harald. På Island har namnet varit mindre brukat; i Norge har det varit tämligen vanligt.

Angående den Peter, till vars minne stenen ristats, har E. Fischer (*Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden*, 1920), under hänvisning till några andra ristningar från trakten, bl. a. Vg 86 (från Edåsa, av Fischer felaktigt hänförd till Rådene) och en runinskrift på en nu försvunnen träbåge över ingången till koret i Rådene gamla, nu rivna kyrka: **biriki : biritá : bætaer : ok : ækhi : kyrþi kirkuan : asur : ok : skuli : ok : þorþr : ok : knar : i siutrsta** : (Peringskiölds *Monumenta*) satt ifråga, att det är samme man som omtalas i samtliga dessa inskrifter, och att denne skulle ha varit en på trakten anlitad och verksam stenmästare. Motiveringen för denna åsikt är icke övertygande.

Södra Kyrketorps sn, kyrkogården, se s. 162.

Torbjörntorps sn, kyrkan.

I Torins Register 1875 över försvunna runstenar finns en notis »*Torbjörntorps kyrka* i tornet». Flera romanska gravstenar förvaras i kyrkans torn, och ett par korta liljestenar finnas inmurade i tornets innervägg. Några runor äro dock enligt H. Jungner icke synliga.

94. Ugglums sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 74.

Litteratur: B 939, L 1632. E. Brenner i KB F 1 4 b, bl. 373; J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 39; O. Celsius, *Svenska runstenar* (KB F m 60) 1, s. 260; A. H. Wrangel 1742 i UUB R 554; P. E. Lindskog, *En kortt beskrifning om Skara stift* 2 (1813), s. 148; *Kyrkoinventarium 1829* (ATA); G. Brusewitz, *Westergötland 1860*, s. 23 f. (ATA); P. A. Säve, *Berättelse 1863*, s. 55 f. (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 125 f.); Joh. W. Warholm, *Brev* ^{1/6}, ^{21/7} 1864 t. B. E. Hildebrand (SHM, inv. bil.); A. A. Afzelius, *Brev* ^{10/8} 1864 t. VHAA (SHM, inv. bil.); H. Hildebrand i ATS 2 (1869), s. 360, *Sveriges medeltid* 3 (1898–1903), s. 421; H. Werner, *Grafstenar från Medeltiden i Westergötland*, s. 8 (odat. hs, ATA); E. Brate o. S. Bugge, *Runverser* (i: ATS 10, 1887–91), nr 132; A. Blomberg, *Några anteckningar om Gudhems församling i Västergötland* (1916), s. 19; H. Jungner, *Gudinnan Frigg och Als härad* (1922), s. 411; S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1 (1937, rev. 1945), nr 687; I. Lindquist, *Västgötalagens litterära bilagor* (1941), s. 28.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 el. 1670 (i KB F 1 4 b, bl. 373), 2 träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*, det ena, sign. av J. Hadorph och P. Törnewall, jämväl i B 939); Wrangel, bläckteckning (i a. a.); Brusewitz, bläckteckning (i a. a. s. 25); Säve, bläckteckning (i a. a.); Werner, laverad blyertsteckning (i a. a.).

Denna kistformiga gravsten med reliefhuggen runinskrift tillhör (liksom Vg 95) sedan 1864 Statens historiska museum (inv.nr 3.276).

Stenen har, liksom Vg 95, ursprungligen legat på Ugglums kyrkogård, där »en Gref DelaGardies betient långesedan skolat afritat denn» (Wrangel 1742). De la Gardies handgångne torde i detta fall ha varit J. Hadorph och sannolikt Antikvitetskollegiets ritare Elias Brenner, av vars hand en bläckteckning ännu

Fig. 138. Vg 94. Ugglums sn, kyrkogården. Efter teckning av Brenner.

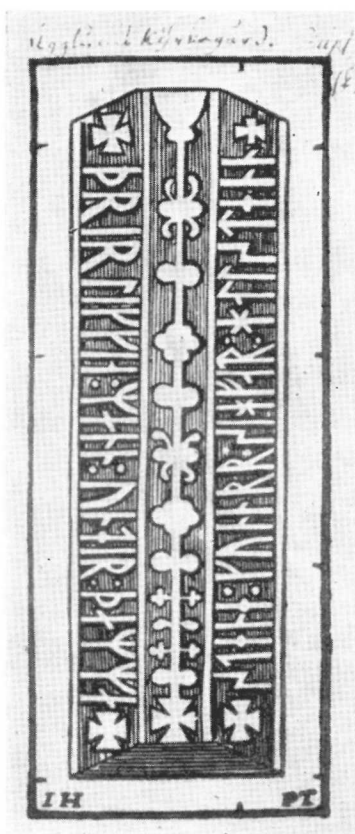

Fig. 139. Vg 94. Ugglums sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 939).

Fig. 140. Vg 94. Ugglums sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

finns i behåll. Även P. E. Lindskog anger (1813) stenens plats vara »På Ugglums kyrkogård». I kyrkoinventariet 1829 uppges såväl denna sten som Vg 95 vara flyttade: »på ömse sidor af lilla vapenhusdörren stå i muren insatte tvänne Runstenar med runskrift, hvilka blifvit tagne på Kyrkogården». År 1820 företogos vissa reparationer av kyrkan, och det bör ha varit vid detta tillfälle, som de båda stenarna fingo sin plats som dörrposter i den nu igenmurade kordörren eller östra ingångsdörren.

Sandsten. Längd 1,90 m., bredd 0,57 m. Stenens överdel är trefasad. Mittfasen upptages av ett stiliserat livsträdsornament med korsformig avslutning i toppen. Sidofaserna äro upptagna av runinskriften.

Inskrift:

✠ **p**r*i*r : **l**ig*g*ia : **m**ænn : **u**ndir : **þ**æmma : ✠

✠ **s**tene : **g**unnarr : **s**ihvatr : **h**allstenn ✠

Þrir liggia menn undir þemma stene, Gunnarr, Sigvatr, Hallstenn.

»Tre män ligga under denna sten, Gunnar, Sigvat, Hallsten.»

Till läsningen: Inskriften är mycket tydlig och på varje punkt säker. 2 **r** och 4 **r** ha förlorat nedre delarna genom vittring; även i det följande sk har nedre punkten gått förlorad. — På Brenners teckning äro r. 7 och 8 ostungna, likaså r. 39. R. 24 har uppfattats som **æ**, men sk efter denna runa har utelämnats. Samma läsning har B 939, dessutom har r. 34 lästs **r**, alltså utan **a**-bst.

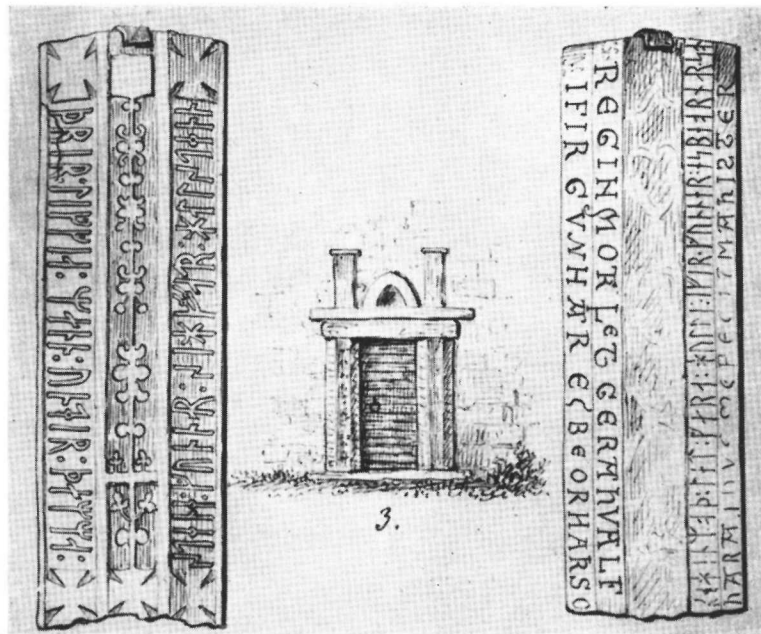

Fig. 141. Vg 94 och 95. Ugglums sn, kyrkogården.
Efter teckning av Säve, visande stenarnas placering som dörrposter.

En formulering, som påminner om denna, återfinns på det s.k. Botkyrkamonumentet, Sö 286, där det står ristat om den döde: **har + likr + han + ynti + steni + peimi +**. Ordföljden i Vg 94 betingas väl av att en högtidlig, rytmisk formulering av inskriften är åsyftad. Bugge uppfattar den som versifierad och upptager inskriften bland »svenska runverser». Han tillägger: »Vi har da vel her det yngste Exempel paa stavrimede Vers i en svensk Runeindskrift».

Om namnen *Sighvatr* och *Hallstenn* se Sö 317 och Sö 271. Om dubbelteckning av långt konsonantljud se I. Lindquist, *Västgötalagens litterära bilagor* (1941), s. 28.

95. Ugglums sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 75.

Litteratur: B 938, 940, L 1636. E. Brenner i KB F 1 4 b, bl. 374; J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 39 b; O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 1, s. 259; J. N. B. [von] Abrahamson, Märkeligheter paa Runestene (i: Antiquariske Annaler 2, 1815), s. 151; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 148; G. Brusewitz, Westergötland 1860, s. 24 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 55 f. (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 125); Joh. W. Warholm, Brev ¹/₆, ²¹/₇ 1864 t. B. E. Hildebrand (SHM, inv. bil.): A. A. Afzelius, Brev ¹⁰/₈ 1864 t. VHAA (SHM, inv. bil.); G. Stephens, ONRM 1 (1866–67), s. 459 f.; H. Hildebrand i ATS 2 (1869), s. 360, Sveriges medeltid 3 (1898–1903), s. 420 f.; H. Werner, Grafstenar från Medeltiden i Westergötland, s. 3 (odat. hs, ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); A. Blomberg, Några anteckningar om Gudhems församling i Västergötland (1916), s. 19, s. 63 f.; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 688.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 el. 1670 (i KB F 1 4 b, bl. 374); J. Hadorph och P. Törnwall, 2 träsnitt (i Peringskiölds Monumenta samt i B 938 och 940, det sistn. osign.); osign. träsnitt (i UUB R 559, ej samma som föreg.); Liljegren, Runlära, pl. 6; Brusewitz, bläckteckning (i a. a., endast bokstavsskriften); Säve, bläckteckning (i a. a., återgiven i Stephens a. a. och Gardell a. a. 2, 1937, rev. 1946, s. 56).

Denna kistformiga gravsten med runinskrift förvaras nu i Statens historiska museum, inv.nr 3.276.

Stenen har, i likhet med Vg 94, ursprungligen legat på Ugglums kyrkogård, intill dess den, sannolikt år 1820, apterades till dörrpost i den nu igenmurade, östra ingångsdörren till kyrkan. Till Statens historiska museum förvärvades den (liksom Vg 94) år 1864.

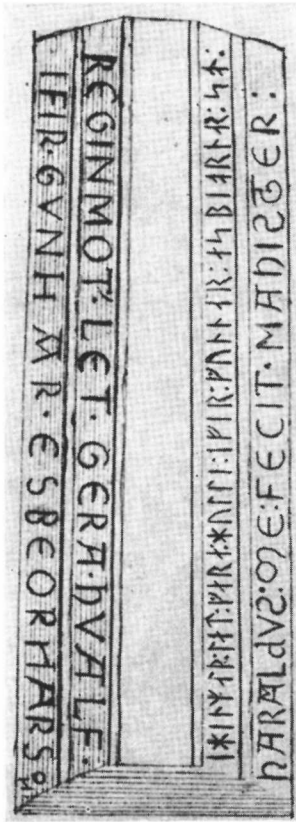

Fig. 142. Vg 95. Uggulms sn, kyrkogården. Efter teckning av Brenner.

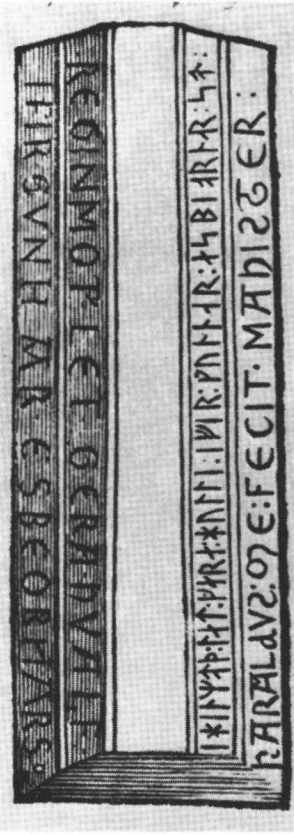

Fig. 143. Vg 95. Uggulms sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 940).

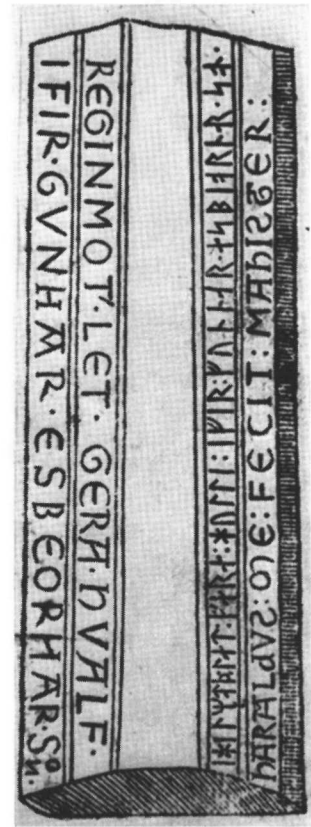

Fig. 144. Vg 95. Uggulms sn, kyrkogården. Efter träsnitt i R 559. Foto UUB.

Sandsten. Längd 1,79 m., bredd 0,59 m. Stenen är trefasad med otydliga rester av en kvastpalmétranka på mittfasen. Runinskriften står att läsa på ena skråsidan, närmast krönet.

Inskrift:

rehinmop : læt · gæra : hualf : ifir · gunnar : æsbeornar · son :

Reginmōd læt gæra hvalf yfir Gunnar, Æsbiornar son.

»Reginmod lät göra denna gravvård över Gunnar, Äsbjörns son.»

Till läsningen: Ristningen är grund. 2 e är svag, övre delen är borta. Högra bst i 6 m är otydlig. 11 t är upptill otydlig. Bistavarna i 13 æ och 31 æ äro mycket korta. 18 a och 19 l äro skadade upptill, dock finnas säkra spår av l-bistavens ända. I 38 ar är a-bst på grund av vittring otydlig.

Brenner: 1 r är utelämnad; 2 i; r. 7 är binderuna ot; efter 11 t sk i form av två punkter; 15 æ, 18 l, 20 i; efter 24 r sk i form av två punkter; 34 i; sk efter 38 ar i form av två punkter. Denna läsning återger Liljegren, som dock uppfattar 7 o som binderuna on. Liljegrens text återges av Gardell, som tolkar inskriftens första namn *Reginmund*. — Säve: 18 l, 20 i, 29 e, 31 e, sk utelämnat efter 40 on. — v. Friesen: 31 e; sk saknas efter 11 t, 24 r, 30 r, 38 ar och 40 on.

Namnet *Reginmōd* förekommer på en gravsten på Lösens kyrkogård i Blekinge (DR 364). Det skrives där *reinmod*. Namnet är sparsamt belagt i medeltida nordiska källor. Enligt I. Lundahl, *Falbygdens by-*

och gårdsnamn (1927), s. 71, ingår det i *Regumatorp*, bynamn i Sjøgerstads sn med äldsta belägg 1468 *Rege-modetorp*. *Reginmod* kan vara kvinnonamn eller mansnamn; »i østnordiske kilder er det imidlertid altid kvindenavn, medens anvendelsen som mandnavn findes i Reichenaulisten og om en fingeret person i vest-nord.», säger Lis Jacobsen i *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 701, under hänvisning till K. G. Ljunggren i *ANF* 49 (1933), s. 91 f. L. Jacobsen tillägger beträffande DR 364: »Navnets forekomst sammen med et mandnavn på en ligsten taler i øvr. for, at det er et kvindenavn». Ehuru språklig parallellism icke förefinnes mellan DR 364 och Vg 95, finns intet som direkt talar emot att namnet på Ugglumstenen tillhört en kvinna, allra helst som nom.-formen saknar -r. I så fall ligger det väl närmast till hands att förmoda, att hon varit Gunnars hustru. Beträffande växlingen mellan en- och tvåstaviga förleder i namn på *Ragn-* och *Regin-* se O. v. Friesen, *Rökstenen* (1920), s. 138 f.

Æsbiorn är ett tämligen vanligt namn. Det förekommer på ytterligare fyra västgötska runstenar, Vg 157, 178, 182, 184.

Samma avfattning har bokstavsskriften på gravstenens motsatta skråsida: REGINMOT . LET . GERA . HVALF : IFIR : GVNNAR : ESBEORNAR : SON. Omedelbart under runinskriften står i bokstavsskrift signaturen HARALDVS : ME : FECIT : MAHISTER.

Om mäster Harald, som också signerat Vg 88 och Vg 165, se A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria* 1 (1944), s. 138, samt E. Fischer, *Västergötlands kyrkliga konst* (1920), s. 94 f.

96. Valtorps sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 76.

Litteratur: B 943, L 1635. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, p. 72, bl. 42; J. N. B. [von] Abrahamson, *Mærkeligheder paa Runestene* (i: *Antiquariske Annaler* 2, 1815), s. 111; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 148; G. Brusewitz, *Westergötland 1862*, s. 112 (ATA); P. A. Säve, *Berättelse 1863*, s. 27 (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 124); *Handlingar 1868* i ATA; H. Werner, *Grafstenar från Medeltiden i Westergötland*, s. 3, 7 (odat. hs, ATA); K. Torin, *Register 1875* (VFA); VHAA:s *Månadsblad 1892*, s. 70; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 131; S. Gardell, *Till tolkningen av tvenne runristade västgötastenar* (i: *Fornvännen* 1934, s. 343 f.), *Epigrafiska bidrag till Västergötlands medeltida sepulkralitteratur* (i: *VFT* 4: 9, 1935, s. 61 f.), *Gravmonument från Sveriges medeltid 1* (1937, rev. 1945), nr 8.

Äldre avbildningar: J. Leitz, laverad bläckteckning (i Peringskiölds *Monumenta*, p. 72, återgiven i *VFT* 4: 9, s. 65, och i Gardell a.a. 2, 1937, rev. 1946, s. 52); J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiöld, a.a., bl. 42, och B 943, återgivet i *VFT* 4: 9, s. 65); Brusewitz, bläckteckning (i a.a., runinskriften ej återgiven); Säve, bläckteckning (i a.a., runinskriften ej återgiven); Werner, laverad blyertsteckning (i a.a.).

Denna kistformiga gravhäll förvaras i Statens historiska museum, inv.nr 4.655. Stenen har tidigare legat på Valtorps kyrkogård men avstods av församlingen 1868 till museet.

Sandsten. Bevarad längd 1,65 m., bredd 0,63 m. Stenen är avslagen vid ena ändan. Av det bortslagna, mindre stycket återstår en del, som förvaras lös tillsammans med stenens bevarade, större stycke. Denna mindre del återgives icke på de äldre avbildningarna. Stenytan är starkt vittrad, särskilt i den kant, där runinskriften står. Stenens fyra längsgående skråsidor har en inskrift med latinska bokstäver.

Runinskrift:

... - - r r . . . - r p i . s - . . .

5 10

Till läsningen: Omedelbart före 3 **r** står en tydlig hst och före denna en till sin nedre hälft bevarad hst. Före den senast nämnda hst finnas inga säkra spår av ristning. Avståndet till stenkanten är 10 cm., vilket givit utrymme åt högst 5 runor. 3 **r** och 4 **r** äro relativt tydliga, även om 4 **r** upptill är skadad. Därefter finnas inga säkra spår av ristning förrän på stenens andra skråsida. Före 6 **r** synes nedre delen av en hst. 6 **r**, 7 **p**, 8 **i** äro jämförelsevis tydliga. Därefter finns en punkt, som sannolikt är huggen. Snett nedåt åt höger finns ytterligare en punkt, som troligen icke är huggen. Så följer en säker **s**-runa (9) samt nedre delen av en hst. Därefter är ristningsytan hårt vittrad; avståndet till kanten är 7 cm. med utrymme för 2 à 3 runor.

Fig. 145. Vg 96. Valtorps sn, kyrkogården.
Efter teckning av Leitz.

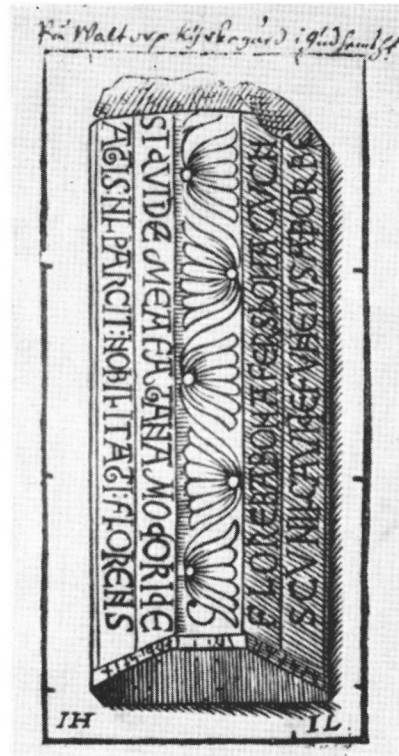

Fig. 146. Vg 96. Valtorps sn, kyrkogården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 943).

Hadorph och Leitz läste (B 943): **uastr** ... **ri** ... **arpi** · **stin**, såsom framgår av fig. 145 och 146. — Säve fattar sig kort: »inga Runor funnos alls». Med stöd av Leitz' teckning och egen granskning finner Gardell (*Fornvännen* 1934) följande runor bevarade: ·**æ--rr** ... ·**rpi st**..., vilket han supplerar ·**mæstr** · **haraldær** · **gærpi** · **sten**.

Partiet, som innehållit inskriftens första runor, är hårt skadat. Troligen var så fallet redan på 1600-talet. De fördjupningar och ojämnheter i ytan, som för Leitz och sedermera Gardell tett sig som runor, visa icke spår av huggning (jfr beskrivningen ovan).

Huvudinskriften på latin är synbarligen leoninsk vers:

... STAVIDEMEAFATANAMODORIDE |
... ATISNLPARCITNOBILITATI
FLORENS | FLOREBĀBONAFERSBONACVÇN-AFE- ... |
SCVNILCAVIDEFVNCTVSABORBEMEAV ...

S. Gardell (*Gravmonument från Sveriges medeltid*) har en i vissa detaljer avvikande läsning. Dessutom lämnar han en jämförelsevis fri översättning.

Runinskriften tolkar Gardell: »Mäster Harald gjorde stenen». Att runorna uttrycka en signatur är troligt. Den konstnärliga utsmyckningen samt typblandningen av versaler och majuskler i den latinska inskriften är karakteristisk för Harald stenmästare och hans skola.

97. Södra Kyrketorps sn, kyrkogården.

Litteratur: B 937, 945, L 1634. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, p. 70, bl. 38, 41; J. N. B. [von] Abrahamson, *Märkeligheter paa Runestene* (i: *Antiqvariske Annaler* 2, 1815), s. 111; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 147; G. Brusewitz, *Westergötland 1861*, s. 70 (ATA, neg.); S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid 1* (1937, rev. 1945), nr 678.

Avbildningar: J. Leitz, laverad bläckteckning 1672 el. 1673 (i Peringskiölds *Monumenta*, p. 70, återgiven i Gardell a. a. 2, 1937, rev. 1946, s. 46); J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*, bl. 38, och B 945) samt ytterligare ett (i *Monumenta*, bl. 41, och B 937).

Denna kistformiga gravsten med runinskrift är nu försvunnen.

Den äldsta bevarade bilden av stenen är en laverad bläckteckning av J. Leitz från början av 1670-talet. Teckningen bär tillsammans med avbildningar av två liljestenar överskriften »på Kiörktorps Kiörkegårdh». På denna teckning återgå troligen de två träsnitten B 937 och 945. Det ena träsnittet, B 937, har i Peringskiölds *Monumenta* påskriften »Höstena kyrkegård Gudhems härad» och bladet, på vilket träsnittet fästats, »Gudhems härad. Höstena Sochn». I *Bautil* har detta träsnitt (B 937) rubricerats »På Kyrkogården» och placerats tillsammans med B 936 (Vg 92) under överskriften »Högstena Sochn». På det andra träsnittet i *Monumenta*, B 945, står skrivet »Kyrketorps kyrkegård. Gudhems härad» och på bladet, där träsnittet klistrats upp, »Gudhems härad. Kyrketorp». I *Bautil* har detta träsnitt (B 945) endast lokalbestämningen »Kyrketorpa Sockn. På Kyrkogården». — J. G. Liljegren (L 1634) registrerar inskriften under rubriken »Kåkinds härad, Kyrketorps kyrkogård». Han redovisar som källa de båda bilderna i *Bautil*. — G. Brusewitz sökte stenen 1861 förgäves i Norra Kyrketorp (Kåkinds hd). — S. Gardell (*Gravmonument från Sveriges medeltid 1*, 1937, rev. 1945) hänför den till »Norra Kyrketorp (Kåkinds hd)»; i rättelserna, som finnas i den reviderade upplagan, står emellertid »Södra Kyrketorp»; dock ingen rättelse av häradnamnet. — H. Jungner ger stenen hemorts rätt i Norra Kyrketorp.

Placeringen av Leitz' teckning i *Monumentas* topografiska ordningsföljd, mellan på ena sidan teckningar av kyrkor och gravstenar i Stenstorp och Brunnhem samt en skeppssättning i Brunnhem, på den andra teckningar av kyrkor och gravstenar i Segerstad, Håkantorps och Valtorps, samtliga belägna i Gudhems härad, gör det tydligt, att gravstenen (Vg 97) vid Leitz' granskning befunnit sig på Södra Kyrketorps kyrkogård i Gudhems härad. Liljegrens ortsuppgift är alltså missvisande.

Den gamla kyrkan i Södra Kyrketorp är riven. Den finnes avbildad av Leitz på samma blad i *Monumenta* som gravstenen. Socknen har sedan 1817 med Brunnhems och Stenstorps socknar gemensam kyrka i Stenstorp.

Stenen eftersöktes hösten 1957 förgäves på Södra Kyrketorps ödekyrkogård.

Uppgift om stenmaterialet saknas. Efter avbildningen uppskattat mått: längd 1,70 m., bredd 0,75 m. Stenens översida synes ha varit femfasad och prydd med ett kryckkors på mittfasen. Inskriften har varit anbragt på de fyra skråsidororna. Leitz' teckning ger den enda bevarade läsningen.

Inskrift:

bæroþer : læt : gæra : sten : þænnæ : aī : | : þærhils : nu : biþær : han : þæs : batær : nostær :
                   5   10   15   20   25 30   35   40   45   50 55

þærhils : gerora : son : ok srstur : son : bæroþors : BENEES
                   60   65   70   75   80   85   90

Broðir læt gæra sten þenna at Þyrgils. Nu biðer hann læs (el. þess) Pater noster, Þyrgils Gervorarson(?) ok systurson Broðurs. Bene es.

»Broder lät göra denna sten åt Tyrgils. Nu beder han: läs Pater noster för (el. Nu beder han därom: Pater noster för) Tyrgils, Gervors son och Broders systerson. Du har det gott.»

Till läsningen: Bst i r. 23 är dubbelsidig n-bst; tecknet avser troligen æ. Om misstaget bör tillskrivas ristaren eller tecknaren är ovisst, liksom beträffande 24 aī, som borde ha varit at med t-bst till vänster om hst. En liknande æ-runa har Vg 143. 42 þ är sannolikt felläsning för l. Efter 91 s jämte sk följa sex bokstäver i majuskelskrift.

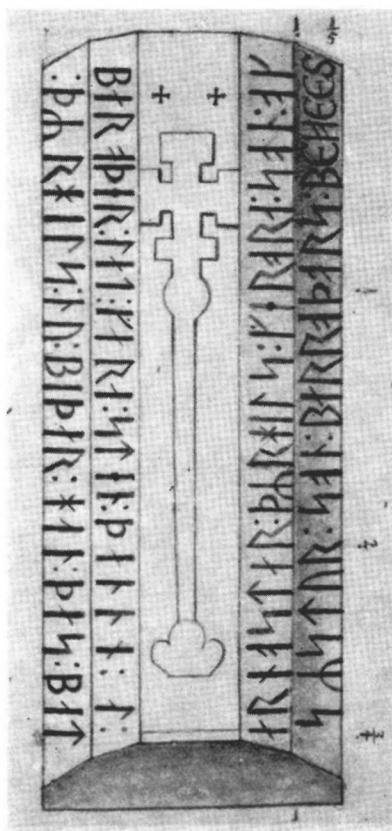

Fig. 147. Vg 97. S. Kyrketorps sn, kyrkogården. Efter teckning av Leitz.

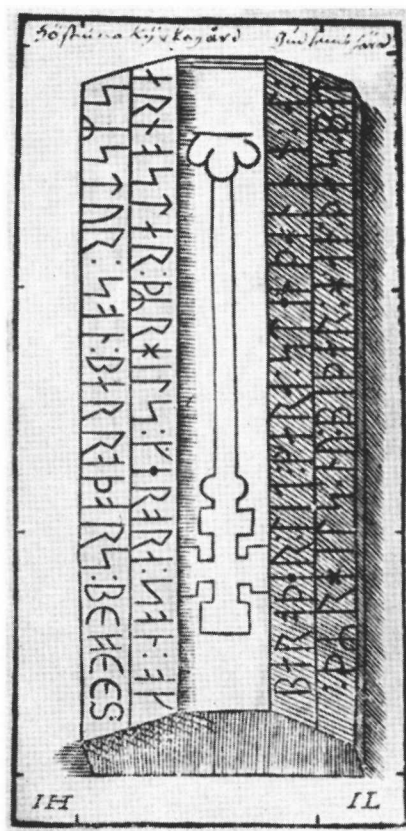

Fig. 148. Vg 97. S. Kyrketorps sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 937).

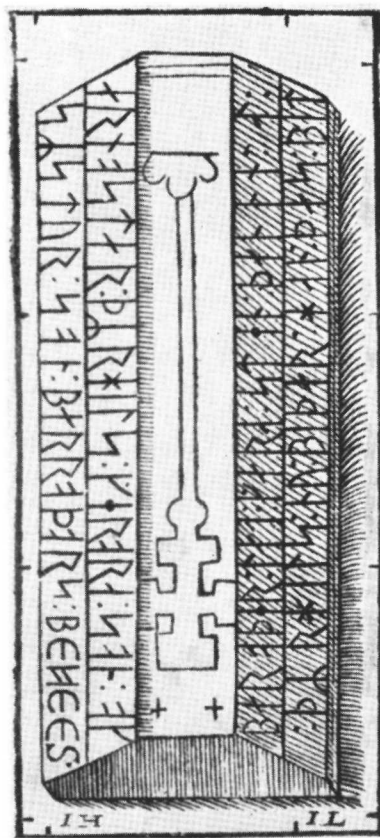

Fig. 149. Vg 97. S. Kyrketorps sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 945).

1–7 **bæroper** och 83–91 **bæropors** måste vara samma namn: *Broðir*, gen. *Broðurs*. På DR 370 har namnet ristats **burupa**, alltså även där med en svarabhaktivokal inskjuten i konsonantförbindelsen *br*. Det motsvarande appellativet visar i många runinskrifter liknande stavning (Sö 54, 61, 84, 227, 239, 341 m. fl.). Ett sådant ristningsfel, som icke behöver ha sin grund i talspråket utan i ristarens ljudanalys, förekommer förhållandevis ofta mellan uddljudande konsonant och *-r* (jfr E. Wessén, *Södermanlands runinskrifter*, s. LXXIII, § 73). Namnet *Broðir* är vanligt på östnordiskt område.

63–68 **gerora** är sannolikt gen.-formen av kvinnonamnet *Gervor*. Detta namn förekommer också på Vg 98.

Broder har sålunda låtit utföra gravstenen för sin systerson. Och han uppmanar envar, som läser inskriften, att bedja en bön för Tyrgils' själ. Huruvida Tyrgils' moder är identisk med den Gervor, som ombesörjt Vg 98, kan icke på språkliga grunder avgöras. Om emellertid så har varit fallet, måste man räkna med att Gervors man, de båda bröderna Ulvs(?) och Tyrgils' fader, har dött förhållandevis tidigt, och att Gervor såsom änka har låtit utföra gravvården över sin son Ulv(?) och tillika över Sigtrygg, en annan frände, måhända sin fader eller broder, mindre sannolikt sin man. Sedermera, kanske efter Gervors död, har så hennes bror med namnet Broder ägnat den andre systersonen Tyrgils gravstenen Vg 97, kanske i gengäld för Gervors omsorger om den döde Sigtrygg, som kan ha varit deras gemensamme släkting. Vg 97 skulle i sådant fall vara av något yngre datum än Vg 98.

Om den avslutande texten i majuskelskrift säger S. Gardell: »*benees* synes mig oförklarligt». Fil. dr Toni Schmid har emellertid muntligt meddelat sin uppfattning av *BENEES* som lat. *bene es* 'du har det gott', till vilket motsvarigheter finnas.

Kåkinds härad.

Kåkinds härad gränsar i N till Vadsbo härad, i V till Valle härad med Billingen som naturlig gräns, i S till Gudhems och Vartofta härad. I Ö når det fram till Vättern. Järnåldersbebyggelsen koncentrerar sig helt till området V om Lidan.

Häradet tillhörde under medeltiden Ökulls bo i Västergötlands nordöstra fjärding. Enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL utgjorde det vad folkmängden angår $\frac{1}{48}$ av landskapet.

Från Kåkinds härad äro 2 runinskrifter kända. Dessa härröra från följande 2 av häradets 16 socknar, N. Kyrketorp och Vårsås.

Båda inskrifterna ha varit anbragta på liggande gravstenar. En av dessa är förkommen: Vg 99. Den har vad inskriften angår varit oskadad. Av den andra (Vg 98) återstå två fragment, vilka förvaras i Skövde museum.

Den förkomna inskriften (Vg 99) är känd sedan 1600-talet genom J. Leitz' avbildning. Bilden är återgiven i *Bautil* (1750), och inskriften är registrerad i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). Den andra inskriften (Vg 98) påträffades i slutet av 1800-talet.

98. Norra Kyrketorps sn, Kyrketorps gård. Nu i Skövde museum.

Pl. 77.

Litteratur: Handlingar 1919 (N. Beckman-S. Welin) i VFA; Skaraborgsbygden 3 (1923), s. 426; K. E. Sahlström m.fl., Kåkinds häraads fornminnen (1928), s. 69 f.; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 679.
Äldre avbildning: Sahlström a.a.

Av denna gravsten med runinskrift finnas två större fragment i behåll. De förvaras i Skövde museum.

Fragmenten påträffades av major Eric Ugglå vid mitten av 1890-talet i valvet till en landsvägsbro på Kyrketorps ägor, c:a 200 m. NV om Norra Kyrketorps kyrka. »Stenen placerades vid Kyrketorps gård, men blev efter en del år forslad till Sjötorp, varifrån den dock 1918 fördes till Skövde museum» (Sahlström).

Sandsten. Stenens ursprungliga bredd 0,66 m., längden är däremot okänd. De skilda fragmenten äro 0,66 × 0,38 m. respektive 0,56 × 0,46 m. Inskriften är anbragt utefter stenens långsidor innanför ett repstavsornament, som bildar bas för runorna. Ristningen är mycket tydlig och runorna säkra.

Inskrift:

gerfor : læt : gæ . . . ulf : sôn : sin : ok : siht - . . . u :

Gervor læt gæra ... Ulf(?), son sinn, ok Sigtrygg] ...

»Gervor læt göra ... Ulv, sin son, och Sigtrygg ...»

Till läsningen: I 12 u är nedre delen av hst bevarad i nedre kanten av en flagring. Efter 25 t ser man i brottet spår av en hst, som icke har haft bst t. v. om hst.

Kvinnonamnet *Gervor* förekommer sannolikt också i Vg 97. Eljest finns det på nordiskt område endast belagt i relativt sena danska källor. Det motsvaras av fty. *Gerwara*. Som namn på en valkyria förekommer *Geirvör* i Snorres Edda. Anmärkningsvärd är **f**-runan (4) för väntad **u**-runa. Vg 71 visar emellertid sannolikt ett liknande fall av stavning med **f** för **u**. R. 22–25 utgöra säkerligen början av mansnamnet *Sigtrygg*. Om detta namn, som även förekommer i Vg 127, se U 98.

Inskriften torde kunna kompletteras i denna riktning: Gervor lät göra [denna sten över] Ulv, sin son, och Sigt[rygg, sin broder. Gud hjälpe deras själ.]

Skövde stad, Frödingsberg.

På gården Frödingsberg (f.d. Skövde Vaddfabrik, stadsäga 1241), 1,2 km. V om kyrkan, fanns i trädgården en tämligen modern runsten, som besiktigades av H. Jungner 1926. Stenen är 1,03 m. lång, 0,50 m bred och spetsig i ena ändan. Materialet är kalksten. 14 tecken, till hälften vanliga runor, i övrigt fantasirunor, äro ristade på ett i stenen nedsänkt, släthugget band. Inskriften ger ingen mening. Stenen står uppställd vid Helénstugan, Kyrkogatan 24.

99. Värsås sn, kyrkogården.

Litteratur: B 998, L 1687. J. Peringskiöld, Monumenta 9, p. 48, bl. 20 b; P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 3 (1814), s. 91; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 150; G. Brusewitz, Westergötland 1861, s. 69 (ATA); K. E. Sahlström m.fl., Kåkindes härads fornminnen (1928), s. 70; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 400; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 700.

Avbildningar: J. Leitz, laverad bläckteckning (i Peringskiölds Monumenta, p. 48, återgiven i Sahlström a.a. och Gardell a.a. 2, 1937, rev. 1946, s. 130); J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Monumenta, bl. 20 b, och B 998).

Denna runristade gravsten, av vilken ett större fragment är känt i avbildning från 1600-talet, är nu borta och var så redan 1781. Den har legat på Värsås kyrkogård.

Uppgift om stenmaterialet saknas. Fragmentets storlek, beräknad efter bilden från 1600-talet, är c:a 1 × 0,60 m.

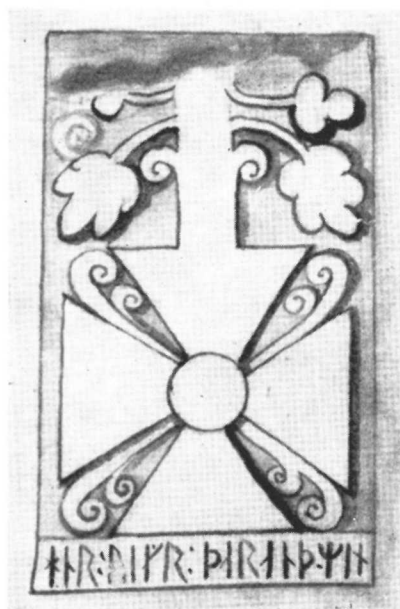

Fig. 150. Vg 99. Värsås sn, kyrkogården. Efter teckning av Leitz.

Fig. 151. Vg 99. Värsås sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 998).

Inskrift (enligt Leitz' teckning):

hnr : ligr : þaranþ · min
           5   10   15

Hær liggr ...

»Här ligger ...»

Enligt K. E. Sahlström (*Kåkinds härads fornminnen*, 1928, s. 70) anser Otto von Friesen, att det »kan som tredje ord möjligen ha stått Thorad (ett kvinnonamn) eller Thoralf, ehuru på grund av den bristfälliga avritningen alla tolkningsförsök måste bli mycket osäkra». Jungner ifrågasätter, om inte inskriften i stället haft följande lydelse: **hær : ligr : þorir · amin** »Här ligger Tore. Amen».

Man känner enstaka exempel (Vg 143, ev. även Vg 97) på att **n**-runan av ristaren brukats som tecken för **æ**.

Åse härad.

Åse härad är länets västligaste. Det är beläget utefter södra Vänerstranden med halvön Vänersnäs. I V gränsar det till Väne härad i Älvsborgs län; gränsen går högst uppe på Halle- och Hunneberg. Österut ligger Källands härad och i S Viste härad. Åse härad utgjorde under medeltiden en del av Ås bo i Västergötlands nordvästra fjärding. Stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL låter häradet representera $\frac{7}{102}$ av landskapet.

Från Åse härad äro 11 runinskrifter kända: Vg 100–105, 107–110, 112.¹ Dessa fördela sig på följande 8 av häradets 10 socknar: Flo 2, Håle 2, Sal 1, Särestad 1, Tun 1, Täng 2, Vänersnäs 1, Ås 1.

Av de 11 inskrifterna är en anbragt på en ursprungligen lagd gravsten: Vg 105. De övriga 10 ha varit runstenar i vanlig mening: Vg 100–104, 107–110, 112. Alla de 11 ristningarna äro helt eller delvis bevarade.

Ingen av häradets runstenar finns numera på ursprunglig plats. De flesta (Vg 100, 102–105, 107–109, 112) finnas nu i eller vid kyrkorna. De ha alla påträffats i sekundärt läge i kyrkväggar eller bogårdsmurar.

6 inskrifter äro oskadade och fullständiga: Vg 100, 102–104, 108, 112. Skador genom enbart slitning, golvtramp, varigenom texten nu till stor del är oläslig, visar en sten: Vg 109. Av 2 stenar (Vg 101 och 105) återstå större delarna. Av två (Vg 107 och 110) finnas nu bara fragment. Större delen av det nu saknade partiet av Vg 107 känner man genom en 1600-talsavbildning. Vg 110 var även den till en del känd på 1600-talet.

Icke mindre än 8 runstenar (Vg 100–103, 107, 109, 110, 112) avtecknades 1669 av Antikvitetskollegiets ritare E. Brenner. Av dessa äro 7 (alla utom Vg 109) avbildade i *Bautil* (1750). Alla 8 äro registrerade i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). De övriga (Vg 104, 105, 108) ha påträffats under senare hälften av 1800-talet. Omkring år 1930 påträffades det enda bevarade fragmentet av Vg 110 och så sent som 1948 fann man ett tidigare okänt fragment av Vg 107.

100. Flo sn, kyrkogården.

Pl. 79.

Litteratur: B 952, L 1375, T 40. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 56 a; Osig. anteckning i Sundholmska samlingen 19 (Stifts- och Landsbibl., Skara); C. G. G. Helfeling, *Resor på 1790-talet*, s. 19 (ATA), *Resa 1792*, s. 14 f. (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 25 (ATA), *Egna Manuscripter och Siöborgs Resor*, s. 124 (ATA); P. E. Lindskog, *En korrkt beskrifning om Skara stift 5* (1816), s. 107; P. A. Säve, *Berättelse 1863*, s. 101 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 148); K. af Schmidt, *Antiqvariska anteckningar från Vestergötland och Åse härad 1872*, s. 85 (ATA); R. Hjorth, *Beskrifning öfver Åse härad* (1902), s. 37; O. Sjögren, *Sverige 4* (1933), s. 304; *Handlingar 1935* i ATA; H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), passim.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 3), renritning 1670 (i KB F 14 c, s. 45); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 952); Tham, bläckteckning (i Helfeling a. a., KB), do (i *Egna Manuscripter*); Liljegren, laverad teckning efter Helfeling (ATA); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 40).

¹ Om Vg 106 och 111 se nedan s. 176 och 182.

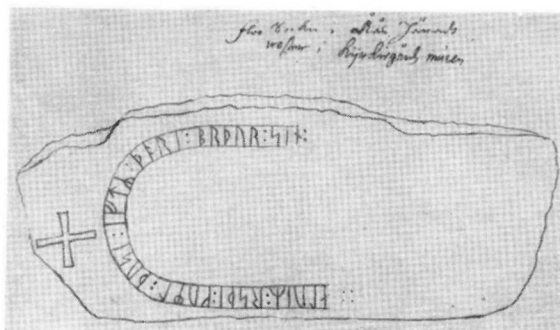

Fig. 152. Vg 100. Flo sn, kyrkogården.
Efter teckning av Brenner i F m 27.

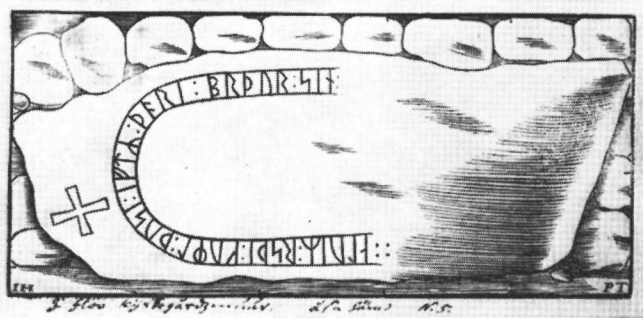

Fig. 153. Vg 100. Flo sn, kyrkogården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 952).

Runstenen står rest på Flo kyrkogård, 13 m. S om kyrkans torn.

Enligt E. Brenner (1669) fanns stenen »wester i kyrkiegårdsmuren». Detta bekräftas av en osignerad anteckning i Sundholmska samlingen (slutet av 1700-talet): »Jgenfunnen då Kyrkobalken refs 1755. opsat på Kyrkogården». B 952 har (tydligt på grund av förbiseende) överskriften: »J Kyrkomuren» (L 1375 efter Brenner: »V. kyrkogårdsmuren»). Redan före C. G. G. Hilfelings tid tycks stenen ha erhållit sin nuvarande placering på kyrkogården.

Rödgrå gnejs. Höjd 2,12 m., bredd 1,16 m. Ristningen är djupt och tydligt huggen. Korset är utfört i samma teknik som den övriga ristningen och förmodligen samtidigt med denna.

Inskrift:

· · · aluir : rspi : kuml : þusi : RfTR : þori : BRþur : sin :

5 10 15 20 25 30

Alvir resti kuml þusi æftir Þori, broður sinn.

»Alver reste detta minnesmärke efter Tore, sin broder.»

Till läsningen: Inskriften börjar med fem punkter som sk. 4 i är icke stungen. 5 r läses av Torin felaktigt r. Efter 17 i står sk i form av tre punkter, den översta är något grundare än de övriga ehuru säkert huggen. Bistavarna i 18 R äro mycket grunda. Hilfeling läser denna runa R, Brenner (B 952, L 1375), Säve, Torin i. Nedre bst i 23 o är grund men tydlig. Sk som bildar inskriftens avslutning är djupt och tydligt .:

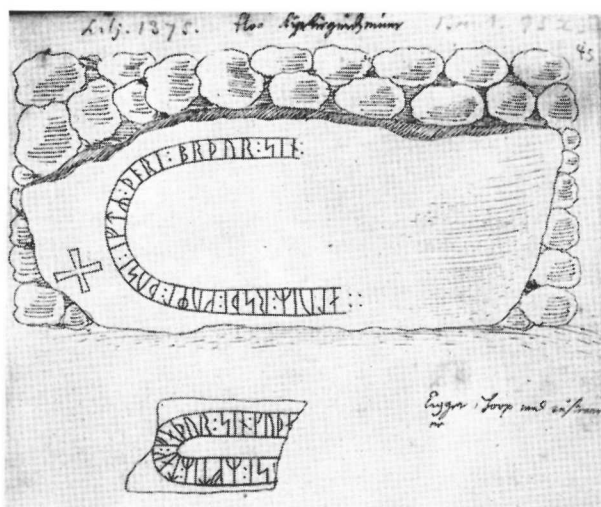

Fig. 154. Vg 100 och 101. Flo sn, kyrkogården och Bragnum. Efter teckning av Brenner i F l 4 c.

Verbet *resa* är i förbindelse med *kumbl* mindre vanligt än *gærva* (se Vg 115). Det har möjligen använts även på Vg 101, liksom det förekommer på några få andra svenska och danska runstenar. Se vidare Vg 115 och där citerad litteratur.

Om mansnamnet *Alvir*, *Ølvir*, se Vg 87.

101. Flo sn, Bragnum.

Pl. 78.

Litteratur: B 1155, L 1376, T 41. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 54; C. G. G. Hilfeling, Resor på 1790-talet, s. 21 (ATA), Resa 1792, s. 15 f. (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 25 (ATA); K. af Schmidt, Antiquariska anteckningar från Västergötland och Åse härad 1872, s. 85 (ATA); R. Hjorth, Brev 19/11 1876 t. K. Torin (VFA); Handlingar 1923, 24, 26, 28, 35, 36 (restaureringsrapport) i ATA; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 304; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: Stenens övre del: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 3), renritning 1670 (i KB F 14 c, s. 45); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 1155); Hilfeling, bläckteckning (i a. a., ATA); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., KB); [L.] Frigell, bläckteckning aug. 1792 (ATA); Liljegren, laverad teckning (ATA); O. Erlandsson, träsnitt (i T 41). Stenens nedre del: Hjorth, blyertsskiss (i a. a.); S. Welin, teckning (ATA).

Runstenen står rest 75 m. VNV om Bragnum nr 1.

Ett stycke av stenen, översta delen, är känt sedan 1600-talet. E. Brenner uppger, att det fanns »i skillnaden mellan vesterby och Bragnum», C. G. G. Hilfeling i Bragnum »endast ett Musqoetskott från högden af Huneberg» — »Har tilförene stådt i Krokhagen mellan Flo och Bragnum». Prosten Frigells teckning har påskriften: »Ligger på en utmark i Flo Sokn». Vid K. Torins besök låg fragmentet som trappsten till boningshuset i Lars Svengården Bragnum (även kallad Björn Skulegården), men uttogs vid tillfället ifråga ur trappan av gårdens dåvarande ägare. Stenens undre del påträffades kort därefter vid »Andreas Johanssons stallbyggnad», dit den nyligen förts från Lilla Västerby ägor närmare kyrkan. Delarna hopsattes, och stenen restes på sin nuvarande plats 1926 av S. Welin.

Ännu saknas nedersta delen av stenen, vilken efter anvisningar i orten söktes 1935 i den s.k. prästgårdsbron 300 m. VSV om kyrkan, som nyss omlagts, men efterforskandet blev utan resultat.

Det förefaller troligt, att stenen ursprungligen har stått vid Lilla Västerby.

Rödaktig granit med inströdda, ljusare kvartspartier. Höjd 1,47 m., bredd 0,54 m. Övre delen av stenen är sliten. Runorna äro väl och tydligt huggna.

Inskrift:

... - þi : kuml : þusi : rftir : tak : faþur : sin : kuþan : þrkn : osbiu ...

... [res]ti(?) kumbl þasi æftir Dag, faður sinn, goðan þegn. Asbio[rn] ...

»... reste detta minnesmärke efter Dag, sin fader, en god tågn. Asbjörn (högg runorna).»

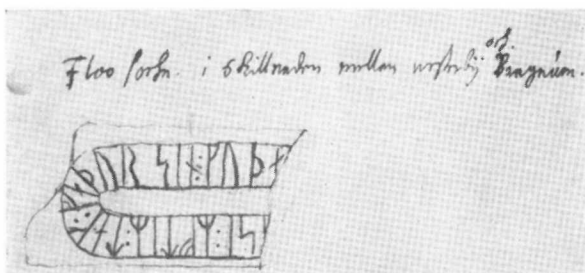

Fig. 155. Vg 101. Flo sn, Bragnum.
Efter teckning av Brenner i F m 27.

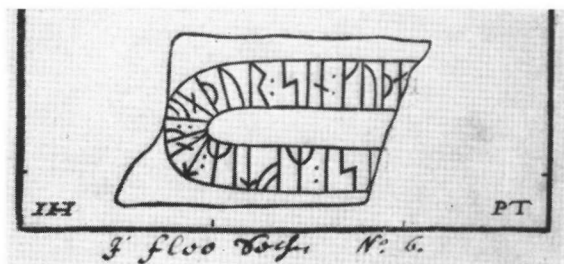

Fig. 156. Vg 101. Flo sn, Bragnum.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1155).

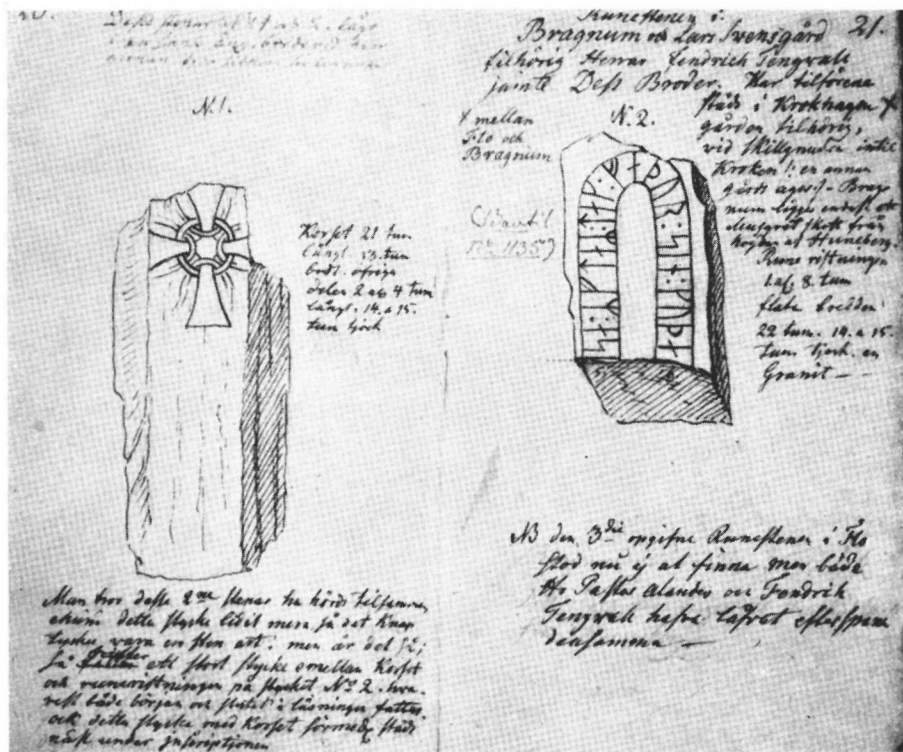

Fig. 157. Vg 101 (t. h.). Flo sn, Bragnum. Efter teckning av Hilfeling i Resor på 1790-talet.

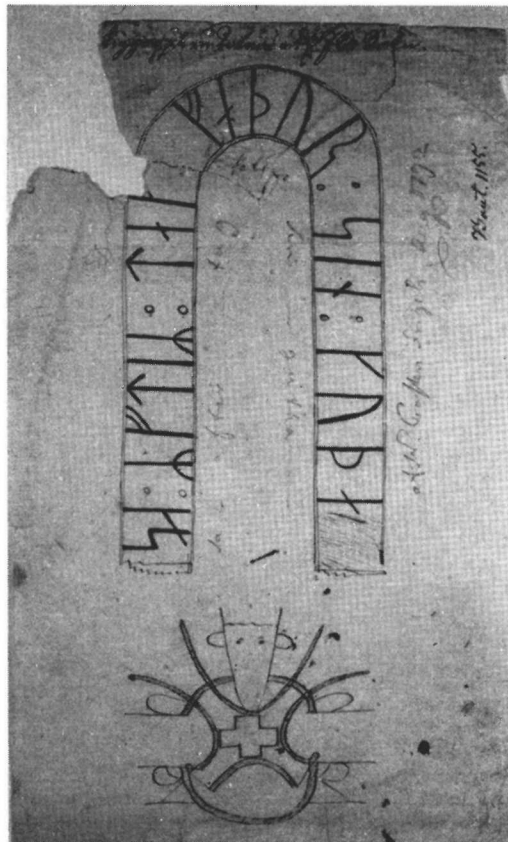

Fig. 158. Vg 101. Flo sn, Bragnum. Efter teckning av Frigell.

Till läsningen: Före 2 **p** synes vid nedre ramlinjen, vinkelrätt mot denna, ett 1 cm. långt spår av en runa **s** el. **r**. 9 **u** är skadad genom sprickan i stenen. I 12 **r** synes blott hst och spår av vänstra bst; mellan hst och högra bst är en flagring. I 20 **f** är hst grund. 30 **p** har förlorat mittpartiet av hst och undre delen av bst i en djup spricka. Av 31 **a** återstår blott översta spetsen av hst, resten är borta i den stora sprickan. 41 **u** har förlorat undre delen av hst i stenens nederkant. Äldre läsningar äro desamma.

Båda namnen äro vanliga i runinskrifter. R. 2-3 är pret.-ändelsen till ettdera av verben *resa* eller *gærva*, troligen det förra med hänsyn till Vg 100.

Den i J. G. Liljegrens *Runurkunder* under nr 1377 upptagna stenen »utan inskrift» är nu borta men finns avbildad av Hilfeling (*Resor på 1790-talet*) samt av Tham i KB F m 57: 1. Ristningen utgöres av ett kors, se fig. 157. Stenen uppges vara funnen tillsammans med Vg 101. Måhända har den ursprungligen hört samman med monumentet. Inskriftens pluralisform av uttrycket *kumbl posi* stöder ett sådant antagande. Jfr Sö 296.

Flo sn.

I H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), s. 97 not 24, nämnas bland andra runstensfragment »två förkomna från Flo». Därmed åsyftas två träsnittsbilder i *Bautil* (B 1155) av det förkomna stycket av runstenen Vg 110 från Vänersnäs sn, som felaktigt fått överskriften »Åsa hundari ok Flo sockn».

102. Håle sn, gamla kyrkan. Nu på ödekyrkogården.

Pl. 79, 80.

Litteratur: B 954, L 1369, T 44. J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. såsom Reseanteckningar etc. i VFT 2: 1, 1901, s. 66); Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 57; O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 20; P. Tham, Politiska Anteckningar 2, s. 13 (ATA); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara Stift 5 (1816), s. 127; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 130 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 148); K. af Schmidt, Antiquariska anteckningar från Vestergötland och Åse härad 1872, s. 77 (ATA); B. O. Cederbom, Beskrifning öfver Håle kyrka (odat., ATA); R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 90; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 306; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 3), renritning (i KB F l 4c, s. 41); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, bl. 57, och B 954); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 44).

Runstenen står rest på en liten kulle på platsen för Håle år 1883 nedrivna kyrka tillsammans med Vg 103 samt en minnessten över kyrkan. Kyrkogården ligger knappt 2 km. SSV om Håle-Tängs kyrka. Runstenen har före 1883 varit inmurad i den då rivna kyrkans norra yttervägg nära marken. Brenner: »Håle kyrka Särsta gäld, norr i kyrkiemuren»; träsnittet hos Peringskiöld: »J Håle norra kyrkewägg» (B 954: »J Norra Kyrkovägg»; L 1369: »I N. kyrkomuren».)

Mörk gnejs med ljusa ränder av kvarts insprängda. Höjd 2,40 m., bredd 0,75 m. Ristningen är starkt vittrad.

Inskrift:

oskutr × rispi × stin × ponsi × iftir × upkitil × fapur × sin × harpa × kuþan þikn

Asgotr resti sten þannsi æftir Öðkætil, faður sinn, harða goðan þegn.

»Åsgöt reste denna sten efter Ödkel, sin fader, en mycket god tägn.»

Till läsningen: Enstaka runtecken äro svaga, men kunna dock med säkerhet identifieras. En stor flagring finns mellan hst och bistavar i 5 **t**, endast bistavarnas ändstycken äro bevarade. Även hst är vittrad. Något

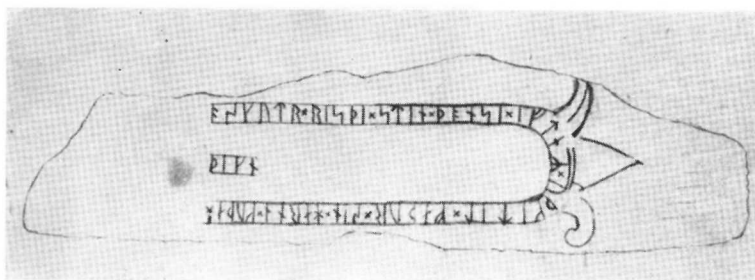

Fig. 159. Vg 102. Håle sn, gamla kyrkan. Efter teckning av Brenner i F m 27.

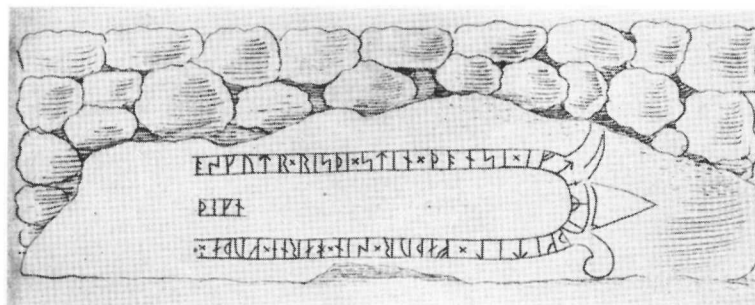

Fig. 160. Vg 102. Håle sn, gamla kyrkan. Efter teckning av Brenner i F l 4 c.

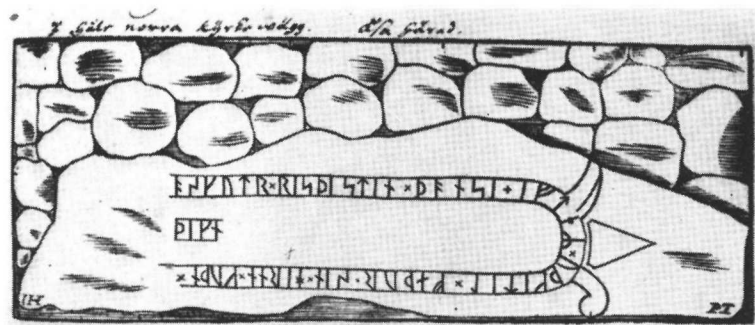

Fig. 161. Vg 102. Håle sn, gamla kyrkan. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 954).

ovanför mitten på 14 **i** går en bred och djup fåra, som torde vara naturlig. 21 **i**, en fördjupning vid mitten är ingen punkt utan beror på en där framgående spricka. Hst till 24 **i** har en rundad, obetydlig utbuktning åt vänster, som emellertid torde vara tillfällig; Hadorph och Brenner (B 954) samt Torin ha här **e**. Sk mellan 25 **r** och 26 **u** saknas hos Brenner (F l 4 c). De sista runorna i 33–37 **fabur** äro något grundare än inskriften i övrigt men ej utplånade, som Torin uppger. 42 **a** tecknas i B 954 utan bst. 44 **p** är hårt vittrad, endast svaga rester återstå. 44–45 **pa** läses av Brenner **ne**, i *Bautil nn*. I 50 **n** är hst hårt vittrad och nästan borta. Hos Torin är runan utelämnad; Brenner anger här ett kors med ett litet lodrätt streck över. 51 **p** är flagrad mellan hst och bst. — Säves läsning överensstämmer helt med ovanstående.

Om namnet *Asgotr* se Vg 66. Namnet *Öðkætill* förekommer i kontraherad form *Öðkell* på Vg 103. Möjligen avse de båda namnformerna samma person. *Audkell* är känt i ett par sena exempel från norskt område.

Fig. 162. Vg 103. Håle sn, ödekyrko-
gården. Efter teckning av Brenner i
F m 27.

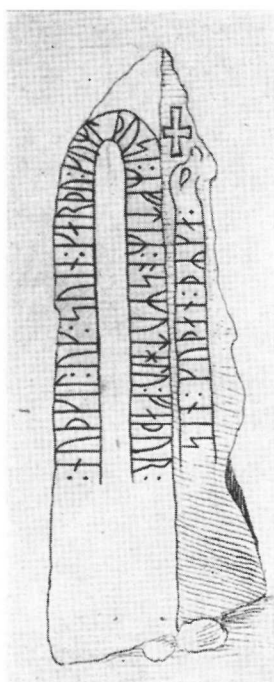

Fig. 163. Vg 103. Håle sn, öde-
kyrkogården. Efter teckning av
Brenner i F 14 c.

Fig. 164. Vg 103. Håle sn, ödekyrko-
gården. Efter träsnitt i Peringskiölds
Monumenta (B 949).

103. Håle sn, ödekyrkogården.

Pl. 79, 80.

Litteratur: B 949, L 1370, T 45. J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. såsom Reseanteckningar i VFT 2: 1, 1901, s. 66); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 57 a; O. Celsius, Svenska runstenar (KB F m 60) 2, s. 21; Hans H. Lindskog, Anteckning 1778 (VFA), Anteckning ²⁸/₃ 1799 (i: J. G. Liljegren, Samlingar Mset Runir fol. nr 29, ATA); P. E. Lindskog, En kort beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 127; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Munch, Kortfattat Fremstilling af den ældste Nordiske Runeskrift (1848), s. 43, Fornsvenskans och Fornnorskans Språkbyggnad (1849), s. 142; P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 130 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 148); B. O. Cederbom, Beskrifning öfver Håle kyrka (odat., ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 306; Handlingar 1935 i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 3), renritning 1670 (i KB F 14 c, s. 43); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta samt B 949); H. H. Lindskog, bläckteckning (i a. a. 1799); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 45).

Runstenen står nu rest vid sidan av Vg 102 på platsen för Håle år 1883 nedrivna kyrka. Tidigare stod stenen enligt K. Torin som grindstolpe i norra kyrkogårdsporten. P. A. Säve finner den »utgörande vestra portstolpen af nordvestra kyrkogårds-porten, för 20 år sedan flyttad hit från södra kyrkogårds-luckan». Lokaluppgiften är densamma hos tidigare observatörer. E. Brenner: »J kyrkieporten suder.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*: »Håle kyrkeport» (B 949 och L 1370: »I kyrkoporten»). H. H. Lindskog 1778: »Håle södwästra kyrckogårds Port».

Ljusröd gnejs. Höjd 1,57 m., framsidans bredd 0,41 m., smalsidans 0,37 m. Runorna äro djupt och väl huggna. Detta gäller i särskilt hög grad smalsidans ristning. Tre borrhål finnas på framsidan.

Inskrift:

: **auþkil** : **uk** : **suin** : **karþu** : **kuml** : **þusi** : **rfþir** : **oskut** : **hlu** : **faþur** : | : **sin** : **kuþan** : **þrkn** :

Öðkell ok Svinn gærðu kumbl þosi æftir Asgot hlu, faður sinn, goðan þegn.

»Ödkel och Sven gjorde detta minnesmärke efter Åsgöt **hlu**, sin fader, en god tægn.»

Till läsningen: I 5 **i** finns en fördjupning, som sannolikt är naturlig. Samma är förhållandet med r. 6. I 18 **k** och 20 **m** äro bistavarna grunda. I 33 **k** finns en mindre fördjupning, som säkerligen är naturlig. — Hadorphs och Brenners läsning (B 949) visar följande avvikelser: 1 **n**, 33 **m**, 55 **a**.

Ett binamn **hlu** är icke förut känt, såvida det icke möjligen föreligger i ett danskt diplom 1488, *Per Lyy*, vilket binamn av Lind ifrågasättes ha samband med fvn. *hlý* 'värme' och nyisl. *hlýr* 'ljum'. Att **hlu** däremot skulle innehålla en form av sockennamnet Håle, ja rent av ha givit upphov till detta, som H. H. Lindskog 1799 tänker sig, vittnar visserligen om ambitionen hos en ortnamnsforskare på 1700-talet, men kan numera avföras ur diskussionen på grund av ortnamnets tidigare former; sammalunda uppfattningen i Peringskiölds *Monumenta* av **hlu faþur** som »educationis et defensionis patrem».

104. Sals sn, gamla kyrkan. Nu utanför kyrkogården.

Pl. 81, 82.

Litteratur: T 86. B. O. Cederbom, Brev ²/₆ 1881 t. Riksantikvarien (ATA); K. Torin, Brev ²⁵/₇ 1881 t. Riksantikvarien (ATA); R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 90 f.; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 60; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 304; Handlingar 1935, 1936 (restaureringsrapport), 1937 i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildning: S. Welin, träsnitt (i T 86).

Runstenen står rest omedelbart utanför sydvästra hörnet av Sals kyrkogårdshäck. Den påträffades kluven i två delar i grundmuren under östra gaveln till den år 1881 nedrivna kyrkan, »1 fot under jordytan» (Cederbom). Stenen lagades 1936 och erhöll samtidigt sin nuvarande placering med inskriftssidan mot landsvägen.

Grå gnejs med röda inslag. Höjd 2 m., bredd 0,90 m. Stenen har kluvits utefter den vänstra inre ramlinjen, varigenom runorna i denna slinga något skadats i topparna. Runorna äro eljest tydliga och väl huggna.

Inskrift:

: **þurkarþr** × **srti** × **stain** × **þrnsr** : **rfþir** : **tuka** : **mak** : **sin** :

Þorgarðr (el. Þorgærðr) sætti sten þennsi æftir Toke, mag sinn.

»Torgård (el. Torgärd) satte denna sten efter Toke, sin frände.»

Till läsningen: 4 **k** och 34 **k** äro ej stungna. Torin läser 22 **i**.

þurkarþr har varit föremål för diskussion. S. Bugge (se T 86) framhåller med rätta, att runorna förutom mansnamnet *Þorgarðr* kunna tänkas uttrycka kvinnonamnet *Þorgærðr*, vilket i och för sig är vida vanligare i runinskrifter än mansnamnet. N. Beckman anser *Þorgærðr* mindre sannolikt med den klara motiveringen, att »stenen hör till den grupp som infört $\perp$ som särskilt tecken för *e*, *æ*». *Þorgarðr*, som finns i NIyR 275, är rikligt belagt i medeltida norska källor, och belägg saknas icke heller från svenskt område. Den nu förkomna runstenen U 439 bör också i detta sammanhang beaktas, ehuru inskriftens, mot Vg 104 direkt svarande runföljd numera icke kan kontrolleras. Namnet i U 439 har uppfattats som *Þorgærðr*.

Om mansnamnet *Toki* se Sö 252 och U 201.

105. Särestads sn, gamla kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 82.

Litteratur: T 43. P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 131 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 149); G. Stephens, ONRM 2 (1867–68), s. 738; R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 82 f.; Handlingar 1930, 35, 38 (restaureringsrapport) i ATA; O. Sjögren, Sverige 4 (1933) s. 306; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildning: O. Erlandsson, träsnitt (i T 43).

Runstenen står rest på Särestads kyrkogård strax S om kyrktornet.

Den påträffades år 1851 2 fot djupt under tröskeln till södra ingångsdörren i den då rivna, gamla kyrkan. Därefter och intill 1938 har stenen stått på kyrkogården, lutad mot kyrkogårdsmurens södra sida, åt prästgården. Oaktat inskriften själv omtalar, att stenen ursprungligen varit lagd, restes den år 1938; därvid fästades den med järndubbar i cementgrund.

Granit. Längd 1,90 m., bredd 0,72 m. Stenen, som alltså ursprungligen varit en lagd häll, är på undersidan tämligen jämn, på översidan är den svagt välvd. Runorna äro flerstädes tämligen illa medfarna och läsningen på vissa håll svår.

Inskrift:

- mekr : lakpi : stin : þansi · rftir : stinbiurn : s . . . : halbi : ut : hans : auk : su : hlka : sata ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55
maria
 60

[Hæ]mingr lagði sten þanssi æftir Stenbiorn, s[un ... Guð] hialpi and hans ok su hælga Sancta Maria.

»Häming lade denna sten efter Stenbjörn, (sin) son(?). Gud hjälpe hans ande och den heliga Sancta Maria.»

Till läsningen: Före den första, nu synliga runan 2 **m** är ett stycke av stenen bortslaget, så att nu blott nedersta delen av en hst synes. Flagringen är bred upptill och smal nedtill. Tänkbara läsningar av denna runa är **i**, **a**, **e**; **a** är mindre sannolik, därför att man icke kan spåra bst, vilket stenens yta och utrymme eljest tillåter. Vid mitten av 3 **e** synes en i botten jämn fördjupning, som synes vara en punkt och med all sannolikhet är huggen. Över runans överdel synes ett brett streck, som till en stor **a**-bst, vilket emellertid torde vara en tillfällighet. Ett liknande streck korsar bst i 4 **k**. Bst i 6 **l** är svag och utgår strax nedanför hst:s topp. 8 **k** är ej stungen. Vid 10 **i** är en flagring i stenen, vilken också tagit bort en del av bst i 9 **p**. R. 10 torde dock med säkerhet vara **i**. 16–21 **ansi · rf** äro illa medfarna. R. 16 är troligen **a** med bst i en fördjupning, särskilt vidgad åt höger. 17 **n** har mycket skadad bst, bortvittrad t. h. om hst. Mellanleden i 18 **s** är bortvittrad. Efter 19 **i** finns sannolikt en punkt såsom sk. 21 **f**: mellanleden av nedre bst har delvis borttagits genom en fördjupning i stenen. Numera syns av 34 **s** vänstra leden och halva mellanleden. I början av andra raden, före 34 **h** finnas möjligen svaga spår av en bst till **p**. 53 **k** är ej stungen. Efter 58 **a** blott en punkt, mer har ej funnits.

Säve läser 3 **i**, 9 **i**, 10 **a**, 17–19 **sr**, 20 **i**; 34 **s** utelämnad; 40 **-n**, 52 **i**, 53 **m**, 57 **l**. På Säves teckning äro skiljetecknen markerade med : utom efter r. 14, 19 och 33. — Torin: 3 **i**, 20 **i**, 52 **il**; sk framför 35 **h** utelämnat, sk i form av 2 punkter efter 58 **a**.

Torin supplerar inskriften på det försvunna stycket av stenen sålunda: **un sin kuþan · kuþ**. — Stephens följer Säves läsning. Han transkriberar och översätter (s. 738) inskriftens sista del sålunda: *HELP ONT (soul) HIS, EKE (and) SEE (bless), o-HEAVEN-SEELY (Heaven-blissful) MARIA! (May the Heaven-blissful Mary help and see his soul!)*.

Om namnet *Hæmingr* se U 101, om *Stenbiorn* Sö 218.

Samma vädjan till jungfru Maria för den dödes själ finns på Vg 122.

Särestads sn, Råglanna.

Enligt en ortsuppgift skulle i den gamla landsvägsbron i Råglanna by, Särestads sn, finnas en runsten. Den har av H. Jungner förgäves eftersökts. Troligen ha några i en gavelvägg vid bronns södra gavelsida förefintliga, tämligen djupa och breda skårar tagits för runor. De äro dock enligt Jungner naturbildningar.

106¹, se s. 23.

107. Tuns sn, kyrkan.

Litteratur: B 955, L 1367. J. Hadorph, *Annotationskladd* (i: J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, tr. såsom *Reseanteckningar* etc. i VFT 2: 1, 1901, s. 67); J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 58; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 98 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 149); K. Torin, *Register* 1875 (VFA); R. Hjorth, *Beskrifning öfver Åse härad* (1902), s. 60; S. B. F. Jansson, *Fyndrapport* 1949 (ATA).

Avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 1), renritning (i KB F l 4 c, s. 51); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt 955).

Ett fragment av denna runsten, toppstycket, förvaras i Tuns kyrkas vapenhus, fastklamrat vid väggen t.v. om ingångsdörren. Fragmentet påträffades 1948 vid grävning för grundförstärkning utanför kyrkans östra gavel. Det var i två delar, vilka ha ihopsatts med stenkitt. På ett par ställen finnas rester av gammalt murbruk.

Återstoden av runstenen saknas nu, men större delen av detta stycke känner man genom uppgifter av J. Hadorph och E. Brenner på 1600-talet. I Hadorphs *Annotationskladd* omnämnes i Tun »en runsten i saker-

Fig. 165. Vg 107. Tuns sn, kyrkan. Fragment funnet 1948. Efter foto av E. Johannesson 1954.

¹ Detta nummer (106) reserverades av H. Jungner för inskriften L 1371, som felaktigt hänförts till Särestads sn, Åse hd. Denna runsten hör emellertid hemma i Bjärby sn och är troligen densamma som L 1381, Vg 114. En år 1949 nyfunnen runsten i Leksbergs sn, Vadsbo hd, har erhållit det sålunda ledigblivna numret 106.

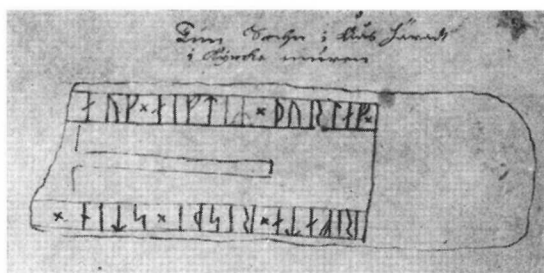

Fig. 166. Vg 107. Tuns sn, kyrkan.
Efter teckning av Brenner i F m 27.

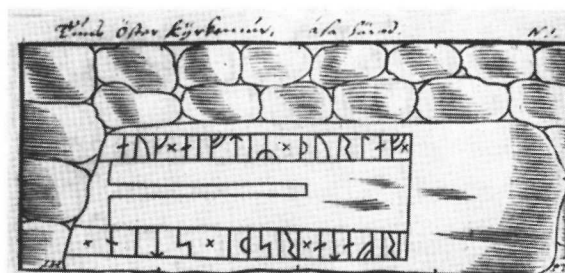

Fig. 167. Vg 107. Tuns sn, kyrkan.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 955).

stije östra väggen, defect», och Brenners teckning i KB F 1 4 c bär påskriften »Tuun Sakerstiewäggen öster», teckningen i F m 27: »i Kyrke muren». Träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Tuns Öster Kyrkemur» (B 955: »Östra Kyrkomuren»; L 1367: »Ö. kyrkoväggen»).

Tuns kyrka är nyuppförd 1846. Den gamla kyrkan hade år 1767 undergått en genomgripande ombyggnad och betydligt utvidgats. Detta oaktat fick kyrkan sedan så småningom förfalla. Förmodligen är det vid något av dessa byggnadstillfällen, som huvuddelen av stenen förkommit. Redan P. A. Säve uppger nämligen stenen vara borta.

Gnejsgranit. Stenens toppdel är $0,66 \times 0,66$ m. Det försvunna styckets längd, beräknad efter träsnittet i *Bautil*, torde ha varit ungefär 2,20 m. och bredden 0,70 m.

Inskrift (supplerad efter Brenners teckning):

[rifata × rispi × stin ×] . . . aiftir + þu - s . . . [auk × aiftir × þurlaf ×]

rifata resti sten [þennsi] æftir Þors[ten] ok æftir Þorlef (Þorlak).

»rifata reste (denna) sten efter Torsten och efter Torlef (Torlak).»

Till läsningen: Före 16 a är ristningsytan så svårt skadad, att inga spår av ristning ha bevarats. Sk efter 21 r är tydligt, trots att brottet går igenom den horisontella armen. I 22 þ är bst skadad genom flagring. R. 24 har gått förlorad genom vittring. Det vittrade partiets form och svaga spår av huggning göra det sannolikt, att runan varit r. 25 s står i ristningsytans kant.

R. 1–6 uttrycka ett namn, men något sådant, som direkt svarar mot runföljden **rifata**, är icke känt. Möjligen äro vissa runtecken av tecknaren missuppfattade.

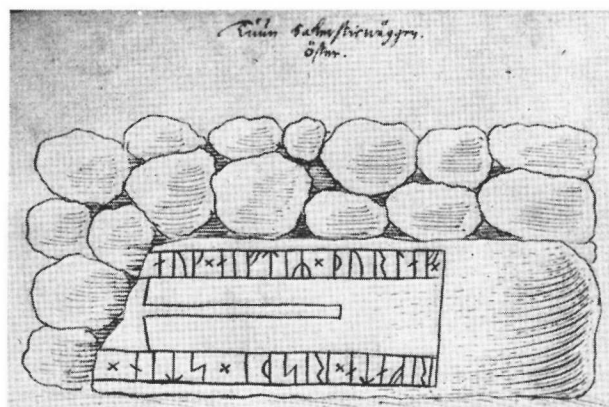

Fig. 168. Vg 107. Tuns sn, kyrkan. Efter teckning av Brenner i F 1 4 c.

Inskriftens sista namn, **purlaf** (ack.), bör snarast tolkas antingen som *Dorlefr(-leifr)* eller *Porlakr*, varvid man måste förutsätta att i senare fallet sista runan felristats eller av tecknaren missuppfattats. För tolkningen *Dorlefr* hade man å andra sidan i stället för senare ledens **a**-runa snarast väntat en **i**-el. **e**-runa. Båda namnen äro vanliga på fornnordiskt område, särskilt västerut.

108. Tängs sn, gamla kyrkan. Nu på ödekyrkogården.

Pl. 83, 84.

Litteratur: T 84. L. P. Mattsson, Brev ¹⁷/₃, ³¹/₃ 1883 t. K. Torin (VFA); A. Koek i ANF 16 (1900), s. 257; R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 87; A. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 501; F. Nordin i VFT 3: 7-8, (1915), s. 160 f.; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 61; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 42 f.; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1928), s. 55, i Runorna (Nord. kultur 6, 1933), s. 175 f., 225, 227; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 306; S. Gardell i Fornvännen 1934, s. 339 f., Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), s. 63 f.; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Mattsson, blyertsskiss 1883 (VFA); S. Welin, träsnitt (i T 84); Nordin a. a.; v. Friesen a. a. (1933); Gardell a. a. (1934).

Runstenen är rest på Tängs gamla kyrkogård, 6 m. N om Vg 109, med ristningen åt SV. Tängs ödekyrkogård ligger 1,5 km. NÖ om Håle-Tängs kyrka.

Stenen, som suttit inmurad i kyrkans västra gavel på c:a 3 m. höjd över markytan med inskriftssidan dold i muren, påträffades 1883 i samband med rivningen av den gamla kyrkan.

Grå gnejs med ljusa partier av glimmer. Höjd 1,75 m., bredd 0,30 m. Inskriften är anbragt på en av smalsidorna. Ett stycke av stenen längst upp till vänster är avslaget, varigenom namnet på den man, till vars åminnelse stenen rests, jämte större delen av korset, har gått förlorat. Runorna äro djupt och tydligt huggna, även korset.

Inskrift:

: stulnufpi : rispi : stin : þonsi : iftir : . . . : fupur : sin : miuk : kupan : þikn :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

stulnufpi resti sten þannsi æftir ..., faður sinn, miok godan þegn.

»**stulnufpi** reste denna sten efter ..., sin fader, en mycket god tägn.»

Till läsningen: 18 **n** har högt ansatt bst. 24 **i** är ej stungen. En punkt i r. 40 sitter högt, och stenyttan har flera fördjupningar av samma art. Den kan dock möjligen vara huggen, såsom Jungner ansett. Torin, Noreen, v. Friesen läsa **k**. 41 **k**, 47 **i** och 48 **k** äro ej stungna.

Inskriftens första och enda bevarade namn är hittills okänt. K. Torin översätter det bokstavstroget *Stulnufthi* och stöder sig därvid på ett yttrande av S. Bugge. »Navnet ᚱᚹᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ **stulnufpi** er sammensat. Andet Led er det samme som f. Ex. i Navnet *Svarthofði*. Første Led synes ikke at kunne være andet end Participiet *stolin*, *stulin*. Navnet **stulnufpi** betyder altsaa 'han med det stjaalne Hoved'. Navnet er dannet som oldn. *bundinskeggi*, *bruninrassi* o. s. v. At Vokalen i anden Stavelse af Participiet her er trængt ud, synes at forudsætte, at Hovedtonen laa paa følgende Stavelse.» Samma tolkning återges av Noreen. O. v. Friesen benämner mannen *Stólhofði*, »ett eljest okänt namn, urspr. ett vedernamn; i **stulnufpi** är **n** troligen vändruna för **a**«. — Senare leden är otvivelaktigt *-hofði*, vare sig man delar v. Friesens uppfattning om r. 5 som vändruna eller räknar med att ristaren avsett en **h**-runa men i denna uteglömt den ena bistaven. Efterleden är känd från andra namn med ursprunglig binamnskaraktär. Förleden i sådana namn är, att döma av Linds förteckning, ett adjektiv (*Breidhofði*) eller ett djurnamn (*Hesthofði*). Förleden i **stulnufpi** tillhör ingen av dessa kategorier. Antingen måste man alltså med v. Friesen antaga appellativet *stóll* i förleden (*Stolhofði*) eller överväga annan förled och räkna med smärre ristningsfel ej blott i efterleden utan även i förleden: *Stuthofði* eller *Stul[i]n[h]ofði*.

29-33 **fupur** är säkerligen omljudsform; se H. Markström, *Om utvecklingen av gammalt Å framför U i nordiska språk* (1954), s. 122.

En intressant detalj beträffande runorna berör stenens ursprunglige tillvaratagare L. P. Mattsson i sitt brev ³¹/₃ 1883 till Torin: »Då stenen var nedtagen och burens afsides, hemtade jag en borste och vatten för att rengöra den från vidhängande bruk, som till det mästa bestod af lera och sand. Under rengörningen märkte jag att vattnet och borsten fick en rödaktig färg, hvarföre jag gick så försigtigt tillväga som möjligt och märkte snart att färgen kom från sjelfva runorna. I runan **ʃ** i ordet **ʃnþnr** quarsitter ännu en bit af den vackert röda färgen, som tyckes vara ganska tjockt ifylld. Hade runorna i muren legat i dagen, antingen inåt eller utåt kunde man tro att färgen kommit af målning eller rödfärgning, men som jag nämt, låg runorna dolda i muren.» Någon undersökning av färgspåren, som icke vidare uppmärksamrats, har veterligen icke företagits.

Ristningens dekorativa avslutning upptill har tidigast uppfattats som ett hammartecken. Senare har man funnit, att den i stället bör betraktas som rester av ett kryckkors. Problemet behandlas utförligt av S. Gardell i *Fornvännen* 1934, s. 339 f.

109. Tängs sn, gamla kyrkan. Nu på ödekyrkogården.

Pl. 84.

Litteratur: L 1368, T 85. J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. såsom Reseanteckningar etc. i VFT 2: 1, 1901, s. 66); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 132 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 149); L. P. Mattsson, Brev ³¹/₃ 1883 t. K. Torin (VFA); K. Torin, Anteckning (VFA); R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 87; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 306; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 15), renritning 1670 (i KB F l 4 c, s. 39); 3 teckningar av okänd hand (i Liljegren, Fullständig Bautil, ATA), däribland en blyerts-kopia efter Brenner; S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 85).

Runstenen står rest på Tängs ödekyrkogård, nära Vg 108. Ödekyrkogården ligger 1,5 km. NÖ om Håle-Tängs kyrka. Stenen har tidigare legat som tröskelsten i dörren mellan kyrkan och vapenhuset. Då kyrkan år 1883 revs, uttogs stenen och restes på sin nuvarande plats med ristningsytan åt söder.

Granit med ljusare kvartspartier. Höjd 2,32 m., bredd 1,15 m. Ristningen är på grund av stenens tidigare placering i kyrktröskeln mycket sliten och inskriften nära nog oläslig.

Inskrift:

ku · se̅ti · . . . k . . hl - fa̅pu si . . . - - . . . skil i . . .

Gy sætti . . . , faðu[r] si[nn . . . Æ]skell(?) hi[ogg](?).

»Gy satte (denna sten efter . . .), sin fader . . . Eskil(?) högg(?) (runorna).»

Till läsningen: Före 1 **k** finns icke spår av sk. 1-2 **ku** äro relativt tydliga. Efter dessa runor finns en stor, rund fördjupning, möjligen huggen som sk högt placerat. R. 4 har en rundad fördjupning på mitten, som möjligen är spår av huggning. 5 **t** är grund men skönjes tämligen säkert. 6 **i** är svag. Ristningen är därefter alldeles utplånad på en sträcka av 0,73 m., varefter man ser spår av en hst och svaga spår av en bst; runan är möjligen **k**. Därefter följa ytterst osäkra spår av högst två runor, dock knappast **u** och **t**, såsom Jungner föreslår. 8 **h** är mycket vittråd men sannolik, likaså 9 **i**. På andra sidan den tvärgående slingan synas svaga spår av en hst (10). 11-16 **fa̅pu si** äro säkra. Så följer en lakun på 0,56 m. och sedan mitt delen av en hst (17) jämte en på mitten skadad hst (18). Sedan är ristningen skadad på 0,16 m. R. 19 är mycket skadad och tämligen osäker; övre delen av en hst återstår. Därefter ser man relativt tydligt övre delen av en **k**-runa (20). 21-23 **ili** äro säkra, men efter 23 **i** finnas inga säkra spår av ristning.

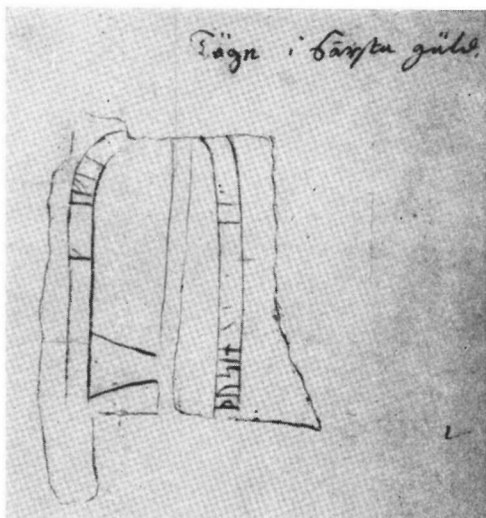

Fig. 169. Vg 109. Tängs sn, gamla kyrkan.
Efter teckning av Brenner i F m 27.

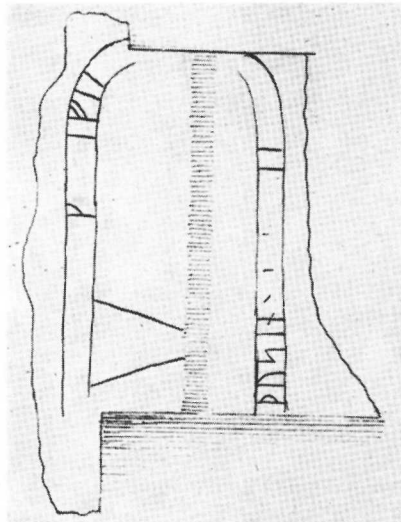

Fig. 170. Vg 109. Tängs sn, gamla kyrkan.
Efter teckning av Brenner i F l 4 c.

E. Brenner har endast uppfattat några enstaka runor, redovisade även av Liljegren. K. Torin förklarar, att mellersta delen av stenen »blifvit helt och hållet utsliten ... af dess runskrift återstå endast några få runor, hvaraf jag ej kunnat erhålla någon mening». P. A. Säve finner den också »alldeles utsliten».

Om mansnamnet *Gy(i)* se U 79. H. Jungner har uppfattat r. 7–10 som rester av namnet *Asgotr hlu*, som återfinnes på Vg 103. Detta är emellertid mindre sannolikt, jfr ovan. 23 i kan givetvis, som Jungner föreslagit, ingå i ordet *hiogg* och de föregående runorna tillhöra runristarens namn, *Æskell(?)*. Någon annan ristning med denna signatur känner man icke.

110. Vänersnäs sn, Näsbyholm.

Litteratur: B 1155, L 1373, 1374. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 54; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 102 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 149; K. af Schmidt, *Antiquariska anteckningar från Vestergötland och Åse härad* 1872, s. 93 (ATA); K. Torin, *Register* 1875 (VFA); S. B. F. Jansson, *Skrivelse t. Riksantikvarien* 20/12 1956 (ATA).

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 1), renritning 1670 (i KB F l 4 c, s. 47); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 1155).

Ett litet fragment av denna runsten står rest i Näsbyholms park, 100 m. Ö om mangårdsbyggnadens huvudingång, 20 m. NV om landsvägen Vänersnäs kyrka–Näsbyholms gård. Det påträffades omkring 1930 nedsjunket i jorden, 30 m. SÖ om den östra flygelns nordöstra hörn. Fyndet anmäldes först 1956 till Riksantikvarieämbetet och undersöktes samma år av S. B. F. Jansson.

Resten av runstenen är nu förkommen. Den har förgäves eftersökts. 1872 antecknade K. af Schmidt: »De båda hos Bautil (1155) och Liljegren (1373 och 1374) omnämnda runstenarna kunde jag ej återfinna, ehuru jag i Åkersbyn vid kyrkan, der de skola hafva funnits, frågade flera äldre personer derom.»

På träsnittet B 1155 finnas tre runstensbilder. Dessa ha i J. G. Liljegrens *Runurkunder* erhållit var sitt nummer, 1373, 1374 och 1376, samt sedan i litteraturen fått representera tre olika stenar. Nr 1376 är Vg 101. Granskar man träsnittets förlaga, E. Brenners teckning i KB F l 4 c, finner man till de båda förstnämnda följande påskrift av Brenner: »Nääs landet, Kyrkieby Stompnen. uthi en sank eng, nedersunken och upgraf. på 3. sidor skrif.» Det är alltså tydligt, att L 1373 och 1374 tillhöra en och samma sten, av Brenner avbildad från två olika håll. Näsbyholm ligger på samma plats, som Brenner anger för det nu förkomna fragmentet.

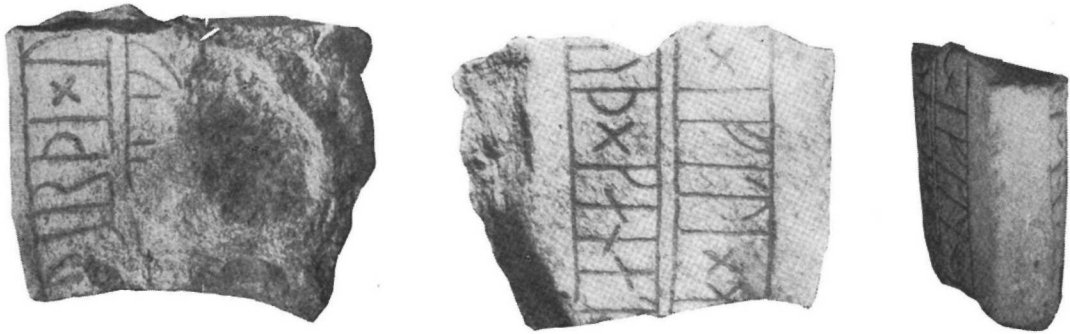

Fig. 171. Vg 110. Vänersnäs sn, Näsbyholm. Fragment funnet omkring 1930. Foto av S. B. F. Jansson 1956.

Grå granit. Det bevarade fragmentets höjd 0,39 m., bredd 0,52 m. Den försvunna delens höjd kan efter bilden i *Bautil* beräknas till 1,10 m. Det bevarade fragmentet har direkt passat samman med det tidigare kända, nu förkomna, i nedre brottkanten på Brenners bild. Stenens utseende påminner mycket om vissa danska runstenars. Ristningen på det bevarade fragmentet är i stort sett djupt huggen och tydlig.

Med utgångspunkt från bilderna å Brenners teckningar är runslingornas läsordning, räknat från vänster, 6, 1, 5, 2, 3, 4. Inskriftens början återfinnes alltså i slingan längst till höger.

Inskrift (supplerad efter Brenners teckningar):

[**kupa** × **risip** × **sti**n × **ifiti** × **h** . . . **uirpi** × **u**[**ti** × **hmini** × **sun** × . . . **r** × **sin** × **kupan** × **uas** × **m**] **up** × **kanat**
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55
 . . . - - **f**[**uufi** × **uk** × **ara** . . . × **silki** × **sim** × . . . **ui** × **runa** × **uk** ×]
                   60   65   70   75   80

Gyða resti sten æftir . . . sun . . . , faður (broður) sinn goðan; vas . . . runar hiogg.

»Gyða reste stenen efter . . . , sin son(?) . . . , sin gode fader (broder); han var . . . högg runorna.»

Till läsningen: Då det förkomna fragmentets fyra första runor bilda ett känt namn och efter dessa följer en verbform sannolikt i sing., är det troligt, att inskriftens början har varit så gott som oskadd, oavsett eventuellt sk. Av 13 **n** återstår i fragmentets kant endast högra bst. Brenners teckning visar vänstra bst; hst har legat i brottet. Efter 13 **n** finnes som sk ett jämförelsevis stort kryss; även övriga sk bestå av kryss. 14 **i** är ej stungen, ej heller 16 **i** och 18 **i**. 19 **h** står alldeles i fragmentets kant; övre hälften av hst och bi-

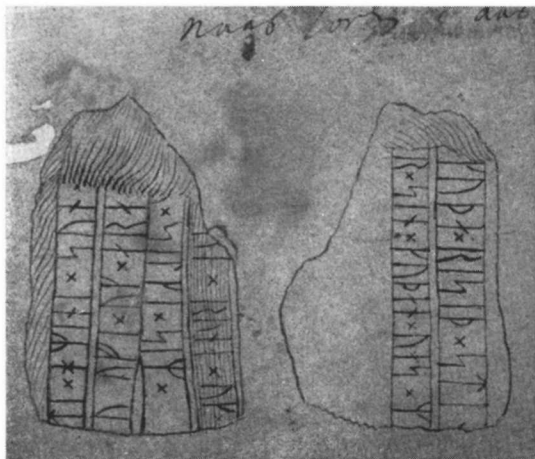

Fig. 172. Vg 110. Vänersnäs sn, Näsbyholm. Efter teckning av Brenner i F m 27.

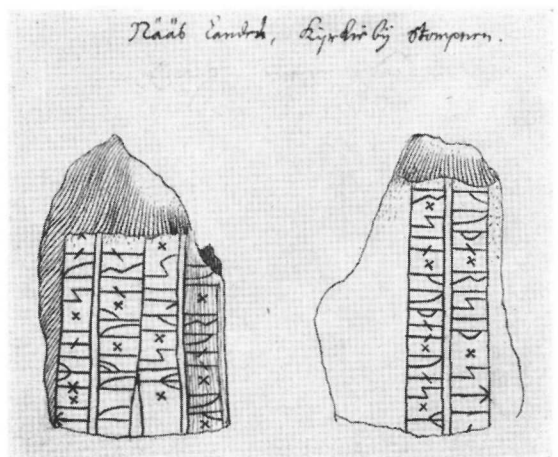

Fig. 173. Vg 110. Vänersnäs sn, Näsbyholm. Efter teckning av Brenner i F l 4 c.

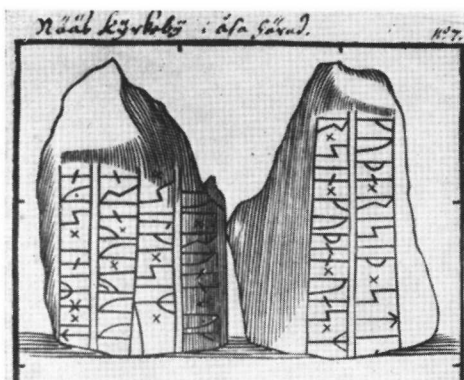

Fig. 174. Vg 110. Vänersnäs sn, Näsbyholm.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta
(B 1155).

stavar till höger om hst ha gått förlorade. Före 20 **u** finnas nära fragmentets kant två obetydliga fördjupningar, som kunna utgöra rester — de yttre högra styckena — av ett sk. 20 **u** har förlorat nedre hälften, då stenen slogs sönder. 21 **i** är ej stungen, ej heller 24 **i**. I 25 **u** är bst:s nedre hälft svag. 49 **u** har förlorat hst:s övre hälft och toppen av bst i kantbrottet. 51 **k** är ej stungen. 52 **a** och 54 **a** ha bistavar på båda sidor om huvudstavarna. Också 53 **n** har dubbelsidig bst. 55 **t** har förlorat högra bst i kantbrottet. I runbandet under 20–25 **uirpi** × **u** ser man två linjer nära varandra, sannolikt toppstyckena av två huvudstavar, **r**. 56 och 57. På grund av att linjerna stå så tätt ihop, har **r**. 56 troligen varit **i**. **R**. 58 torde ha varit **f**; i så fall har hst:s nedre hälft gått förlorad i samband med att stenen slogs sönder. — Beträffande de runor som vi endast känna från Brenners teckningar kan följande noteras. 59–60 **uu** stå förhållandevis glest; avståndet mellan de båda runtecknen kan mycket väl ge plats för en runa, som icke uppfattats av tecknaren; detsamma är förhållandet med utrymmet före 59 **u**. Efter 75 **m** och följande sk har tecknaren icke uppfattat ytterligare ristning i slingan, vilket sannolikt beror på satsslut. 76 **u** är något skadad upptill, dock icke så mycket att de tecknade resterna tillåta en läsning **r**.

Hur stor del av inskriften som gått förlorad redan före Brenners avtecknande, är svårt att avgöra. Troligen fanns dock större delen bevarad 1669. Då emellertid detta stycke nu förkommit och nyfyndet visat sig innehålla endast en del av det saknade partiet, kan läsningen i sin helhet icke kontrolleras eller överblickas, och tolkningen blir i många avseenden en vansklighetsfull uppgift. Att man icke kan finna någon begriplig mening i vissa partier beror sannolikt icke så mycket på att stenen har varit svårsläst eller att Brenner har missuppfattat runorna som att ristaren haft en egenartad ortografi. Tämmligen säkert torde vara, att stenen har rests av en kvinna *Gyða* till minne av en hennes frände — fader eller broder svarar bäst mot Brenners läsning. Inskriftens senare del synes ha varit oklar. Det förefaller dock rimligt, att här givits vissa närmare upplysningar om den döde eller kanske omständigheterna kring hans död. **R**. 76–83 **ui** × **runa** × **uk** × innehålla troligen resterna av runristarens signatur.

Kvinnonamnet *Gyða* är icke känt från någon annan svensk runinskrift, men det förekommer på två danska stenar, DR 48 och 99, och därtill visar det tämligen stor frekvens inom hela det nordiska området under medeltiden. På norskt område har det brukats redan på 800-talet. *Gyða* hette exempelvis en av Harald hårfagers hustrur. Lind anser, att »namnet icke är inhemskt utan lånats från England» och påpekar, att flera av dess äldre bärare äro av blandad nordisk och engelsk härkomst, t. ex. Olav Tryggvasons andra hustru *Gyða en enska*. Under danaväldets tid upptages namnet i den danska kungaätten; en dotter till Sven tve-skägg heter *Gyða*. *Gude* heter vidare enligt Adam av Bremen den svenske kung Anund Jakobs dotter, gift med Sven Estridsson. På Island uppträder namnet först mot slutet av 1100-talet och sedan mera sporadiskt.

111¹, se s. 147.

112. Ås sn, kyrkan.

Pl. 81.

Litteratur: B 951, L 1372, T 42, J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. såsom Reseanteckningar etc. i VFT 2: 1, 1901, s. 66); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 56; P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 100 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 149); L. F. A. Wimmer, Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden (1874), s. 203 f.; R. Hjorth, Beskrifning

¹ Detta nummer (111) reserverades av H. Jungner för inskriften L 1374, vilken dock visat sig vara en del av Vg 110. Ett år 1940 nyfunnet, runristat gravstensfragment i Gudhems sn, Gudhems hd, har erhållit det sålunda ledigblivna numret 111.

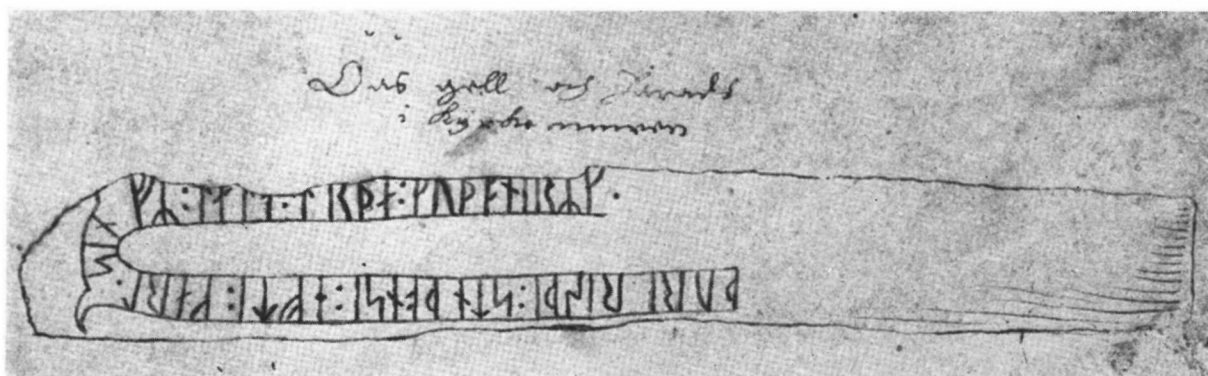

Fig. 175. Vg 112. Ås sn, kyrkan. Efter teckning av Brenner i F m 27.

öfver Åse härad (1902), s. 47; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 63; O. v. Friesen i Runorna (Nord. kultur 6, 1933), s. 176; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 305; Handlingar 1935 i ATA; L. Jacobsen o. E. Moltke, Danmarks Runeindskrifter (1942), nr 127; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 1), renritning 1670 (i KB F 14 c, s. 49); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 951); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 42).

Runstenen ligger inmurad utefter stenfoten i Ås kyrkas nordöstra kormur. — E. Brenner: »Åås kyrkievägg, norr i Sacrestijan.» Träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Åsa kyrkewägg» (B 951: »J Kyrko väggen»; L 1372: »I kyrkoväggen»).

Gråröd gnejs. Total höjd 2,75 m., bredd 0,38 m. Stenen är på högra sidan kantstött, varigenom åtskilliga runor skadats.

Inskrift:

Þur : rispi : stn : þonsi : efti : karl · sin : fa : laða : hrþa : kuþon þrak ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Þur[R] resti sten þannsi æftir Karl, sinn felaga, harða goðan dræng.

»Tore reste denna sten efter Karl, sin bolagsman, en mycket duktig, ung man.»

Till läsningen: Före 1 **þ** finns en fördjupning, lågt sittande, som möjligen skulle kunna vara huggen som undre punkten i ett sk. Avståndet till 1 **þ** är dock långt. 18 **e** är djupt och tydligt stungen. Bistavarna till 29 **f** äro grunda, smala, tätliggande, något högt ansatta men tämligen säkra. 30 **r** har svaga men sannolikt

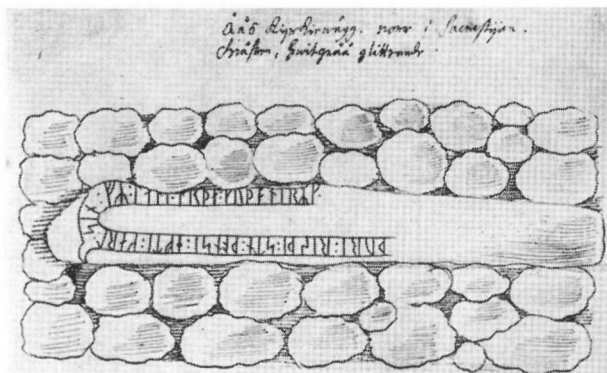

Fig. 176. Vg 112. Ås sn, kyrkan. Efter teckning av Brenner i F 14 c.

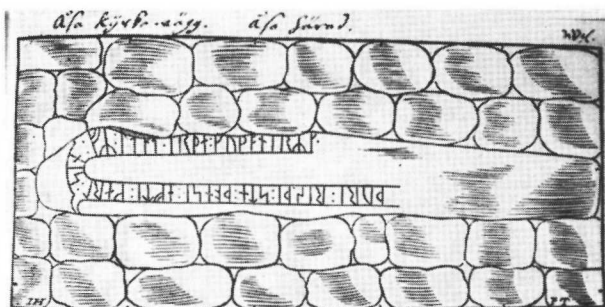

Fig. 177. Vg 112. Ås sn, kyrkan. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 951).

säkra bistavar. Till 31 **l** är bst tämligen säker. 32 **a** har bst till vänster om hst. Högra delen av bst och hst ovanför bst är borta i kantskadan. Av r. 33 återstår bara nedre delen av hst. T. h. går en fördjupning, som icke gör intryck av att vara huggen. Runan har sannolikt varit **k**. Brenner har här ritat ut spetsen av högra nedre bst till en **h**-runa. Av r. 34 återstår nedre delen av hst och vänstra delen av bst. Efter 34 **a** är endast nedre punkten i sk bevarad. På 35 **h** finns spår av nedre bst till höger. R. 36–37 äro skadade i toppen. I 39 **k** är övre delen av bst ej skönjbar. 41–43 **pon** ha förlorat topparna. R. 42 läses av Torin **a**. 44 **t** är skadad, så att övre delen med bst bortslagits. 46 **ra**, bst till höger är tydlig, till vänster svag men sannolik. Hadorph läser här **i**. 47 **k** är ej stungen.

L. F. A. Wimmer (*Runeskriftens Oprindelse*, 1874) har observerat överensstämmelsen i ordalydelsen på de båda stenarna DR 127 och Vg 112.

Texten på den förstnämnda runstenen har enligt *Danmarks Runeindskrifter* följande avfattning: **: þurir : rispi : stin : þoasi : aufti : karl : hin : kuþoa : frlaka : sin : harþa : kuþoan : trrk :**. Under hänvisning till att inskriften visar drag, som äro främmande för dansk runortografi, $\perp$ för *e*, *æ*, men välkända för västgötsk, drar Lis Jacobsen följande, utan tvivel befogade, slutsats (sistnämnda a., sp. 165): »Der kan næppe være tvivl om, at det er samme Thorer (Thore) og samme Karl, der er tale om på begge stene, og at begge indskrifter har haft svensk forlæg, selv om indskrifterne, hvad der fremgår af runeformer og ortografi, ikke er ristet af samme mester.»

Viste härad.

Viste härad gränsar i N till Åse och Kållands härad, i Ö till Barne härad, i S till Bjärke härad och i V till Väne härad. Under medeltiden tillhörde det Ås bo i Västergötlands nordvästra fjärding. Enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL omfattade häradet c:a $\frac{1}{60}$ av landskapets hela befolkning. I förhållande härtill äro runstenarna många.

9 inskrifter äro kända från Viste härad. De fördela sig på följande 6 av häradets 13 socknar: Bjärby 2, Tängene (nu Grästorps) 1, Hyringa 1, Levene 1, Slädene 1, Sparlösa 3.

Av de 9 inskrifterna tillhöra 8 ursprungligen resta stenar: Vg 113–120. En, Vg 121, har varit anbragt på en liggande gravsten.

7 runstenar äro bevarade: Vg 113–119, medan två äro förkomna: Vg 120, 121. 5 av de bevarade runstenarna äro praktiskt taget oskadade med fullständiga inskrifter: Vg 113–115, 117, 118. Tämigen stora skador, framförallt i ytskiktet, visar Vg 119, genom vilka väsentliga partier av stenens inskrift gått förlorade. Av Vg 116 återstår ett större fragment. Ett likaledes större fragment av den förkomna stenen Vg 120 känner man genom bilder. Den andra försvunna stenen, Vg 121, har varit hel men med stora ytskador.

På ursprunglig plats befinner sig troligen Vg 115, där den står rest på toppen av en gravhög. De övriga stenarna äro flyttade.

Viste härad besöktes på 1600-talet av flera av Antikvitetskollegiets ritare. I J. Hadorphs sällskap kom P. Törnewall omkring 1670. Vid samma tid var E. Brenner verksam här. 1687 har sedan U. Christofersson avritat ett par av stenarna. Antalet kända runinskrifter var då 6: Vg 114, 115, 118–121. Alla utom Vg 119 finnas återgivna i *Bautil* (1750). Ett träsnitt i J. Peringskiölds *Monumenta* av Vg 119 var troligen avsett att ingå i *Bautil* men har av någon anledning uteslutits i den tryckta utgåvan. I början av 1800-talet kommo Vg 113 och Vg 116 fram. 7 av dessa inskrifter, d. v. s. alla de då kända utom Vg 119, finnas nämnda i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). 1900-talet blev de stora upptäckternas tid. Då påträffades (1927) landets i vissa avseenden ståtligaste runsten, Vg 117. Tio år senare (1937) kommo nya, omfattande ristningar i dagen på den märkliga Sparlösastenen, Vg 119.

113. Bjärby sn, Töfta, Lärkegapet.

Pl. 85.

Litteratur: L 1380?, T 37, jfr 3. samlingen, Tillägg, s. 46. P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 127; P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 104 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 135); O. Montelius, Några fornminnen i Viste härad 1873 (ATA); K. Torin, Brev ²⁵/₇ 1881 t. Riksantikvariern (ATA); O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 308; S. Gardell i Fornvännen 1934, s. 342 f.; Handlingar 1935, 1936, 1938 i ATA; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 166 f.

Äldre avbildningar: Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 37).

Runstenen står rest c:a 1 km. ÖNÖ om Grästorps kyrka, c:a 300 m. N om järnvägen Vänersborg–Håkantorp och c:a 300 m. VSV om Kristoffer-Olofsgården (tidigare även kallad Sisslagården).

P. E. Lindskog skriver (1816): »trenne Runstenar äro i Bjärby Socken; men någon underrättelse om inskriptionerne har icke ärhållits». P. A. Säve fann runstenen »i en bäck vid 'Lärkegapet'». Vid K. Torins

undersökning låg stenen med den runristade sidan uppåt som spång över en bäck vid Lärkegapet under Sisslagården, omkring 75 m. VNV om sin nuvarande plats. Denna plats markeras ännu av de båda stenar, som på var sida om ån tjänade som landfäste för runstenen. O. Montelius fann den 1873 »nedwrakt i sjelfwa ån. Den har i mannaminne legat på en åker, omkr. 300 alnar norr derom, som hör till Tofta». Montelius gav direktiv för stenens resning, men en sådan åtgärd företogs först omkring 1907 genom bybornas försorg.

Gråprickig granit med ett par längsgående kvartsband. Höjd 2,50 m., bredd 0,55 m. Upp till åt vänster har ett större stycke av stenen flagrat av. Detta lagades först provisoriskt med järnkrampor, senare genom Riksantikvarieämbetets försorg med stenkitt. De båda lodräta runradernas inre ramlinjer bilda skaff till ett hammartecken, det enda på någon västgötsk runsten. Hammarmärket är jämnt hugget och säkert. Att det inte är symmetriskt torde bero på att stenen redan vid ristningens utförande hade en begynnande spricka.

Inskrift:

takh : rispi : stn : paisi : rfti : burn : frita : harpa : kupih : pikn :

5   10   15   20   25   30   35   40

Dag[r] resti sten þannsi æftir Biorn frænda, harða goðan þegn.

»Dag reste denna sten efter Björn, (sin) frände, en mycket god tägn.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. 6 **i**, grund men tämligen tydlig, möjligen ett efteråt tillsatt korrektur. R. 15 bör ha varit **n**. Någon bst är emellertid ej längre säkert skönjbar. Säve läser också **i**. 18 **ṛ** betecknar **æ**; bistavarna äro tydliga. På 25 **n** är bst nästan bortvittrad; att den varit **a** är dock uteslutet. 36 **k** har kort men säker bst. 39–40 **ih** står i stället för **an**, d. v. s. **a**-bst har placerats på nästföljande runa. Sedan har **n**-bst huggits lågt, så att den skär **a**-bst till vänster om hst. 43 **k** har kort bst.

»Emedan runorna woro mycket nötta och stenen, som låg mycket swåråtkomlig i ån, war öfwertäckt med slam och lemningar af vattenväxter, kunde jag icke få inskriften alldeles klar», skriver Montelius. Torins läsning avviker i vissa fall från ovanstående: 8 **p** utelämnad, 15 **a**, 22 **i**, 39–40 **an**; likaså Säves: 21 **r**, 39 **n**.

1–4 **takh** torde återge mansnamnet *Dagr* (se Vg 101). Att nom.-ändelsen saknas, kan sammanhänga med att följande ord börjar med *r*.

114. Bjärby sn, Töfta, Börjesgården.

Pl. 85.

Litteratur: B 953, L 1371, 1381?, T 38. J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 55; P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 5 (1816), s. 127; O. Montelius, Några fornminnen i Viste härad 1873 (ATA); K. Torin, Register 1875 (VFA); C. J. Ljungström, Brev 15/7, 1879 t. Riksantikvarien (ATA); R. Hjorth, Beskrifning öfver Åse härad (1902), s. 82; Handlingar 1917, 19, 22, 35 i ATA; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 59 f.; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 308; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 166 f.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 953); O. Erlandsson, träsnitt (i T 38); Ljungström, teckning (i a. a., ATA).

Runstenen står sedan 1922 rest på norra sidan av en bäck c:a 2 km. NÖ om Grästorps kyrka, c:a 125 m. Ö om Töfta Börjesgården eller, som den också kallas, Töfta Bäckgården.

Träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Särsta sochn» (B 953: »Särestäd Sockn»; L 1371: »Särstads socken. Kyrkomuren»). P. E. Lindskog lämnar inga närmare lokalupplysningar. Den felaktiga ortsuppgiften torde bero på att platsen är belägen i gränsmarken mellan Bjärby och Särestad. Däremot torde Liljegrens uppgift »kyrkomuren» vara ett rent misstag, »ty stenen har påtagligen ej på senare tider blifvit förd från Särestads kyrka» (Torin), och någon annan källa än B 953 uppges icke av Liljegren. P. A. Säve och R. Hjorth ha förgäves sökt stenen i Särestads kyrka. Torin meddelar, att den vid hans besök låg »i Töfta Börjesgårdens åkergräde». C. J. Ljungström reste stenen på fyndplatsen 1879.

Fig. 178. Vg 113. Bjärby sn, Töfta, Lärke-
gapet. Efter teckning av Säve.

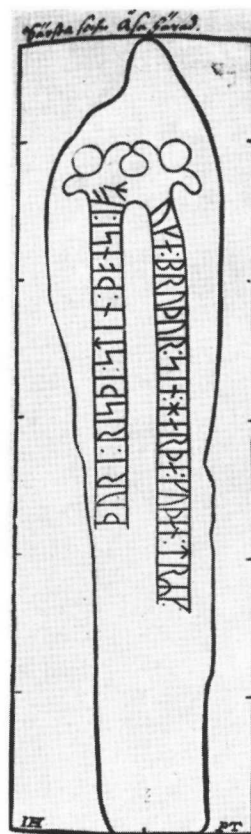

Fig. 179. Vg 114. Bjärby sn, Töfta, Börjesgården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 953).

Mörkgrå gnejs. Höjd 2,50 m., bredd 0,72 m. Den hårda stenarten har väl bevarat runorna. Överst till vänster är ett stort stycke bortfallet, en runa har avlägsnats.

Inskrift:

· þuri : rispi : stin : þonsi : ift- : tuka : brupur : sin : harpa : kupan : trik :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Þori[r] resti sten þanssi æftiR Toka, broður sinn, harða goðan dræng.

»Tore reste denna sten efter Toke, sin broder, en mycket god ung man.»

Till läsningen: R. 22 har fallit bort; av utrymmesskäl bör den snarast ha varit **i**, såsom å Vg 113, icke **r**. *Bautils* läsning 19–22 **ifr** är felaktig. Torin accepterar denna läsning. I *Bautil* är vidare 23 **t** utelämnad. *Bautil* och Torin ha slutligen 48 **r**. Liljegren följer *Bautil* men låter r. 25 vara **g**.

Om namnet *Toki*, som även förekommer på Vg 104, 124(?), 197, se Sö 252 och U 201.

Liljegren förtecknar, efter Lindskog (*En kortt beskrifning om Skara stift* 5, 1816), i *Runorkunder* under nr 1380–82 tre runstenar i Bjärby socken, dock utan angivande av närmare Ortsbestämmelse eller uppteckning av inskrifterna. Två av dem äro troligen identiska med Vg 113 och 114. Med den tredje avses sedermera av Montelius (*Några fornminnen i Viste härad* 1873) beskriven, å Tofta Börjesgården »i en åker norr om Torpa bäck» funnen »stor, fyrkantig sten, som är slät och saknar inskrift».

Bärebergs sn, kyrkan.

Vid kyrkporten i Bäreberg finns en sten med diverse streck, vilka utan skäl förmenats vara runor.

115. Grästorps köping, (Tängene sn), Stora Västölet.

Pl. 86.

Litteratur: B 950, 993, L 1383, T 36. E. Benedicti, Anteckning 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, *Antiqviteter* 1, Stifts- och Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 59; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 103 f. (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 137); K. af Schmidt, *Antiqvariska Anteckningar från Vestergötland och Åse härad* 1872, s. 84 (negativt, ATA); O. Montelius, *Några fornminnen i Viste härad* 1873 (ATA); R. Hjorth, *Beskrifning öfver Wiste härad* (1902), s. 28; N. Beckman i *VFT* 4: 1 (1920), s. 59; O. v. Friesen i *Runorna* (*Nordisk kultur* 6, 1933), s. 177; O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 310.

Äldre avbildningar: J. Hadorph, bläckteckning (i Annotationskladd i Peringskiölds *Monumenta*); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 950); U. Christofersson bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 8); J. Hadorph och U. Christofersson, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 993); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 36); v. Friesen a. a.

Runstenen står rest invid Grästorps station på en gravkulle 50 m. N om Västölet, Grästorp nr 361, och 600 m. ÖNÖ om Grästorps kyrka. Grästorps köping, som är skild från Tängene sn, har inkorporerat Västölet.

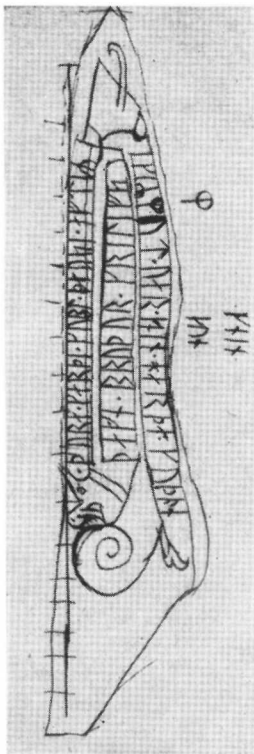

Fig. 180. Vg 115. Grästorps köping, Stora Västölet. Efter teckning av Hadorph.

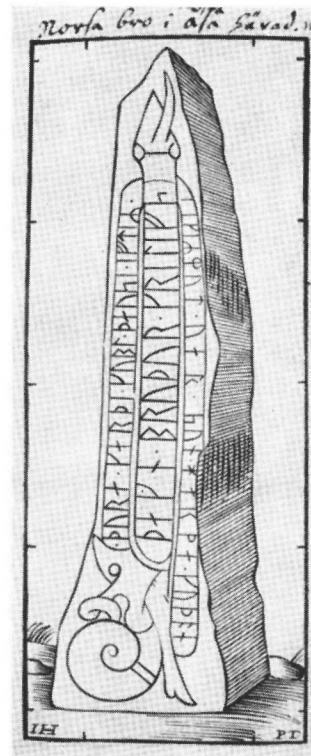

Fig. 181. Vg 115. Grästorps köping, Stora Västölet. Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 950).

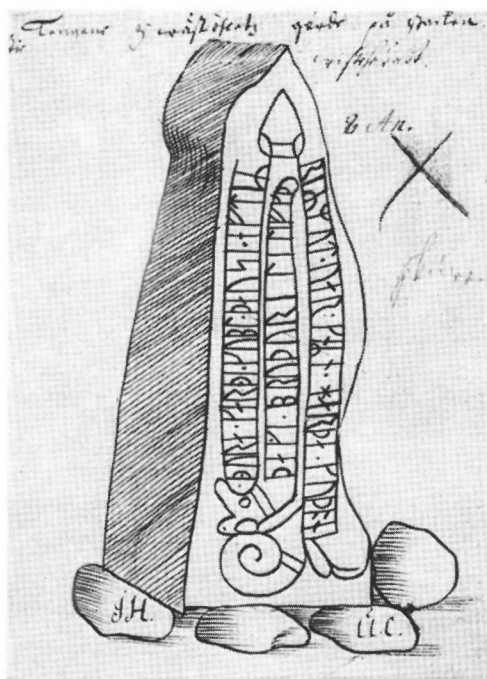

Fig. 182. Vg 115. Grästorps köping, Stora Västölet.
Efter teckning av Christoffersson.

Fig. 183. Vg 115. Grästorps köping, Stora Västölet.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 993).

Dåvarande pastorn i Främmestad E. Benedicti uppger 1672 runstenen stå »Vid Stora Vestöhlet». Hos J. Peringskiöld anges stenens plats vara »wid Norsa Bro i Wästöhlets gärde på Backen». Dessutom finnas två träsnitt, det ena (B 950) med påskriften »Norsa bro», det andra (B 993) med påskriften »I Wästöhlets gärde på backen i Tengene sochn» (L 1383: Tängeneds socken. Stora Westöhl). O. Montelius (*Några fornminnen i Viste härad*) beskriver 1873 stenens belägenhet på följande sätt: »På Stora Vestölets egor, omkring 1000 fot nordost om Grästorps jernvägsstation, restes i Juni 1872 en runsten på toppen af en mindre grafhög, å hwilken den sedan länge legat, så att ristningen varit synlig. I högens topp är en för längesedan gräfd grop, tydligen uppkommen wid någon undersökning af högen, då stenen troligen störtades. Mycket tydliga märken på högens öfversta del wisade, huru stenen legat, innan den nu restes; det kan således icke vara twifvel om, att den en gång stått på högen, en runristad bautasten.»

Granit. Höjd 2,40 m., bredd 0,61 m. Stenen, som varit söndersprängd i fyra delar, är åter hopsatt, med järnkrampor. Ristningen är djupt och tydligt huggen. I högra kanten finnas dock vissa vittringsskador.

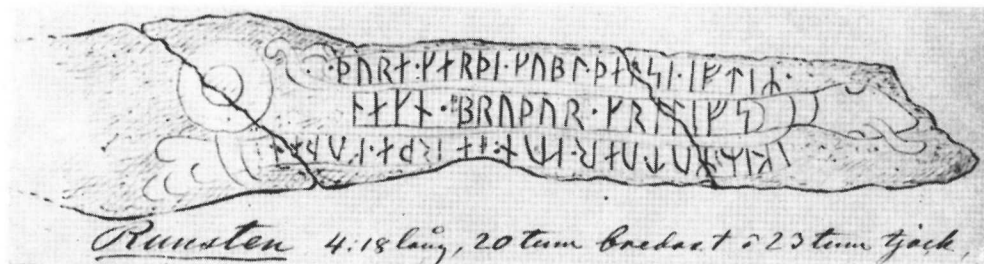

Fig. 184. Vg 115. Grästorps köping, Stora Västölet. Efter teckning av Säve.

Inskrift:

· þura · karþi · kubl · þausi · aftir · kirmut · uar · sin · harþa · kupon þagn · brupur · frilifs
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60

Dora gærði kumbl þosi æftir GERMUND, ver sinn, harða goðan þegn, broður Fri[ð]lefs.

»Tora gjorde detta minnesmärke efter Germund, sin make, en mycket god tägn, Fridlevs broder.»

Till läsningen: Övre delen av 16 **u** är bortfallen vid stenens sprängning. 24 **k** är ej stungen. Högra bst till 26 **r** är till följd av vittring grundare än den andra. 33 **s** är lätt skadad genom vittring, säker. 34 **i** har blott mellandelen av staven bevarad. Av 36 **h** finnas endast svaga spår, men runan förefaller dock säker. 38 **r** har förlorat överdelen i kantskadan. 44 **o** är upptill skadad genom brottet. 48 **g** är tydligt stungen. Mellan hst och nedre bst i 56 **f** är stenytan bortvittrad, varigenom övre bst gått förlorat.

Hadorphs läsning är densamma som ovanstående, men **k** står för 56 **f**. — De båda träsnitten hos Peringskiöld och *Bautil* visa mycket avvikande läsningar, sinsemellan olika. B 950: 19 **i**, 34 **u**, 56 **k**. B 993: 1 **þ** och 8 **þ** samt 19 **e** stungna, 24 **r**, 33–35 **knrn**, 49 **i**, 56–57 **il**, 62 **kk**. Detta sistnämnda träsnitt har hos Peringskiöld påskriften »falskt afritad». — Säve: r. 16 osäker, snarast **n**, 19 **i**, före 24 **k** en **i**-runa, 33–34 **ku**, r. 36 osäker, 46 **n**, 48 **k**, 56 **k**, 58 **l**. — Montelius' läsning är korrekt, likaså Torins och v. Friesens.

Uttrycket *gærva kumbl* ersätter *resa sten* i elva säkra fall av västgötska inskrifter (Vg 67, 103, 115, 118, 119, 125, 168, 169, 171, 176, 194) och ett par tveksamma (Vg 101, 106). I danska inskrifter är det ofta förekommande. I ett säkert fall förekommer uttrycket *resa kumbl* (Vg 100, eventuellt även Vg 101). Inskott av **b** i *kumbl* förekommer i sex av exemplen på ordet i västgötska inskrifter, alla utan särskilt tecken för den föregående nasalen. Om betydelsen av ordet *kumbl* se N.-G. Stahre, *Stängskäret, Kåksna och Kummelberget* (1952), s. 180 f., och där citerad litteratur.

Verr för det vanliga *bondi* finns även på Vg 59. Ordet förekommer i ett fåtal runinskrifter, bl. a. Sö 137, 367, Ög 77, U 226, 867, samt några danska, företrädesvis poetiskt avfattade inskrifter.

Om namnet *Germundr* se U 29. *Friðleifr* är icke belagt i svensk litteratur men förekommer flerstädes i danska källor alltifrån den äldsta sagohistorien och in i nyare tid, dock »i Middelalderen overvejende sønderjysk» (Knudsen o. Kristensen). Från västnordiskt område finnas också några tidiga exempel på namnet, bl. a. landnamsmannen *Friðleifr i Holtti* »gauzkr at foður ætt».

116. Hyinga sn, kyrkan. Nu på ödekyrkogården.

Pl. 86.

Litteratur: T 39. P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 129 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 136); R. Hjorth, Beskrifning öfver Wiste härad (1902), s. 44; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 310; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 39).

Runstenen, som är fragmentarisk, ligger nu i södra kyrkogårdsmuren på Hyinga ödekyrkogård med toppändan 10 m. Ö om södra ingångsporten, c:a 0,25 m. över marken. Hyinga kyrkogård ligger mitt i Hyinga by. Tidigare låg stenen enligt Säve »i södra utväggen af kyrkan». I samband med kyrkans rivning 1870 flyttades den till sin nuvarande plats.

På kyrkogården finns en sten med inskriften: »Här stod Hyinga kyrka till 1870». Hyinga, Längnum och Malma ha sedan dess en gemensam kyrka, Fridhem. Enligt meddelande i orten fördes en del sten vid kyrkbygget från Hyinga gamla kyrka till Fridhem, varför runstenens förlorade del kan tänkas vara inmurad i denna kyrka.

I J. P. Carlmarks *Antiqviteter* 1 (Stifts- och Landsbibl., Skara) finns avskrift av en anteckning, daterad 26/4 1672, av dåvarande pastorn i Främmestad Elaus Benedicti: »Uti Hyinga Kyrkogårdsmur finnes en

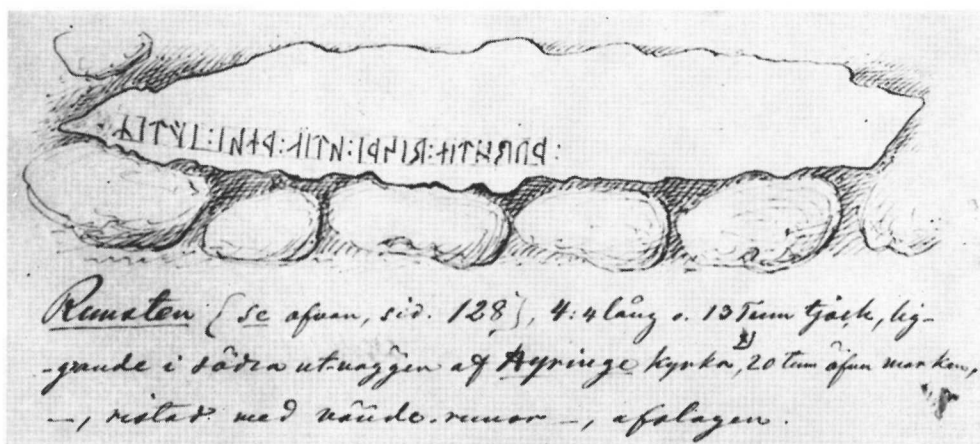

Fig. 185. Vg 116. Hyringa sn, kyrkan. Efter teckning av Säve.

runsten 2 alnar lång öfver jord». Såväl måttuppgifterna som stenens placering svarar icke särdeles väl mot förhållandena beträffande Vg 116. Men tanken ligger nära, att 1600-talsuppgiften avser toppen eller ett eventuellt sidostycke till den fragmentariska stenen.

Grå granit med smärre partier av kvarts. Längd 2,52 m., bredd 0,30 m. Stenen är avslagen upptill och sannolikt kliven på längden. Inskriften är ristad med vändrunor. Den omges icke av någon ramlinje.

Inskrift:

: **p**ur**st**in : **r**is**pi** : **s**tin : **p**osi : **i**ftir : - . . .

5   10   15   20   25

Dorstenn resti sten þannsi æftir ...

»Torsten reste denna sten efter ...»

Till läsningen: Ovanför punkterna i sk före l **p** finnas ytterligare två punkter, den ena snett ovanför t. h. om den andra. Dessa ha, ehuru möjligen huggna, icke tillhört ristningen. Bistavarna i 2 **u** och 3 **r** ha förlorat korta stycken nedtill genom bortfall. **s**-formerna variera. På 13 **s** är första vertikalstaven huggen ända ned. Vid mitten av staven till 15 **i** finns en bred, men ej djup nedsänkning, säkerligen ingen avsedd punkt. 21 **i** är ej stungen. Nedersta delen av 25 **r** är förstörd, men översta delen av v. bst kan spåras. Den översta punkten i sk efter 25 **r** är svag. Efter detta sk synes nedersta delen av en hst. — Säve läser r. 18 tveksamt som **i**, Torin däremot som **n**.

Hyringa sn, Kohagen.

Dåvarande pastorn i Främmestad Elaus Benedicti antecknar ²⁶/₄ 1672 (avskrift i J. P. Carlmarks *Antiquiteter* 1, Stifts- och Landsbibl., Skara): »Uti torpet Kohagen står en runsten inmurad i dess spis eller ugn». Kohagen ligger c:a 4 km ÖSÖ om Hyringa ödekyrkogård och c:a 1 km. S om Ekedal. Den nuvarande torpstugan är tämligen nyuppförd, av grunden till den gamla finns intet bevarat, och stenen i spisen har icke kunnat återfinnas.

117. Levene sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 88, 89.

Litteratur: Handlingar 1927, 1928, 1930 i ATA; Skaraborgsbygden 4 (1931), s. 573, 581 f.; Dagens Nyheter ¹⁹/₄ 1934.

Runstenen påträffades 1927 i Levene kyrkas år 1626 uppförda västgavel. Sönderslagen i två delar satt den inmurad i vapenhusets inre vägg, en del på var sida om ingången till kyrkan. Den lagades och restes år 1928 på kyrkogården Ö om kyrkan.

Ljusröd granit med röda strimmor. Höjd 4,60 m., bredd 0,90 m. Stenen är hög och smäcker, den längsta i Sverige. Runorna äro i allmänhet tydliga ehuru grunda. Ornamentet på baksidan, ett kors, är delvis mycket grunt hugget och därför i vissa detaljer osäkert. Huvudkonturerna äro dock säkra.

Inskrift:

× he₅rlfr × ris₁₀þi × stin : eftir × sunu × sina × uar × auk × þurgut × kuþ × halbi × selu × þira × uel | þi₆₀

Hærlfr resti sten æftir sunu sina uar ok Þorgot. Guð hialpi selu þera vel. Þe[R] ...

»Härulv reste stenen efter sina söner **uar** och Torgöt. Gud hjälpe deras själ väl. De ...»

Till läsningen: 1 **h**, bistavarna mötas till vänster om hst. 2 **e** är säkert stungen. R. 3 är osäker. Jungner resonerar: » 3 **ru** (?), övre delen av bst är säker, ehuru grunt huggen; emellertid har den inemot hst lutande bst fortsatts ett stycke uppåt, så att den undre delen av runan fått utseende som **u**. Den ifrågasatta **u**-bst går ej fullt skönjbart ända fram till hst. Det synes sannolikt, att **r**-runan blivit korrigerad för att återge ett uteglömt **u**.» Till detta bör dock anmärkas, att hela runan med undantag av bst:s övre del är grund och osäker. Någon fortsättning av bst:s nederdel inemot hst kan knappast skönjas. Runan kan sålunda vara **r** men knappast binderuna **ru**. Sk efter 6 **r** står i en flagring och är mycket grunt. 8 **i**, 12 **s**, 14 **i** och 15 **n** äro likaså grunda. Sk efter 15 **n** är osäkert. Något ovanför mitten på hst till r. 16 finns en fördjupning, som förefaller att vara huggen; från hst går här vinkekrätt åt höger (i inskriften) en 1 cm. lång, bred skåra. Hst ovanför bst i 23 **n** är svag. Mellanleden i 25 **s** är bortvittrad. 38 **g** är stungen. I 41 **k** finns mellan hst och bst en grund fördjupning med osäker kant, som knappast kan vara huggen. 50 **e** är tydligt stungen, likaså 58 **e**. De innanför runslingan stående runorna 60–61 **þi** äro — liksom flera av de föregående — grunt huggna men synas säkra. Dessa markera troligen början till en fortsättning av inskriften, som ristaren dock avbrutit.

Namnet *Hærlfr* (*Hæriulf*) förekommer i några få vikingatida runinskrifter, Sö 88, U 1156, L 1288 (Småland), DR 15. Det är även känt från urnordiska inskrifter, Stentofte (DR 357), Istaby (DR 359), Rävsaal (L 2033). R. 29–31 **uar** uttrycka enligt H. Jungner ack.-formen av ett mansnamn *Verr* (fisl. *verr* 'man'). Jfr appellativet **uar** (ack.) på Vg 115. På detta namn finnas emellertid endast enstaka mytologiska exempel. Ett annat skäl till tveksamhet är r. 30 **a** i stället för väntad **i**-runa. Däremot är det tänkbart, att samma **uar** ingår som förled i några namn på uppländska och sörmländska runstenar, vilka till sin tolkning äro ovissa (Sö 204 **uarfaitr**, Sö 210 **uarasi**, U 718 **uar:asi**, U 337 **uarkas**, U 357 **uarhas**). Det torde inte heller vara uteslutet, att namnet är fsv. *Oiarr* (fvn. *Eyarr*). Detta förekommer på Sö 143 **ayar** (nom.), Ög 154 **auar** (ack.), **auvars** (gen.) samt eventuellt Öl 21 **euar** (ack.). Det finns visserligen icke något exempel i runinskrifterna på namnet med diftongen kontraherad. Till jämförelse kan emellertid erinras om Vg 62 **uuit** (ack.), fsv. *Öivindr*, med motsvarigheter i runinskrifter från andra landskap. Om *Þorgotr*, som förekommer även på Vg 128, se Sö 336.

Hj. Lindroth har en avvikande mening om inskriftens slut, som han tolkar *u × ilþi 'u(r skärs)elden'*. Ett sådant uttryck saknar motsvarighet i andra runinskrifter, medan paralleller till den här föreslagna tolkningen föreligga i flera fall, Ög 220, DR 96 och 337. I sistnämnda danska runinskrift från Skåne följes dessutom bönen för de döda av ett meddelande om dem, så som troligtvis även varit avsikten på Vg 117. Även de båda första namnen uppfattar Lindroth annorlunda: *Hilfr* och *Var*.

118. Slädene sn, utanför kyrkogården.

Pl. 87.

Litteratur: B 988, L 1366, T 20. Ransakningarna 1667–1684 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 118); J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. i VFT 2: 1, 1901, s. 74); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 49; C. G. G. Hilfeling, Resa juli 1792, s. 9 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Sæve, Berättelse 1863, s. 135 f. (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 147); C. J. Ljungström, Kinneferdings och Kållands härad (1871), s. 55; M. F. Lundgren, Spår av tro

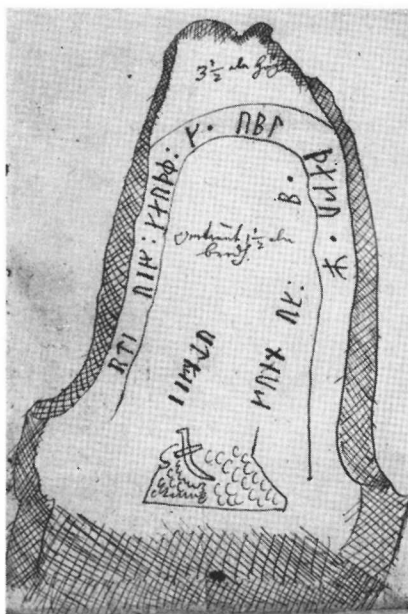

Fig. 186. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrko-
gården. Efter teckning i Ransakningarna.

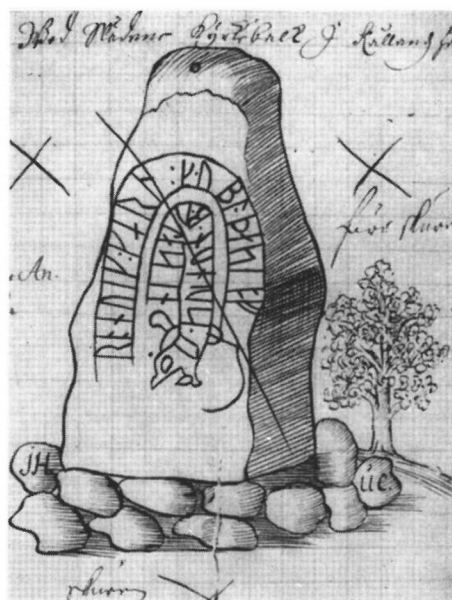

Fig. 187. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrko-
gården. Efter teckning av Christofersson.

och kult i fornsvenska personnamn (i Upps. Univ. Årsskr. 1880), s. 33; R. Hjorth, Beskrifning öfver Wiste härad (1902), s. 121; J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar 1903 (ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 59; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 309.

Äldre avbildningar: Teckning i Ransakningarna, återgiven i VFT 4: 5–6, s. 119; E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 5), renritning 1670 (i KB F 1 4 c, s. 33); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 988); U. Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 10); Hilfeling, bläckteckning (i a. a.); bläckteckning av okänd (i Tham, Diverse Antiquariska Anteckningar, i Bautil, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); Säve, bläckteckning (i a. a.); A. G. Ljungström, teckning (återgiven i Ljungström a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 20).

Runstenen står rest vid sydöstra hörnet av Slädene kyrkogårdsmur, intill och utanför själva muren, Ö om uppfartsvägen till kapellet. Slädene kyrka nedrevs 1848, då församlingen fick gemensam kyrka med Sparlösa. På Slädene kyrkogård byggdes 1923–24 ett rödmålat träkapell.

Källorna vittna alltsedan 1600-talet om att stenen har haft samma plats. *Ransakn.*: »Finns en Steen i Kyrkiobalken widh Slädenes Kyrkio i Källandz häradt, med Runeskriffit rijtat». E. Brenner: »Slene Kyrke Backe». U. Christofersson: »Wed Slädene Kyrkebalk». J. Hadorph tillägger dock, att den skulle vara »tagen af ett stort steen kumel strax ofuan i gärdet, öster om kyrkan». Enligt en folktradition, meddelad av C. G. G. Hilfeling m. fl., skulle stenen tidigare »jemte en annan [en bautasten] tient till Klockestapel». Genom klockaxelns nötning skulle urtagningen i toppen av stenen ha uppkommit.

Grovkornig gnejs. Ristningen är utförd på en tämligen jämn, hornbländerik förklyftningsyta. Höjd 2 m., bredd 0,85 m.

Inskrift:

ronuig : karþi : kubl · þasi · oftir suinuk : buta sin

Rannvig gærði kumbl þasi æftir Svenung, bonda sinn.

»Rannvig gjorde detta minnesmärke efter Svenung, sin make.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. I 2 o är ett kort parti av hst bortvittrat vid den övre bst. Bst t. v. om hst i 3 n är svag. 6 g är säkert stungen. Hst i 11 i är delvis bortvittrad. R. 12–19 nå ej upp till 25 – 578280. *Västergötlands runinskrifter.*

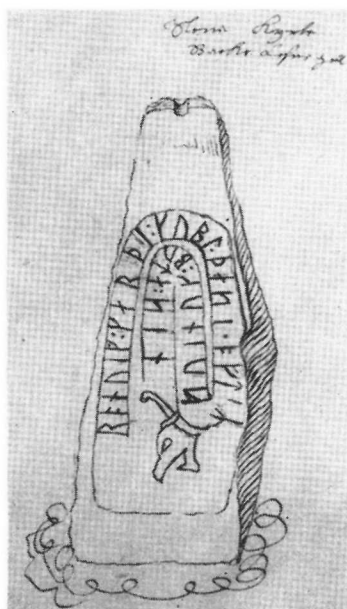

Fig. 188. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrkogården. Efter teckning av Brenner i F m 27.

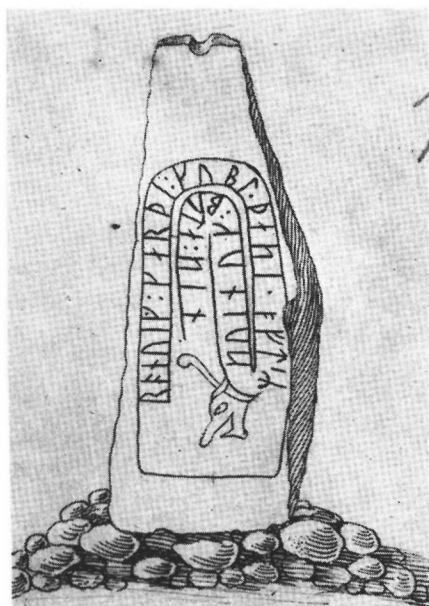

Fig. 189. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrkogården. Efter teckning av Brenner i F 1 4 c.

Fig. 190. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 988).

den yttre ramlinjen. Övre delen av 12 **k** är grunt ristad. Partiet mellan hst och bst i 16 **p** är vittrat. 21 **f** har mycket svaga bistavar. R. 22–24 äro något osäkra på grund av ristningsytans ojämnhet och vittring. 22 **t** har svaga och delvis bortvittrade bistavar. 25 **s** är säker, har tydlig stolsform. 27 **i** har vid mitten av runan möjligen spår av en osäker och därtill osannolik punkt. 30 **k** är vittrad men säker. 32 **u** är upptill grund genom vittring. I 34 **a** är hst nedtill huggen i ett hårt kvartsparti och är där numera osynlig till följd av att ytlagret fallit bort. Bst är djup och tydlig t.h. om hst. 23 cm. nedanför 37 **n** finns en djup och tydlig punkt.

— Mellan 34 **a** och 35 **s** har Brenner med orätt läst sk. I övrigt överensstämmar hans läsning med ovanstående. Detsamma är fallet med Torins läsning. Avvikande läsningar äro däremot följande. Hadorph: 6 **k**, 20 **e**, **n**-runa mellan 32 **u** och 33 **t**. Dessa avvikelser finnas emellertid ej på träsnittet i *Bautil*. Däremot finns där en punkt efter 28 **n**. — Hilfeling: 5 **a**, 6 **k**, 20 **i**, r. 24 och 28–30 olästa, 33 **p**. — Säve: 6 **k**, läsningen avbruten efter 20 **o**; »men storm och hållregn hindrade att fullkomligt anteckna den svårsläsliga inskriften».

Rannveig är enligt Lind »ett av de mera brukliga kvinnonamnen både i Norge och på Island», känt redan från 800-talet. Egendommeligt nog är, utöver inskriftens *Rannvig*, namnet icke belagt i svenska källor; Lundgren o. Brate anför icke ett enda exempel. *Svenung* är »rätt vanl.» enligt Lundgren o. Brate, »sällsynt på Island» enligt Lind, som även konstaterar: »Äfter landnamstiden visar sig namnet i Norge först på 1200-t.». De svenska beläggen hos Lundgren o. Brate härstamma alla från 1300-talet och senare. Dessutom finns namnet på Sö 7, eventuellt även på Sö 10. I Danmark är variantformen *Svening* allena rådande, medan *-ung*-avledningen helt saknas.

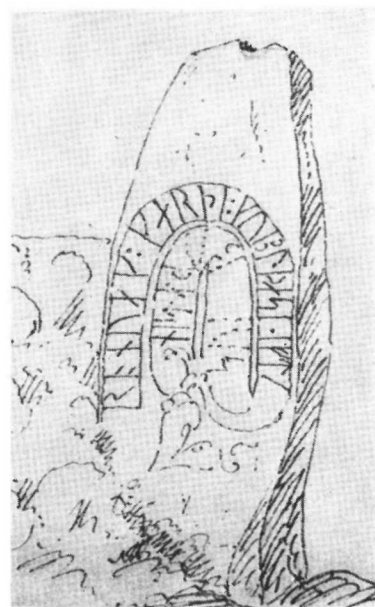

Fig. 191. Vg 118. Slädene sn, utanför kyrkogården. Efter teckning av Hilfeling.

119. Sparlösa sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 90–105.

Litteratur: L 1379, T 87. Petrus Ionæ, Anteckning $\frac{29}{4}$ 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter 1, Stifts- o. Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 94; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863 (ATA), s. 136 (tr. i ATS 3, 1873, s. 137); K. Torin, Brev t. Riksantikvarien (B. E. Hildebrand) $\frac{9}{7}$ 1876 (ATA); G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 487, Handbook (1884), s. 251 f.; E. Brate o. S. Bugge, Runverser (ATS 10, 1887–91) s. 412; S. Bugge i Norges Indskrifter med de äldre Runer I (1895), s. 213, Sparlösa-Indskriften (i: VFT 2: 8–9, 1908, s. 104 f.); R. Hjorth, Beskrifning öfver Wiste härad (1902), s. 109; J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar 1903 (ATA); L. Fr. Löffler, Om Sparlösa-stenen, dess två runinskrifter och dess bildfält (i: VFT 2: 6–7, 1907, s. 81 f.), Om Sparlösa-stenens äldre runinskrift 2 (i: VFT 2: 8–9, 1908, s. 106 f., Formen *airikis* i Sparlösainskriften (i: VFT 3: 1–2, 1910, s. 42); O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 308; O. von Friesen i Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 146, 167, 175, 226, Sparlösastenen (VHAA:s Handl. 46: 3, 1940); Handlingar 1937 (restaureringsrapport), 1939 (skyddsåtgärder), 1943 (B-ofalinbehandling, uppmålning) i ATA; A. Nordén, Rökstenen (i: Stockholmstidningens söndagsbilaga $\frac{14}{5}$ 1935), i Stockholmstidningen $\frac{27}{11}$ 1937, $\frac{9}{8}$ 1941 och $\frac{12}{7}$ 1942, i Fornvännen 1940, s. 321 not 22, Bidrag till svensk runforskning 2 (i: Antikvariska studier 1, VHAA:s Handl. 55, 1943, s. 188 f.); H. Jungner, Brev $\frac{9}{8}$ 1937 t. E. Wessén (ATA), Röster i radio 1938: 9, Sparlösastenen, Västergötlands Rök (i: Fornvännen 1938, s. 193 f.), När kristendom och fornsvensk gudatro möttes (i: Religion och Kultur, årg. 9, 1938, s. 70 f.), i Skaraborgs Läns Tidn. $\frac{20}{12}$ 1938, Sparlösastenen i ny tolkning (i: Nordisk familjeboks månadskrönika 1939: 3, s. 199 f.), i Skaraposten $\frac{28}{3}$ 1939, i Karlstad tidning $\frac{5}{8}$ 1939; Ivar Lindquist, Religiösa runtexter 2, Sparlösastenen (Skrifter utg. av Vet. soc. i Lund 24, 1940); O. Almgren, Resan till Valhall (i: Uppländsk bygd, 1940, s. 29 f.); W. Krause i Göttingische Gelehrte Anzeigen 1940, s. 196 f., 1943, s. 258 f.; 'Runa' [Lis Jacobsen] i Gads Danske Magasin, sept. 1943, s. 430 f.; Åke V. Ström, Vetekornet (1944), s. 35 f.; R. Hentzel, En nordisk Odysseus (i: Morgontidningen $\frac{5}{6}$ 1946), Sparlösastenenens gåta (d:o $\frac{13}{5}$ 1947); H. Wideen, Minnesvårdar och gravkor (i: Skara stift i ord och bild, 1949), s. 314 f., Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 242 f.; A. Bæksted, Målruner og troldruner (1952), s. 22, 31; C. J. S. Marstrand, Om innskriftene på Sparlösastenen (i: Norsk tidsskrift for sprogvidenskap bd 17, 1954), s. 503 f.; E. Wessén, Svensk språkhistoria 3 (1956), s. 39, Om vikingatidens runor (Filologiskt 6, 1957), s. 7, 9 f., 12, 13, Runstenen vid Röks kyrka (VHAA:s Handl. Filolog.-filosof. serien 5, 1958), s. 28 f., 71; A. Schück, Skottkonung (i: Namn och bygd 1956), s. 203.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i KB F m 27, s. 15), renritning 1670 (i KB F 14 c, s. 35); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta); Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 17 a, bl. 9); osign. och odat. bläckteckning (i Liljegrens Fullständig Bautil, ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), pl. 1; Säve, bläckteckning (i a. a., s. 136); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 87, även återgivet i Löffler a. a. 1907); O. von

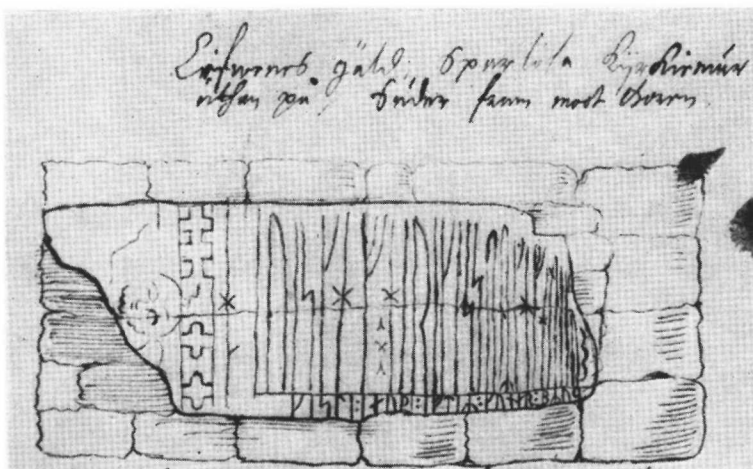

Fig. 192. Vg 119. Sparlösa sn, kyrkan. Efter teckning av Brenner i F m 27.

Friesen, foto (ATA, återgivet i Löffler a.a. 1907), foto (återgivet i Runorna, fig. 15); S. von Friesen fotos, återgivna i von Friesen a.a. 1940 jämte en skissritning av sid. I, konturteckningar av bildristningarna samt en översikt av runformerna avtecknade av O. v. Friesen; Jungner a.a. i Fornvännen innehåller 12 bilder, samtliga återfinnas bland hithörande planscher; detsamma gäller 2 bilder i Jungner a.a. 1939; Lindquist återger, a.a., 6 av hithörande planscher med av honom gjorda rekonstruktioner, utökade med en detaljbild av början till sid. III: 1; Marstrander a.a. medtager 9 av bilderna i planschäftet jämte ett foto av stenens placering i kyrkmuren före restaureringen 1937.

Runstenen står sedan 1937 rest på Salems kyrkogård, Sparlösa sn, strax V om kyrkans torn.

Den äldsta kända uppgiften om Sparlösa stenen är en bläckteckning (KB F m 27, s. 15) utförd av Elias Brenner 1669, då denne tillsammans med Johan Hadorph och Petrus Törnwall gjorde en antikvarisk resa i Västergötland. Av samma teckning finns en renritning från 1670 (KB F 14 c, s. 35). Den förstnämnda bilden har påskriften »Lefvenes gåld, Sparlösa kyrkiemur uthan på Suder fram moot choren», den andra »Sparlösa söder chorvägg brungråå, gråsteen. alns långa runer». Båda bilderna visa stenens framsida omgiven av kyrkans gråstensmur. Stenen företer i stort sett samma skador i rotpartiet som nu, men den är synbarligen icke kluven. En tydligt markerad linje i stenens längdriktning mitt på utmärker däremot troligen en kraftig spricka, utefter vilken stenen senare kluvits. 1672 antecknar Levenepresten Petrus Ionæ (Carlmarks avskrift av en nu förkommen *Ransakning*): »På södra sidan i kyrkomuren stå tvänne stenar med runeskrift huggne». Troligen avses endast Vg 119, eftersom man avgjort bör kunna räkna med att Brenner eljest skulle ha efterlämnat en teckning jämväl av den andra stenen. Någon sådan finns varken i koncept eller renritning. Den kraftiga sprickan och runornas ovanliga format motiverar väl också Leveneprestens förmodan om två stenar. På Brenners teckning återgår Johan Hadorphs och Petrus Törnwalls träsnitt i Peringskiölds *Monumenta*.

En teckning 1687 av Ulf Christofersson (KB F 17 a, bl. 9) visar de båda stenhälvorna liggande skilda åt, den ena efter den andra, »Vnder Sparlösa kyrkiemur på södre sydan». Förändringen sammanhänger med kyrkans byggnadshistoria. Den har ursprungligen varit en liten medeltida gråstenskyrka, i vars korvägg runstenen haft sin plats. 1684 eldhärjades kyrkan men reparerades följande år. Samtidigt gjordes en tillbyggnad »15 alnar i längden» (Kyrkoinventariet 1829). Denna tillbyggnad har, såsom byggnadsskicket i Västergötland i regel visar, gällt kyrkans östra del med koret. Detta bekräftas av en anteckning i Sparlösa kyrkobok 1687–1710 (Landsarkivet i Göteborg, sign. C 1 1687–1710), p. 64: »[1685 ²⁶/₄] § 6 Begyntes på att rifuas nedher dhet litla gamla Choret, före storkyrekian *d* 4 Maij, men sielfwa tilökesmurningen *d* 11, och wardt sielfua muren som är 22 [el. 21, otydl.] *aln* i längden 11 *al* i Bredden och 10 i högden fullbordat *d* 30 Maij». Vid rivningen av det gamla koret 1685 har således runstenen kluvits men återinlagts i den nya

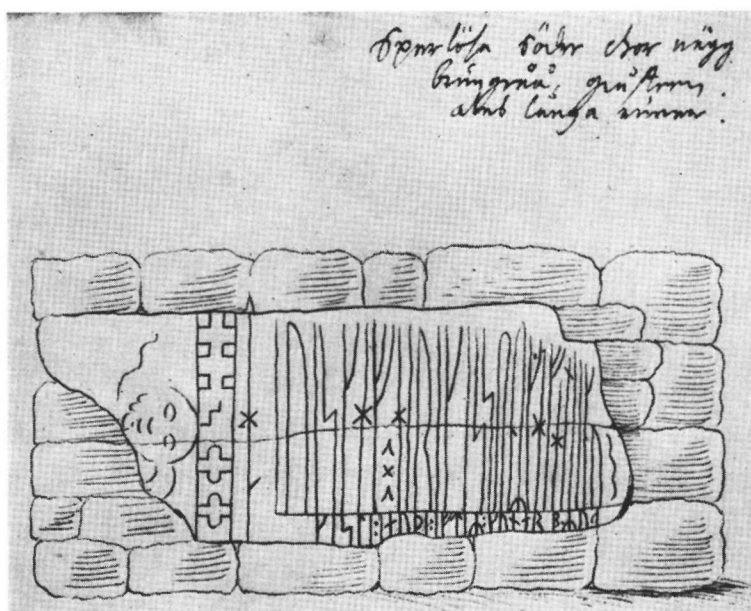

Fig. 193. Vg 119. Sparlösa sn, kyrkan. Efter teckning av Brenner i F 14 c.

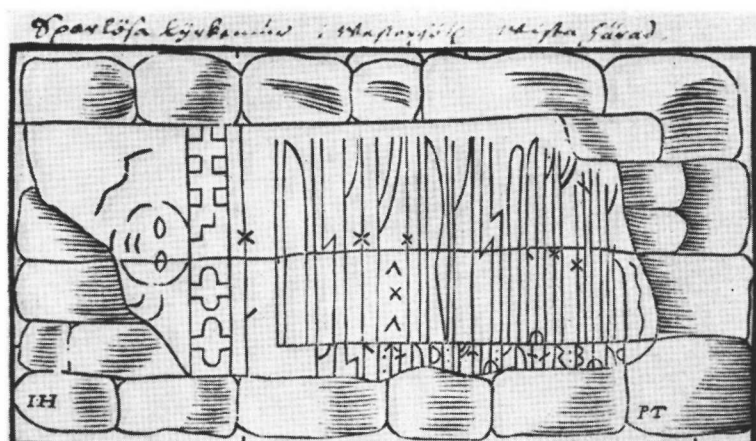

Fig. 194. Vg 119. Sparlösa sn, kyrkan. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta.

kyrkmuren utan att man tagit någon notis om stenens övriga ristning. 1771 reparerades kyrkan ånyo, men arbetet berörde denna gång icke runstenen.

År 1829 (Kyrkoinventariet) beskrives kyrkan vara »af sten, invändigt 35 alnar lång blott 10 alnar bred, och nästan lika så hög, har endast 3:ne fenster, utom ett litet rundt öfver den ena dörren, är belagd med skiffer-tak. Sacristia finnes icke, annat än en afplankning på sidan i Choret». Vidare uppges kyrkan vara »förfallen, trång och mörk samt otillräcklig för socknens förökade folkmängd, hvarföre Sochnemännen hafva beslutat dess ombyggnad». Av de sparsamma notiser om kyrkobygget, som finnas bevarade, är det icke möjligt att med bestämdhet avgöra, huruvida någon del av den gamla byggnadskroppen ingår i den nuvarande kyrkan. Snarast förefaller det som om denna vore helt nyuppförd att döma bl.a. av färgläggningen på en K. Överintendentsämbetets »Ritning till Slädene och Sparlösa kyrkans sammanbyggnad», dat. 1844 (K. Byggnadsstyrelsen, sign. 685/1843), samt även R. Hjorths meddelande, *Beskrifning öfver Wiste härad* (1902), s. 107,

Fig. 195. Vg 119. Sparlösa sn, kyrkan. Efter teckning av Christofersson.

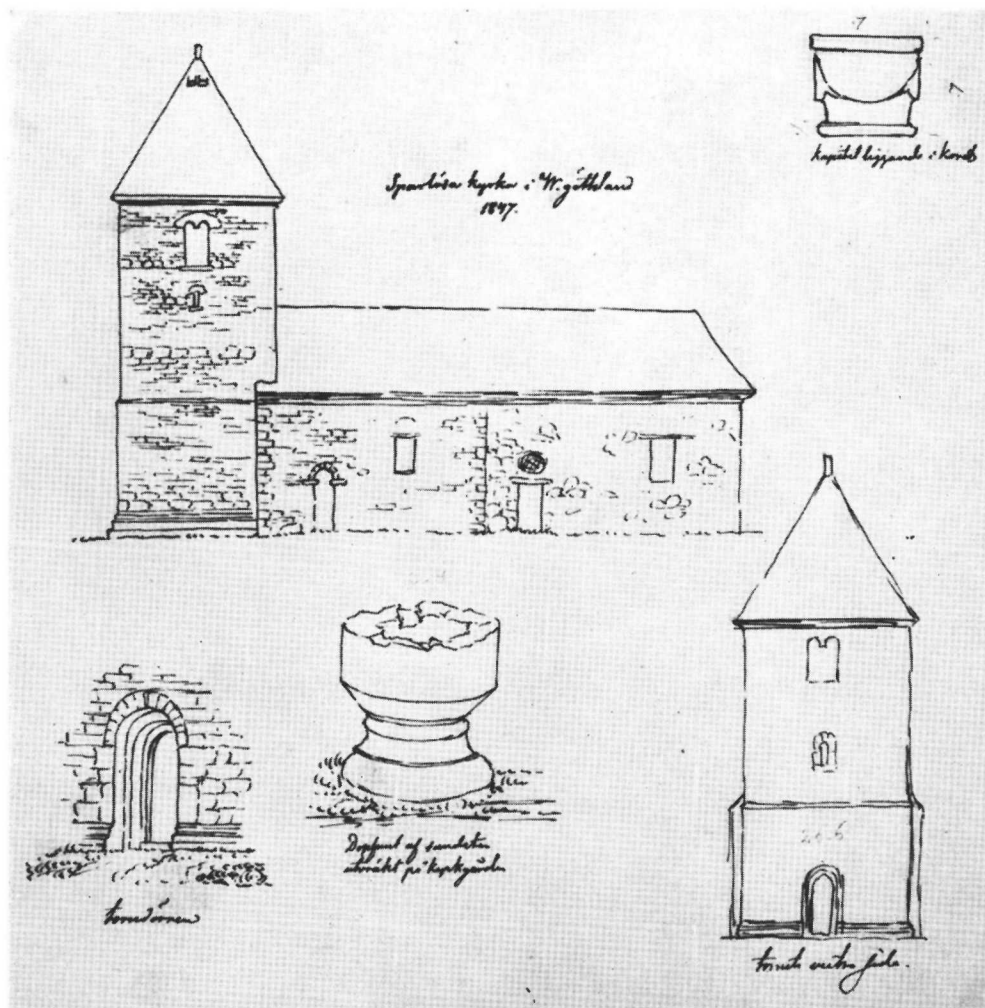

Fig. 196. Sparlösa gamla kyrka. Efter teckning av H. J. Strömberg 1847.

att den gamla kyrkan »nedtogs först 1848 efter det den nya året förut blifvit färdig». Vad Hjorth härvidlag stöder sig på vet man icke. Kyrkostämmoprotokollen tåga på denna punkt. Man får endast reda på att arbetet på den nya kyrkan igångsattes i början av april 1847, och att invigningen ägde rum 23 juli 1848. På den veterligen enda bevarade bilden av Sparlösa gamla kyrka, en liten skiss med aspekt från söder, utförd

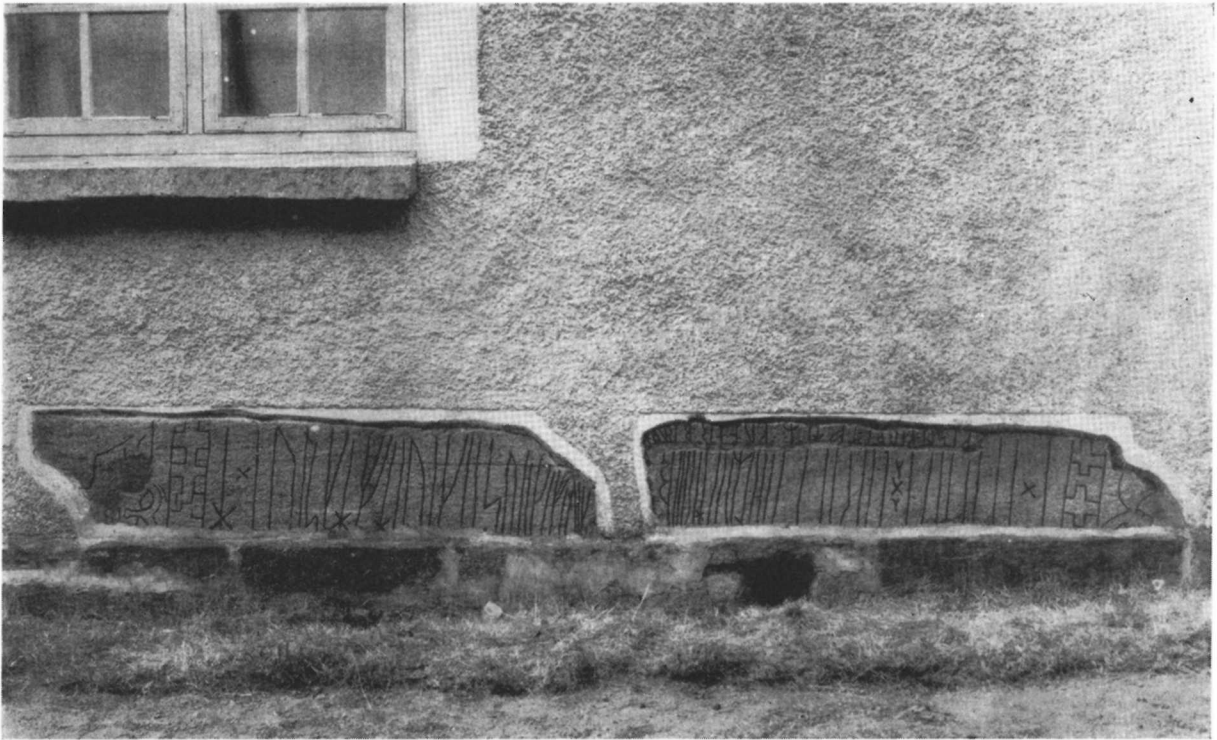

Fig. 197. Vg 119. Sparlösa sn, kyrkan. Före restaureringen 1937. Efter foto av H. Faith-Ell 1937.

av sedermera stadsarkitekten H. J. Strömberg, Göteborg, vintern 1847 — alltså strax innan nybygget sattes igång — finns runstenen tyvärr icke utmärkt. Förmodligen står i alla fall den nya kyrkan, Salem, på ungefär samma plats som den gamla.

Runstensstyckena, som vid hastigt påseende förefalla att ha samma inbördes läge i muren 1937 som 1687 ha således med största sannolikhet år 1847 varit utbrutna ur den gamla kyrkan, men de ha sedan erhållit motsvarande placering i den nya kyrkan, d. v. s. i den södra långhusmuren, omedelbart ovanför sockeln c:a 1 m. från långhusets sydöstra hörn. 1863 avbildades de båda stenhälvorna här av Säve. På 1870-talet voro de en tid överdragna med kalkputs. Slutligen uttogos för tredje gången Sparlösastenenens båda stycken på Hugo Jungners initiativ år 1937 ur kyrkmuren genom Riksantikvarieämbetets försorg. Åtgärden resulterade i — för att tala med O. von Friesen — »den säkerligen märkligaste upptäckten på runforskningsens område under den senaste mansåldern».

Gnejs. Höjd 1,77 m., största bredd 0,69 m. Stenen är ett nästan rektangulärt block med kvadratisk genomskärning. Rotpartiet är avbrutet och borta och stenen kluven i fram- och baksidans längdriktning. Större och mindre stycken av stenen ha dessutom tidigare lossnat och försvunnit. På sidan II finnas smärre fördjupningar i stenytan utefter klyvningskanten, skador, som ha tillkommit i samband med stenens föregående uttagningar och återinsättningar i kyrkmuren. Efter uttagandet ur kyrkmuren 1937 lagades stenen och restes av Riksantikvarieämbetets konservator.

Stenen bär ristning på samtliga fyra långsidor samt överst på toppartiet. Att ytan flagrat är en av orsakerna till att stora delar av ristningen utplånats. Ristningen är dock, bortsett från dessa ganska omfattande skador, tydlig och välhuggen, vilket gäller både runor och ornament, i all synnerhet de senare.

En av långsidorna (den östra i stenens nuv. uppställning) bär endast ristade bilder. Den betecknas här som IV eller som högra sidan (sett från sidan I; v. Friesen, *Sparlösastenen*, 1940, benämner den III). De övriga sidorna ha både runinskrift och bilder. Som I betecknas här den allt ifrån 1600-t. kända sidan (nu

vänd mot S), även kallad framsidan (v. Friesen: I), som II den motsatta sidan (nu vänd mot N), även kallad baksidan (v. Friesen: IV) och som III den vänstra sidan (sett från sidan I; nu vänd mot V; v. Friesen: II). Ordningföljden här är alltså densamma, som Jungner från början lanserade med utgångspunkt från runradernas antagna läsföljd. Långsidornas olika vertikala runrader ha därjämte erhållit undernummer efter ordningföljden från vänster till höger. Toppstyckets runrader, som ha ristats horisontellt på stenen, ha fått behålla Jungners beteckning B jämte undernummer, räknade nedifrån och uppåt. Inskriftens enskilda runtecken ha som vanligt en genomgående, löpande numrering.

Förutom huvudinskriften bär stenen en senare, kort inskrift anbragt på sidan I. Runorna i denna inskrift ha fått sin särskilda numrering men betecknas — för undvikande av missförstånd — i diskussionen: y 1, y 2 o. s. v.

E. Brenner ger med sin teckning 1669 (renritning 1670) den första läsningen av inskriften på den enda sida, sidan I, som var känd före 1937. Läsningen är auktoriserad av J. Hadorph, jfr hans signatur på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*. Christoferssons teckning 1687 avviker i några detaljer från Hadorphs läsning.

Sedan skulle det dröja nära 200 år, innan stenen ånyo granskades. P. A. Säve undersökte den 1863 och gjorde en skissartad teckning. Någon detaljgranskning av runskriften var det dock knappast fråga om. G. Stephens besiktigade också runstenen; till grund för hans tolkning, den första som över huvud framlades i tryck (*ONRM* 3, 1884), ligger även en nu förlorad teckning jämte pappersavtryck utförda av K. Torin.

1895 publicerade S. Bugge i *Norges Indskrifter med de ældre Runer* en läsning, som grundade sig på självsyn. L. Fr. Löffler kritiserade 1907 (*Om Sparlösaasten*) Bugges läsning och redovisade en ny, som i vissa detaljer avvek från föregående. Samtidigt företog O. v. Friesen sin första undersökning av runstenen. Hans läsning återfinnes i *Runorna* (1933).

Sedan runstenen år 1937 uttagits ur kyrkmuren, och de andra sidornas ristningar upptäckts, har den varit föremål för stort intresse. Ingående har stenen granskats och undersökts av följande forskare (de angivna arbetena innehålla fullständiga läsningar): H. Jungner, *Sparlösaasten*, *Västergötlands Rök* (i: *Fornvännen* 1938: 4), O. v. Friesen, *Sparlösaasten* (VHAA:s Handlingar 46: 3, 1940), I. Lindquist, *Religiösa runtexter 2, Sparlösaasten* (Skrifter utg. av Vet.soc. i Lund 24, 1940), A. Nordén, *Bidrag till svensk runforskning 2* (VHAA:s Handlingar 55: 3, 1943), C. J. S. Marstrand, *Om innskriftene på Sparlösaasten* (i: *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 17, 1954).

Den här nedan redovisade läsningen är resultatet av en undersökning av runstenen, som företagits tillsammans med S. B. F. Jansson.

I den följande framställningen har det ansetts lämpligast att först redovisa läsningen av runorna i varje enskild runrad med kommentar Sedan hela runmaterialet är fullständigt genomgången, följer uttydningen av inskriften med diskussion av tidigare tolkningsförslag (s. 213 f.).¹ Slutligen har det gjorts en sammanställning av inskriften i dess helhet, translittererad, transkriberad till fornsvenska och översatt till nusvenska (s. 227). Sist kommenteras inskriften och bildristningarna innehållsmässigt.

Inskrift:

Sidan I

A[^] × iulskaf × Airikissunrkafalrik - -
 5   10   15   20   25

Till läsningen: Där icke annorlunda anges, ha Jungner, von Friesen och Lindquist samma läsning som den som här framlägges. I de fall där Marstrandens läsning avviker, återges den omedelbart efter redovisningen för varje enskild runrad.

¹ Bearbetningen av Sparlösaastens inskrift var genomförd och avslutad, när C. J. S. Marstrand år 1954 publicerade sina undersökningsresultat. Det har ansetts lämpligt, att framställningen här i huvudsak har fått behålla sin ursprungliga form med en kort sammanfattning av Marstrandens tolkningsförslag — som enligt honom själv »i bunn og grunn avviker» från de övriga — vidfogad s. 225 f.

1 A, omedelbart ovanför korslisten, är i varje detalj fullt tydlig. Bistavskrysset är beläget i högra kanten av hst. Därefter följa två tydliga kryss. Brenner markerar ett stycke nedanför bistavarna t. h. om hst och ansluten till denna en kort linje löpande snett uppåt höger, till formen mest lik nedre bst till en svensk-norsk **b**-runa. På stenen kan denna linje identifieras med en mycket grund fördjupning, som till sin sträckning snarast liknar en dubbelsidig **a**-bst korsande hst på en punkt, som befinner sig mitt emellan bistavskrysset och runans bas. Linjen är med säkerhet naturlig. Ulf Christofersson markerar ej denna fördjupning. Brenner har icke iakttagit de båda kryssen efter **1 A**, ej heller Christofersson. — **2 i** är tydlig och klar. — **3 u**: Hst går ända ut i stenens högra kant, medan bst nedtill bortslagits och synes tydligt först 6 cm. från stenens kant. Hst når ej upp till bst:s utgångspunkt. — **4 l** är nedtill skadad genom en flagring. Den korta bst är djup och tydlig och ansatt 1,5 cm. nedanför hst:s topp. Bst har icke observerats av Brenner, men däremot av Christofersson. — **5 s** har sin topp omedelbart nedanför **l**-bst:s slutpunkt. Endast ett kort stycke skiljer här stavarna åt. **s**-runan slutar 6,5 cm. från stenens vänstra kant. Runan förefaller att ha avslutats av ristaren 7 cm. från stenens högra kant. **i**-runan i den yngre inskriften (*y* 2) utgör sålunda icke slutet av **5 s**. Detsamma gäller uppenbarligen i sak hst och bst i **11 r**. — Man kan sålunda med stor sannolikhet konstatera, att runorna, med undantag av hst i **3 u**, icke ha ristats ända ut till stenens högra kant. Runorna nå för övrigt sällan ut i stenens vänstra kant, och deras höjd är sinsemellan ojämn. — **6 k** är tydlig och säker. Likaså **7 A**. — **8 f**: Hst kröker sig vid utgångspunkten för övre bst. De tre skiljetecknen efter denna runa äro tydliga. — **9 A**: Bistavarna äro nedtill bortfallna i mittsprickan. — **10 i** är tydlig. — **11 r**: Bst utgår 1 cm. nedanför hst:s skarpt markerade topp. — **12 i** är tydlig liksom **13 k** och **14 i**. — **R. 15** är **s** med i sprickan försvunnen mellanled. Övre delen av den högra leden och nedre delen av den vänstra ha därjämte gått förlorade i sprickan. Intet sk finns efter **15 s**. — **16 s** har knät placerat högre i förhållande till **15 s** av utrymmesskäl. — **17 u**: Utgångspunkten för bst ligger sannolikt 2 cm. nedanför hst:s topp. Detta övre stycke av hst är dock ojämnt och jämförelsevis osäkert. **u**-runan har en oregelbunden form och avviker starkt från **3 u**; hst och bst ha upptill praktiskt taget samma rundning. Denna runa är oklar hos Christofersson. — **18 n** har tydlig bst endast t. h. om hst; t. v. finnas nu inga säkra spår av bst. — **19 r** är säker. Efter denna runa finns intet sk. På Brenners teckning löpa topparna till **r. 18** och **19** samman. — **20 k**: Bst slutar vid sprickan 2,5 cm. nedanför hst:s topp. Brenner markerar felaktigt runan som stungen. Den fördjupning, som här finnes, är naturlig. — **21 A**: Mittsprickan går tvärs genom skärningspunkten mellan hst och bistavar. Tydliga rester av bistavarna återstå dock; runan är absolut säker. — **22 f** är tydlig; korta stycken av bistavarna upptill äro bortfallna genom flagring. Efter denna runa finns intet sk. — **23 A** är säker. — **24 l** har egendomlig form. I toppen är en 4,5 cm. lång bst snedställd, vilken träffar hst:s topp. Hst och bst äro djupt och tydligt huggna. Fr. o. m. denna runa äro tecknen på Christoferssons bild icke klart uppfattade. Bugge har vid första påseendet uppfattat **r. 24–25** som regelbunden **r**-runa samt **l**-bst som korrektur, **i**. Löffler uppfattar däremot **l**-bst riktigt, och Bugge har senare (*VFT* 2: 8–9, 1908) accepterat denna uppfattning. — Därefter följer en krokig linje, **r. 25**. Denna gör genom sin svängning snarast intryck av att vara en **r**-bst; någon hst finnes däremot icke. En svag, ojämn och grund fördjupning finns däremot t. v. om bst:s topp i riktning ned mot den snedställda bst i **24 l**. Denna fördjupning ligger i så fall i samma linje som hst i **24 l**. Jungner och Lindquist anse **24–25** vara binderuna **lr**; »hst når ej fullt upp till den punkt, där **r**-bst börjar» (Jungner). Beträffande densistnämnda detaljen se ovan. von Friesen framhåller dock »att man snarast bör antaga att ristaren först utfört en fristående **l**-runa med bistaven ansatt lika långt nedanför huvudstavens topp som på samma runa i **Aiuls** och därefter, av hänsyn till det mot inskriftens slut allt knappare utrymmet, en **r**-runa av samma egendomliga reducerade form som han utan dylikt tvång använt i samma namn **Alriku** i inskr. 3. Huruvida sedan ristaren avsett att huvudstaven till **l** skall förstås som huvudstav jämväl till **r** kan ju diskuteras och är för uppfattningen av inskriftens mening av mindre vikt» (a. a. s. 34). Brenner tecknar i KB F m 27 r. 25 som en enkel, rak hst. Löffler läser **r. 24–25** som **lr** men tillägger (*VFT* 2: 6–7, 1907, s. 83 f.), »att det är möjligt att uppfatta **r**-runan här såsom endast bestående af det buktiga strecket utan hufvudstaf. Förhållandet är nämligen det att **r**-runan i åtskilliga andra inskrifter sålunda återgifves, så enligt Bugge *N.I.*, I: 337–8, å Gursteninskriften samt i flere norska inskrifter både med äldre och yngre runor». — **26 i** är tydlig. Likaså **27 k**. —

R. 28: 27 **k** följes av ett djupt, hugget streck av halv runhöjd. T. v. om mittsprickan finns intet spår av fortsättning. Det bör härtill anmärkas att, om denna runa huggits upp t. v. om mittsprickan, runan kommit i kontakt med bst i 27 **k**. — Därefter följer ytterligare en linje lika lång som föregående, stav 29. Det förefaller som om linjen i toppen svängde svagt nedåt. På andra sidan sprickan ser man en mycket kort, avlång fördjupning, som möjligen kan vara huggen. Man kan i varje fall icke förneka möjligheten att fördjupningen bildar avslutningen till staven 29. Ovanför denna linje, utgående från densamma, finnas tre tydliga, bågformiga linjer. De två bågarna längst till höger äro genom flagring bortfallna i träffpunkten, så att endast bågarnas inre kant kan följas. Den tredje rundelns övre båglinje är väl bevarad. Efter tecknet 29 tycker sig Lindquist se »möjligen ytterligare en runa», ett **m**; »blott ett spår av tvärstrecks vänstra arm kan nu med god vilja skönjas (strax till höger om **k** i **kubl**)» (*Sparlösastenen*, 1940, s. 18 f.). Något sådant spår av en bortslagen **m**-runa finns emellertid icke.

De runor, som följa på 27 **k**, ha bedömts mycket olika. Brenners teckning i F m 27 visar efter 27 **k** en **u**-runa med träffpunkten mellan hst och bst precis i sprickan. Den efterföljande båglinjen är sedan tämligen slappt markerad och fullt fristående från föregående stav. Christofersson åter markerar tre fullständiga bågar, alla anslutna till staven ifråga. Stephens, Löffler, Bugge och von Friesen läsa r. 28 som **i**, Jungner och Lindquist däremot som **r** av kortkvisttyp. Med punkt under runan utmärker Jungner en viss tveksamhet i uppfattningen. Beträffande Jungners och Lindquists läsning av r. 28 som **r** gör von Friesen gällande, att en sådan tanke »ytterst står och faller med den innebörd man tillägger inskr. I:s sista tecken», liksom han anser »runan ifråga vara alldeles för lång för att rimligen kunna tagas för **r**-runa» (a. a. s. 36).

Staven 29 med de därtill anslutna, bågformiga linjerna uppfattas av Löffler, Bugge (reviderad läsning), von Friesen och Lindquist som **ibu**, av von Friesen och Löffler alternativt som **bu**. Jungner förklarar sig »böjd att uppfatta avslutningsfiguren som ornament», »av samma typ som kanten av skägget å samma sidas mansbild nedtill» (*Fornvännen* 1938, s. 195 f.). Hans åsikt delas av Nordén (*Bidrag till svensk runforskning* 2, s. 206): »Ornamentet har tillkommit för att sidan upptill skulle ha åtm. någon motsvarighet till den stort tilltagna utsmyckningen nedtill».

Det är främst av utrymmeskäl man i inskriftsyntans sista tecken velat se en binderuna. von Friesen skriver: »Avstånden mellan runorna i **Alriki** äro till det yttersta inknappade. Särskilt gäller detta de tre sista. Ristaren hade alls icke behövt tränga samman runorna, om han icke hade velat bereda plats för tecken som han ansåg nödvändiga för sammanhanget. Till sådana kunna icke räknas ornament av den art varom här skulle vara fråga — ornament som ha till ändamål att fylla ett mindre önskvärt tomrum. Det fria utrymmet här var med möda och avsikt åstadkommet» (a. a. s. 35 f.). Till ytterligare bemötande av Jungners åsikt säger han också (a. a. s. 35): »Tecknet överst på ristningsytan skiljer sig skarpt från skägghavningen genom den raka linje till vilken halvcirkelarna äro anknutna. Ett runstensornament av denna art är mig f. ö. alldeles okänt. Hade ristaren känt behov av att vid inskriftsyntans slut fylla ett överblivet tomrum, hade han här anbragt samma figurer — kors och vinklar — som han använt för samma ändamål två gånger förut på samma sida.» von Friesen fortsätter sin utläggning (a. a. s. 36): »Om man sålunda icke behöver hysa något tvivel om att det nyss diskuterade tecknet är en binderuna, kan man däremot tveka om huruvida man bör upplösa det i **ibu** eller **bu**. Tecknets form talar onekligen närmast för det förra alternativet. Men vid en närmare granskning av ristningsytan skall man finna att ett avsett **bu** mycket väl kan tänkas ha fått den formning som faktiskt föreligger. Den raka stav till vilken bistavarna anslutits sträcker sig i verkligheten troligen icke så långt upp som den utdragits på Jungners foto. Dess övre ända ser ut att vara avslutad innan den når upp till en här även på foton iakttagbar flagringsyta. Denna övre del av den raka staven har till höger om sig en mycket smal del av det jämna plan varpå hela inskr. 1 är anbragt. Just här avbrytes planet av en sned, in mot stenens topp sluttande yta varpå inskr. 5 här är huggen. Det är fullt förklarligt om ristaren av inskr. 1, sedan han väl huggit den raka staven, avsiktligt undvikit att anbringa övre **b**-bistaven vid den raka stavens topp. Han hade då varit nödsakad att hugga större delen av den på den nyssnämnda snedytan och lämna den ristningsyta varpå hela inskr. 1 i övrigt är anbragt. Detta undvek han genom att ansätta **b**-bistaven något längre ned, ty här sträcker sig huvudristningsytan längre upp mot stenens topp och lämnar fullt tillräckligt rum för

bindrunans sidostavar.» von Friesens försvar för läsningen **bu** framför **ibu**, nämligen att hst skulle vara avslutad, innan en mindre flagring sätter in strax under (på stenen) toppen av y30 **I**, faller på den tydliga huggningen ovanför flagringen (t. v. på stenen). Möjlig utgör en mindre fördjupning på vänstra sidan om mittsprickan stavens avslutning. I så fall få stavarna 28–29 en bestickande likhet med en **u**-runa. Vill man läsa stavarna 28–29 som **u**, finns en motsvarande runföljd på stenens sida II: 3.

Oaktat man i binderunor överhuvud måste räkna med större formfrihet än i enskilda runtecken, är den ifrågasatta **b**-runan mindre tilltalande. Inskriftens ringa frekvens av **b**-runor ger heller icke tillräckligt jämförelsematerial. Av dess övriga fyra **b**-runor äro tre (r. 64, 84, 224) av svensk-norsk typ, medan endast r. 251 har det vanliga utseendet β . I r. 251 har dock hst i sin helhet nyttjats som bas för bistavarna, medan binderunans **b**-bistavar sammanlagt endast sträcka sig över hälften av hst:s längd. Ur denna synpunkt vore det onekligen enklare att förstå binderunan som tecken för tre ljud, **ibu**. Vad den eventuella **u**-bst i binderunan angår, har denna genom sin svängning tillbaka in mot hst:s bas icke normal form. Även om tecknet som ornament betraktat måste anses mindre lyckat, är dess egenskap av binderuna sålunda icke övertygande. Man har svårt att frigöra sig från tanken, att ristaren borde ha kunnat finna en bättre lösning av problemet. **b**-bst:s volym kunde ha minskats för att bereda plats åt en visserligen kort och smal men dock fristående och tydlig **u**-runa. Att ristaren även borde ha kunnat vinna utrymme genom begagnandet av en svensk-norsk **b**-typ är otvivelaktigt. Den sistnämnda synpunkten torde emellertid böra lämnas åsido med hänsyn till frånvaron av andra säkra svensk-norska runor i framsidans inskrift. Skadorna på 18 **n** omöjliggöra nämligen runans klassificering, och r. 28 är jag mest benägen att uppfatta, icke som **n** av kortkvisttyp, utan som hst i **u**, där alltså bst utgöres av vertikalstrecket i tecknet 29. Att ristaren avsett båglinjerna som ornament kan givetvis icke uteslutas, men man frågar sig onekligen, varför han i så fall hejdat sig och icke fortsatt ristningen av ornamentet på snedytan (t. v. på stenen), varigenom utan tvekan större konstnärlig effekt skulle ha uppnåtts.

Marstrander läser denna sidas inskrift (a. a. s. 506; bokstavs-beteckningen har bragts i överensstämmelse med den i detta arbete begagnade): $\mathbf{A} \times \mathbf{i} \mathbf{u} \mathbf{l} \mathbf{s} \mathbf{k} \mathbf{a} \mathbf{f} \times \mathbf{A} \mathbf{i} \mathbf{r} \mathbf{i} \mathbf{k} \mathbf{i} \mathbf{s} \mathbf{s} \mathbf{u} \mathbf{n} \mathbf{u} \mathbf{r} \mathbf{k} \mathbf{a} \mathbf{f} \mathbf{A} \mathbf{l} \mathbf{r} \mathbf{i} \mathbf{k} \mathbf{i} \mathbf{b} \mathbf{u}$. I fråga om r. 28–29 hävdar han en annan åsikt s. 514. Han förstår dem som en enda binderuna $\widehat{\mathbf{ulubu}}$, »en plassbetinget, sammentrengt skrivemåte (med ligaturer og samstavde runer) av det helt utskrevne *ulubu* i C5 [r. 221–225]. Komplekset begynner med en ligatur av $\mathfrak{u}$ og $\mathfrak{b}$ og følges av samstavrunerne *bu*, plasert på *u*-runens buede stav. Etter $\widehat{\mathbf{ul}}$ skal ligaturens *u* leses igjen (ganske naturlig da ligaturen for $\widehat{\mathbf{ul}}$ også kan utleses *lu*).» Beträffande krysset efter 8 **f** gör han följande uttalande: »Korset er detsamme som i runen $\times$ og skal her utleses med runens navn *úr*.»

Jungner anser, att den breda ramlinjen, som nu begränsar den yngre inskriften t. h. på stenen, »upphöggs, då den yngre runristningen anbragtes å stenen» (a. a. s. 196), och Lindquist anför (a. a. s. 19): »Detta minne av en inträngling eller snyltgäst har det intresset för det tydningsproblem, som föreligger, att ristaren Gisle har tillåtit sig att hugga upp en rätt bred fåra, böjd i vinkel, mellan sin ristning och den gamla på bekostnad dels av baspartiet, dels av en sista runa efter den 'samstava'.» De båda sista detaljerna äro emellertid missuppfattade och sakna bevisvärde.

von Friesen däremot håller före, att ristaren av den äldsta inskriften, med hänsyn till att stenytan på framsidan är något osymmetrisk, och i syfte »att vinna en för ristning lämpligare yta på stenens högra sida än den naturliga, sökt att på den för inskriften valda sidans högra kant avkila ett omkring $\frac{3}{4}$ decimeter tjockt flak» (a. a. s. 10). Försöket skulle emellertid ha uppgivits och endast resulterat i den huggna långsgående fördjupningen. Den oristade remsan i stenens kant har sedan utan vidare kunnat begagnas för den yngre inskriften. von Friesen fortsätter: »Att den huggna långsgående fördjupningen redan fanns då huvudinskriften anbragtes, framgår ovedersägligt därav att runorna nedtill äro alldeles ostympade — märk särskilt **n**-runan — och på sina håll ej nå helt fram till sänkan» (a. a. s. 11 f.).

Läffler går en medelväg mellan de båda uppfattningarna, när han (a. a. 1907, s. 98) skriver: »Där denna yngre inskrift går har säkerligen varit en afflakning i stenen redan på den tid, då den äldre inskriften ristades. Den kan ju möjligt ha blifvit jämnare tillhuggen, då den yngre runskriften skulle ditsättas.»

Linjen är av ojämn bredd, 2–2,5 cm., i alla avseenden olik en ristad ram- eller begränsningslinje, som von Friesen också erinrar om, när han säger: »det naturliga hade varit att en sådan avgränsning hade fått en runrams vanliga gestaltning, en smal rak och jämn linje» (a. a. s. 11 noten). Kantremsan utanför linjen ligger dessutom i exakt samma plan som sidans övriga inskriftsyta, och är lika slät som denna. Enligt stenhuggare Eric Gross, Grästorp, som 1947 på anmodan givit ett muntligt utlåtande, visar den bandformiga fördjupningen inga som helst spår av huggning utan har uppstått på naturligt sätt genom utvittring av en lösare bergart ur den omgivande hårda gnejsen.

Skadan i stenytan har i så fall funnits redan innan den äldre inskriften höggs, och kantremsan har av den äldre inskriftens ristare lämnats orörd och senare begagnats av den yngre inskriftens upphovsman.

Sidan II: 1

--- t --- lakafrau - Atkialtj . . .

30   35   40   45   50

Till läsningen: Före den egentliga runslingan finns en 5 cm. lång, huggen linje utan spår av bistavar. Denna har av samtliga granskare ansetts vara resten av ett i övrigt försvunnet ornament. Nedanför linjens yttre ända och vinkelrätt mot denna finns enligt von Friesen »ett rakt möjligen hugget streck, som når ned till den stora skadan» (a. a. s. 46). Detta streck är med all sannolikhet naturligt.

Av inskriftsradens första runor t. o. m. r. 37 äro endast övre delarna bevarade.

Linje 30: Där ramlinjen börjar, utgår vinkelrätt en linje åt höger (på stenen), som är tydligt bevarad 4 cm. Den når åt vänster något utanför ramlinjen. Icke heller denna linje visar spår av bistavar. »Den är en markeringslinje», säger Jungner (a. a. s. 197). von Friesen anser den tillhöra det ovan nämnda ornamentet. Det torde dock vara försiktigast att med Lindquist och Nordén räkna med linje 30 som rest av en runa utan bst upptill. — Jungner fortsätter efter beskrivningen av linje 30: »Vid vittringskanten åt höger finnes ett streck snett uppåt, som möjligen kunde vara övre bst. till ett svenskt-norskt *b*, men 'bst.' är något högt ansatt och även något längre än väntat, varför strecket väl snarast är en ornamentslinje.» von Friesen är av samma mening men vill icke utesluta möjligheten, att det är »resten av ett skiljetecken med övre (yttre) punkten något snedställd och utdragen (avlång)» (a. a. s. 46). Den förmenta bistaven eller skiljetecknet kan emellertid icke vara huggen. Detta konstaterar även Lindquist (a. a. s. 38, Anm. 2).

Efter r. 30 följa ytterligare två linjer, 31 och 32, av ungefär samma längd, av vilka den första är grundare än de omgivande (30 och 32). Dessa stavar (30–32) äro endast bevarade till sin översta fjärdedel. — 33 **t** har egendomlig form. Hst når ej upp till ramlinjen; mittpunkten av den snedställda bst vilar på hst:s topp. — Därefter följa svaga spår av en hst, r. 34, utan spår av bistavar. — Avståndet till nästa runa, r. 35, 5 cm. (medan det mellan r. 35 och 36 endast är 3 cm.), torde ange, att bistavar ha funnits på någon eller båda runorna, placerade på de nu bortslagna partierna. T. v. om r. 35 är ristningsytan avflagrad, så att en bred fördjupning uppstått, som gått nästan fram till föregående runa. Att i början av denna fördjupning en ensidig **t**-bst (v. Friesen, a. a. s. 46) kan ha legat, kan icke helt förnekas. Ett c:a 1 cm. långt stycke av runans bas är bevarat på andra sidan om den stora lagade vertikalsprickan. — Sedan syns överdelen av en hst utan bistavar, r. 36. Denna når icke upp till övre ramlinjen. Ett obetydligt spår av runans bas är bevarat t. h. om vertikal-skadan. — 37 **l** är tydlig. — 38 **▲** har förlorat hst nedanför bistavarna. Av de följande runorna återstå också betydligt mera än hälften. — 39 **k** är tydlig, 40 **▲** och 41 **f** likaså. — 42 **r**: Hst slutar upptill på grund av nedre bst i 41 **f** långt nedanför ramlinjen, medan bst sannolikt har nått upp ovanför hst:s slutpunkt. — 43 **▲** är säker, bevarad till 2 cm. under bistavarna. — 44 **u** når ej upp till ramlinjen. — R. 45: Högra bst är tydlig. T. v. om hst finnes rätt under (på stenen) utgångspunkten för den högra bst en mycket kort, avlång fördjupning, som emellertid knappast gör intryck av att vara huggen. I denna något vittrade fördjupning kan knappast en **t**-bst ha legat (von Friesens förslag). Om runan skriver Jungner (a. a. s. 197): »R 45 *l* har en egendomlighet upptill åt vänster; där finns en avlång punkt, som ej fullt ansluter till hst. Runan har en tydlig *l*-bst. och bör nog läsas som *l*.» Jungner har senare (i *Nordisk familjeboks månadskrönika* 1939: 3, s. 201) ändrat sin uppfattning till **t**(?). — 46 **▲** är bevarad t. o. m. bistavarna. Den undre högra bst är emellertid

bortfallen. Krysset står något t. h. om hst. — 47 **t** är säker med korta bistavar. — 48 **k** är tydlig. Bst är vid utgångspunkten från hst något utvittrad. — R. 49: Bevarad är övre delen av en hst utan bistavar, **i**(?). — 50 **a** är säker, överdelen bevarad t. o. m. bistavarna. — 51 **l** är tydlig. Runan når ej upp till övre ramlinjen, beroende på att ristaren beräknat plats för följande runas **t**-bst. — 52 **t** är tydlig. Runan har bst endast t. v. om hst. Någon högerbistav har aldrig funnits. — R. 53. Efter 52 **t** följer ett 5 cm. långt stycke av en hst, **i**(?). Övre delen av runan är bortvittrad och nedre delen bortfallen i den stora mittskadan, som också tagit bort nedre delen av runorna i denna rad. Sedan är ytan avslagen.

»Raden slutar med en tydlig punkt, vilket visar, att det upptill bortfallna stycket knappast haft runristning», skriver Jungner (a. a. s. 197). Den kraftiga fördjupningen t. v. (på stenen) om r. 53, som av Jungner, von Friesen och Lindquist uppfattas som sk, är knappast huggen. Gentemot Jungners uppfattning, att det bortfallna stycket saknat runristning, framhåller von Friesen (a. a. s. 47), med rätta, att det är »alltför möjligt, ja sannolikt att det bortfallna stycket under de, väl att märka, också skadade ornamentspiralerna vid stenens topp burit runor. Ett motsatt förhållande skulle vittna om att ristaren illa tillvaratagit disponibel ristningsyta och dessutom brutit mot allmänna symmetriregler och sitt eget stilideal att i möjligaste måtto med runor eller bilder och ornament fylla alla ytans tomrum. Emot min uppfattning talar icke den tydliga hopträngning av runorna som vi kunna iakttaga närmast före punkten. En sådan trängsel förekommer också redan i mitten av rad 3, omedelbart efter skiljetecknet.»

Marstrander läser denna rad (a. a. s. 506): ... --- **t - t - lakafraulatkialti** . Av hans kommentar framgår, att han i r. 36 snarast ser resterna av en **a**-runa.

Sidan II: 2

... **asa - fapirubsalpapsuaða - a - u - - ba**
           55   60   65   70   75   80   85

Till läsningen: von Friesen skriver (a. a. s. 48): »Lika litet här som i fråga om rad I kan man med visshet avgöra om några runor och i så fall hur många som nedtill borttagits av den stora skadan vid stenens fot. Jungner antar att ingen runa saknas. Det är möjligt, att han har rätt. Om man går ut från att raden börjat på samma höjd över marken som rad I, skulle dock en runa kunna ha gått förlorad.» Nordén bemöter (a. a. s. 206) Lindquists förslag att två runor saknas: »Enligt min uppfattning gör Lindquist sig skyldig till överdriven normalisering, då han förutsätter, att alla raderna på sidan II varit lika långa, varigenom han fått in ett onödigt stort antal runor i rad II: 2 och II: 3.» Nordén hänvisar därvid till Kälvesten-inskriften, men hans slutsatser härvidlag, liksom överhuvud uppfattningen om ett direkt samband mellan de båda inskrifterna grundar sig på alldeles för vaga premisser för att kunna tillmätas något värde. Problemet hänger i stället enbart samman med tolkningen. Paleografiskt sett finns alltså ingen möjlighet att bestämma antalet runtecken som eventuellt föregått r. 54.

54 **a** inleder nu detta runband. Runan är säker ehuru skadad; toppen, basen och ett stycke ovanför bistavarna ha försvunnit genom bortfall; v. bistavarna ha förlorat ändarna i samma bortfall. — 55 **s** har förlorat övre delen av första leden genom vittring och bortfall. — 56 **a** är väl bevarad. Endast ett kort stycke i toppen har gått förlorat genom bortfall. — R. 57: Av denna finns så gott som hela hst bevarad; endast ett kort stycke i toppen är bortvittrat. 3 cm. nedanför ramlinjens sträckning finns en fördjupning, som korsar hst. I denna fördjupning kan möjligen en lågt ansatt **t**-bst ha funnits, ehuru nu inga säkra spår av huggning kunna iakttagas. — Därefter följer 58 **f**, som är tydlig. Undre bst har ej huggits upp till ramlinjen. — 59 **a** har förlorat den undre bst t. v. om hst genom flagring. — 60 **p** är väl bevarad. — 61 **i** är tydlig. Likaså 62 **r**. Nedersta delen av hst når icke upp till bistavsågen. Detta stycke av hst har alltså ristats sist. — 63 **u** är tydlig. — 64 **b** är tydlig. Nedersta delen av hst står ej i rak linje med den översta utan strax t. v. om denna (längre ned på stenen). — 65 **s** är säker, likaså 66 **a**. — 67 **l**: Ovanför den tydliga **l**-bst finns en fördjupning såsom en kort **k**-bst, som onekligen verkar huggen. Den är rundad i botten och ojämn. En hög vall finns strax innanför kanten. Jungner betecknar fördjupningen som ett »streck», »väl betydelselöst». Lindquist och von Friesen ha synbarligen låtit tolkningsförslagen påverka läsningarna. Den förre motiverar läsningen **lm**

på följande sätt (a. a. s. 38, Anm. 6): »Det korsande strecket, säkert hugget, som sitter på bistaven till **I**, är av vikt för läsningen. Det innebär ett korrektur, är alltså tillkommet i efterhand genom ristarens försorg ... Vad ristaren åsyftar, är inte omedelbart tydligt. Sammanhanget och framför allt metrum fordrar ett trestavigt *Uppsalum*. Nu är det karakteristiska för ett *m* av den äldre typen (jfr $\mathfrak{M}$ i raden II: 3) ett liggande kors upptill. Man kan då antaga, att här föreligger, såsom grafisk förkortning till ändelsen *-um*, införd som korrektur ett **m**, dock utan den högra huvudstaven; ristaren laborerar på andra ställen med ett **r**, berövat sin huvudstav som nödfallsutväg (i $\widehat{\text{Alrikr}}$ och $\widehat{\text{I}^{\text{s}}\text{rik}}$). Man torde då här ha rätt att translitterera **Im**.» von Friesen kommenterar också utförligt sin läsning (a. a. s. 49): »Tecknet kan förstås som ett **I** med ett efter **f**-runans ristning inkorrigerat **t** (utan huvudstav) eller som ett till **t** rättat **I**. Det senare alternativet dock mindre sannolikt än det förra därför att rum — om också trångt — finns för en normal **t**-bistav. Hellre alltså **It** än **t**. Snarare bör kanske den korta diagonalt löpande bistaven, som vinkelrätt skär runans bistav, förstås som en felristning (bistav till **t** i stället för till **I**). Felet upptäcktes, innan huvudstaven ristats, och nu utfördes en **I**-runa — delvis över den felhuggna staven — för att icke avståndet mellan **A**- och **I**-runan skulle bli alltför stort. Slutligen skulle man möjligen kunna antaga att ristaren, förledd av det omedelbart föregående .. **satfapir** .., på nytt är i färd med att rista **sat** och har hunnit med huvudstaven och högra bistaven då han upptäcker felet och söker rätta 'I' till **f**, ett försök som han finner mindre lyckat och överger. Alltså möjligheter att läsa: **saIt**, **saI**, **sa**.» Ingen av förklaringarna verkar övertygande. Till Lindquists reducerade **m**-runa finns ingen motsvarighet i inskriften i övrigt. En urnordisk **m**-runa av tämligen regelbunden form är r. 88. Inskriftens fyra övriga **m**-runor (143, 150, 162, 235) äro av svensk-norsk typ. Denna typ kräver mindre utrymme och hade med lätthet kunnat inkorrigeras mellan 67 **I** och 68 **f**. Även de klumpiga korrigeringar, som von Friesen kalkylerar med, torde innebära en underskattning av ristarens förmåga att rätta ett eventuellt begånget ristningsfel. Det torde finnas en helt annan förklaring till fördjupningen ifråga. Flera snarlika rundade fördjupningar finnas nämligen i skadans kant, t. ex. strax t. h. om 60 **p**, 63 **u**, 65 **s**. De ha förmodligen uppkommit, när stenen år 1685 togs ut och åter insattes i kyrkmuren.

68 **f** och 69 **A** äro tydliga, likaså 70 **p**, 71 **i** och 72 **r**. — 73 **s** har förlorat översta delen. — 74 **u** har i toppen förlorat ett kort stycke genom bortfall. — 75 **A** är väl bevarad, endast översta delen är försvunnen i bortfallet. — De följande r. 76–79 **pa-A** ha likaledes förlorat övre delarna i mittskadan, men 76–77 **pa** äro säkra. — R. 78 utgör nedre hälften eller något mera av en hst utan spår av bistavar på det bevarade stycket. — 79 **A** är säker. — R. 80: Av den säkra hst återstår lika mycket som i föregående runor. Där hst nu avbrytes, finns t. v. om hst en kort mot hst vinkelrät fördjupning. Denna fördjupning gör knappast intryck av att vara huggen. Den står i kanten av flagringen, och runan har sannolikt från början varit högre. Den ringa höjden hos följande **u** är icke avgörande för höjden av r. 80, då motsvarigheter till ett i förhållande till omgivande runor kort **u** återfinnas på andra delar av stenen. R. 80 kan upptill ha haft **I**- eller **t**-bistavar. Dock är utrymmet i trängsta laget, särskilt för **t**-bst. Jungner anser r. 80 »bevarad i sin helhet» och hst ej upphuggen ända till avflagringskanten. Han läser runan som osäkert **t**. Detsamma gör von Friesen. Runan ifråga »synes verkligen ha en vänstersidig vinkelrätt mot huvudstavens topp gående, kort bistav. Stenen visar över runan gammal flagring som tillika med bistavarna hos det omedelbart föregående **A** föranlett runans egendomliga form» (a. a. s. 49). Fortsättningen av resonemanget, som går ut på att den ifrågasatta bistaven också skulle kunna vara mellanleden i ett »**s** med abnormt kort överdel», kan icke godtagas. von Friesens iakttagelse: »Vinkelrätt mot bistavens ytterända går nämligen ut till kanten en bred fördjupning av $\frac{1}{2}$ cm:s höjd» gäller nämligen en fördjupning, som med säkerhet icke är huggen utan har uppstått i samband med mittskadan. Beträffande den ristningsdetaljen se även Lindquist, a. a. s. 38, Anm. 7, som dock anser »Ursprungligt **s** möjligt».

R. 81 är **u**, som förlorat ett stycke i toppen. Jungners imålning är här alltså i viss mån en rekonstruktion. Denna runa har troligen varit något kortare än den föregående; jfr 44 **u**. »Över denna runa går ett, från runan sett, snett nedåt höger löpande streck som råkar toppen på följande runas huvudstav utan att övertvära denna», skriver von Friesen (a. a. s. 49). »Troligen en rest av ramstrecket som här har böjts ned till följd av gammal skada på inre ristningsytan vilken också föranlett att runornas höjd mot radens slut betydligt mins-

kats.» Jungner och Lindquist ha samma uppfattning. »Ramstrecket» gör emellertid icke intryck av att vara hugget. — Av följande tecken, r. 82, synes en tydlig hst utan spår av bistavar. Om denna runa skriver Jungner (a. a. s. 198): »R. 82 har en bakåtlutande hst.; troligen har ristaren velat bereda plats för en *l*-bst, av vilken spår möjligen skönjas. R. 82 sål. snarast *l* (knappast *i*).» Härtill anmärker von Friesen (a. a. s. 49 f.): »Spår av en *l*-bistav på högra sidan om första staven kunna icke iakttagas. Däremot går över mitten av *u*'s bistav, den därpå följande huvudstaven och huvudstaven efter denna en på stenen vertikal flagring som smalnar uppåt. Flagringen är gammal då den har samma färg som den omgivande stenytan. I dess vänstra kant (från stenen sett, övre kant sett från runorna) skymtar mellan de båda huvudstavarna som närmast föregå **b** en huggen linje som kan ha förbundet stavarna på mitten, och i så fall böra sistnämnda linjer tillsammans läsas som **h**. På utsidan av den ev. **h**-runans andra vertikalstavs mitt har den ovan nämnda flagringen ett uppåt (från runan sett) riktat förlopp och delvis jämn botten, så att det är möjligt att man här skall läsa ett med **h** sammanknutet **A** med högtersidig bistav. Detta **A** skulle i så fall vara senare inkorrigerat. Att det från början ej kommit med skulle lätt kunna förklaras av ett efter runan **h** (*Hagall*) icke sällsynt förbiseende. Läsning alltså **hba** eller **h̄aba**. Möjligt är emellertid också att man med Jungner skall läsa [**l**]**iba**.» Lindquist fastslår (a. a. s. 38, Anm. 8), att runan är **i**. Någon huggen linje kan icke iakttagas mellan stavarna 82 och 83, endast den naturliga skåra, som löper över sammanlagt tre runor, 81–83, varför en läsning **h** eller **h̄a** torde kunna lämnas ur räkningen.

R. 83–85 äro avsevärt kortare än runbandets övriga runor; de två sista, 84–85, ha uppenbarligen av ristaren huggits korta, vilket framgår av bistavarnas placering. — R. 83 är en hst, avslagen upptill och utan spår av bistavar. Upptill t. h. har icke heller utrymmet medgivit någon bst. T. v. kan emellertid teoretiskt sett en bst möjligen ha funnits. — 84 **b** är säker; har bistavar endast t. h. om hst. — 85 **A** är likaledes säker. Efter 85 **A** finnes i nederkanten av ornamentslinjen en obetydlig, rund fördjupning med jämna kanter, som knappast är huggen.

Marstrander läser detta avsnitt (a. a. s. 506): ... **ASATFAPIRUBSALFAPIRSUAÞAŦASUTIBA**. Den bevarade delen av denna runrad har han sålunda ansett sig kunna helt dechifrera.

Sidan II: 3

... - **amasnatuauktakar** | **A^sirikulu** - - **rukþ** - **taiuisl**

90   95   100   105   110   115   120   125

Till läsningen: Runbandet har nedtill skadats genom det stora bortfallet. Hur mycket av inskriften som här gått förlorat, kan icke bestämmas. »2, möjligen 3 runor» saknas enligt von Friesen (a. a. s. 50), enligt Jungner »snarast två». Runorna t. o. m. 100 **k** äro nedtill bortslagna.

R. 86: Före 87 **a** finns en kort, lodrät linje, grund och ojämn, som möjligen utgör rester av en hst. T. h. om denna grunda skåra finns en utvittrad fördjupning, i vilken dock inga säkra spår av huggning kunna iakttagas. von Friesen skriver om runan (a. a. s. 50): »Ett par korta stumpar av huvudstaven. Till höger om dess topp spår av en högtersidig **t**-bistav och på dess vänstra sida möjligen själva ansatsen intill huvudstaven av vänstra bistaven.» Jungner anser sig möjligen kunna urskilja spår av en bst till **p** eller **l**. Här invänder Lindquist (a. a. s. 38, Anm. 9): »Spår av ett **l** möjligen att följa, men ej av **p**. Sidostaven av ett **p** skulle ha varit tydligt skönjbar, ty ytan närmast under den av Jungner beskrivna avflagringen är oskadad. Däremot kunde jag, om än med tvekan, se någonting hittills inte observerat, nämligen mellan det förmodade **l** och **a** övre bevarade delen av ett skiljetecken av vanlig typ.» Alla de ifrågasatta, smärre märkena äro naturliga fördjupningar i stenytan; jfr ovan. — 87 **a**: Bevarad är övre delen av en runa med en bst, som icke kan vara något annat än en **a**-bst, den övre. — 88 **m**: Bistavskrysset ligger invid den högra hst. Jungner läser alternativt runan som **lt**(?). Lindquist finner med rätta det senare alternativet omotiverat. — 89–102 **ASnatuauktakar** äro säkra liksom följande sk. På 93 **t** löper mitt över hst snett nedåt vänster en kort linje, som förbinder **t** med föregående runa. Denna linje kan knappast vara huggen. — 103 **A** är tydlig med bistavskrysset strax t. h. om hst. — 104 **s**: Sedan följer ovanför **A**-bst:s högra del en 3 cm. lång, djupt och tydligt huggen skåra, som, om den fortsatts nedåt, skulle ha kolliderat med bistavarna till 103 **A**. Jungner och Lindquist uppfatta

denna runa som svenskt-norskt **s**. von Friesen däremot anser den korta staven sannolikt vara »en påbörjad huvudstav som råkat ansättas för nära föregående runa ... och därför av ristaren lämnats ofullbordad» (a. a. s. 50). — 105 **l** är tydlig. — Därefter följer en stav, 106 **r**, som mot mitten blir bågsvängd; en slående parallell till denna runform finns i samma runföljd på sid. I, r. 25. Jungner betraktar r. 105–106 som en binde-runna **lr** liksom han gör beträffande r. 24–25. Lindquist uppfattar r. 106 som **sr**. Läsningen är fullkomligt omotiverad och vinner icke ens stöd av den utförliga kommentaren (a. a. s. 39, Anm. 12). — 107–109 **iku** äro alldeles säkra. — 110 **l**: 1 cm. nedanför hst:s topp löper lodrätt på stenen en spricka, som alltså korsar **l**-bst. Nedanför denna spricka är **l**-bst:s ända tydlig. — 111 **u** är säker. — R. 112 och 113 äro två tydliga huvudstavar utan spår av bistavar. Ytan t. h. om hst 112 är ojämn med vallar; inga säkra spår av huggning kunna iakttagas. Jungner skriver om r. 112 (a. a. s. 199): »Stenytan är särskilt vid hst:s mellersta del lös och kornig och därför mycket vittrad. På högra sidan upptill synes en fördjupning, som kan vara återstoden av en **b**-bst. Nedtill kan efter märken i stenen en liknande bst. ha funnits.» Både Jungner och von Friesen räkna här — om än något tveksamt — med **b**, Lindquist däremot med **i**. — 114–115 **ru** äro säkra. — 116 **k**: Bst är upptill skadad genom vittring. — 117 **p**: Största delen av hst samt ändstyckena av bst återstå. — R. 118: Efter 117 **p** finns 3 cm. av en huggen, lodrät linje, upptill ansluten till övre ramlinjen. Inga bistavar äro synliga på den bevarade delen. — Av r. 119 (**t**) återstår ett lika långt stycke med en tydlig **t**-bst. — 120 **a**: Ungefär övre hälften av runans hst återstår. Större delen av de undre bistavarnas ändstycken ha gått förlorade i bortfallet. Bistavskrysets belägenhet visar, att ristningsytans begränsning åt höger mot sidan III ursprungligen svängt av betydligt in mot basen av 125 **l**. — 121 **i**: Runans hst är svagt tillbakaböjd och upptill direkt ansluten till ramlinjen. Inga bistavar finnas på det bevarade stycket. Nedtill, intill kanten av bortfallet, finns en fördjupning, som är naturlig. — 122–125 **uisl** äro till sina översta delar bevarade. Efter 125 **l** finnas två små grunda fördjupningar, av Jungner och Lindquist uppfattade som sk. Fördjupningarna äro emellertid icke huggna. von Friesen anser dem också vara »tillfälliga» (a. a. s. 51).

Marstrander (a. a. s. 506) uppfattar runföljden 119–125 **taiuisl** som en särskild rad med, innehållsmässigt sett, direkt anslutning till raden II: 2. Först efter denna runföljd, avslutad med ett sk **;**, läser han början av II: 3: ... - **amasnqtuauktakar** · **a** · **lrikuluiirukpi**. De båda korta, ristade strecken på ömse sidor om 103 **a** kommenterar han icke.

Sidan III: 1

... **s** - - - **nu**_R - **a** - - **pat**^s**ikmaraitimaku**_R**airiki**^s
 130   135   140   145   150   155   160

Till läsningen: Denna sidas inskrift börjar nedtill t. v., där ristningsytan är flagrad och inga säkra spår av ristning kunna iakttagas före 126 **s**. Före denna runa har möjligen funnits ristning, som nu är helt utplånad. »Huru många runor som saknas i radens början är svårt att avgöra. De bevarade delarna av den undre fågelns ben och kropp f. ö. synas tala för att det ej är så många: 2–4–6», skriver Jungner (a. a. s. 201) och tillägger: »Svagt och osäkert skönjes botten av en hst. i avflagringen.» Beträffande runbandets början skriver von Friesen (a. a. s. 66): »Den avskalade remsan sträcker sig upptill ända fram till övre skänkel av runan **s**, vars översta (yttersta) del den borttagit. Men under **s**-runan är inåt stenen så mycket kvar av den ursprungliga ytan att nedersta (innersta) delen av en runa borde ha funnits kvar, om någon sådan här från början varit ristad. Det är därför snarast troligt att **s** också ursprungligen varit första runan i inskr. 3:s vänstra rad. Om så är, frågar man sig varför ristningssidans vänstra runföljd börjar så mycket högre upp på stenen än den högra. Detta får sin fullt tillfredsställande förklaring om den stående fågelns nu bortfallna ving- och stjärtpartier nått upp på ristningsytan till strax under **s**. Jfr fågelgestalterna på skeppsrån å sid. III» [här sidan IV).

126 **s** har förlorat översta delen av övre leden. — R. 127–128: Man ser nederdelarna av två tydliga huvudstavar. Överdelarna av dessa runor ha försvunnit i en flagring. I den övre flagringskanten kan man möjligen skönja spår av huggning, varför den andra hst:s överdel möjligen kan ha haft sin fortsättning i denna riktning (något böjd åt höger) eller man här kan spåra resterna av en **k**-bst; vinkeln har i sistnämnda fall varit

mycket spetsig. Längst ner på runan har ristningsytan fallit bort, varför möjligheten att runan varit $\perp$ inte helt kan avvisas. von Friesen säger om r. 127: »den har av Jungner fattats som **i**, och detta är kanske det sannolikaste. Den skulle dock kanske också kunna vara återstoden av ett **A**.» Lindquist läser **i**. — R. 128 ha samtliga uppfattat som snarast **k**. — R. 129: Efter staven 128 följer i stenens kant en ojämn fördjupning, som knappast verkar huggen. von Friesen och Lindquist fatta runan som kort-**s**; likaså Jungner, ehuru han markerar en viss osäkerhet med en punkt under runan. Givetvis kan man icke förneka möjligheten av att ett kort-**s** funnits i stenens kant. Ehuru spåret i kanten är osäkert, talar dock avståndet mellan r. 128 och 130 för att en runa funnits här. — 130 **n** är jämförelsevis säker, med svagt böjd, djupt huggen bst. Dock anser von Friesen »det icke alldeles uteslutet att runan varit **a**» (a. a. s. 67), d. v. s. **a**. — R. 131: Efter r. 130 synes spår av nederdelen till en hst i kanten av en flagring samt på kort avstånd från denna ytterligare en stav, som på grund av det ringa avståndet snarast har varit bst till föregående hst, och runan sålunda sannolikt **u**. Lindquist läser båda stavarna som **ii**. — 132 **r**: Efter den tveksamma runan 131 **u** följer en huggen linje, som nedtill ansluter till ornamentet och upptill slutar i en förhöjning i ristningsytan. Runan har sålunda troligen haft endast halv runhöjd. Nedtill går i en flagring en skåra som vänstra bst i $\perp$; den har ojämna kanter och kan knappast ha varit huggen. von Friesen skriver om r. 132, att den »står så långt från följande huvudstav att den snarast torde vara återstoden av ett **f**» (a. a. s. 67). Möjligheten härav kan icke förnekas, liksom icke heller Lindquists förslag om att det förhållandevis stora utrymmet mellan r. 132 (kort-**r**) och 133 **u**(?) kan ha medgivit ett nu bortslaget kort-**s**. — R. 133 är jämförelsevis tydlig, ehuru skadad i toppen. Jungner ser i r. 133 en »tänligen säker» **r**-runa. Samma är förhållandet med von Friesen, »de bevarade resterna hänvisa ganska klart på ett **r**» (a. a. s. 67). Lindquist uppfattar runan snarast som **u** och anmärker till Jungners läsning: »Vad som har uppfattats som övre delen av bistaven på ett **r**, för övrigt ovanligt snett placerat, är ingenting: kanten av en naturlig flaga.» Båda möjligheterna måste hållas öppna. — 134 **A** är djup och tydlig. — R. 135 är snarast **u** med bst:s överdel skadad. På grund av flagringen i runans topp kan det icke anses uteslutet, att de båda stavarna av ristaren avsetts som två runor, den senare kan då som Lindquist föreslagit ha varit **t** eller **m**. De båda stavarna förbindas på mitten av två smala skåror. Dessa äro avgjort naturliga. — R. 136: På r. 135 följer en hst utan spår av bst t. h. På grund av skada upptill t. v. om hst kan ej avgöras, om runan haft bst t. v. Jungner anser **i** »mycket sannolik», medan von Friesen (a. a. s. 67) förklarar den som »**i** eller möjligen **t**: på vänstra sidan om huvudstavens topp finns en i botten jämn fördjupning som skulle kunna vara resten av en **t**-bistav. Nedre delen av denna skulle i så fall vara bortskalad.» — 137–142 **patsik** äro fullständigt bevarade och tydliga. — R. 143 har upptill en djup, trekantig flagring, som troligen har uppstått vid ett tvärstreck till kortkvist-**m**. — 144 **a**: Efter r. 143 följer en tydlig hst med en skåra, som verkar huggen, gående från hst och snett uppåt höger såsom en hög ersidig **a**-bst. T. v. om hst finnas inga spår av bst. — 145 **r** är tydlig. — 146 **A** har oregelbunden form, i det att hst gör en kraftig sväng; bistavarna ligga i ett ojämnt parti. — 147–149 **iti** äro tydliga. — 150 **m** har upptill en skarpt markerad, liten trekantig fördjupning. — 151 **a** är tydlig med endast en bst. von Friesen läser **A**. Där man i så fall kunnat vänta den andra bst:s överdel, finns en liten fördjupning, men någon fortsättning till en sådan bst finns ej. — 152–154 **kur** äro tydliga. — 155 **a** har förlorat sannolikt ett kort stycke i toppen. Detsamma gäller följande två runor. — 156–161 **irikis** äro grunda men absolut säkra.

Marstrandens läsning ... **sak^snu^fraui^pat^sikmaraitimaku_rairiki^s** överensstämmer med ovanstående vad runföljden 137–161 beträffar.

Sidan III: 2

makiniaru
165   170

Till läsningen: 162 **m**: I det runband, som ligger omedelbart t. h. om det vänstra kantbandet, finns vid början en tydlig hst, som nära nedre ändan har träffats av en vittring, i vilkens botten dock tydliga huggningsspår kunna iakttagas. I runans topp finns en avrundad, markerad, snarast trekantig fördjupning, som verkar huggen. — 163 **a** är tydlig med ensidig, högerställd bst. — 164–166 **kin** äro tydliga. 166 **n** har

dubbelsidig bst. — R. 167 är flagrad i toppen. Inga spår av bistavar kunna iakttagas. Runan är troligen **i**, såsom även föreslagits av alla övriga granskare. — 168 **a** är tydlig med kort, dubbelsidig bst. — 169–170 **ru** äro säkra.

Inskriften har lästs på samma sätt av alla granskare.

Sidan III: 3

puna
174

Till läsningen: 171 **p**, tydlig, är kortare än runbandets övriga runor beroende på placeringen invid ornamentet. — 172–174 **una** jämte följande sk äro tydliga. 173 **n** har ensidig, högerställd bst.

Runorna ha lästs på samma sätt av samtliga granskare.

Sidan III: 4

Aftaiuisukrap
175 180 185

Till läsningen: Jungner har här gjort den iakttagelsen, att stenytan är föga tilljämnad och runorna tämligen grovt huggna. Han sluter därav, att en medhjälpare till Sparlösa-mästaren varit verksam. von Friesen har emellertid företagit »en granskning av ristningssättets allmänna art och av de enskilda runornas detaljer». För denna granskning redogör han i a. a. s. 21 f. och gör följande slutledning, som förefaller riktig: »Tillsammanstagna och sammanhållna med det enhetliga intrycket av samtliga Sparlösastenens runpartier göra de sannolikt att dessa härröra från en och samma mästare.»

175 **A** är tydlig. Nedtill finns en flagring; runan har dock sannolikt varit begränsad till sin nuvarande längd. — 176 **f** är säker. Den övre bst står i en flagring men är tydlig; den undre bst är kort. Hade den huggits upp till normal längd, hade den kolliderat med v. bst i 177 **t**. — 177–180 **taiu** äro tydliga. — 181 **i**: Runan har tydlig hst utan spår av bst. von Friesen skriver om denna runa (a. a. s. 68): »Ursprungligen synes här ha huggits **i**. Avståndet till nästa tecken är alltför litet för att lämna plats för en **I**-bistav även om en sådan skulle ha kunnat stå här på den mellan **i**- och **s**-runan skadade ristningsytan. Dock är det kanske icke uteslutet att ristaren senare sökt ändra **i** till **I** genom en mycket kort snedstav som övertvårar huvudstaven på runa 8 [r. 182].» Runan är tydligt **i**, men ristaren har synbarligen utelämnat en **I**-runa i namnet. Om detta skett mellan 180 **u** och 182 **s** eller mellan 182 **s** och 183 **u** kan icke avgöras. Samma namn ristas ena gången **Aiuls** (r. 1–5), andra gången **Aiuisl** (r. 120–125). — 182–183 **su** äro tydliga. — 184 **k** är säker men upptill tunn. — 185–187 **rap** äro säkra. Den snett nedåt höger gående bst i 186 **A** är grundare än den andra. Efter 187 **p** finns ett vertikalt streck, som till sin nedre del utgör konturlinje till fågelhuvudet men överst fortsätter fristående 3 cm.; troligen intet runtecken.

Marstrander läser raden som ovan men tillägger efter 187 **p** en **k**-runa (a. a. s. 528): »Etter **rap** en ornamentlinje rundt dyrehodet, som i $\frac{2}{3}$ runehøyde spalter seg i to: ornamentlinjen fortsetter vertikalt opp til ormehodet, mens en gren bøyer av til høyre om dyrehodet. Denne vertikale linjen kan med sin avgrening leses $\sqrt{k}$.»

Sidan III: 5

runarparaki - ukutuiubar^suapalirikulubufapi
190 195 200 205 210 215 220 225

Till läsningen: Runorna i denna rad äro på det hela taget väl bevarade och tydliga.

188 **r**: Vid ristningens början ser man svaga men säkra spår av bst till en **r**-runa. — 189–191 **una** äro säkra. — 192 **r** är säker men flagrad mellan bistavarna. — 193 **p**: Hst är helt klar samt största delen av bst, som utgår från runans topp; nedtill är bst emellertid mycket grund. — 194 **A** är tydlig. — 195 **r** är säker, ehuru särskilt den högra bst är ytterst svagt skönjbar. — 196–198 **rak** äro tydliga. — 199 **i**: Man ser tydligt rester

av en hst, som nedtill är avflagrad men även där delvis kan följas. — R. 200: Hst är upptill tydlig men nedtill avflagrad med svaga spår av huggning bevarade. Inga rester av bst; om en sådan förekommit, är den nu försvunnen i en flagring vid mitten. Avståndet till föregående och följande runa talar dock för att r. 200 har haft ensidig, högerställd bst (**n**). — 201–205 **ukutu** äro säkra. 204 **t** har dubbelsidig bst. — 206 **i** har tydlig hst. Något ovanför mitten finns en snett nedåt vänster gående, smal, svagt böjd fördjupning, som ej är huggen. — 207 **u** är säker. — 208 **p** har säker hst och bst, ehuru den senare upptill är svag. — 209 **a** är säker; dock är bst snett nedåt åt höger svagare än den andra. — 210–215 **rsuaþa** äro tydliga. — 216 **l**: Hst löper längs en ojämnhet i stenen. Denna ojämnhet svänger uppåt, medan hst torde ha löpt i dess nedre kant. Ojämnheter ha funnits vid tiden för ristningen. — 217–218 **ir** äro tydliga. — 219 **i**: Man ser tydligt övre delen av en hst, vars nedre del är så gott som fullständigt bortvittradt. Vinkelrätt mot hst går en bred, rundad fördjupning uppåt. Denna skiljer sig väl från huggna linjer genom bredd och konturlöshet. — 220–223 **kulu** äro säkra. 223 **u** är »så placerat och så kort att det nästan gör intryck av att vara inkorrigerat» (von Friesen, a. a. s. 68). — R. 224 har en tydlig hst med två kraftiga fördjupningar på platsen för **b**-bistavarna. Den undre utgör upphuggning av en bågformig skåra i stenen, som korsar även de två följande runorna — 225–226 **uf** äro säkra. — 227 **a**: Av denna runa skönjes nedre delen av hst samt bistavarna. — 228–229 **þi** äro tydliga liksom följande sk i form av en streckformig punkt.

Marstrander läser raden som ovan men med r. 200 som säkert **n**. Han räknar vidare med ett obestämt antal nu förlorade runor vid radens början.

Toppstycket: inskrift B

Återstoden av inskriften befinner sig på stenens topp ovanför sidan III, på avsatsen och den mindre vertikalytan ovanför denna. Runorna löpa här i motsats till den föregående inskriften horisontellt, på avsatsen i en kort rad längst till vänster, B: 1 med r. 230–235, på vertikalytan i två rader, B: 2 och B: 3, r. 236–269. Ovanför dessa på den översta snedytan stå två enstaka runor, B: 4, r. 270–271. Runorna läsas i alla dessa horisontella rader bakvända från höger till vänster.

Man urskiljer på den mindre vertikalytan konturerna till en ornamentfigur. Vad ornamentet föreställer är ovisst. Man har gissat på ett skepp med en sköld över vardera stäven och en styråra till vänster. Dock borde i så fall hela styråran ha kommit till synes. von Friesen (a. a. s. 27) vill »hellre se en skräckmask med samma ändamål som den mask som huggits överst på den snedställda ytan på sid. IV» [här sidan II]. Den nedre båglinjen utgör bas för några vertikalt avlänga fördjupningar, säkert huggna men utan samband med runorna ovanför.

B: 1 (på avsatsen)

uiu - am
230   235

Till läsningen: Runorna äro på det hela taget tydliga, ehuru jämförelsevis grunda. De läsas vända från höger till vänster.

230 **u** är tydlig. — 231 **i** är grund men förefaller säker. Mitt på hst finns en grund flagring utan spår av bistavar. Något nedanför runans topp korsas hst av en snett nedåt åt vänster gående fördjupning. — R. 232 är troligen **u**, men bst svänger in mot hst både upptill och nedtill, varför man icke helt kan avvisa tanken att runan varit **p**. — R. 233: Hst är säker och bst:s nedre hälft är djup och tydlig, dess fortsättning upp mot hst:s topp är grundare men kan hela tiden skönjas. Grundast är mittpartiet, vilket förklarar, att Lindquist fattar runan som **l_R**. »Man kan läsa det hela **uiulram** men aldrig nå full säkerhet» (a. a. s. 40). Han grundar sin tolkning på denna läsning. Runan gör emellertid snarast intryck av **u**, trots att det vid bst:s mitt finns en punkt, som tillsammans med den obetydliga svängningen av bst:s undre del bidrar till att ge runan en viss likhet med en **r**-runa. — 234 **a** har en kort punktliknande bst i hst:s vänstra kant. — 235 **m** är jämförelsevis tydlig. Därefter följer en mycket grund punkt, som, på grund av att ristningsytan här överflödar av snarlika fördjupningar, icke med någon säkerhet kan sägas vara huggen, snarare är den naturlig.

Marstrander läser **uiuram**. Han känner alltså ingen tvekan inför r. 232 som **u** men markerar r. 233 som osäker **r**-runa.

B: 2

... - - ukr²⁴⁰psar²⁴⁵sk²⁵⁰nuibin -

Till läsningen: R. 236–237: Efter en flagring i stenens högra kant, som kan ha avlägsnat en eller annan runa, synas nedtill rester av en hst. »Av ordsammanhanget att döma synes runan ha varit *h*», skriver Jungner (a. a. s. 205). Med något större fog säger von Friesen (a. a. s. 81) »den korta snedställda staven synes närmast vara nedersta delen av bistaven i ett **r**». Varken om denna runa eller närmast följande (r. 237), av vilken återstår ett något större stycke av en hst, kan utsägas någonting bestämt. Den sistnämnda läses av tidigare granskare **i**. Lindquist och von Friesen uttala dock en viss tveksamhet. — 238–240 **ukr** äro säkra. Om 240 **r** skriver von Friesen (a. a. s. 81): »**r**-runans bistavs översta del går vinkelrätt in i ornamentlinjen, varför det är möjligt att uppfatta här nämnda runor som en komplex **rap**. Dock bör framhållas att **a**-runan icke eljest har vänstersidig bistav.» — 241 **p**: Innanför den båg böjda ornamentlinjen står bst till **p** med den ifrågasvarande båglinjen som hst. — 242–244 **sar** äro tydliga. Om r. 244 skriver von Friesen (a. a. s. 81): »stavarna sammanlöpa icke i toppen, varför tecknet som närmast ser ut som en **r**-runa, kanske bör läsas **ir** med **r**-runa utan huvudstav». — R. 245: Av denna runa är övre hälften av en hst bevarad, kort-**s**? Nedanför den ristade linjen av halv runhöjd är ytan vittrad. Vill man tänka sig hst fortsatt nedåt till normal längd, skulle den nedtill ha kommit att tangera bst till 244 **r**. von Friesen (a. a. s. 81) har en annan uppfattning: »bör nog icke läsas som ett sv.-no. **s**. Den är troligen inkorrigerad sedan den följande runan **k** huggits. Således troligen **i**.» — 246 **k** är tydlig, dock förhållandevis smal. — 247 **s** är likaledes säker. Svängen nedtill är en naturlig fördjupning, alltså felaktigt inmalad av Jungner. Det finns därför ingen anledning att med von Friesen läsa **r**. — R. 248 är **n**. Nedanför bst finns en fördjupning, som icke är huggen. — 249 **u** är jämförelsevis tydlig. — R. 250 är sannolikt **i**. Nedtill finns en flagring i form av bistavar till **r**. Möjligheten att runan varit **r** kan alltså icke helt förnekas. — 251–253 **bin** äro jämförelsevis tydliga. — R. 254 har följande utseende $\mathcal{K}$. Jungner betecknar den med nr 258 och 259 och resonerar på följande sätt (a. a. s. 206): »Tecknet 258 är osäkert. Under ramlinjen en något snett ställd stav, som nedåt vidgar sig, så att den får en viss likhet med en styråra. Möjligen spåras staven upptill i nära anslutning till den böjda ramlinjen. Högst upp vid hst. fördjupningar, som skulle ha kunnat taga bort bistavar (*t, m, l?*). Ingenting synes motsäga en uppfattning av runan som *t*. R. 259 trol. *i*; en grund hst.; några säkra bistavar kunna ej iakttagas.» von Friesen (a. a. s. 82) betraktar den bågformiga ornamentlinjen »som huvudstav. Nedre bistaven har tidigare uppfattats som styråran på det skepp som man läst ut ur ornamentlinjerna. För min del tror jag att här överst på sidan ursprungligen ristats ett skräckhuvud liksom överst på sid. IV [här sidan II] om också här ett huvud av annan typ än där. Nedre bistaven kan icke följas så långt som Jungners foto anger då dess nedre del där utgöres av en flagring. Om här vore fråga om en styråra, borde den ha varit synlig på skeppets utsida. Detta är emellertid icke fallet. Den böjda ornamentlinjen skulle kunna tillsammans med de två nämnda stavarna läsas som **a**.» Runradens yttersta stav till vänster läser han i likhet med Jungner som **i**. Lindquist ansluter sig till Jungners läsning **ti**. Nordén läser **pi**. Både **ti** och **pi** är svårt att förena med ristningsspåren. På grund av ristningens omvända riktning bör man i den eventuella binderunan hellre läsa **I** än **t**. Själv är jag mest benägen att se hst i den lodräta, svagt s-formiga ristningslinjen. En kraftig skåra skär denna hst snett ned åt höger och stöter nästan intill hst i föregående runa. Över hst:s mitt är skåran kraftigare markerad än mot slutet. Denna skåra gör intryck av att vara huggen men har ingen förbindelse med ornamentlinjen nedanför till höger. **ali?** **au?** **u?**

Marstrander läser denna rad (a. a. s. 506 och 529): ... - iukrusa²⁵⁵rik²⁶⁰quiba²⁶⁵nta. I a. a. s. 529, not 1, kommenterar han tämligen utförligt läsningen, som ju på åtskilliga punkter skiljer sig från den här hävdade.

Sidan B: 3

... - - kun²⁵⁵ruk²⁶⁰liu²⁶⁵s - -

Till läsningen: R. 255–258: Den första jämförelsevis tydliga runan är 258 **k**, som står strax t.v. om den högra ornamentovalen. Dessförinnan finnas tydliga spår av ristning, som emellertid numera knappast kunna redas. Man ser rester av tre stavar förutom den möjligen som del av en runa begagnade, bågförmiga ornamentlinjen före 258 **k**. Tillsammans med den närmaste av de tre stavarna gör den snarast intryck av ett **p**. Jungner räknar med staven närmast båglinjen som **i**. Strax till höger om denna runa ser han i runradens nederkant en kort stav, »som möjligen är lämning av en runa (svenskt-norskt *r?* eller spår av bst. till *r*)». Lindquist ansluter sig till Jungner, men han ser dessutom längst till höger rester av en **A**-runa, alltså **AR** eller **ARI**. Nordén tänker sig inom båglinjen runorna **si**. — 259 **u** är jämförelsevis säker. — 260–261 **nr** äro tydliga. — R. 262 är troligen **u**, men bst kröker, varför det inte helt kan förnekas, att runan kan ha varit **r**. — 263 **k**. Hst är oregelbunden. — R. 264: Av denna runa, som stått i ett nu avflagrat parti (med båglinjen som hst?) syns nu endast en kraftig **I**-bst. Man bör emellertid observera, att denna **I**-bst bildar fortsättning (nedåt) på en djup, bågförmig skåra, varför det icke är alldeles omöjligt, att den kan vara naturlig, trots dess markerade karaktär. — R. 265 består av en tydlig hst utan spår av bst, **i**. — 266–267 **us** äro tydliga. — R. 268–269: Efter 267 **s** följa två tydliga linjer lutande snett nedåt höger, den första mot bst i 266 **u**. Av dessa linjer har den sista uppfattats som ornamentlinje, vilket emellertid ej säkert kan fastslås. Att r. 267 och 268 tillsammans skulle kunna ha varit en, visserligen ganska misslyckad, **k**-runa kan icke förnekas.

Därefter följer en ungefär horisontell (på stenen) fördjupning, som möjligen kan vara huggen.

Marstrander läser denna rad: ... **kun_Rukliu^Si**. R. 268 uppfattar han alltså som säker **i**-runa.

Sidan B: 4

... **iu**
270

Till läsningen: R. 270–271 **iu** göra intryck av att vara slutet av en rad, som nu är bortslagen med toppen på stenen. I toppen av 270 **i** går en vinkelböjd fördjupning, som är naturlig. Nordéns läsning **ut** måste vara felaktig. Runorna böra nämligen avgjort läsas från höger till vänster.

Intill 1937 var endast framsidan med de halvmeterhöga runorna tillgänglig för undersökning, och man torde genomgående ha varit av den uppfattningen, att denna sida innehöll den fullständiga inskriften. Ingenstädes har uttalats någon misstanke, att det skulle kunna finnas något mera på de sidor av stenen, som voro dolda i kyrkväggen. Närmast följer här en redogörelse för dessa äldre tydningar.

Elias Brenner har icke närmare kommenterat sina teckningar 1669 och 1670. Ulf Christoferssons teckning 1687 visar stenen kluven och de båda halvorna skilda åt; inskriftens sista runor äro endast oklart uppfattade. Icke heller med hans teckning följer någon tydning. På teckningen anges, att bilden var »skuren». Stocken är ej bevarad, men det avdrag, som finns i Peringskiölds *Monumenta*, återgår på Brenners teckning 1670. Träsnittet återfinnes icke i *Bautil* (1750). Liljegren hänvisar i *Runurkunder* (1833) till teckningen av Brenner och avbildar dessutom med ledning av denna inskriften å planschbilaga I i *Runlära* (1832). Någon translitterering av runorna eller översättning av inskriften finns dock icke i någotdera arbetet. — P. A. Säve, som 1863 avtecknade stenen, uttalar sig icke om innehållet i inskriften. På hans skissartade teckning äro därtill vissa runtecken missuppfattade. 7 **A** har till sin övre del lästs **R**, delvis beroende på att Säve icke hade haft fullt klart för sig, att de båda stenstyckena ha hört ihop. Otydligheten gäller framför allt slutet av framsidans inskrift.

G. Stephens (1884) grundar tydligen sin uppfattning av inskriften på självsyn samt på en genom K. Torins försorg utförd teckning jämte pappersavtryck. Han låter de båda kryssen efter 1 **A** beteckna urn. *gg* samt vinklarna och kryssset efter 8 **f ugu** och läser inskriften sålunda: »ÆGGIULS KÆF UGU, ÆRIKIS SUNCE, KN-FÆLIKI . . . ÆGGIULS (= sword-EDGE-WOLF, = SWORD-WOLF) GAVE-this-minne to-UG, ÆIRIK'S-SON, his-GUN-FELLOW (war-mate, brother-in-arms).» Denna tolkning begagnar också Torin.

I samband med behandlingen av den norska Belland-stenen i *Norges Indskrifter med de äldre Runer*

(1895) uppger S. Bugge, som själv hade granskat Sparlösa-stenen, den sistnämndas inskrift så: »a^xiuls (d.e. auils) kaf airikis sunr kaf airiki», där under hänvisning till Stenoften-stenens inskrift den dödes namn uppges stå i dat., **airiki**. I övrigt kommenteras läsningen icke.

L. Fr. Löffler (*Om Sparlösa-stenen*, 1907) bestrider Bugges tolkning av r. 1–5 som ett namn *auils*, liksom hans läsning av r. 24–25 **ir**, och läser tecknet 29 som binderuna **ibu**. Inskriften i sin helhet läser han: »a^xiuls kaf^x airikis sunr kaf airiki i bu», »Juls gåfva eger Eriks son. Han (Jul) gaf den åt Alrik i By». Ett år senare reviderar han tolkningen på en punkt. Binderunan vid inskriftens slut läses **bu** och uppfattas icke längre som ortnamn utan som ack. sg. av appellativet fsv. *byr* och objekt till det närmast stående **kaf** 'gav'. Meningen blir: »Juls gåfva eger Eriks son. Han (Jul) gaf byn åt Alrik (Eriksson).»

Bugge bygger sin nya tydning, publicerad samtidigt (1908) med Löfflers, på dennes läsning. Men till innehållet avviker den på väsentliga punkter från Löfflers tolkning. I **A** fattar han som substantiv, fsv. *a* f. 'å', och översätter »Elven gav Jols, Eriks sön, (han) gav (den) til Alrik i By».

Inskriften granskades och fotograferades av O. von Friesen i samband med Löfflers arbete, men först ett kvartssekel senare, i den kortfattade översikten av Västergötlands runinskrifter i *Runorna* (1933), ger han (s. 175) följande tydning: »Inskriften lyder: **A^xiulskaf^xairikisunrkafairiki^{bu}**, vilket jag förmodar på fornisländska böra återges med: *é Ióisl gaf Eiríks sonr, gaf Alríki bý* = 'På sin tid gav Joils Eriksson (gav) byn (gården) åt Alrik'. Inskriften är sålunda ett rättsdokument, en åtkomsthandling. Ordföljd och formulering torde förklaras av att inskriftens början förmodligen är avfattad på vers.»

Efter stenens uttagande ur kyrkmuren år 1937 har dess inskrift och tolkningsproblem, såsom redan tidigare nämnts, ingående behandlats av följande författare: H. Jungner, *Sparlösa-stenen, Västergötlands Rök* (i: *Fornvännen* 1938), O. von Friesen, *Sparlösa-stenen* (1940), I. Lindquist, *Religiösa runtexter 2, Sparlösa-stenen* (1940), A. Nordén, *Bidrag till svensk runforskning 2, 'Vi'-föreståndarnas runstenar* (1943), C. J. S. Marstrand, *Om innskriftene på Sparlösa-stenen* (1954). Jungner har dessutom lämnat ytterligare två tydningförslag, det ena i en uppsats, som till tiden föregår publiceringen av ovannämnda arbete: *När kristendom och fornsvensk gudatro möttes* (i: *Religion och Kultur* 9, 1938, s. 70 f.), det andra: *Sparlösa-stenen i ny tolkning* (i: *Nordisk familjeboks månadskronika* 1939: 3, s. 199 f.). Dessa båda sistnämnda förslag äro endast mycket kortfattat framställda. Inskriften meddelas endast i översättning, och såväl motivering som kommentar saknas på det hela taget. Vid det första av dessa förslag, som mycket snart ersattes med hans i *Fornvännen* 1938 givna tolkning, här betraktat som huvudförslag, har här fästs mindre avseende, då däremot Jungners tredje version, trots den tämligen ytliga framställningsformen, noga redovisats som uttryck för de skiftningar eller smärre förändringar i uppfattningen av inskriftens innehåll, som hans fortsatta, aldrig helt avslutade arbete med tydningen resulterade i. Marstrandens tolkningsförslag skiljer sig i väsentliga delar från alla föregående. En sammanfattning av detta tolkningsförslag lämnas å sid. 225 f.

Granskningen efter stenens rengöring och sammanfogning har visat, att framsidans alla runor äro säkra med undantag av r. 28–29.

Klart urskiljbara ord bilda r. 6–22 **kaf airikis sunr kaf**. Härom äro alla forskare nu ense. Det två gånger upprepade **kaf** är pret. 3 sg. av verbet fsv. *gefa*, alltså fsv. *gaf* 'gav'. Det utgör predikat. **sunr**, nom. av fsv. *sunr* m. 'son' med gen.-bestämningen **airikis**, runsv. *Æiríks*, 'Eriks', kan formellt vara subjekt men är snarare en appositionsbestämning till subjektet, r. 1–5 **A^xiuls**. Detta bör uppfattas som ett fsv. mansnamn **Oyuls* 'Öjuls'. Att r. 1–5 oaktat de båda kryssen efter **A** skola läsas sammanhängande som ett ord, namnet *Oyuls*, äro alla senare granskare överens om med undantag av Lindquist, som här läser två ord med skiljetecken emellan, **A** och **iuls**, *Ár i(h)olls*. Han stöder sig därvid dels på Stenoften-stenens inskrift, där samma verb *gefa* har ack.objektet *ar* i form av en jararuna, dels på antagandet att hela uttrycket *Ár i(h)olls* är en a-vers i lióðahátr. Diskussionen om versmåttet bygger i sin tur på den synnerligen tvivelaktiga tydningen av tecknet 29 som uttryck för *ibuum* (se härom nedan). Fullt plausibel torde däremot von Friesens förklaring (a.a. s. 37) vara av kryssen jämte vinkeltecknen efter **8 f** »som senare av

ristaren införda ornament, avsedda att utfylla de oproportionerligt stora tomrum som uppstått till följd av att avstånden mellan runorna i inskriftens början illa beräknats». En avgjord svaghet i Lindquists tydning är det faktum, att ett adverb *iholls* eljest icke finnes belagt, liksom ej heller motsvarande adjektiv. Om namnet *Oyuls* se von Friesen, a.a. s. 37 f.; om *Æirikr* se von Friesen, a.a. s. 40 f., samt E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 39 f.

Återstår slutet av denna sidas inskrift. R. 23–27 **Alrik** tillhöra otvivelaktigt mansnamnet fsv. *Alrikr*. Om detta namn se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 39 f. R. 28 har uppfattats dels som **i** (Stephens, Löffler, Bugge, von Friesen), dels som svenskt-norskt **ri** (Jungner, Lindquist, Nordén). I det förra fallet står namnet som dativobjekt till predikats verbet *gaf*; den senare läsningen innebär, att namnet står i nom. och utgör subjekt till samma verb. Tolkningen sammanhänger, som också von Friesen påpekat, i viss mån med uppfattningen av inskriftsradens sista tecken, r. 29. Detta är enligt Jungner och Nordén ett ornament, men enligt Löffler, Bugge, von Friesen och Lindquist en binderuna **ibu**, alternativt enligt Löffler och von Friesen **bu**. von Friesen begagnar liksom Löffler detta senare alternativ för sin tolkning *by* = ack.-formen av appellativet runsv. *byr* m. 'by'. Bugge upplöser, i enlighet med Löfflers tidigaste tydningförslag, binderunan i ett prep.-adverbial *i By*, avseende ett ortnamn *By*. Lindquist supplerar efter binderunan **ibu** ett **m**, som han räknar med ursprungligen ha varit ristat men av den senare ristaren avlägsnats, och läser hela ordet *ibuum*, dat. pl. av ett i fsv. icke tidigare belagt mask. subst. motsvarande fisl. *ibúi*, av Lindquist översatt med 'inbyggare' (jfr Lindquist, a.a. s. 48 f.).

Själv är jag snarast benägen att läsa r. 28 tillsammans med hst i tecknet 29 som **u** samt de tre rundlarna som ornament. **u**-runan fattar jag här som tecken för **ri** och hela runföljden **Alriku** som nom.-form av namnet *Alrikr* och som sådant subjekt till det senare *gaf*. Till stöd för detta antagande kan erinras om att inskriften i r. 221 och 225 uppvisar två säkra fall av **u**-runans begagnande för väntat **ri** samt med all sannolikhet ytterligare två i r. 94 och 109. Av dessa stå r. 221 och 109 i exakt samma runföljd som runan 28–29.

von Friesen, som haft uppmärksamheten riktad på dessa fyra sistnämnda fall (a.a. s. 59 f.), ger den rimliga förklaringen till företeelsen, att ristaren sökt runtecknet med utgångspunkt från runnamnet, som för **ri**-runan var runsv. **yri*, isl. *ýr*, fda. *ir* (cod. Leidensis, dat. c:a 850). Med runor skulle detta ha tecknats **ur**. Likheter med *ur*, **u**-runans namn, skulle sedan ha vållat misstaget. von Friesen har konstaterat, att i samtliga fyra av honom anförda fall **u**-runan föregås av konsonant. Runan 28–29 utgör därvid intet undantag. Man kanske också bör tillägga, att de ord, som förväxlingen berör, förutom 91–94 **natu**, utgöres av egennamn. Av dessa, som i inskrifterna starkt variera, och andra i inskrifternas språk mindre vanliga ord hade ristaren icke någon klar skriftbild — som han sannolikt hade beträffande andra mera schablonmässiga uttryck — utan var hänvisad till sin egen ljudanalys. Att runristarnas ljudanalys och deras förmåga att med runradens begränsade möjligheter ge uttryck åt densamma ofta var mycket bristfällig, finnas ju åtskilliga exempel på även i senare inskrifter.

Beträffande det formella innehållet i den första sidans inskrift överensstämmer min uppfattning med Jungners. Satsen innehåller icke något objekt till 'gav', varken sakobjekt eller personobjekt, och varje antydning om vad gåvan bestod av saknas. Granskningen av inskriften på stenens övriga sidor har visat, att ristaren merendels har sökt hålla ihop ett naturligt satssammanhang på en och samma sida. De nyupptäckta ristningarna ha därvidlag icke ändrat det ursprungliga intrycket, att framsidan innehöll en avslutad mening. Tvärtom tyder innehållet i det bevarade partiet av den visserligen hårt skadade runraden sidan II: 1, den omedelbara fortsättningen på framsidans inskrift, på en viss kongruens mellan sidan I och sidan II: 1 såsom var för sig fullständiga ehuru till innehållet samordnade satser. Frånvaron av sakobjekt är emellertid en betänklighets anmärkning mot tolkningsförslaget, som icke elimineras med mindre än att man kan räkna med ett underförstått objekt. Som ett sådant underförstått objekt supplerar Jungner ordet 'lycka'. Man känner tyvärr icke heller med visshet något exempel på absolut betydelse hos *gefa* i fornspråket. »Jungners utläggning av ordet *gæfumadr* som 'en man som ger' (s. 210) är i grunden falsk», skriver Lindquist (a.a. s. 194) och fortsätter: »Istället rör det sig här om 'en man som gudarna giva'.» Den sistnämnda innebörden är sannolikt den ursprungliga, men man kunde kanske tänka sig en betydelseförskjutning i riktning mot den Jungnerska

uppfattningen. En med gudarnas ynnest begåvad man tillägges helt naturligt av omgivningen förmågan att dela med sig av gudagåvan, att själv sprida lycka och framgång. Den tanken borde vara tämligen lätt att förena med de åsikter om det sakrala kungadömet, som både Jungner och Lindquist företräda. Vad som emellertid är ägnat att förvåna är det förhållandet, att verbets absoluta betydelse, som i så fall uttryckte ett centralt begrepp i dåtidens föreställningsvärld, icke är klarare företrädd i fornnordiskt språkmateriäl.

Att med Nordén supplerat ett underförstått 'sold' vittnar avgjort om en alltför begränsad inriktning av tolkningsproblemet. Det otillräckliga språkmaterialet jämte vår mycket begränsade möjlighet att tränga närmare in i dåtidens hedniska föreställningsvärld gör enligt min mening att varje konkretisering av den underförstådda gåvans art snarast får karaktären av gissning, vilket knappast kan anses föra problemet närmare en lösning.

Uttryckt på fornsvenska blir framsidans inskrift sålunda:

Oyuls gaf, Æiriks sunr, gaf Alrik[R].

»Öjuls, Eriks son, gav, (likaså) gav Alrik.»

Inskriften fortsätter med sidan II: 1, där man lätt urskiljer 39–41 **kaf** samt 46–53 **at kialti**, av samtliga forskare uppfattade på samma sätt. 39–41 **kaf** är samma ord som 6–8 **kaf** och 20–22 **kaf**, d. v. s. pret. 3 sg. av fsv. *gefa, gaf* 'gav', i predikatsställning, och 46–53 **at kialti** prep. *at* jämte dat. sg. av subst. *giald* n., 'i gengäld', ett från fornspråket välkänt uttryck. *At gialdi* är prep.-bestämning till predikatet. De mellanliggande runorna 42–45 äro **raul** el. **raut**. Svårigheten med läsningen **raul** är att en vänsterbistav till r. 45 är mycket oviss (se ovan till läsningen). Jungner har tytt dem först — med tvekan — som *raut(?)* 'röda band(?)' (i: *Rel. o. kult.* 9, s. 71), därefter som *raul* < *rauul* < germ. *raub-* 'rov' + **ul-*, jfr 'yla, ropa' (*Fornvännen* 1938, s. 213 f.), senast åter som *raut(?)* 'ofred'. Det andra förslaget kommenterar Jungner på följande sätt. »Ätten gav *raul* i gengäld. *Raul* uppfattar jag som uppkommet av *raubul, vilket utvecklats till *rauul, varav blivit *raul*, liksom **habuk-* blivit *hawk-*, 'hök'. *Raub-* tillhörde tidens poetiska vokabulär, såsom Rökenskriften visar. Rökstenen talar om *ualrauban*, d. v. s. vad segraren tager från den nedlagde fienden på fältet, 'spolia' (Bugge, Rök III, s. 16 ff.). Plundringen föregicks av *segerrop, jubel*. Sista sammansättningsleden i *raul* är en utbildning av en ordstam, som tidigt även betecknar *utrop, jubel, Jauchzen* och ingår både i nht. *jodeln* och isl. *yla*, ags. *gylan*, nsv. *yla* 'tjuta' (Walde-Pokorny I, s. 210). Det betecknar således tidigare ej blott *yla, hyla, tjuta* utan även *jublā*. Tjut och jubel stodo nog f. ö. varandra ganska nära vid dessa tillfällen. Ätten återgäldade hövdingens gåva med tapper strid, som ledde till segerrop, segerjubel.» En sådan utveckling är otänkbar. Det första och sista förslaget har Jungner icke närmare motiverat, men förmodligen sammanställer han ordet med adj. fisl. *raudr* 'röd', ack. sg. n. *rautt*. Detsamma gör Nordén, som i detta ack.-objekt *rautt* inlägger betydelsen 'guld'.

von Friesen dubbelläser 41 **f**, så att det mellan *gaf* och *at gialdi* tänkes stå **fraut**, uppfattat som »ack. sg. neutr. av adj. fsv. *frā(r)*, karsk, vaken, jfr *ārfrā*, tidigt vaken, fvn. *frār* (urn. *frawar*), rask, rörlig, snabb» (a. a. s. 51). von Friesen utvecklar vidare sin tankegång: »**fraut** bör i sammanhanget snarast betyda 'frikostigt', och en sådan betydelse utvecklar sig lätt ur en primär bet. 'rask, rörlig, livlig (glad)'.»

Även Lindquist dubbelläser 41 **f**. Vidare dubbelläser han 44 **u** och läser r. 45 som **I**. Den translittererade texten **frauul** opplöser han i två ord **frau ul**, det första uttytt som »dat. sg. av *fræyr* m. 'herre'. »Att det substantiv, som i vårt skandinaviska fornspråk blott är känt som nomen proprium, även en gång funnits som appellativum, är ett naturligt antagande», säger Lindquist (a. a. s. 55). Det andra ordet **ul** förklarar han också som ett appellativ, ack. sg. m., 'ros, berömmelse', på nordisk botten eljest endast känt som gudanamnet *Ullr* (jfr Lindquist a. a. s. 55).

Alla förslagen med undantag av Jungners andra äro formellt möjliga. Beträffande de båda sistnämnda må dock erinras om att man i inskriften för övrigt icke kan peka på något absolut säkert fall av runor, som skola dubbelläsas i sandhi; möjligen utgöra 75 **A** och 213 **A** undantag, vilka dock troligen uttrycka en i obetonad ställning kontraherad vokal. Tvärtom har ristaren medels dubbelteckning av **s**-runan klart skilt på de båda orden **Airikis sunr** å sidan I.

Runorna, som inleda denna rad, 30–38, äro med tre undantag, 33 **t** och 37–38 **IA**, så starkt skadade, att de nu icke kunna identifieras. Alla forskare äro ense om att de i någon form inrymt satsens subjekt. Detta är också troligt. Jungner, som räknar r. 32 som inskriftsradens början, läser enligt första förslaget (*Fornvännen* 1938) **ATHAIIA**, där **AT** är nom. sg. av fsv. *æt* f. 'ätt' samt **HAIIA** »adv. *haila, nära besläktat med isl. *háliga* 'högt'. Uttrycket finner han förenligt med sin dåvarande uppfattning av r. 42–45 som *raul*. I det sista, med en viss tvekan framförda förslaget (1939) ersätter han *haila* med *en illa* en adj.-bestämning till *æt*, fsv. *illr* 'ond' i nom. fem. best. form.

von Friesen har med jordöverlåtelsen till ögonmärke en helt annan rekonstruktion av det skadade partiet (a. a. s. 52): »Av de bevarade runorna och runresterna närmast före **KAFTAUT** etc. och deras inbördes avstånd kan man med full resp. ganska stor sannolikhet sluta sig till runföljden [**s**]t[**A**]t**IIA**. De fem första runorna i detta komplex kunna representera pret. sg. 3 p. *staddi* av verbet fvn. *stedia*, fsv. *stæpia*, bringa på sin plats, ställa, ordna, fastställa, bestämma, överenskomma om. De återstående två runorna i gruppen **IA** tillsammans med den närmast följande runan **k** ge ordet fvn. *lag* n. som bl. a. har en betydelse som man har anledning vänta i förevarande sammanhang: värde.»

Lindquist är inställd på att av det skadade partiet rekonstruera en a-vers i lióðaháttur till den b-vers han anser, att resten av raden utgör. Han går med på Jungners tanke, att ordet 'ätt' ingår i texten, men ifrågasätter bevarad, ursprunglig i-stamsändelse, således »*éttr* stavat **ATR**, såsom runspåren skulle tillåta». Efter hänvisning till belägg i skaldediktningen för omskrivning av 'män' med ordet 'ätt' jämte genitiv fortsätter han (a. a. s. 53): »Det kan då inte vara något betänkligt i att konjicera **ATR HAIIA** *éttr hala* 'ett släkte av män' (= 'män, *halir*') på denna runsten från cirka 800. Det passar förträffligt efter runspåren (**-IA** ännu bevarat).» Beträffande ristningsspåren 30–31 anser Lindquist (a. a. s. 54), »att dessa inte äro ornamentella [jfr Jungner] utan skola verkligan suppleras till runor, och föreslår det enklaste, nämligen **in** i enlighet med Rök-stenens konjunktion **in**».

von Friesens betraktelsesätt är icke förutsättningslöst, och tolkningen lider dessutom av samma brist, dubbelläsning av en runa i sandhi, som gällde 41 **f**. Lindquists förslag är språkligt sett oantastligt. Något bevisligt stöd erhåller det dock icke av radens enda säkra uttryck *gaf ... at gialdi*.

Som allmänt omdöme kan sägas, att de bevarade runresterna icke tillåta en säker tolkning av inledningspartiet till sidan II: I. Tolkningsproblemet på såväl denna punkt som beträffande r. 42–45 försvåras i hög grad genom frånvaron av klart uttryckt dat.- och ack.-objekt i inledningssatsen å sidan I. Man bör heller icke bortse från möjligheten, att inskriftsraden är stympad även i slutet, därigenom att det bortslagna stenstycket mycket väl kan ha burit runor.

Resultatet av undersökningen blir alltså:

... *gaf RAUL* (el. **RAUT**) *at gialdi* ...

»... gav ... i gengäld ...»

I samma inskriftsidas andra rad (II: 2) kunna till en början två tydliga ord urskiljas, 58–62 **FAPIR** och 68–72 **FAPIR**. Därjämte torde 73–75 **SUA** eller 73–76 **SUAÞ**, fsv. *sva* eller *sva at*, ha inlett en bisats till den huvudsats som runradens början torde ha utgjort. Så långt äro alla forskare ense. I övrigt divergera tolkningarna starkt, delvis beroende på olika läsningar (jfr ovan s. 205 f.). För dessa sinsemellan mycket olika tolkningar skall här först i korthet redogöras.

Jungner antager parallellism mellan de båda runföljderna 55–62 och 65–72 och har enligt huvudförslaget (*Fornvännen* 1938, s. 208) fattat texten på följande sätt:

»A sa atfaþir,	Át dem såg ättfadern,
umb sa alfaþir,	om dem såg Allfadern,
suaaþ æi	så att de alltid
attu leifa.	ägde sitt bröd.»

Det reviderade förslaget (*Nord. Fam.-boks Mån.-krönika* 1939: 3, s. 201) uttrycker han sålunda:

»At sat fadhír,	<i>Med satt fadern,</i>
u(m)b sat fadhír,	<i>Mot satt fadern,</i>
suaath át	<i>så att han ödde</i>
ät oli(u)fa.	<i>okär (del av sin) ätt.»</i>

Kursiveringen i den transkriberade texten har Jungner begagnat för att ange, att runan är skadad eller felristad o. s. v.

von Friesen framlägger tre alternativa förslag till huvudsatsens tolkning, vilka hänföra sig till de olika sätt, på vilka man enligt denne forskare kan läsa r. 67 (**It, I** eller felristning). Följande (a. a. s. 58) synes han ge ett visst företräde framför de övriga: »*vestarla sat fadhír. Umb salt (sat) fadhír, svá at . . .*», där *salt* tänkes vara identiskt med fvn. *salt* n. som poetisk beteckning för 'hav'. Så när som på sista runan supplerar han hela det första ordet dels ur det bortslagna partiet vid slutet av inskriftsidans första rad, dels ur det enstaka runtecken, som han anser ha föregått 54 **A** vid den andra radens början [**uistar**|**I**]**A**. Själva ordvalet hänger samman med tolkningen av r. 63–67 och har snarast karaktär av gissning. Bisatsen förstår von Friesen sålunda (a. a. s. 56): *svá at ey áttu lifa* eller alternativt *svá at ey áttu hafa*, till innebörden ungefär samma sak: 'så att de ständigt hade (resp. hava) sitt livsuppehälle'. Det senare alternativet bör lämnas helt utan avseende efter den senaste granskningen.

von Friesens förslag beträffande huvudsatsen grunda sig delvis på annan läsning eller på suppling (a. a. s. 58): »[**uistar**]**A** **sat fapír u(m)b sa fapír suaþ** o. s. v. D. ä. 'I västerväg uppehöll sig fadern. Fadern hade sört för att de ständigt hava livsuppehälle . . .'» Eller: »[**airikir u**]**as at fapír u(m)b sal fapír suaþ** o. s. v. . . . 'Erik, fadern (till Öjuls), var med om överlåtelsen (av byn) på sådant sätt att de ständigt ha livsmedel.'» Slutligen: »(**airikir u**)**as at fapír u(m)b sa fapír suaþ** . . . 'Erik, fadern, var närvarande (då uppgörelsen kom till stånd). Fadern ordnade (därvid) så att de ständigt ha livsmedel.'»

Lindquist tyder rad II: 2 på följande sätt:

»Al(l)a sat fapír Uppsal[u]m,
fapír suaþ áa í ættul[g]i bæ.»

»Al(l)es (d. v. s. Alriks) fader hade säte i Uppsala, en far som trotsade en gammelfar i en släktfejld.»

Inskriftspartiets början grundar Lindquist på metrikens krav samt sin åsikt, att två runor nu saknas i det bortslagna partiet. R. 84–85 anser han (a. a. s. 62) uttrycka pret. 3 sg. »av ett gammalt starkt, reduplicerande verb *bága* 'vara stridig, trotsa'. Den omedelbart framför verbet stående runföljden 78–83 i **Aþuii** finner han vara bestämning till verbet, och som objekt i satsen ser han r. 77 **A** »tydd som fisl. *á* kasus oblikvus av *ái*». Den i ortnamnets ändelse antagna **m**-runan motsvaras icke av ristningen (se ovan).

Nordén (a. a. s. 205) låter raden få följande avfattning: »*A sat fapír, umb sat fapír, suaþ æi áttu lifa . . .* Med trolldom utverkade fadern, att de alltid fingo behålla livet.» Den kortfattade kommentaren (a. a. s. 206 f.) lyder: »Uttrycken *sitja á* och *sitja um* sammanställer jag med det *sitja úti*, som föreligger i frasen: *lét sitja úti til sigrs hánum*, om (nattliga) besvärjelser. Verbet *eiga* är såväl i fvn. som i fsv. välstyrkt i förbindelser sådana som *fár átti því fagna*, 'få ägde att glädja sig åt'.»

Till följd av skadorna i stenen vid runradens slut, vilka göra åtskilliga av runtecknen här omöjliga att identifiera, kan ur detta parti av inskriften icke någon säker mening med visshet utvinnas. Detta medför också, att en tämligen stor osäkerhet måste komma att vidlåda varje försök till tolkning jämväl av radens början. Detta förklarar i viss mån de starkt varierande tolkningsförslagen ovan. Nedanstående resonemang utgår bokstavstroget från runtexten själv. Det bygger icke på innehållet i inskriften för övrigt och tar heller icke hänsyn till ifrågasatt metrisk avfattning. Det gör givetvis icke anspråk på att betraktas som slutgiltigt.

Subjektet i huvudsatsen är otvivelaktigt runföljden 58–62 **fapír**. Om nom.-ändelsens **-r** för **-r**, som också förekommer på Rökstenen, säger M. Kristensen i *Folkemål og Sproghistorie* (i: *Danske Studier* 1933,

tillægsh., s. 83 f.): »Den **r**-lyd, som opstod af **z** kan vi ikke bestemme den nøjaktige værdi af, men vi ved, at den må have haft en **i**-biklang, da den virker **i**-omlyd i norsk, og formodentlig været meget svagt snurret, på grund af sin oprindelse fra en usnurret konsonant. Men vi ser andensteds, som i vendelbomålet, at en **r**-lyd let svækkes i svag stavelse og bliver helt eller næsten usnurret. Efter **i** vil den i svag stavelse næsten nødvendigt få farve af det foregående **i**. Og dermed vil den ligge indenfor variationsmarginen for **r**. Overgangen fra svagt **-ir** til **-ir** må derfor næsten naturnødvendigt intræde, så snart **r** overhovedet er en **r**-lyd. Der er derfor ingen som helst grund til at forklare overgangen som analogidannelse.» Det med r. 68–72 upprepade **fapir** skall sannolikt, som redan Lindquist föreslagit, förstås som apposition till subjektet. Predikatet i satsen är däremot icke klart, men skall troligen sökas i de omedelbart före subjektet stående runorna. Med r. 57 uppfattad som **t** föreligger här pret. 3 sg. av verbet fsv. *sitia*, nämligen *sat* 'satt', här måhända med transitiv konstruktion och betydelsen 'bebo, besitta'. Den omedelbart föregående runan 54 **a** förefaller icke att vara prep. *a*. Snarare utgör den väl återstoden av något kort adverb, t.ex. fsv. *ja*. Runföljden 63–67 **ubsal** kan betraktas som säker. Den svarar formellt mot en singular ack.-form av ordet *Upsalr*. En sådan singularform möter litterärt en gång, i Ynglingasaga, kap. 36: »Ingjaldr konungr lét búa veizlu mikla at Upsqlum ok ætlaði at erfa Qnund konung, fōður sinn; hann lét búa sal einn, engum mun minna eða óvegligra, en Upsalr var, er hann kallaði vii.-konungasal; þar váru í gōr vii háseti.» Här avser den dock snarast konungens gästbudshall i Gamla Uppsala, »kanske kärnan i anläggningen» (Lindquist). Det kunde alltså vara lockande att sammanställa inskriftens **ubsal** med namnet på det uppländska konungasätet, helst som namnkonstellationen Alrik och Erik i och för sig är starkt förknippad med Uppsala. Möjligheten av ett sådant samband går väl icke heller att helt förneka. Emellertid är i det nämnda citatet singularformen *Upsalr* troligen en konstruktion av Snorre. Man måste nog räkna uteslutande med en pluralform *Upsalir*. (Om härledningen av detta ortnamn se J. Sahlgren i *Namn och bygd* 1953, s. 26 f.) Ännu en betänklighet mot sammanställningen av **ubsal** med Uppsala är frånvaron av preposition. Man hade utan tvivel väntat i *Upsalum*, at *Upsalum*. Med 'fadern' avses sannolikt Öjuls' fader, Erik.

Uppfattningen av 68–72 **fapir** sammanhänger nog i viss mån med innebörden av det följande ordet. På denna punkt kan man på grund av skadorna i inskriftspartiets fortsättning icke nå visshet. Redan Lindquist har antagit, att här föreligger en parallell till inskriftens r. 211–214 **suap** 'som'. Se vidare Lindquist, a. a. s. 64. Det kan erinras om Vafprúðnismál 22 och 36 (Cod. Regius) med två fall av *sva at* liksom Rökstenens **suapalikia**, *svat a liggia*. Skulle samma betydelse 'som' kunna tilläggas r. 73–76 **suap**, förefaller det icke orimligt att fatta r. 68–72 **fapir** dels som apposition till det första **fapir**, dels som korrelerat till rel.-partikeln. Resten av raden ger icke i sitt nuvarande, skadade skick någon säker mening.

Rad II: 2 kan alltså ha innehållit:

[*Þ*]a(?) sa[t] faðir Upsal(?), faðir svað ...

»Då(?) satt fadern i Uppsala(?), fadern som ...»

Det bör emellertid framhållas, att denna konstruktion förefaller främmande för fornnordisk stil. Ur stilsynpunkt är onekligen ett tolkningsförslag som *a sat faðir, umb sat faðir, svað ...* mera tilltalande.

Tredje och sista raden på sidan II är till sin början bortslagen. Före 87 **a** har stått minst en runa, sannolikt flera. Även denna rad tycks ha innehållit två satser med skiljetecken mellan 102 **r** och 103 **a**. Oaktat åtskilliga ord äro urskiljbara i denna rad, växla tolkningsförslagen mycket.

Jungner stannar enligt huvudförslaget 1938 för följande tydning:

»(Daup)a ma sna;	<i>Döden vållar klagan;</i>
do auk Dagr,	<i>dog också Dag,</i>
Alriks olyfir,	<i>Alriks överstepräst,</i>
ok þat Øyuisl.	<i>och därtill Öjuls.»</i>

Jungners senare förslag (1939) lyder:

»(Fal?) Ama s(o)na, do auk Daghr, Alrik(i) ol(i)ufir, ok that Öjuisl.	(Föll?) Ama(?) av hans söner, dog också Dag, okära för Alrik, och därtill (dog) Öjuls.»
--	--

von Friesen läser r. 86 som **t** och supplerar framför denna **s** och framlägger (a. a. s. 63) följande tolkningsförslag beträffande den första satsen: »fvn. *stemmask nætr ok dagar* 'nätter och dagar gå till ända'. Efter skiljetecknet står enligt hans mening (a. a. s. 109 och 65): fvn. *Alrekr lubr ok þetta Eyvísle* 'Alrik **lubr** förde detta (= livsmedel) till Öjuls'. Den ovan ifrågasatta **s**-runan (104) betraktar han som felristning.

Lindquist supplerar med hänsyn till metriska krav ett par ord i radens början och fortsätter med ledning av runtexten:

»Nýtr féll. Ammats náttu auk dag^{ar},

as [A]lrik ól Ué(æ)ir, ugg þat(t)a, Æyisl.»

»Den dugande föll. Natt mätte sig med dag (d. v. s. det var i dagbräckningen), då Veheid födde Alrik, gubben Öjisels skräck.»

Nordén supplerar **fr** före 87 **a**, dubbelläser r. 118–119 och tolkar (a. a. s. 205): »*Framas nætr auk dagar, es Alrikr Lumbr hugþat at Ævísle*. ... 'Åren gå, och Alrik Lumber tänkte ej på Ejvísle.'»

Av ovanstående förslag förefaller, beträffande den första satsen, von Friesens stå runtexten närmast. R. 91–94 **natu** bör vara *nætr*, nom. pl. av fsv. *nat* f. 'natt', med **u**-runa ristad för **-r**, r. 98–102 **takar** *dagar*, nom. pl. av fsv. *dagr* m. 'dag', samt de mellanstående runorna 95–97 **auk** konj. fsv. *ok* 'och'. *Nætr* och *dagar* utgöra subjekt. Predikatet torde återfinnas i r. 86–90 **qmas**, förmodligen pres. ind. 3 pl. av ett verb i passivum, vilket är omöjligt att säga.

Den andra satsens karaktär av huvudsats eller bisats ligger icke i öppen dag. Snarast är jag benägen att dela von Friesens uppfattning av det kort-**s**-liknande strecket (104) som felristat, i all synnerhet som den föreliggande runföljden, med ifrågavarande streck lämnat åsido, **alriku**, återfinnes två gånger i andra sammanhang på stenen. Ingenting hindrar emellertid att man med Jungner, Lindquist och Nordén fattar r. 103–104 som temporal konj. *as, es*. Men under alla omständigheter måste man även då räkna med ett ristningsfel, en utelämnad **a**-runa före 105 **l**. **alriku lu[bi]r** med **u**-runa för **-r** i det förstnämnda ordets ändelse är samma mansnamn *alrikr*, som uppträder första gången på sidan I, denna gång åtföljt av en bestämning, förmodligen av binamnskaraktär, **lu[bi]r**. Runföljden 215–225 **alriku lubu** innehåller också detta tillnamn. Vilket ord tillnamnet har varit eller vilken betydelse det har haft är omöjligt att säga. von Friesen nämner några förslag: fvn. *lúfr, lubbr, lobbr, luppr, loppr, lumbr*. Nordén sammanställer tillnamnet med namnet på västgötarnas förste lagman och finner »det enklast att antaga, att sägnernas lagman Lumber just är Sparlösa-monumentets **alrikr lubr**». Motiveringen förefaller icke övertygande, ehuru namnligheten kan verka bestickande. Se vidare Nordén, a. a. s. 208.

Namnet *alrikr lu[bi]r* fungerar som subjekt i satsen. R. 120–125 **aiuisl** bör uppfattas som en variant till sidan I: r. 1–5 **a^xiuls**, jfr ovan. Predikatet i denna sats väntar man sig bland de återstående runorna 115–119 **ukp-t**. Av r. 118 återstår endast den övre delen av en hst till en längd av ungefär $\frac{2}{3}$ av hela runan. Runan kan ha varit **i** eller **a**. Runföljden **ukp¹t** svarar således mot pret. ind. 3 eller möjligen 1 sg. av verbet fisl. *ugga* 'frukta', alltså *ugði* eller *ugða*, jämte enklitisk, negerande partikel *-t* (= *at*); *ugði* förefaller formellt riktigast, men som Nordén framhållit, kan en verbform i 1 sg. försvaras med att ristaren, Alrik, har jag-formen närvarande i tankarna. Nordéns förslag att tyda r. 115–118 som *hugða*, d. v. s. pret. ind. 1 sg. av verbet fisl. *hyggja*, går möjligen också att förena med runtexten. **h**-runan saknas över huvud i Sparlösa-inskriften och har på ett annat ställe i texten av ristaren bevisligen utelämnats i uddljud, nämligen före 146 **a**. R. 119 **t** har även av Nordén fattats som negerande verbalsuffix. Nordén dubbelläser vidare r. 118–119 och erhåller därmed den för hans tydning erforderliga prep. *at*. Det förhållandet, att det följande namnet saknar ändelse,

för snarast ack.-formen i tankarna och ger således ett visst stöd åt tolkningen *ugði*. I sin fsv. form lyder runraden snarast sålunda:

... *nætR ok dagar. AlrikR lu[bi]R ugð[i]t(?) Öyuls.*
 »Nätter och dagar ... Alrik **lu[bi]R** fruktade(?) ej(?) Öjuls.»

Den tredje inskriftsidans början är hårt skadad. Av r. 126–136 kunna endast två, nämligen 126 **s** och 134 **A**, klart urskiljas. Upptakten till denna rad erbjuder sålunda ett alltför osäkert underlag för en tolkning, medan återstoden av raden vad runorna 137–161 beträffar är så gott som helt klar. För de olika läsningarna av inledningspartiet redogöres ovan (s. 208 f.).

Jungner förstår texten i sin helhet enligt förslaget 1938:

» – sigis nu	– – <i>ljuder nu talet</i>
(a ær)ra ui,	<i>å den tappres vi,</i>
þat Sigmar (h)æiti	<i>att Sigmar heter</i>
magur Æirikis.	<i>sonen av Erik.»</i>

Runföljden 137–149 uppfattar han 1939 något annorlunda:

»that sigmara ätti   *att segerhästar hade».*

Han lämnar följande kommentar till sin ändrade uppfattning: »Med här framlagda modifikation av mitt tidigare tolkningsförsök (Fornvännen 1938) blir överensstämmelsen mellan Sparlösa och Ynglingatal ännu större (där talas om fiendskapen mellan bröderna Erik och Alrik, vilka stredo om vem som hade de bästa hästarna och för den skull dödade varandra). Jag har därför återupptagit en gammal tanke, att det här talas om 'segerhästarna', som den i ättefejden segrande Öjuls visat sig äga.»

von Friesen resonerar sig fram till ett par alternativa förslag till tydning av inledningspartiet (a. a. s. 70 f.): *seg (ek) sonnu Frey(i)* 'jag säger med sanning inför Fröj' ... eller: *sakt er nú Frey* 'det förklaras nu (vidare) inför Fröj ...'. De båda förslagen, som till innehållet föga skilja sig från varandra, betraktas av von Friesen själv som »mer eller mindre sannolika gissningar». Radens återstående runor tolkar han i samband med texten i de följande två korta raderna (III: 2 och III: 3) samt början av III: 4 — om jag har förstätt honom rätt: (*þat Sigmar eirði (= sparði), mágr (mogr) Eiriks, meginiorðu ná eptir Eyvisl (Eyjuls)* 'att Sigmar, Eriks måg (el. son, tjänare), avstod från att erhålla huvuddelen av (stam)godset efter Öjuls'.

Lindquist utgår återigen från metriska krav, supplerar åtskilliga runtecken i inledningspartiet och tyder hela raden jämte de två följande korta raderna (III: 2 och 3):

»*Bótti seks ni[g]iR suæiti, þat sigmærr æiti*
magur Æirikis magini iaru þun(n)á.»

»Blodet (av Öjisel) gav bot för sex fall, så att Eriks son må heta den segerrike kämpan (egentl. förstärkaren av stridens åskor.»

Nordén utläser av första raden: »*Sigs nu i væu, þat sigmærr hæiti magur Æirikis* ... Nu sägs i vi'et, att segerfrelsdad heter sonen till Erik».

Frånsett inledningspartiet, som på grund av skadorna icke med visshet kan tolkas, torde innehållet formellt sett vara riktigt tytt av samtliga forskare. R. 137–139 **þat** konj. 'att' inleder en bisats, där predikatet utgöres av 146–149 **Aiti**, pres. konj. 3 sg. av verbet runsv. *hæita*, alltså *hæiti* 'kallas' el. 'må kallas', med av ristaren utelämnad **h**-runa i uddljud. Subjekt är ett av de båda i nom. stående orden 140–145 **sikmar** och 150–154 **makur**. Ordet **makur**, fisl. *mogr* m. 'gosse, son', med gen.-bestämningen 155–161 **Airikis**, fsv. *Æirikis* 'Eriks', kan formellt vara antingen subjekt eller apposition till subjektet. I sistnämnda fall utgöres subjektet av mansnamnet *SigmarR*; detta är känt från ett fåtal uppländska runinskrifter (se U 43). R. 140–145 **sikmar** kunna formellt också uttrycka det adj., som ligger till grund för namnet, nämligen fisl. **sigmærr*,

i vilket fall ordet vore att betrakta som predikatsfyllnad. von Friesen tyder **sikmar** som mansnamn, likaså Jungner, medan den andra uppfattningen företrädes av Lindquist och Nordén. Vilkendera som är den riktiga kan endast sammanhanget avgöra. Texten kan uttryckas sålunda:

... þat Sigmarr (el. *sigmærr*) [*h*]æiti magur Æiriks.

»... att Sigmar (el. segerfrejdad) heter (el. kallas, må kallas) Eriks son.»

De övriga två korta raderna (III: 2 och 3) på samma sida om bildfältet som nyss beskrivna rad III: 1 förefaller av anordningen att döma ha nära anslutning till denna sistnämnda rad. Alla runorna äro tydliga, möjligen med undantag av r. 167, som dock troligen är **i**. Tolkningförslagen äro detta oaktat mycket olika. von Friesens har ovan nämnts. Han finner de två sista runorna i rad III: 3 beteckna inf. av verbet fisl. *ná* 'ná' och betraktar de övriga som tillhörande dat. sg. av ett ord fisl. **meginiqrð* f. »huvuddelen av (stam)-godset».

Även Lindquists förslag har nämnts, där 162–167 **makini** sammanställs med ett fisl. **magni* 'mognoðr', 167–170 **iaru** — Lindquist dubbelläser 167 **i** — förstås som gen. sg. av fisl. *iara* f. 'strid' och 171–174 **þuna** slutligen som gen. pl. »av ett starkt böjt *þun*, detsamma som ags. *ge-þun* n. 'clangor, strepitus', med samma rot som i gudanamnet *Þorr*. Om uttryckets syntaktiska ställning i den sats, som börjar med rad III: 1, skriver Lindquist (a. a. s. 89): »Grundordet i denna poetiska omskrivning, substantivet *magini*, är den lexikaliskt och syntaktiskt riktiga predikatsfyllnaden till (*h*)æiti, och till detta är *sigmærr* attribut, visserligen på poetiskt vis skilt därifrån med åtskilliga satsdelar.»

Nordén vill också i de båda korta radernas runtext se en bestämning till **makur Airikis**, nämligen »*maginiar*??/ *þuna* ... (strids)dånens ökare(?)». Han skriver härom (s. 207): »Ordet **makiniaru**, som jag helst skulle vilja se utläst som *maginiar*, är väl en nomen agentisbildning på *-ia* till den i adjektivet *magin-*, fisl. *megin*, föreliggande stammen, men hur en sådan bildning skall språkligt förklaras, kan jag ej utreda. Ifrågavarande bildningar bruka ju nämligen utgå från substantiv, icke adjektiv eller verb (här finnes ju verbet **maginōn*).»

Jungner föreslår »med nästan starkare reservation än vanligt»:

»Mægi Niaru	<i>Till nattens son (Dag)</i>
þy na!	<i>nå därför fram!»</i>

Han kommenterar sin tolkning på följande sätt (a. a. s. 221): »Första ordet *maki* är dat. s. till det nära föregående ordet *magur* 'son', alltså isl. *megi*, fsv. **mægi* (Stentoftens *magiu*?). Tecknen *þu na* kunna läsas *þy na* och uppfattas som: *förty (därför) nå fram till* (här imperativ, trots *q*). 'Hinn fram till sonen!' De återstående runtecknen *niaru* är jag numera mest böjd för att tolka i tämligen nära formell och reell anslutning till Bugges utredning om Eddans *nipt Nera* (Helgedigtene II, s. 96 ff.).»

Av ovanstående förslag är Jungners och Nordéns i vissa avseenden otillfredsställande. von Friesens är visserligen språkligt oantastligt men tydligt förhandsbundet av hans speciella syn på innehållet i inskriften över huvud. Dessutom medför det den olägenheten, att runorna i ett och samma ord skulle vara fördelade på två rader, vilket eljest såvitt man kan se, ingenstädes förekommer i inskriften. Lindquists tolkning är också formellt acceptabel, ehuru dubbelläsningen i sandhi av 167 **i** är betänkelig.

R. 162–170 **makiniaru** innehålla otvivelaktigt, såsom von Friesen först föreslagit, fisl. *megin-*, känt från ett flertal andra sammansättningar, t. ex. *meginrúnar* 'huvudrunor, kraftiga runor'. R. 167–170 **iaru** förefalla lättast att förena med Lindquists förslag, nämligen det i fornisländsk poesi förekommande subst. *jara* f. 'kamp, strid' i oblik form. Hela raden III: 2 skulle därvid bilda ett avslutat ord, en oblik form av ett supponerat fisl. **meginjara* f. 'väldig strid'.

R. 171–174 **þuna** äro svårare att komma till rätta med. Möjligen bildar även denna rad ett helt ord. Att detta hänger samman med stammen **þunra* med innebörden 'dunderande', som Lindquist (a. a. s. 92 f.) bl. a. föreslagit, är möjligt. Tänkbart är emellertid, att runföljden med Jungner skall uppfattas som *þy nå*.

Efter 174 **a** finns ett tydligt sk. von Friesen bortser härifrån och fogar början av nästa rad, 175–182 **Aftaiuis** till den föregående meningen. Han tyder 175–182 **Aft Aiuis** som prep.-adverbial, fisl. *eptir Eyvisl* (*Eyjuls*) 'efter Öjuls'. En **l**-runa har av ristaren utelämnats. Samma tydning ge alla övriga forskare utom Lindquist, ehuru de syntaktiskt hänföra uttrycket till ett underförstått predikat i en självständig sats ('efter Öjuls står minnesvården rest'). Att därefter tyda 183–184 **uk** som konj. 'och', vilken inleder följande sats, när den underförstådda meningen i satsförkortningen stått klar för ristaren i tankarna, torde icke möta så stora hinder som Lindquist håller före. I en inskrift, där skiljetecken förekomma så sparsamt som i Sparlösainskriften, bör man också om möjligt räkna med att de verkligen ha en bestämd funktion. Lindquist tolkar r. 175–184 som *Æft Æyisung* 'efter Öjisels son', vilket han till innehållet finner mera förenligt med tolkningen i övrigt. Hela uttrycket hänför han syntaktiskt till den följande runradens sista verb, 226–229 **fapi**.

Uttrycket **Aft Aiuis**, som jag med flertalet granskare tolkar *aft Öjuls* 'efter Öjuls', innehåller med all sannolikhet själva minneskriften. Rökstenen har samma uttryck men i en fullständig sats: **aft uamuþ stanta runar þar**. Där inleda minnesorden inskriften.

Tolkningen av r. 175–182 bör alltså bli denna:

Aft Öjuls.

»Efter Öjuls (är minnesvården rest).»

Slutet av rad III: 4 fr.o.m. 183 **u** samt rad III: 5 är vad själva ristningen beträffar tydlig. Endast på ett par punkter äro åsikterna delade om textens innebörd.

Jungner dubbelläser 205 **u** och föreslår 1938:

»Ok rap runar,	<i>Och råd runorna</i>
þær ræginkundu,	<i>de av gudar upprunna,</i>
uiu þar suap Alriks	<i>de heliga där, som Alriks</i>
olyfir fapi.	<i>överpräst ristade.»</i>

1939 gav han de båda sistnämnda raderna ett nytt innehåll:

»Jodhar(?) suath Alrik(i)	<i>som Jodhar åt Alrik</i>
ol(i)ufu fadhi.	<i>med okärt (bud) skrev.»</i>

Det är r. 206–207, 221 och 224, som vålla honom vissa svårigheter.

von Friesen räknar med ristningsfel eller dittografi beträffande r. 206–207 (**iu** el. **tu** enl. von Friesen) samt eventuellt en eller två bortslagna runor i början av rad III: 5. Han tolkar texten (a. a. s. 72):

»ok ráð (ev. þú) rúnar þær reginkunnu þar svá at Alrikr lubr fáði 'och tolka (du läsare) de från makterna stammande runorna här (= **þar**) så, som Alrik **lubr** ristade dem'.» Samma tydning har Nordén.

Lindquist börjar läsningen med r. 185:

»ráp rúnar þær raginukundu,

'iu' þar suáþ Al(l)i rík[i] ullóbu féþi!»

»Tyd de gudomliga runorna, som Al(l)e den mäktige så som majestätet höves, här ('iu'?) har skrivit till minne av Öjisels son!»

Vid tydningen av 196–205 **raki-ukutu** ansluter sig Lindquist, a. a. s. 99, till M. Cahen, som i en uppsats betitlad *L'adjectif en germanique* (i: *Mélanges de Littérature et de Philologie germaniques offerts à Charles Andler*, 1924) gör gällande, att den tidigare uppfattningen (Bugge, Brate) av adjektivets betydelse 'från gudar stammande' är felaktig, och att ordet snarare bör ges innebörden 'gudomlig' ('de la nature divine'). Jfr dock A. Bæksted, *Målruner og trolldruner* (1952), s. 20 f. R. 206–207 **iu** avstår Lindquist från att tolka men anser, att de uttrycka »någonting sakligt viktigt». Kommentaren till uppfattningen av r. 221–225 **ulubu** lyder (a. a. s. 106 f.): »ullóbu (urspr. *ull-hóbu*) 'som det höves ett majestät', 'som det anstår stor glans' ...

För efterledet jfr fisl. *höfr* 'passende', 'som höves' i Reginsmål 12 ... *ull-* leder tanken på den kunglige skrivarens, eller vilket är detsamma, monumentresarens glans och härlighet.»

Det finns enligt mitt förmenande ingenting som talar emot von Friesens tolkning. Runföljden 183–229 innehåller två satser, den första huvudsats, den senare bisats, inledd med 211–214 **suap**. För 183–184 **uk** har redogjorts ovan. 185–187 **rap** är imp. 2 sg. av verbet fsv. *raða* 'råda, gissa, tyda', känt från ett flertal runinskrifter i språkliga sammanhang av liknande slag, se U 11. Om innebörden i *raða* se A. Bæksted, *Målruner og trolldruner* (1952), s. 31 f., och U 940. En och annan gång, som på U 11 och 29, följes verbformen av enklitiskt pron. *þu*. Detta pron. kan möjligen ha följt även här, i början av rad III: 5, där stenen nu är avslagen. 188–192 **runar** är ack. pl. av substantivet fsv. *run* f. och objekt till verbet. 193–195 **þar** är ack. pl. f. av dem.-pron. fsv. *sa*, här brukat som bestämd artikel. 196–205 **raki-ukutu** är ack. pl. f. av ett adj. *ræginkundr*, sidoform till isl. *reginkunnr* 'gudastammande' och attribut till *runar*. Uttrycket i sin helhet förekommer även på Vg 63 (**runo fahi raginakudo**) samt i Hávamål 80. 206–207 **iu** kan jag icke förklara annorledes än von Friesen. 208–210 **þar** böra snarast fattas som pronominent adverb.

211–214 **suap** utgör en motsvarighet till samma runföljd i rad II: 2, alltså partikeln fsv. *svað* 'så att' eller 'som'. 215–225 **alirikulubu** är samma namn som i rad II: 3, *Alrikr lu[bi]r*. 217 i är inskottsvokal. 221 och 225 **u** betecknar nom.-ändelsen *-r*. Namnet är subjekt i bisatsen. Predikatet utgöres av r. 226–229 **fapi**, pret. ind. 3 sg. av verbet fisl. *fá* 'teckna, skriva'. Om detta verb, som förekommer i Vg 63 och ett fåtal andra runinskrifter, se E. Wessén, *Runstenen vid Röks kyrka* (1958), s. 28 f.

Hela meningen lyder:

Ok rað runar þar ræginkundu þar, svað Alrikr lubu faði.

»Och tyd runorna där, de från gudarna stammande, som Alrik lubu ristade.»

Därmed äro inskriftsraderna på stenens fyra vertikalsidor behandlade. Vad som återstår är runristningarna på stenens topp, dels på avsatsen ovanför sidan III (B: 1), dels på den mindre vertikalytan ovanför avsatsen (B: 2 och B: 3) samt slutligen runorna högst uppe på den översta snedytan (B: 4).

Jungner läser runraderna i den ordning de här numrerats, likaså Lindquist. Den förstnämndes tolkning lyder:

B: 1 »Veor æm.	<i>Vevårdarn (prästen) är jag.</i>
B: 2 Hiok runar þær — sa rapí's kunni —, snu i bændi.	<i>Jag högg dessa runor — den råde dem som kan —, jag gör dem bindande.</i>
B: 3 (Fari??), kunnr ok ljus!	<i>(Fare han??), frejdad och ljus!</i>
B: 4 — — — — — jo(?).	<i>[Gissning: Styre till Frøj sin??] häst(?)»</i>

Jungner supplerar två skadade runtecken i början av B: 2 samt betraktar r. 240–241, 244 och 246 som initialer i ord, där resten är utelämnat.

Lindquist anser liksom Jungner dessa runrader huggna av en annan ristare. Han räknar också med åtskilliga förkortningar i uttryckssättet och tyder:

- B: 1 »Uéi úl[a]ra mannr.
B: 2 *Sá síi úgr[i]þ'(-gr[u]þ')*, sær[þ]sk', 's snúi bendi,
B: 3 *allqm hær kunnr ok liuss!*»
B: 4 **iu** lämnar Lindquist otytt.

B: 1–3 översätter han: »En helgedom misshandlar man icke. Den som förändrar tecknet (d.v.s. vränger skriften), vare fredlös, perverst otuktig, för allt folket känd och uppenbar!»

Med så stark konjicering får tolkningsförslaget snarast gissningskaraktär, och jag nöjer mig därför att beträffande kommentaren till ovanstående hänvisa till Lindquists egen sammanställning (a. a. s. 109 f.).

von Friesen anser, att den mindre vertikalytans runor skola läsas i omedelbar följd med sidan III i ordning nedifrån och uppåt (B: 2, B: 3, B: 4) samt sist de sex runorna på snedytan (B: 1). Vertikalytans

nedersta inskrift (B: 2) tyder han med stor tveksamhet på följande sätt: *Griótgarðs Eiríkr á Vébjá nái ...* 'Erik, son till Griutgard i Väby, må förvärva ...' alternativt *Trygggráðs Eiríkr Nýbjá nái ...* 'Erik, Trygggrads son, må förvärva Nyby ...'. Även dessa med stor tvekan framförda förslag måste närmast karakteriseras som gissningar.

»I rad 2 nedifrån», skriver von Friesen (a. a. s. 84), »bör väl **uk** förstås som fvn. *ok* 'och'. De där förut stående runorna **kunn** äro väl en återstod av *Hákon* eller ett kvinnonamn på *-gunnr*.» Runraden B: 1 fattar han på samma sätt som Jungner.

Nordén läser raderna i följande ordning: B: 3, B: 2 utom r. 236–240, B: 4, B: 1, B: 2 r. 236–240, alltså: »*Se kunn ok lius san's k(ann) snua bindi ut! Væorr æm yrkir. . .* 'Vare den frejdad och ljus, som kan finna ut meningen. Skaparen (av minnesvärden) är jag, vi-föreståndaren.'» Han säger i sin kommentar: »**binþi** uppfattar jag som en motsvarighet till fisl. *bindi*, n., 'Bind (hvormed noget omvindes el. forbindes)', här syftande på runbokstäverna, som i sig binda textens ord och inskriftens hela mening.» Om r. 236–240 skriver han: »I **urk(i)r** ser jag det *yrkir*, som jag anser ingå i Eggjumstenens **misurki** och som jag behandlat i min uppsats *Från Kivik till Eggjum*, i *Fornvännen* 1934, sid. 105. Här betyder ordet 'skapare, åvägabringare', jfr fsv. *laghayrkir*, A. Noreen, *Altschw. Gr.*, § 395. *Upplandslagen* har den bekanta satsen *laghæ yrkir war Wiger spa, heþin i heþnum tímæ*.»

I vilken ordning texten, r. 230–271, skall läsas, är svårt att avgöra. Att vertikalsidans båda rader (B: 2 och B: 3) skola läsas i omedelbar följd, torde vara klart. Runornas storlek på den nedre (B: 2) ger snarast intrycket att den är först ristad av de två. Vad r. 236–240 angår, kunna dessa naturligtvis uppfattas som oberoende av det som ristats så att säga inom ornamentet. Däremot har jag svårt att tänka mig, att de ha ristats och skola läsas allra sist, efter B: 1. Den sistnämnda raden utgör sannolikt en avslutad mening eller i varje fall ett satsslut. Placeringen av runorna borde eljest redan från början ha varit en annan, då ristaren här har haft hela snedytan till sitt förfogande. Alternativt har jag alltså tänkt mig att r. 230–235 ristats allra sist. Så länge de övriga raderna icke ge någon bestämd mening, är det omöjligt att avgöra, i vilket sammanhang B: 1 skall infogas. Ovan har jag låtit mig leda av Jungners uppställning, som bygger på att texten i B: 1 till innehållet naturligt infaller efter rad III: 5. Då r. 232 och 233 äro mycket osäkra, är det omöjligt att avgöra, om tolkningen av B: 1, *væorr æm* 'vevårdaren' är jag' (Jungner, von Friesen, Nordén) är riktig. Det tillhör, liksom varje annat tolkningsförslag på så osäker grund måste göra, gissningsförsökens område.

I rad B: 2 kunna r. 247–250 återge en form av verbet fisl. *snúa* 'sno, vända' och de följande runorna möjligen tillhöra den sing. dativformen av isl. *band* n. (så Jungner) eller också på något sätt hänga samman med isl. *benda* v. 'giva ett tecken' (Lindquist). Ur återstoden kan intet med bestämdhet utläsas.

Rad B: 3 är också skadad, men de förhållandevis säkra runorna 258–267 innehålla förmodligen de båda adjektiven isl. *kunnr* 'känd, vis' och *ljóss* 'ljus, uppenbar' i nom. m., så som Jungner, Lindquist och Nordén föreslagit.

Ehuru B:raderna till sin formulering sålunda icke ge klara besked om innehållet, torde man med stor sannolikhet kunna räkna med att just dessa rader burit en magisk text. Det omvända skrivsättet och de otvivelaktiga förkortningarna tyder på att man här har att söka uttryck för en vädjan, en förbannelse, en kulthandling el. dyl., något som ju ofta ingår i texten i äldre runinskrifter.

Till de fyra tidigare gjorda tolkningsförsöken, Jungners, v. Friesens, Lindquists och Nordéns, sinsemellan så olika, har på sistone kommit ett femte, C. J. S. Marstrandens, även detta med en högst personlig aspekt på problemet. Marstrand granskade stenen på ort och ställe 1946 och framlade 1954 i *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap*, bd 17, i avsnittet *Varia* en uppsats på 34 sidor: *Om innskriftene på Sparlösa-stenen*. Inledningsvis yttrar han: »En monografi over Sparlösa-innskriften ville på grundlag av det store materiale jeg har liggende, kreve et helt bind av dette tidsskrift. . . . Jeg begrenser meg derfor til et hovedpunkt: påvisningen av at Sparlösa-innskriften som Rökinnskriften inneholder en gammelsvensk strofe av stor kulturhistorisk betydning, og et forsøk på i tilslutning til strofen å bestemme innskriftens karakter og hensikt.»

Efter en sammanställning av läsningen i sin helhet säger han (s. 507): »Det gammelsvenske verset finner jeg side C i den lengre og de to korte vertikale linjene til venstre [här: III: 1–3]. ... Jeg transkriberer og interpolerer således: saks nu fraui þat sikmar raiti makur airikis makiniaru þunna. Men dette er jo en tydelig halvstrofe i fornyrdislag, i gammelnorsk språkform:

saks's nu Frøyi
þat's Sigmar(r) reiddi
mogr Eiríkis
meginhjör þunna

'Frøy har nå fått (eier nå) sakset Sigmar som Eirikes sønn svinget, det mektige, skarpe sverd.'» Han motiverar på följande sätt: »For riktigheten av denne tolkning taler så å si hvert ord i strofen, den metriske oppbygning, parallellismen *sax : hjör*, hele det poetiske uttrykk som stemmer på det nøyeste med vår gammel-nordiske diktning, og endelig også rytterfiguren med det løftede uproporsjonalt store sverd nederst på den runeløse billedsiden.» Kring denna strof bygger sedan Marstrander djærvt upp sin tolkning av inskriftens övriga partier.

Inskriftens totala avsaknad av **h**-runan samt den grafiska princip om enkelskrivning i sandhi av såväl samma konsonant som samma vokal, vilken Rökinskriften ger exempel på, tillåter Marstrander att i texten obehindrat supplera de runor, som poesien kräver. Den poetiska formen får också motivera markeringen av vissa osäkra runor som säkra, och den kräver dessutom i ett par fall en annan läsföljd. Därmed skapar han ett annat utgångsläge för en tolkning än det här vedertagna. Efter en språklig utredning på dessa grunder lyder hans förslag i sin helhet »försöksvis»:

»Side A (monum. innskr.) [här: I]:

Eivísl ga ár, Eiríkis sønn, ga [ár] til Alrik Ull-lúfa.

Side B [här: II]:

1. 1: [Denne] ga som gjengave [det rik]est [prydede] av sverd til Frøyle.
1. 2–3: [..s] far satt i Uppsal, denne far hvis ættingers beste Eivísl søkte.
1. 4: [inntil] nessler og rotskudd stanser i sin vekst, [så lenge vil han derfor også sikre] Alrik Ulla år.

Side C [här: III]:

1. 1–3: Frøy har nå fått sakset Sigmar, som Eirikættingens sønn svinget, det mektige, skarpe sverd.
1. 4–5: [Jeg Végest ristet] disse runer som gudene åpenbaret for gydjen som skrev dem her for Alrik Ulla etter Eivís [Sugg]. Jeg råder

Toppen [här: B]:

1. 1: gydjens ramme runer
1. 2: jeg hogg Alriks ganger på gudenes tempelland.
1. 3: [men Arn]gunn kjørte lyset med hesten.»

Beträffande andemeningen i den gåtfulla inskriften har Marstrander också sin uppfattning klar: »Sparlösaristningen er et originaldokument til Frøykultens historie i hedenskapets siste århundrer, et dokument som er samtidig med de begivenheter og den religiøse ritus det skildrer, et fantastisk budskap fra hedenskapet som ingen av oss hadde ventet å oppleve. Det lar seg ikke gjøre i denne korte fremstilling å stille innskriften i det historiske relieff den fortjener. Den fruktbarhetskultus som det rituelle opptog gir uttrykk for möter oss alt i Trundholmvgognen med dens hest og solskive og i helleristninger fra eldre og yngre bronsealder. Hva er Sparlösa-innskriftene annet enn en gjenfunnet tekst til helleristningens filmbilleder? En anakronisme, det er så, for det ligger utalte generasjoner mellem billedene og teksten, og bronsealderens

son. Möjligen hade denne Erik säte i Uppsala. Huruvida den *magur Æiriks*, som nämnes längre fram i inskriften, är identisk med Öjuls eller avser en annan man, eventuellt med namnet Sigmar, kan dock icke avgöras. Stenens mästare uppger sig heta *Alriks lubu*. Andra detaljer visar, att inskriften utöver uppgifter om släktskapsförbindelser även har rent berättande inslag. Den talar om en gåva och en gengåva (I och II: 1), men vari dessa ha bestått finnes nu icke klart uttryckt. En obestämd tidrymd (början av II: 3) skiljer händelser åt. En »väldig strid» kan måhända utläsas ur III: 2.

Tre av de tidigare Sparlösaforskarna (Jungner, Lindquist, Marstrander) ha tillagt inskriften poetisk form. Någon konsekvent versbyggnad finner man emellertid icke utan att våldföra sig på själva inskriften. De spår av en dylik, som man möjligen skulle kunna peka på, t. ex. å sidan III, torde snarare ha karaktär av schabloner, vilka bidragit till att förläna en viss rytmisk klang åt inskriftens prosaform.

Efter att klart ha hävdats inskriftens poetiska form berör Marstrander i sitt arbetes avslutande stycke ännu en gång frågan, nu dock på ett sätt, som närmar honom till den åsikt som här framförts: »Sparlösa-innskriften synes allittererande så å si fra første til siste linje. Men bortsett fra verset s. C [= III: 1-3] dreier det seg her som i Rökinnskriften og en rekke andre innskrifter i det eldre alfabet om frie allittererende rekker — noe i likhet med de eldste irske genealogier og lover. Av denne frie underskog er kunstdiktningen vokset opp — lenge før vikingtiden. Ettersom den politiske makt ble samlet i større sentrer og 'kongene' konsoliderte sin maktstilling trengte kunstdiktningen etterhånden den 'rytmiske prosa' ut.»

Innskriftens historiska innebörd har förfäktats av Jungner och Lindquist — låt vara på olika sätt — genom anknytning till Ynglingasagan, samtidigt som den skulle dokumentera de religionshistoriska begrepp, som kunna sammanfattas i uttrycket »det sakrala kungadömet». Häremot ställer v. Friesen inskriftens karaktär av juridiskt dokument. För dessa åsikters utförliga motivering kan här icke redogöras. De återfinnas i ovan anförda arbeten. För egen del måste jag på grund av ristningens fragmentariska karaktär stanna för den föga nyanserade uppfattningen, att Sparlösa-inskriften är i sammanträngd form något av en episk hjältedikt på prosa. Det är i huvudsak samma generella uppfattning som Nordén (a. a. s. 203) med tanke även på vissa andra runmonument, bl. a. Rökstenen, ger uttryck åt: »Deras i sanning ståtliga utseende, det upphöjda, stundom rimbundna språket, det till äreminnets ämneskrets hörande innehållet i de oomtvistligt tolkbara partierna — allt anger, att det är till den heroiska sfären, som de höra.»

Vad stenens bildristningar beträffar, är bedömningen av dessa närmast en uppgift av konsthistorisk art, även om man nog rent allmänt måste räkna med att vissa av dem (t. ex. sidan IV) vid sidan av sin dekorativa verkan kunna ha ett idéinnehåll, som direkt svarar mot inskriftens text. En tolkning av bildspråket erbjuder emellertid så stora svårigheter, att varje förslag ännu måste karakteriseras som gissning, och man har hittills förklarligt nog avstått från försöket. Se även Oscar Almgren, *Resan till Valhall* (i: *Uppländsk bygd*, 1940, s. 29 f.).

Beträffande Sparlösa-inskriftens datering har Bertil Almgren i ett tillägg till von Friesens arbete lämnat en utförlig redogörelse för granskningen av bilderna och deras närmaste motsvarigheter på annat förhistoriskt material. Almgren beklagar härvid den ringa omfattningen av sådant material (s. 114): »Vad som återstår är de huvudsakligen gotländska bildstenarna med deras figurer samt träsniderierna i Oseberg, som till största delen utgöras av ornament. Av ett så viktigt jämförelsematerial som ornerade och figurprydda textilier finnas endast fragment. De flesta analogierna måste hämtas från små bronsarbeten.» Det slutresultat som han kommer fram till i dateringsfrågan är följande (s. 127): »Under sådana förhållanden måste man från arkeologiska utgångspunkter nöja sig med en datering av Sparlösastenen till tiden omkring år 800, med en marginal på upptill ett halvt århundrade.» von Friesen (a. a. s. 95 f.) kommer på runologisk väg fram till ungefär samma resultat. Det är framför allt på runornas former som han bygger upp sin kronologi. Den jämna fördelningen av äldre och yngre runformer på Sparlösastenen hänför denna till ett tidigare skede än Rökstenen (mitten av 800-talet). Jungner uttrycker sig sålunda (a. a. s. 227): »Som ristningens tid får man väl anse senare hälften av 700-talet — tills vidare.» Han stöder sig därvid bl. a. på ett muntligt uttalande av

Birger Nerman: »inte senare än omkr. 800». Lindquist går också på arkeologisk grund in för en tidig datering (a. a. s. 16): »slutet av 700-talet». Med mindre variationer är man alltså på arkeologiskt och runologiskt håll ganska enig om inskriftens tidfästande till omkring år 800.

Den yngre inskriften:

: kisli : karpi : iftir : kunar : brupur[:]kubl : pisi

5   10   15   20   25   30

Gisli gærði æftir Gunnar, broður, kumbl þessi.

»Gisle gjorde detta minnesmärke efter Gunnar, sin broder.»

Till läsningen: Denna yngre inskrift, anbragt på högra kantremsan å sidan I, börjar ungefär i höjd med stenens mitt, i kanten av en flagring, med två punkter som sk. 1 **k** är ej stungen, ej heller 2 **i**. I 6 **k** finns en flagring mellan hst och bst, intet spår av någon punkt. 11 **i** och 16 **k** äro ej stungna. Intet säkert sk är bevarat efter 26 **r**. Här går en spricka, lagad med cement. Avståndet mellan 26 **r** och 27 **k** talar dock för att sk här funnits, liksom fallet är mellan de andra orden i inskriften. I 30 **i** är bst borta. Det följande sk är svagt. 34 **i** har förlorat undre delen av hst. Intet spår av sk är bevarat efter 34 **i**. — Inskriften har av samtliga granskare lästs på enahanda sätt. Det inledande sk har dock icke tidigare observerats.

Mansnamnet *Gisli* är känt från ytterligare en runinskrift, U 611. Det har sin starkaste frekvens på västnordiskt område, men är också vanligt i svensk medeltidslitteratur. I runsvensk tid synes starkformen *Gisl* vara oftare förekommande.

120. Sparlösa sn, kyrkan.

Litteratur: B 1154, L 1378. Petrus Ionæ, Anteckning 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter 1, Stifts- och Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 94; C. G. G. Helfeling, Resa juli 1792, s. 10 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 136 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 137); K. Torin, Register 1875 (VFA); R. Hjorth, Beskrifning öfver Wiste härad (1902), s. 109; J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar 1903 (ATA).

Avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 9), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta samt B 1154); Helfeling bläckteckning (i a. a.).

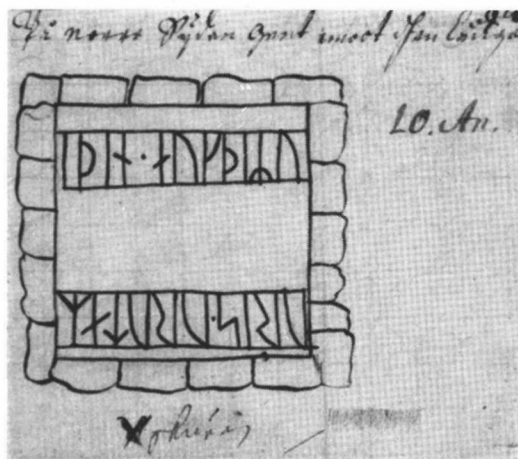

Fig. 198. Vg 120, Sparlösa sn, kyrkan.
Efter teckning av Christofersson.

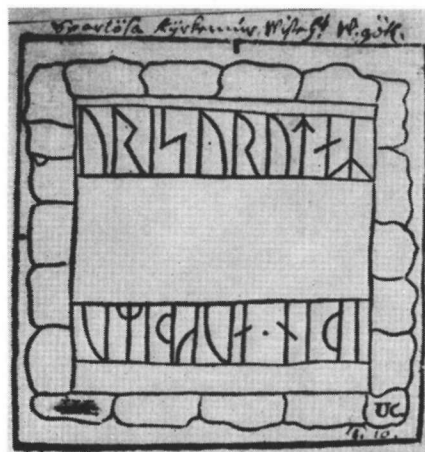

Fig. 199. Vg 120, Sparlösa sn, kyrkan.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1154).

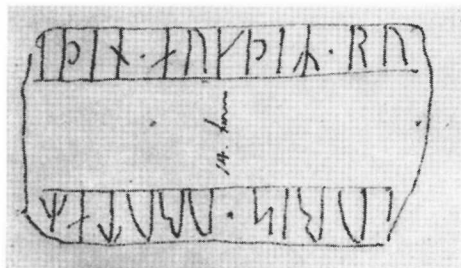

Fig. 200. Vg 120. Sparlösa sn, kyrkan.
Efter teckning av Hilfeling.

Runstenen har förgäves eftersökts.

Den äldsta uppgiften om stenen har Levenensium Pastor Petrus Ionæ i en anteckning ²⁶/₄ 1672: »Uti Sparlösa kyrkomur finnes en runsten på norra sidan.» Ulf Christofersson uppger 1687 stenens belägenhet vara »På norre Sydan gent emoot dhen länge» [Vg 119]. Även C. G. G. Hilfeling uppger: »Sparlösa Norra sidan i Kyrkomuren ett stycke af en Granit Runsten.» P. A. Säve, K. Torin, R. Hjorth och J. Sandström ha alla sökt den förgäves. Den sistnämnde tillägger dock: »Kyrkväktaren Sidström uppgaf att då kyrkan ombyggdes 1847 blef en runsten inmurad i tornet. Om dess läge visste han dock intet.» Detta stämmer med

uppgifter som av ortsbor lämnats mig 1943–45 samt skriftliga meddelanden till Riksantikvarieämbetet 1943–46. Huruvida denna sten varit någon av de förkomna Vg 120 och 121, känner man icke, troligast dock Vg 120. Tornmuren är helt överrappad och limmad; i sprickorna skymtar sandsten.

»Granit» (Hilfeling). Ungefärlig storlek, beräknad efter bilden i *Bautil*, 0,80×0,80 m.

Inskrift (enligt Christoferssons teckning):

... **ipin** · **auk** **þir** **u** ... **u** **ris** · **u** **rutar**
                   5   10   15   20

[H]eðinn ok þer [brøðr?] ... ris[t]u runar ...

»Heden och hans bröder(?) ... ristade(?) runor ...»

Till läsningen: Sk efter 15 **s** utelämnas i *Bautil*. Hilfelings läsning avviker i någon mån från ovanstående: sk efter 10 **r**, därefter i slutet av samma rad **ru**, rester av en hst framför 12 **u**. Liljegren utelämnar **l i** men följer i övrigt *Bautil*. — 11 **u**, resp. **r**, samt 19 **t** förefalla fellästa. R. 19 har med stor sannolikhet varit **n** och **r**. 11 förmodligen **b**.

Om namnet *Heðinn*, som även förekommer på Vg 138 och några andra runinskrifter, se Sm. 8.

121. Sparlösa sn, kyrkogården.

Litteratur: B 994, L 1692. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 94; P. E. Lindskog, *En kortt beskrifning om Skara Stift* I (1811), s. 104; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 151; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 136 (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 137); R. Hjorth, *Beskrifning öfver Wiste härad* (1902), s. 109; J. Sandström, *Anteckningar om fornlämningar* 1903 (ATA); S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* I (1937, rev. 1945), nr 648.

Avbildningar: E. Brenner, bläckteckning 1669 (i *KB F m* 27, s. 15), renritning 1670 (i *KB F l 4 c*, s. 37); J. Hadorph och P. Törnwall, träsnitt (i *Peringskiölds Monumenta* och B 994).

E. Brenner uppger 1669 runstenens plats vara »på Sparlösa kyrkiegård suder fram moot choren». P. E. Lindskog, som transkriberar inskriften, lokalbestämmer den till »norra sidan af Kyrkemuren», troligen en reminiscens från någon uppgift om Vg 120. P. A. Säve, R. Hjorth och J. Sandström ha sökt gravstenen förgäves, och den har hittills icke kunnat anträffas.

Inskrift (enligt Brenners teckning i *F l 4 c*):

... **m** ... **t** ... **æsæiaæ** ... | **hans** · **sæl** · **hau** · **himinflæpi** · **æmæn** ·
                   5   10   15   20   25   30

... *Hans sæl hafi himinglæði. Amen.*

»... Hans själ have himlens glädje. Amen.»

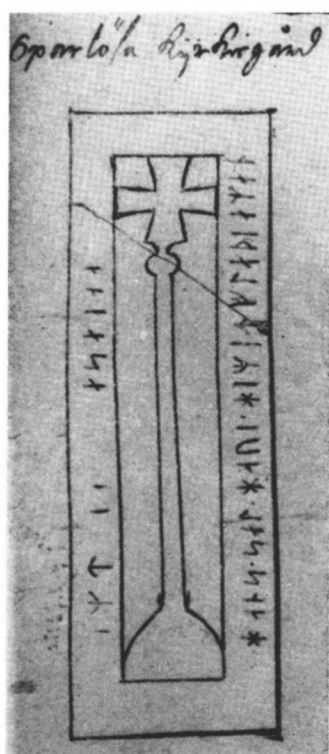

Fig. 201. Vg 121. Sparlösa sn, kyrkogården. Efter teckning av Brenner i F m 27.

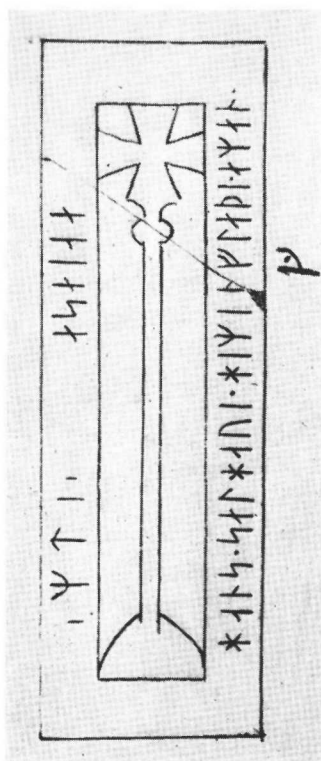

Fig. 202. Vg 121. Sparlösa sn, kyrkogården. Efter teckning av Brenner i F 14 c.

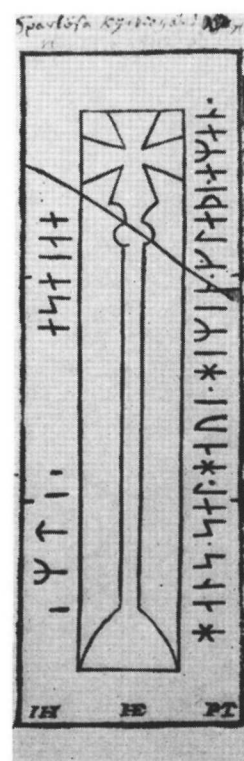

Fig. 203. Vg 121. Sparlösa sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 994).

Till läsningen: Träsnittet i B 994 överensstämmer med Brenners teckning utom beträffande 25 f, som i *Bautil* tecknats g. Brenners första teckning (i F m 27) har, såvitt man kan urskilja, 8 a, inga sk före och efter det sista ordet i inskriften. Liljegrens läsning återger *Bautil*.

Inskriftens början tycks till stor del ha varit utplånad redan på 1600-talet och Brenners läsning på sina håll felaktig, varför någon mening icke kan utvinnas ur detta inskriftsparti, som bör ha innehållit namnet på den döde, måhända också uppgift om vem som ombesörjt gravvården.

Uttrycket *hans sæl hafi himinglæði* finns icke i någon annan runinskrift, men en till innebörden likartad mening finner man t. ex. på U 160: *Guð hialpi hans and ok salu ok Guðs modir, le hanum [i]us ok paradís*, Ög 35: *Guð givi þera sial himiriki* samt i viss mån Vg 144: *Guð givi sial hans glæði ok ro*. Om böneformuleringar i svenska runinskrifter se S. Estborn, *Evangeliska svenska bönböcker under reformationstidevarvet* (1929), s. 29 f., och G. Mattsson, *Konjunktiven i fornsvenskan* (1933), s. 43 f. [speciellt s. 47].

Sparlösa sn, Mejeriet.

Vid mitt besök i Sparlösa år 1943 lämnade gamla ordsbor den uppgiften, att en runsten skulle ha blivit inlagd i golvet i Sparlösa mejeri. Stenen skulle ha förts dit från Högen, en gård belägen ett par km NÖ om kyrkan, varifrån även en del sten hämtats till kyrkbygget 1847. Uppgiften återfinnes även tryckt i *Västgötabygden* 1946: 4. Efterforskningarna blevo utan positivt resultat. Troligen har det icke varit fråga om en sten med runinskrift.

Tängene sn, se Vg 115.

Barne härad.

Barne härad omgives av sex häradar, i V Bjärke och Viste häradar, i N Kållands härad, i Ö Skånings och Laske häradar, i S Kullings härad. Häradet tillhörde enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL Lungs bo i Västergötlands sydvästra fjärding. Tillsammans med Laske härad motsvarade det i befolkningshänseende $\frac{1}{40}$ av landskapet.

Från Barne härad äro 4 runinskrifter kända. De fördela sig på följande 3 av häradets 14 socknar: Barne-Åsaka 2, Ryda 1, Södra Kedum 1.

De 4 runinskrifterna tillhöra resta stenar och äro alla bevarade. Endast en (Vg 125) företer sådana ytskador, att läsningen till en del försvåras.

Placeringen av runstenen Vg 123 är av gammalt datum, måhända är den ursprunglig. Den står skild från ett forntida gravfält endast genom en vägbana och har sannolikt en gång hört samman med gravfältet. De övriga runstenarna äro flyttade. En av dem (Vg 122) fördes 1792 till Dagsnäs i Bjärka sn, Gudhems hd.

Två av runstenarna (Vg 122, 123) finnas antecknade 1672. Båda finnas sedan upptagna i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). Vg 125 iakttogs första gången 1860. 1919 gjordes det sista fyndet: Vg 124.

Barne-Åsaka sn, kyrkogården.

I C. G. G. Hifselings *Concepter och Ritningar öfver en resa i Westergöthland* (ATA) finns på en teckning av Vg 123 följande uppgift: »NB En gl Defect Runsten låg i Åsaka Kyrkomuren vid östra sidan nära vid några stora stenhallar och uptagne Bautastenar som äre lagde i Stenmuren hvilka skjulde det mästa af läsningen och gjorde det nu omögeligt». En liknande anteckning förekommer i Hifselings reseberättelse 1791 (KB F m 57: 1), ehuru ordalydelsen är något avvikande. Platsen anges här »Öster i Åsaka kyrkogårdsmur». Stenen har förgäves eftersökts. Kyrkan ombyggdes 1844, och stenen kan då ha blivit inlagd i själva kyrkobyggnaden.

122. Barne-Åsaka sn, Abrahamstorp. Nu vid Dagsnäs, Bjärka sn.

Pl. 106.

Litteratur: L 1385, T 10 (jfr 43). Abrahamus Lechander, Anteckning 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, *Antiqviteter* 1, Stifts- och Landsbibl., Skara); C. G. G. Hifseling, *Concepter och Ritningar öfver en resa i Westergöthland* (ATA), Resa 1791, s. 12 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); N. U. Hård, *Cippos runicos ad Dagsnäs positos* (1802), s. 14 f.; P. E. Lindskog, En korrekt beskrifning om Skara stift I (1811), s. 70, 2 (1813), s. 210; J. P. Carlmark, *Fornlemningar inom Skara församling*, s. 30 f. (Stifts- och Landsbibl., Skara); P. A. Säve, *Berättelse* 1862, s. 112 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 127); G. Stephens, *ONRM* 2 (1867-68), s. 738; E. Brate o. S. Bugge, *Runverser* (ATS 10, 1887-91), s. 168 not 3; *Fornminnesinventering i Bjärka sn 1923* (ATA); K. E. Sahlström m. fl., *Gudhems härads fornminnen* (1932), s. 133; O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 314.

Äldre avbildningar: Hifseling, bläckteckning (i a. a., ATA); Tham, bläckteckning (i Hifseling a. a., KB, kopia härav av Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Bläckteckning (i Carlmark a. a., foto i ATA); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, blyertsteckning (VFA), träsnitt (i T 10).

Runstenen står 600 m. NNV om huvudbyggnaden på Dagsnäs, 6 m. NV om bivägen Dagsnäs-Bjärka, i södra kanten av en liten kulle.

Till sin nuvarande plats fördes stenen av Per Tham 10 maj 1792. Tidigare hade den enligt C. G. G. Hilfeling i »120 år och mera» legat vid gården Abrahamstorp i Barne-Åsaka sn (Lekåsa, som Ortsbestämningen anges i den äldre litteraturen, är moderförsamling) och där använts som pall att klappa kläder på. Uppgiften stämmer väl med en anteckning 1672 av dåvarande pastorn i Lekåsa, Abrahamus Lechander: »En Runsten ligger på Abrahamstorps gård och skall vara tagen vid en bäck och dit körd».

Gråröd granit med inslag av röd och ljus fältspat. Höjd 2,55 m., bredd 1,08 m. Runristningen har i de mest utpräglade kvartspartierna blivit starkt vittrad och delvis bortnött; »mycket sliten somligstädes och svår at läsa» enligt Hilfeling. Ormhalsen ovanför det ornamentala kopplet är icke fullt korrekt uppmålat, varför bilden i fråga om denna detalj är något missvisande. Stenens baksida bär påskriften: »Förd från Lekåsa 1792 af Tham».

Inskrift:

: biurn : rspi : stin : pinsi : iftir : piup : filuk : a : sia : kup : ialbi : . . . : sunl : ok : su : kilka :

sata marki
60 65

Biorn resti sten þennsi æftir Þiuð, felaga sinn. Guð hialpi ... salu ok su hælga Sancta Maria.

»Björn reste denna sten efter Tjod, sin bolagsman. Gud hjälpe (hans) själ och den heliga Sankta Maria.»

Till läsningen: Inskriften börjar med sk, som här liksom i övriga fall har formen av två punkter, något grundare än de övriga. Efter 18 i följer ett sk med två något högt placerade punkter. 19 i är grund och saknar övre delen. 20 f har stora, lågt ansatta bistavar; 21 t är blott till hst:s nedre del fullt tydlig, bistavarna äro svagt skönjbara. R. 23 synes ha varit r, ehuru nu endast hst är fullt säker. 32 k och 33 a åtskiljas av två säkra punkter. Efter 44 i följa några, på grund av rikligt förekommande fältspat i underlaget, numera nästan helt utplånade runor. Sammanhanget gör det troligt, att de felande runorna bildat ordet *hans*; av första och sista runan i detta ord synas spår. Slutet av ristningen är tydligt ristat.

Både ristning och ornamentik äro bristfälliga. Stav- och interpunktionsfel förekomma relativt ymnigt: 36 a istället för n, 47 n i stället för a, 53 k i stället för h, 65 k i stället för i, 66 i i stället för a.

Tidigare läsningar innebära följande avvikelser från ovanstående. Hilfeling: Sk före 1 b samt 23 r utelämnade, 22 i följes direkt av :, sk saknas mellan 32 k och 33 a. Efter 33 a följer hos Hilfeling : *kupan* : motsvarande ovanstående 34-36 : *sia* :. Vidare har Hilfeling före 40 i tecknat en på stenen obefintlig h-runna. R. 45-50, inklusive sk före och efter, saknas; platsen för dessa runor är utmärkt med »aldeles bortnött». 53-55 au, sk efter 61 a. — Liljegren följer Hilfelings läsning beträffande partiet före lakunen. Slutet av inskriften läser Liljegren: . . . *s val : auk : sukilia : s . . mirki*. — Säve: R. 19-23 olästa; sk i form av : efter 31 u; 56 i; mellan r. 44 och 45 intet utrymme för några runor. — Torin: R. 19-23 olästa; intet sk efter 32 k.

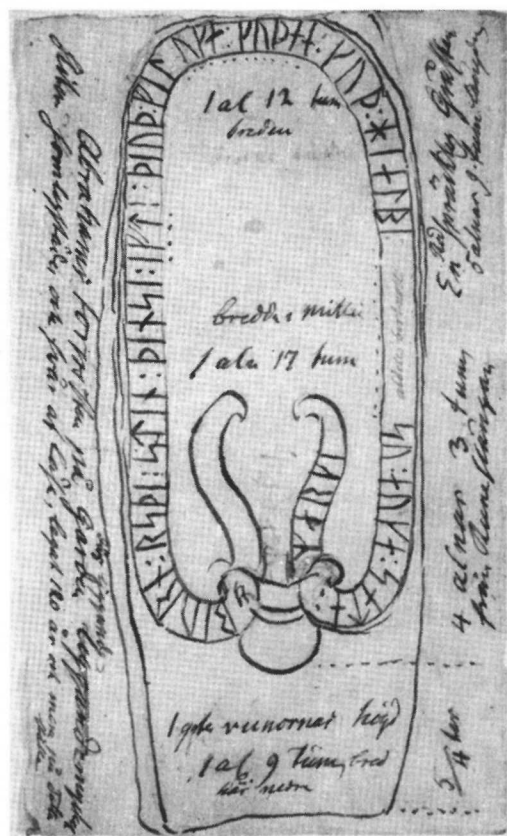

Fig. 204. Vg 122. Barne-Åsaka sn, Abrahamstorp. Efter teckning av Hilfeling.

G. Stephens följer Säves läsning men översätter inskriftens slut: *GOD HELP his-SOUL EKE (and) SEE (bless, save)! KILIA SET this grave-MARK*. Torin godtager Stephens' uppfattning. Den äldsta tolkningen av inskriften i dess helhet ger N. U. Hård: »*Bjura rsthi stin thinsi iftir Thjuth filuka sin, Guth jalbi (ans) suel ock su, Kilja sate merki*, h.e. Bjura hunc lapidem erexit in memoriam amici sui Tjuthi, Deus adjuvet animum & mentem ejus, Kilja posuit monumentum». I samma riktning går Hilfelings tydning av inskriftens slut »— su satte eller reste Märket eller stenen». E. Brate är den förste, som funnit den rätta meningen i det feltolkade uttrycket, fastän han ger en tämligen sökt förklaring till den felaktiga ortografien (a. a. s. 168 not 3): »Som en beteckning af samma ljud [e-ljudet] med digrafen **ai** kunde **kilka** L. 1385 (T. 10) uppfattas, nämligen som (*h*)*elga* med utelemnadt **h**, jfr T. 43. Samma stens **marki** för **maria** T. 43 skulle jag vilja uppfatta som felristning för **marik**, *María*.»

Samma bön till jungfru Maria finns på Vg 105.

Piuð- är en vanlig förled i både mans- och kvinnonamn (t.ex. *Piuðulfr*, *Piuðborg*), men ett enkelt personnamn *Piuðr* är eljest okänt. Enligt Lundgren o. Brate skulle några mellansvenska ortnamn möjligen innehålla ett sådant.

123. Barne-Åsaka sn, Västergården.

Pl. 106.

Litteratur: L 1384, T 34. Abrahamus Lechander, Anteckning ²⁵/₄ 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter I, Stifts- och Landsbibl., Skara); C. G. G. Hilfeling, Resa 1791, s. 11 (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 2 (1813), s. 210; P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 111 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 134); R. Hjorth o. G. Lindberg, Barne härad (1899), s. 108; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 314; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Hilfeling, bläckteckning (i Concepter och Ritningar öfver en resa i Westergöthland, ATA); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., KB); Liljegren, laverad teckning (i Fullständig Bautil, efter Hilfeling); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 34); Hjorth a. a.

Runstenen står rest i norra dikeskanten vid landsvägen Barne-Åsaka-Fåglum, c:a 600 m. SV om Barne-Åsaka kyrka, på Sandabacken å ägora till Västergården. C. G. G. Hilfelings teckning har påskriften: »Står Wester om Åsaka på Sandbacken vid vägen». Platsen kallades tidigare »Runebacken» och stenen »Kung Ranes sten» (Torin). A. Lechandens lokaluppgift 1672 »Vid Åsaka utanför dess åkergärde» avser säkert samma plats. Stenen torde sålunda stå kvar på ursprunglig plats och hör sannolikt samman med gravfältet på andra sidan om landsvägen.

Grå granit med inslag av kvarts. Höjd 1,81 m., bredd 1,45 m. Stenen är triangelformig, ristningssidan är vänd från vägen. Ristningen är genomgående tydlig.

Inskrift:

: riuipr : risip : sti : pasi : auftir : kirm : su : sin : miuk : kuþan : trik :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

riuipr resti sten þannsi æftir Grim, sun sinn, miok goðan dræng.

»**riuipr** reste denna sten efter Grim, sin son, en mycket god ung man.»

Till läsningen: Runorna äro på det hela taget säkra. Hilfelings och Torins läsning av r. 18 som **u** beror på att en spricka uppfattats som hst. Övre bst i 21 **f** är otydlig. Bst till 25 **k** är något otydlig; runan korsas upptill av en spricka, som löper genom ristningsytan. Framför 34 **m** är en begränsningslinje markerad. En punkt i r. 38 är möjligen huggen.

Hilfeling: 14 **n**, 18 **u**, 26 **u**, 38 **k**. Denna läsning följes av Liljegren. — Torin: 18 **u**, 38 **k**. — Säve: 38 **k**.

Runföljden 1-6 **riuipr** svarar icke mot något tidigare känt namn. Med hänsyn till omkastningen av runornas ordningsföljd i ett par andra ord i inskriften, synes det rimligt antaga sådan omkastning av r. 1

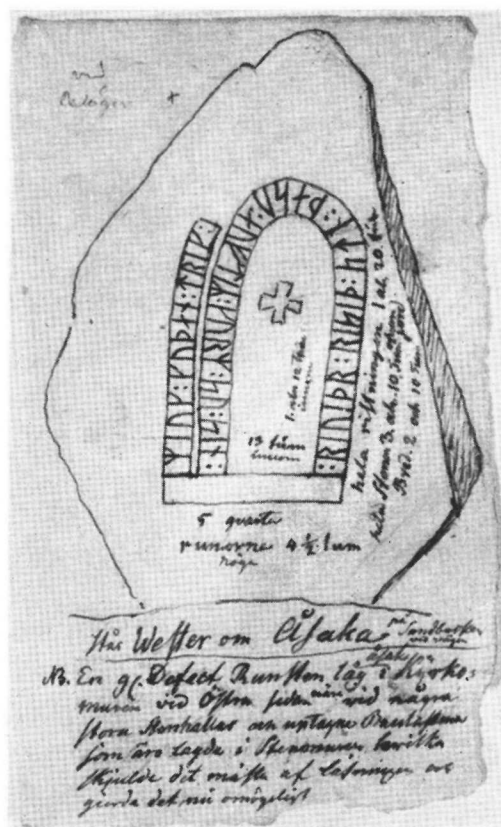

Fig. 205. Vg 123. Barne-Åsaka sn, Västergården. Efter teckning av Hilfeling.

och 2. Ett par fall av utelämnade nasaler motiverar suppling av **n** före r. 3, varvid namnet på tämligen goda grunder kan läsas *Ærnviðr*. På detta namn finnas enligt Lundgren o. Brate två medeltida, svenska belägg, det ena från Västmanland, det andra från Dalarna. I daladiplomet begagnas vid sidan av den omljudda formen det vanligare *Arnviðr*. Möjligheten att uppfatta namnet som *Rikviðr* kan också övervägas. — Inskriftens andra namn har också vanställts genom omkastning av runorna. Säkerligen har ristaren avsett *Grimr*, som också förekommer på Vg 7.

Lekåsa sn, kyrkan.

Under nr 1386 och 1387 (Lekåsa sn) förtecknar J. G. Liljegren i *Runurkunder* (1833) »2 Runstenar, sönderlagne och lagde i kyrkobyggnaden». Liljegren anger som källa P. Tham, men uppgiften har icke kunnat verifieras. Rubriken hos Liljegren »Dersammastädes» vid angivna nummer omedelbart föregångna av Vg 122 med rubriken »Abrahamstorp» ger måhända en antydning om att stenarnas ursprung skulle vara att söka i närheten av den tidigare placeringen av Vg 122. De båda förmodade runstenarna äro möjligen identiska med dem som omnämns i Hjorth o. Lindberg, *Barne härad* (1899), s. 103: »Vid gamla kyrkans [Lekåsa] rifning år 1859 fann man 2:ne runstenar, af hvilka den ena sönderlogs och användes i murarne till nya kyrkan och den andra, som det säges, nedmyllades i jorden vid kyrkogårdens jämnande.» Stenarna ha 1939 förgäves eftersökts vid Lekåsa kyrka. Den nuvarande kyrkan uppfördes 1859–60. Den äldre kyrkan låg c:a 50 m. S om nuvarande kyrkogården. Platsen är nu fylld av väldiga stenblock, som omöjliggöra upptagning av gravar inom området.

124. Ryda sn, kyrkan.

Litteratur: Handlingar 1919, 1935, 1936, 1937 (restaureringsrapport) i ATA; Nya Dagbl. Allehanda 9/11 1937.
Äldre avbildningar: A. Roland, teckn. o. foto 1919 (ATA).

Fig. 206. Vg 124. Ryda sn, kyrkan. Efter foto av H. Faith-Ell 1937; bilden i planschäftet är spegelvänd.

Runstenen står rest N om och invid Ryda kyrktorn. Den påträffades 1919 liggande i kyrkans norra yttervägg invid markytan, där den delvis sträckte sig under sakristian. Nuvarande kyrkan, som efterträdde en tidig medeltidskyrka, byggdes 1799. 1937 togs runstenen ut ur kyrkmuren och restes på sin nuvarande plats.

Gnejsgranit med inslag av kvarts. Höjd 2,20 m., bredd 0,80 m. Den runristade kantsidans bredd 0,45 m. Stenen har genom trycket från kyrkan blivit bruten i två delar, men dessa sammanfogades efter uttagningen. Ytan är skrovlig. De två runraderna bilda ett kors. Ristningen vetter åt V.

Inskrift:

osmutr : risþi : stin : pansi : ifir : tuk · faþur · sin

5   10   15   20   25   30   35

Asmundr resti sten þannsi æftir Tok[a](?), faður sinn.

»Åsmund reste denna sten efter Toke(?), sin fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Den övre bst till l o befinner sig i en spricka, som huggits upp. Bistavarna till 5 t spåras mycket svagt men förefalla säkra. 8 i är ej stungen, ej heller 14 i, 21 i och 27 k. Efter sistnämnda runa finns blott en punkt (icke a). 28 f är säker, fastän hst:s övre del är skadad; hst är placerad i en lång, naturlig skåra. I 30 p utgår bst från hst:s ändpunkter. Efter 35 n finns intet spår av sk.

H. Jungner anser, att r. 21–24 återgivit *yfir* och att stenen ursprungligen varit lagd, icke rest. »Anordningen av runorna i korsform tyder på att stenen varit lagd. Prep. *ifir* 'över' talar också för detta och synes icke böra betraktas som felristning för *iftir* 'efter'.» Resonemanget är icke övertygande, särskilt med hänsyn till stenens form, längd och otuktade yta samt ristarens användning av verbet *resa*.

R. 25–27 **tuk** återge sannolikt ack.-formen av *Toki*, se Vg 104, med utelämnad a-run. En starkform *Tykir* vid sidan av detta *Toki* känner man, ehuru den icke är belagd i runinskrifter. En sammanställning med nsv. 'tok' är icke möjlig. Formellt alldeles uteslutet är däremot icke det ur svenska dialekter kända adj. *tök* 'vacker, frodig', fsv. *toker* 'antaglig, behaglig', jfr fsv. *fatoker* 'fattig'. Men något exempel på att detta adjektiv använts som namn, enkannerligen binamn, finns icke.

Skarstads sn, kyrkan.

»Uti Skarstads Kyrka ligger en sten med Runebokstäfver omfattad alt omkring på den delen som synes och uppe ligger, men en del så ligger under af både ändarne under hvalfmurarne där Choren begyntes kan ingen se eller läsa bokstäfver», skriver ^{25/4} 1672 pastor loci Ionas Petri [Kempi] enligt en avskrift av J. P. Carlmark i *Antiquiteter* 1 (Stifts- o. Landsbibl., Skara). Samma sten beskrives i kyrkoinventariet 1829 (ATA) som en »tvert öfver kyrkan liggande Runsten, nära 8 aln. lång och 1 $\frac{3}{4}$ aln bred, hvars runer genom tramp i gången och stolarne nu mera äro oläslige». K. Torin tillägger (VFA): »men då kyrkan 1859 ombyggdes, lär stenen blifvit inlagd i den nya kyrkans grundmur». Den nya kyrkans grund är cementreveterad. De stenar, som 1946 framskymtade i de många och stora sprickorna i cementen, visade inga spår av runinskrift. Komminister Nils Björkquist i Skarstad har senare, år 1956, gjort efterforskningar i orten och därvid erfarit, att stenen, som var »en stor hårt sliten runsten», vid kyrkobygget 1859 skulle ha blifvit sönderslagen i tre delar och inlagd »i grunden till höger långt nedåt i kyrkan», se brev till S. B. F. Jansson den ^{21/11} 1956 (ATA). Uppgiften stämmer väl överens med Torins uttalande.

125. Södra Kedums sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 107.

Litteratur: T 35. P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 124 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 133); R. Hjorth o. G. Lindberg, Barne härad (1899), s. 90; J. Sandström, Anteckningar om fornlämningar, 1903 (ATA); N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 59; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 315; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 35).

Runstenen står nu rest på Södra Kedums kyrkogård på en kulle 20 m. SV om kyrkan, där den gamla kyrkans klockstapel en gång stått. Tidigare låg stenen inmurad i den gamla kyrkans södra yttermur, nära marken under det västligaste fönstret. Den iaktogs först på 1860-talet. Den gamla, medeltida kyrkan revs 1888, varefter den nuvarande kyrkan uppfördes på den förras plats. I samband härmed torde stenen ha erhållit sin nuvarande placering.

Fig. 207. Vg 125. Södra Kedums sn, kyrkan. Efter teckning av Säve.

Gnejs. Höjd 2,44 m., bredd 0,56 m. Ristningen är på grund av vittring och avflaging på många ställen i det närmaste utplånad.

Inskrift:

biurn · k - rþi · kubl · þasi · aftir · ulf · brþur · sin · sar · | · uar · tr - kr þastr · i · þileik · iuþa

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60

Biorn gærði kumbl þasi æftir Ulf, broður sinn. Sar var drængr bæztr i ...

»Björn gjorde detta minnesmärke efter Ulf, sin broder. Han var den bästa unge mannen i ...»

Till läsningen: Före 1 **b** finnas inga säkra spår av ristning. I 6 **k** är undre hälften av hst tydlig, medan däremot övre delen är tunn och partiet mellan hst och bst bortfallet; därmed är bst så gott som förlorad. I r. 7 återstå blott ytterst svaga spår av hst mitt på; där finns en grund fördjupning, som möjligen kan vara spår av en punkt. Jungner läser tveksamt runan som **e**. 8 **r** är mycket svag. Av 9 **þ** återstå endast osäkra spår. 10 **i** är säker. I 13 **b** är övre bst bortvittrad. 15 **þ** står i en flagring, som tagit bort största delen av bst. 16 **a** är skadad mitt på genom vittring och bortfall; svaga spår av bst äro bevarade. Sista leden i 17 **s** är skadad genom flagring; runan är stor och klumpig. I 20 **f** står övre bst i kanten av en flagring, den undre är bortfallen. 21 **t** är skadad i toppen genom en stor flagring. Av 26 **f** finns praktiskt taget ingenting kvar, ej heller av följande sk. I 27 **b** är särskilt undre bst mycket svag. 28 **r** står i en flagring, varför endast svaga spår återstå av hst. I 29 **u** och 30 **þ** finns knappast något kvar av bistavarna. Före 39 **u** finns en djup, långsträckt punkt. Av r. 44 finnas inga säkra spår utom möjligen ett mycket kort stycke nedtill. Jungner läser runan som svagt och otydligt **i**. Av 45 **k** är endast övre delen av hst och bst bevarade. I r. 46 är endast hst bevarad. Intet spår av sk efter r. 46. Men sedan följa jämförelsevis tydliga 47–48 **ba**. Av 49 **s** finnas endast ytterst svaga spår på grund av flagring. Mitt på hst till 53 **b** finns, där bistavarna mötas, en hög vall i stenytan, som ej huggits ner. 54–55 **il** äro klara. Mitt på hst i r. 56 finns en grund fördjupning, som möjligen kan vara spår av en punkt. 57 **i** är säker. På **k**-bst:s plats i r. 58 finns ett kort streck, hugget till en längd av 3 cm. Upptill i toppen finnas breda, vittrade fåror. Runan har sannolikt varit **k**. Mellan hst och bst finns dessutom en fördjupning, som möjligen är huggen, i vilket fall runan varit stungen. Upptill på stenen är ytan mycket ojämn och otjänlig för huggning. Man kan överhuvudtaget icke vara absolut förvissad om att de djupa fåror, som där gå horisontellt på stenen, äro huggna. Den första runan (59), som Jungner alternativt läser **b**, kan i alla händelser icke uppfattas annat än som en enkel hst utan bistavar, vilken i så fall är upphuggen i en skåra, som kan följas ända ut i stenens vänstra kant. Till höger om toppen av denna något tvivelaktiga hst är en stor flagrad grop. Följande runor 60–62 **uta** äro säkrare. Något spår av sk i stenens topp kan ej skönjas.

Säves berättelse 1863 innehåller ingen detaljerad läsning, endast en uppgift att stenen har »otydliga runor», som tveksamt skisserats på teckningen. — Torin lämnar med Stephens' bistånd en läsning, som något avviker från ovanstående: 7 **i**, 24–26 **ulaf**, 27–29 **fa**; efter 52 **i** följer **·birka·**. Runorna i stenens topp, utanför den egentliga ristningsytan ha lämnats olästa. »BIRKA är sannolikt Björke socken i Gäseneds härad», säger Torin.

Det förefaller rimligast, att, som Torin tänker sig, inskriftens avslutning innehåller ett ortnamn. Något sådant, som direkt svarar mot den antagna runföljden, finns nu icke i trakten.

Laske härad.

Laske härad, ett av Västergötlands minsta, gränsar i V till Barne härad, i N till Skånings härad, i Ö till Vilske härad och i S till Kullings och Gäsene härad. Tillsammans med Barne härad utgjorde Laske enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL $\frac{1}{40}$ av landskapet vad folkmängden angår. Båda häraderna hörde under Ökulls bo i Västergötlands sydvästra fjärding.

3 runstenar ha funnits inom Laske härads 7 socknar: i Larv 2, i Öster-Bitterna 1.

Alla tre stenarna ha varit resta. Två äro bevarade: Vg 127, 128. Den tredje (Vg 126) är förkommen. De båda bevarade stenarna äro hela, Vg 128 endast lätt ytskadad. Beträffande den förkomna runstenen Vg 126 ger oss tillgängligt bildmaterial huvudparten av inskriften. De bevarade stenarna Vg 127 och Vg 128 ha alltsedan 1600-talet stått på sina nuvarande platser. Dessa äro sannolikt ursprungliga.

Från 1672 härrör det första meddelandet om samtliga tre inskrifter. De ingå alla i *Bautil* (1750) och J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833).

126. Larvs sn, kyrkan.

Litteratur: B 984, L 1388 och 1389, T tillägg till nr 32. Benedictus Magni, Anteckning 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, *Antiqviteter 1*, Stifts- och Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 93; P. Tham, *Diverse Antiquariska Anteckningar* (förvarad i Bautil, tillhörig kapt. E. Malmberg, Ulriksdal), *Archeologiska Anvisningar*, bl. 17, 21, 24 (ATA), *Egna manuskript* och *Siöborgs Resor*, s. 205 (ATA); *Kyrkoinventarium* 1829 (ATA); N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 3 (1830), s. 119; G. Brusewitz, *Westergötland* 1862, s. 143, 149 f. (ATA); P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 117 (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 128); R. Hjorth, *Beskrifning öfver Laske härad* (1903), s. 51 f.; O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 321.

Avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 11), renritning (i KB F 1 8, nr 51), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 984); osign. bläckteckning 1796 (i Tham, *Div. Antiqv. Anteckningar*); bläckteckning (i Tham, *Egna Manuskript*); Sjöborg a. a., pl. 59, fig. 193.

Runstenen är nu försvunnen. Den eftersöktes förgäves av Jungner 1936; också senare efterforskningar ha varit resultatlösa.

Den 24 april 1672 skriver Benedictus Magni, Sacellanus in Larf, enligt J. P. Carlmarks avskrift: »Kyrkan uti Larf är ock byggd på Runstenar, af hvilke ännu en del synas uti grunden ligga, och berättas kunna läsas.» Denna Larvs gamla kyrka revs 1865 och ersattes med den nuvarande.

Sommaren 1687 besöktes kyrkan av Antikvitetskollegiets ritare Ulf Christofersson, som »Uthi Mons:r Daniel Hadorpz närwaro» avbildade en runsten »i Larfz kyrkemur». Teckningen finns bevarad i original och ligger till grund för träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* och B 984. Den visar högra hälften av en runsten omgiven av murverk. Det framgår tydligt av teckningen, att den återger endast en del av runstenen. Återstoden har väl varit dold och oåtkomlig. Efter B 984 återges inskriften i L 1388. J. G. Liljegren känner emellertid ytterligare en runsten från samma plats, »I kyrkomuren». Han hänvisar för denna (L 1389) dels till en teckning av C. G. G. Helfeling, som numera icke kunnat återfinnas, dels till N. H. Sjöborgs *Samlingar för Nordens fornälskare* 3 (1830), fig. 193. Sjöborg meddelar (s. 119): »Då jag aftecknade denne sten 1818 var den inmurad uti foten af kyrkomuren, så att inskriften icke syntes fullständigt.» Även denna inskrift

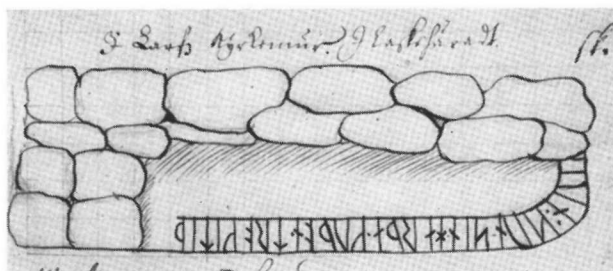

Fig. 208. Vg 126. Larvs sn, kyrkan.
Efter teckning av Christofersson i F 1 7 a.

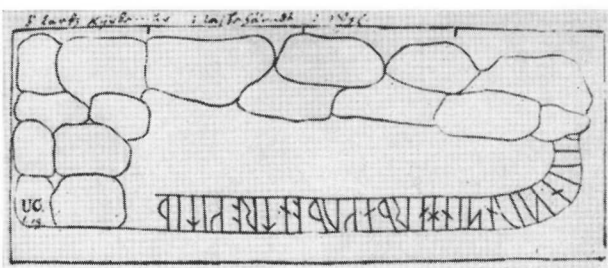

Fig. 209. Vg 126. Larvs sn, kyrkan.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 974).

på en sten i kyrkomuren var sålunda ofullständig. Det framgår emellertid av en teckning, bevarad bland Per Thams »Diverse Antiqvariska Anteckningar» (manuskript som tillhör kapten Ernst Malmberg), att de båda fragmentariska inskrifterna från kyrkomuren, som Liljegren efter olika källor uppfört under två nummer (L 1388 och 1389), i själva verket voro delar av en och samma runsten. På teckningen upplyses, att stenen »Ligger utvändigt under Chor-Muren i Larfs Kyrka men så diupt at han icke kunde utbrytas». På bildens baksida läses: »Aftagen i Augusti genom Herr Bergsten Orgenist i Larf af H. Rådman Bergman Murmästare i Skara för min räkning. Tham Dagsnäs Sept. 1796. Kostat 9 Rl.» Murmästarens insats till forskningens fromma betygas också i kyrkoinventariet 1829, som innehåller den sista uppgiften om stenens existens: »En Runsten finnes inmurad i sjelfva grundvallen af Östra Gafvelmuren af Kyrkan, hvilken nu icke kan läsas. På framlidne Herr Hofintendenten Thams på Dagsnäs föranstaltande blef dock Skriften på denna sten Läsen, medelst murens nedbrytande för flera år sedan, och lärers den förmodligen vara uptagen i bemelte Herres efterlämnade Skrifter och Samlingar.» Slutligen må nämnas, att bland Thams *Egna manuskript* (ATA) finns en teckning av ett stycke av stenen, själva toppen. Här meddelar Tham: »Uti foten på Larfs kyrkan sitter denne sten inmurad ... Åter den som står i Bautil no 984 fanns intet.» Lyckligtvis var Tham så intresserad, att han bekostade stenens avtäckande, så att sammanhanget blev fullt klart.

G. Brusewitz har 1862 och P. A. Säve 1863 förgäves eftersökt stenen. Den förre rapporterar ^{24/7} 1862 i sin reseberättelse följande: »V. pastorn i Larf besöktes som visade kyrkans innandöme. Några runeinskrifter visste han icke utaf, och inga kunde jag heller upptäcka.» Ett par dagar senare, ^{26/7}, tillägger han: »Jag talade med en gammal gubbe i går, som bor nära intill Larfs kyrka. Han berättade att der funnits en om icke två runstenar, i stenfoten på östra gafveln. Den ene hade han många gånger sett, säger han, och hört dem som hafva läsit på den. Han säger att han nu icke kan få rätt på den: det ser ut som stenen vore borttagen och är alldeles som en sten vore borta intill marken i stenfoten. — Till följe af detta gästgifvarens yttrande, begaf jag mig ännu en gång till kyrkan för att på det noggrannaste eftersöka dessa runstenar, men huru jag sökte, så fann jag ingenting. Det syntes dock tydligt att grundvalen under östra gafvelväggen var upprifven och stenar bortbrutna.»

Den felaktiga föreställningen om två olika runstenar går senare igen i litteraturen, bl. a. hos K. Torin:

Fig. 210. Vg 126. Larvs sn, kyrkan.
Efter teckning av Christofersson i F 1 8.

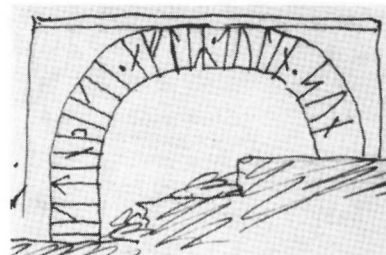

Fig. 211. Vg 126. Larvs sn, kyrkan. Efter teckning i Tham, *Egna Manuskript*.

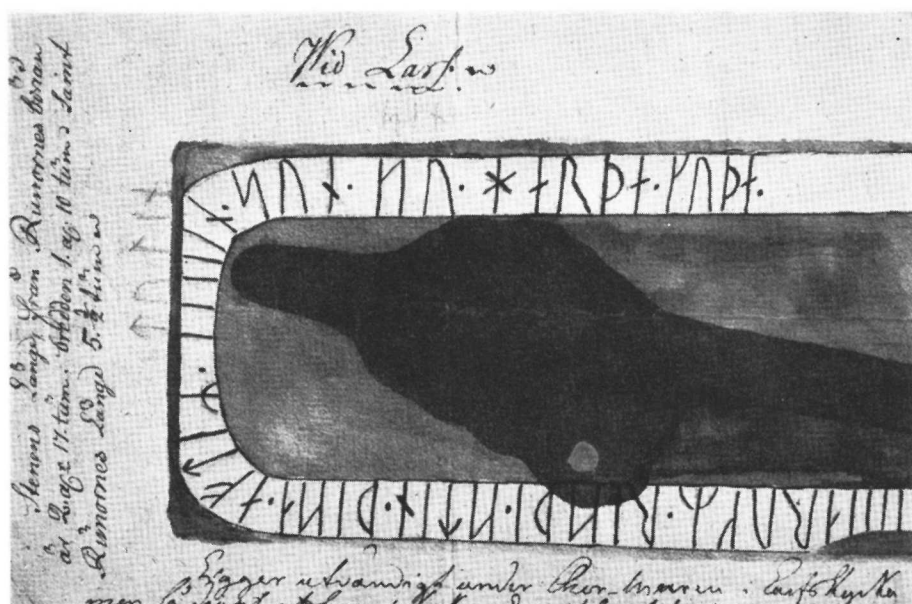

Fig. 212. Vg 126. Larvs sn, kyrkan. Efter teckning 1796 i Tham, Div. Antiqv. Anteckningar.

»Liljegren upptager i sina Runurkunder 2:ne runstenar å Larfs gamla kyrka, hvilka dock vid kyrkans ombyggnad försvunnit. Enligt uppgift af en i kyrkobygget deltagande arbetare lär en af dessa vara inlagd i kyrkogårdsmuren. Om den andre kunde jag ej erhålla någon upplysning.»

Stenens mått anges på teckningen 1796 på följande sätt: »Stenens Längd, från Runornes början är 2. al: 17. tum. bredden 1. al. 10 tum. Samt Runornes Längd 5. $\frac{1}{2}$ tum.» Uppgift om stenmaterialet saknas.

En jämförelse mellan de båda teckningarna (från 1687 och 1796) beträffande det gemensamma partiet av inskriften ger utan tvekan Christoferssons ett avgjort företräde framför den senare tecknarens. Därför har Christoferssons läsning nedan följts beträffande inskriftens senare del. Början har däremot hämtats ur teckningen 1796.

Inskrift (enligt Christoferssons teckning i F 17 a, supplerad efter teckningen 1796):

[- - a r u k r · r i s p i · s t i n · p i s a · a f t i r · -] - - n : s u n · s i n · h a r p a · k u p o n · t r o k i t i p

- - a r u k r resti sten þenna æftir [Sve]n(?), sun sinn, harða goðan dræng ...

» - - a r u k r reste denna sten efter Sven(?), sin son, en mycket god ung man ...»

Till läsningen: Före 3 **a**, med svag, ensidig bst, synas nedre delarna av fyra stavar, som kunna utgöra resterna av **su**. R. 20 **a** med ensidig bst läses av Sjöborg **i**. Före 29 **n** synas på teckningen 1796 nedre delarna av fem stavar, som tillsammans möjligen ha kunnat bilda runorna **sui**. På Christoferssons teckning synas tre av dessa stavar samt överdelen av den fjärde (från slutet räknat). Sjöborg läser dessa stavar som **iuli** (jfr även Thams teckning i *Egna manuscripter*: **tuli**). Av tecknaren 1796 läsas r. 34–35 **u**, 44 **a**, samt därefter sk i form av punkt; r. 45–53 saknas. R. 50–52 äro sannolikt fellästa av Christofersson. Troligen har här stått ordet **kup**.

Inskriftens båda namn äro ofullständiga. Ett mansnamn *SvarungR, som närmast skulle motsvara ristningen enligt teckningen 1796, är okänt. Båda namnelementen finnas emellertid; det första, sällsynt, ingår i *Svaraldr* på Sö 190. Det är dock icke alldeles uteslutet att på Vg 126 3–4 **ar** är felläsning för **ain**, i vilket fall namnet vore det välkända *SvenungR*, se Vg 118. Det andra namnet har möjligen varit *Svenn*.

127. Larvs sn, Larvs hed.

Pl. 109, 110.

Litteratur: B 983, L 1390, T 32. Benedictus Magni, Anteckning 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter 1, Stifts- och Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 93 b; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 237; P. Tham, Archeologiska Anvisningar, bl. 17, 21, 24 (ATA), Egna Manuscripter och Siöborgs Resor, s. 201 (ATA); P. E. Lindskog, En kortt beskrifning om Skara stift 2 (1813), s. 224; G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 125, 137 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 117 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 129); G. Stephens, ONRM 2 (1867–68), s. 914; R. Hjorth, Beskrifning öfver Laske härad (1903), s. 51; N. Beckman i VFT 4: 1 (1920), s. 59; Fornminnesinventering 1923 (ATA); G. Mattsson, Konjunktiven i fornsvenskan (1933), s. 49; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 321; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), s. 151.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för träsnittet B 983 (i KB F 1 7 a, bl. 12), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 983); Tham, bläckteckning (i Egna manuskript); osign. snabbteckning (i Div. Antiquariska Anteckningar av P. Tham, förvarad i Bautil tillh. kapten E. Malmberg, Ulriksdal); Brusewitz, bläckteckning (i a. a.); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, träsnitt (i T 32).

Runstenen är rest S om landsvägen Larvs kyrka–Edsvära kyrka c:a 2 km. Ö om den förstnämnda kyrkan och c:a 2,5 km. NÖ om Onsjö, på den s. k. Larvs hed. Trakten är rik på fornlämningar. Ortsbestämningen är i samtliga källor »Larvs hed».

Grå granit med röda inslag. Höjd 2,67 m., ristningsytans bredd 1,83 m. Ristningen är i stort sett tydlig. Inskrift:

ulir : rispi : | uk : askatla : | stin : þensi : eftir : kunar : sun : sygtrygs : trik : kuþan : kup :

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

trutin : biargi : ut : hans

65 70 75

Ölvi(?) resti, ok Askatla, sten þenssi æftir Gunnar, sun Sigtryggs, dræng goðan. Guð drottinn biargi and hans.

»Ölver(?) och Åskatla reste denna sten efter Gunnar, Sigtryggs son, en god ung man. Herren Gud bärge hans ande.»

Fig. 213. Vg 127. Larvs sn, Larvs hed.
Efter teckning av Christofersson.

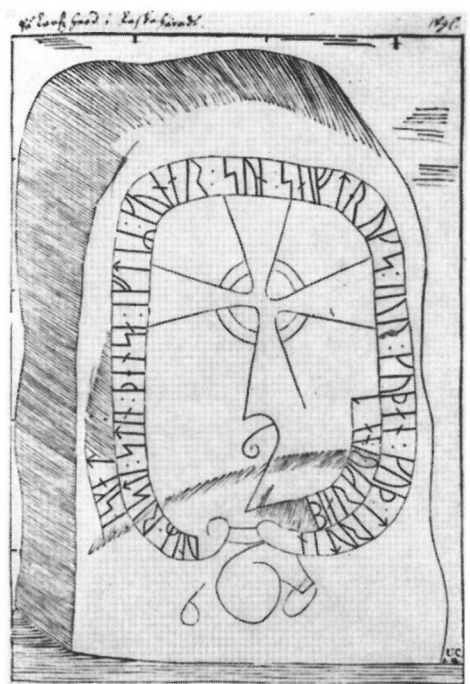

Fig. 214. Vg 127. Larvs sn, Larvs hed.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 983).

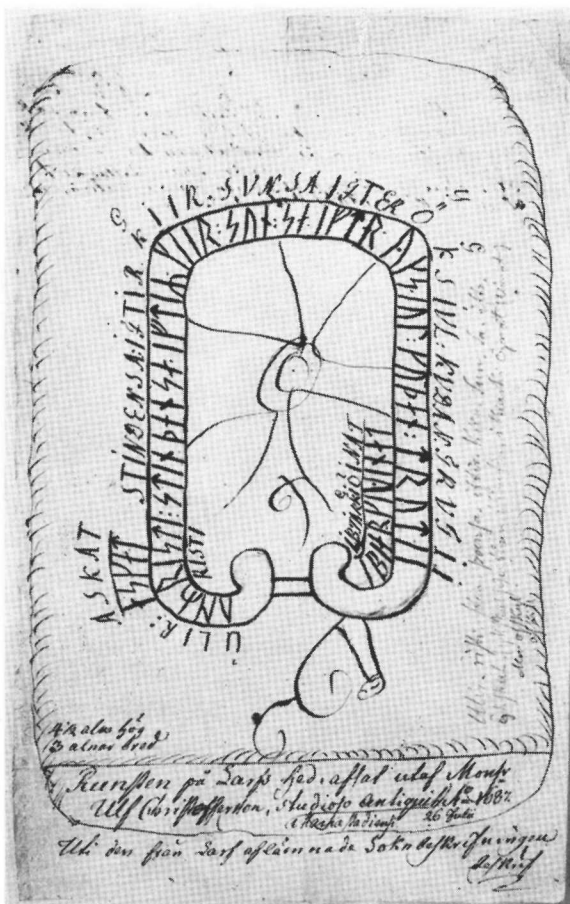

Fig. 215. Vg 127. Larvs sn, Larvs hed.
Efter teckning i Tham, Div. Antiqv. Anteckningar.

läser han, enligt teckningen, **suistryks** och fortsättningen omedelbart härefter: **ir : i**. Av r. 65–66 antyder han på teckningen bara huvudstavarna men räknar med att dessa äro rester av runorna **in**. R. 72 **a**, 73 **en**. — Torins avvikelser äro färre: 13 **i**; 17 **p** utelämnad; 42 **ai**, 47 **k**, 73 **y**; 77 **n** utelämnad.

Tolkningen av inskriften är vanskelig på en punkt, nämligen placeringen av orden *ok Askatla*. Orden ha otvivelaktigt tillagts efteråt, sedan ristningen i övrigt var färdig; jfr S. B. F. Jansson i *Upplands runinskrifter* 4: 2 (1957), s. 401, not 2. Peringskiöld läser tillskottet — **askat** enligt Christoferssons teckning — sist och tolkar inskriften så: »Uller reste denna Steen effter Gunnar Säftrygs Son, den gode Riddaren; Herren Gud bärge och förware ä och ä hans anda med lust och glädje.» Han rättar runföljden 49–52 till **iur** d. v. s. *ior* 'häst' och i överförd betydelse 'ryttare, riddare'. — Brocman åberopar *Bautil* och läser r. 49–52 **iul**, och tolkningen i sin helhet lyder: »Uner riste denne Sten efter Gunar Seftrygs hel gode Son. Herren Gud förware Anden oskadd.» — Torin stöder sig på Stephens och ger inskriften följande mening, där 5–6 **uk** uppfattas som pret. av verbet *haggva* och r. 7–13 som ett mansnamn, *Askatli*: »Ulir reste denna sten efter Kunar (Gunnar), Saiktryks son, (en) kämpe god. Herren Gud bevare (frälse, signe) hans anda! Askatle högg (dessa runor).» — Brate nämner även en Askatle bland runristare i Västergötland, men med en viss reservation: »dock är osäkert, om detta är ristaruppgift, det kan vara dat. sg. av *Askætil* och styrt av verbet **biarki** 'bevare'.» Detsamma gör H. Wideen.

H. Jungner är den förste, som givit tillägget innebörden av korrektur. Två personer ha rest stenen:

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 1 **u** är icke stungen. I 3 **i** finns vid mitten av hst en grund fördjupning med ojämna kanter, som icke är huggen. Runan har icke varit **f**. Någon plats för **f**-bst:r finns icke. R. 13 är **a**, ej **i**, som Torin läser. 16 **s** har egendomlig form, vilket beror på att runan är ristad på ett ojämnt parti av ristningsytan. 21 **i** är ej stungen. 24 **e** och 28 **e** äro säkert stungna. 33 **k** är ej stungen. Endast svaga spår av 34–36 **una** återstå; stenytan har här flagrat. Detta gäller också i viss mån om de tre följande runorna. I r. 42 finns en grund fördjupning, som sannolikt är huggen. 43 **g** har en grund prick, som är huggen. 46 **y** är säker. I r. 47 är punkten grund och mycket osäker. Hst till 52 **k** är mycket otvetydig. 53 **k** och 58 **k** äro ej stungna. R. 71 är sannolikt **g** med tämligen djup punkt. I 73 **u** finns en fördjupning, som möjligen kan vara huggen. R. 75–78 är säkert **hans**, ej **has** som hos Torin, ehuru **n** nedtill är otvetydig.

Christofersson: R. 5–6, 12–13 äro utelämnade, men det följande sk finns markerat. 17 **t**, 27 **a**, 28 **i**, 41–48 **saifteryks**, 49–52 **iul**, 71 **k**. R. 73–74 förefalla oklara. Av r. 75–78 markeras endast första, andra och fjärde runorna, endast 76 **a** har uppfattats riktigt. Brocman och Liljegren taga upp denna läsning. — Brusewitz, som 1862 granskade inskriften, har icke i något avseende förbättrat Christoferssons läsning. — Säve däremot närmar sig den riktiga läsningen, ehuru åtskilliga avvikelser förekomma: 2–3 **s**; runorna 5–13 äro bristfälligt skisserade. Inskriftens fjärde namn

Ölver jämte Åskatla. Uppfattningen vinner stöd genom det faktum, att kvinnonamnet *Askatla* tidigare är känt, då däremot en svagform *Askatli* till *Askætill* icke finns belagd. Kvinnonamnet förekommer i DR 120 och Reichenau-nekrologiet. Såväl det enkla *Katla* som andra sammansättningar med *-katla* (*Arn-*, *Hall-*, *Odd-*, *Porkatla*) äro välkända. Medan *Katla* finns belagt från fornsvensk tid (Vita Anskarii) samt ev. i ortnamn (Kattleberg, Skepplanda sn, Vg), tillhöra dessa andra sammansättningar egentligen västnordiskt område, företrädesvis Island. Se även E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 71. Placeringen antyder också, att tillägget snarast är avsett som korrektur, jfr Sö 179, U 45, DR 55 och 218, där ristningarna korrigerats med hela ord placerade omedelbart utanför slingan just där de i sammanhanget rätteligen skola läsas. På samma sätt ha enstaka utelämnade runor markerats i flera sörmländska och uppländska ristningar, t. ex. Sö 2, 34, 338, U 92, 108, samt i DR 401. Man kunde ha väntat, att ristaren jämväl korrigerat numerus hos predikatsverbet. Så är emellertid icke fallet.

Om inskriftens första namn *OlviR* se Vg 87, om *SigtryggR*, som även förekommer på Vg 98, se U 98.

Uttrycket *Guð drottinn* förekommer i ytterligare några runinskrifter, U 627, 759, 1143, DR 380 (Bornholm). Skrivningen **ut** (**yt**?) för *and* är eljest icke känd.

Ristningens anordning med det rikt ornamentala korset gör ett ganska främmande intryck i Västergötland. Snarare erinrar stenen om vissa sörmländska, t. ex. Sö 174.

Södra Lundby sn, kyrkan.

Från 1672 finns följande anteckning av Benedictus Magni (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter I, Stifts- o. Landsbibl., Skara): »Uti Lundby [S. Lundby] kyrka inför dören ligger en sten, som säges vara Runeskript uppå.» Någon runsten finns emellertid icke nämnd i 1829 års kyrkoinventarium (ATA), ej heller i inventarieförteckningen 1918 (ATA). Kyrkan har ombyggt flera gånger, särskilt grundligt på 1780-talet.

128. Öster-Bitterna sn, Per Jonsgården.

Pl. 108.

Litteratur: B 985, L 1391, T 33. Jonas Johannis Lechander, Anteckning ²⁴/₄ 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, Antiquiteter I, Stifts- o. Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 91; A. Blomberg, Öster- och Västerbitterna socknar (1929), s. 48; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 320; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 985 (i KB F 1 7 a, bl. 13), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 985); blyertsteckning (osign., odat., i Fullständig Bautil); O. Erlandsson, träsnitt (i T 33).

Runstenen står rest i en stenig hage 2,5 km. Ö om Bitterna kyrka, 100 m. Ö om Per Jonsgården. Platsen ligger c:a 800 m. NNÖ om Öster-Bitterna gamla kyrkostad invid gamla bygatan. Byn brann 1861, men stenen, som stod 40 m. från det egentliga brandområdet, förblev oskadad. På 1600-talet tycks den ha haft samma placering. J. J. Lechander 1672: »Vid Öster Bitterna by», U. Christofersson 1687: »Wed Österbitterna By» (B 985: »Öster-Betterna Sockn. J Byn»; L 1391: »Öster Betterna socken. Vid kyrkobyen»).

Grå granit. Höjd 2,23 m., bredd 1,65 m. Stenen står direkt på berget, stödd av mindre stenar.

Inskrift:

hakun · ouk · þurkuþr · risþu · stin · þina · iftir · faþur · sin · r - - - buṭa · kuþan ·

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Hakon ok Þorgotr restu sten þenna æftir faður sinn ..., bonda goðan.

»Håkan och Torgöt reste denna sten efter ..., sin fader, en god bonde.»

Till läsningen: Runorna äro flerstädes grunda, men alla ord äro säkra fränsett den dödes namn. **1 h** är skadad på mitten genom ett stort bortfall; bistavarna skönjas till höger. **5 n** är otydlig. **6 o** är säker. **29 i**

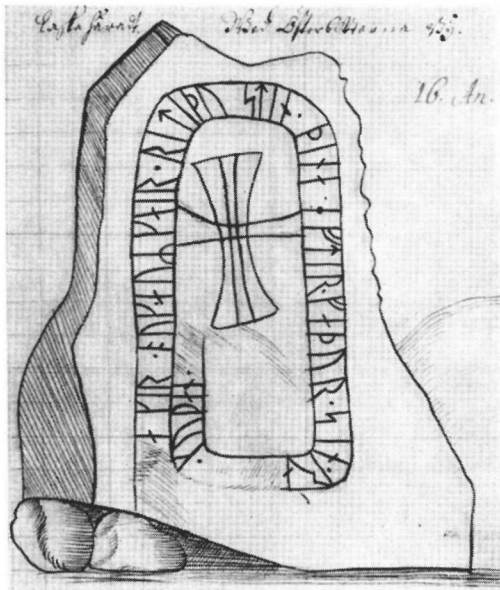

Fig. 216. Vg 128. Öster-Bitterna sn, Per Jonsgården.
Efter teckning av Christofersson.

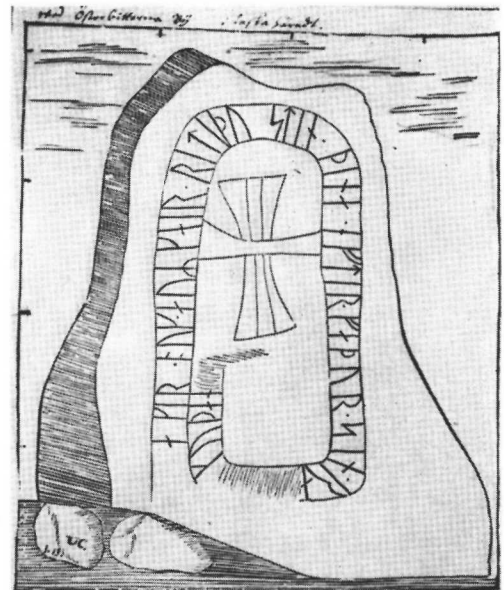

Fig. 217. Vg 128. Öster-Bitterna sn, Per Jonsgården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 985).

är ej stungen. Mellan 42 **r** och sk före 46 **b** är en flaging med plats för tre runor, av vilka svaga spår äro skönjbara, utan att man dock kan sluta sig till vilka runor som bildat namnet på den döde. 46 **b** är otydlig. Därefter finns före ett tydligt sk plats för tre runor. Dessa äro på grund av flaging otydliga. I 47 **u** äro hst:s och bst:s nedre delar jämförelsevis tydliga. Därefter synas spår av nedre hälften av en hst och upptill möjligen svaga spår av två **t**-bistavar. Sedan följer ytterligare en runa, vars övre hälft är helt försvunnen. 52 **p** har förlorat nedre hälften genom flaging. Sk efter 59 **n** är otydligt.

Christoferssons teckning 1687 visar en tämligen avvikande läsning: **akir · ouk · aukair · ritipu stin · pina · eftir · fapur · sin · ra . . . . kupa**n. Liljegren upptager denna läsning. — Inskriftens båda första namn läsas av Torin på samma sätt som av Christofersson. R. 46–49 samt 53–54 lämnas olästa.

Om namnet *Hakon* se Sm 16 och Sö 260, om *Borgotr*, som förekommer även på Vg 117, se Sö 336. Inskriftens tredje namn kan möjligen ha varit **rafn Hrafn**.

Vilske härad.

Vilske härad har en tämligen långsträckt form i riktning N-S och gränsar i V till Gäsene, Laske och Skånings härad, i Ö till Gudhems, Vartofta och Frökinds härad. Vilske tillhörde under medeltiden Gudhems bo i Västergötlands sydöstra fjärding och kan enligt ÄVgL:s bötesstadga beräknas ha haft ungefär $\frac{1}{40}$ av landskapets befolkning.

I Vilske härad ha funnits 5 runinskrifter: 2 i Grolanda sn, 2 i Marka sn och en i Vilske-Kleva sn. De övriga 7 socknarna sakna runstenar.

Av de 5 inskrifterna finnas 2 på resta stenar: Vg 130, 133; de övriga 3 tillhöra liggande gravstenar: Vg 129, 131, 132. 4 av stenarna äro bevarade: Vg 129, 130, 132, 133; en är förkommen: Vg 131.

De båda resta stenarna Vg 130 och 133 befinna sig nu på eller i närheten av ursprunglig plats. Vg 130 har visserligen en tid haft annan placering men sedan återförts. Vg 132 har sin plats inne i Marka kyrka, utanför vars murar den först iaktogs. Vg 129 förvaras i Skara museum.

Av de bevarade stenarna äro Vg 130 och 133 hela med oskadad ristning. Gravstenarna Vg 129 och 132 äro sönderslagna, men av den förstnämnda fattas endast några skärvor; av den sistnämnda återstå två större fragment. I båda fallen äro ytskadorna stora och inskrifterna till väsentliga delar utplånade. Runinskriften på den försvunna gravstenen Vg 131 har av tillgängligt bildmaterial att döma varit oskadad.

2 stenar (Vg 130 och 131) avbildades 1687 av Antikvitetskollegiets tecknare Ulf Christofersson. Dessa bilder ha tryckts i J. Göransson, *Bautil* (1750). Båda inskrifterna ha registrerats i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). Under slutet av 1800-talet påträffades Vg 129. Vg 132 och 133 observerades först på 1900-talet. Den sistnämnda, som låg kullfallen med inskriftssidan nedåt, hade tidigare gällt för bautasten.

129. Grolanda sn, Skärvums kyrkogård. Nu i Skara museum.

Pl. 111.

Litteratur: T 74. P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 39 (ATA, delvis tr. i ATS 3, 1873, s. 121); S. Söderberg o. E. Brate, Ölands runinskrifter (1900-06), s. 31 not 2; P. Öhlin, De passiva konstruktionerna i fornsvenskan (1918), s. 20; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 365; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 661; I. Lindquist, Religiösa runtexter 2, Sparlösastenen (Skrifter utg. av Vet. Soc. i Lund, 1940), s. 98; A. Janzén, Grolandastenen (i: Göteborgs Högskolas årsskrift 47, 1941: 15); E. Hjärke i Saga och sed 1945, s. 58 f.

Äldre avbildningar: Säve, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, teckning (VFA), träsnitt (i T 74); Gardell a. a. 2 (1937, rev. 1946), s. 60.

Runstenen, en trefasad gravsten, förvaras nu i Skara museum.

Tidigare har stenen legat på Skärvums gamla kyrkogård vid Kyrkbol i Grolanda sn. Här fann P. A. Säve den år 1863 »å den öfvergifna kyrkogården ... söder om den nedrifna kyrkan, nu en grushop». Skärvums

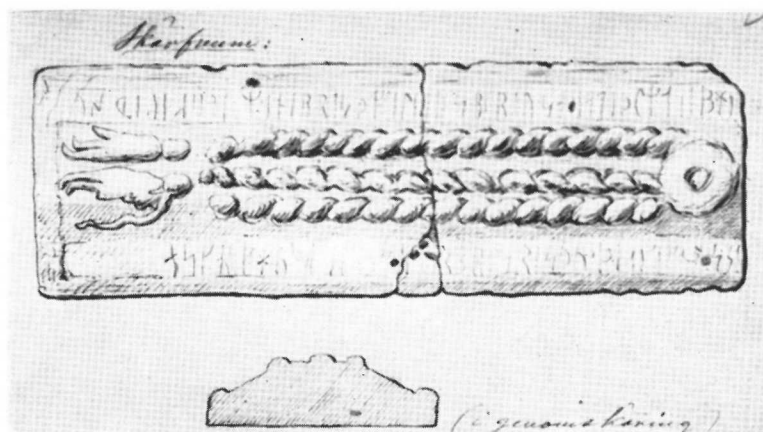

Fig. 218. Vg 129. Grolanda sn, Skärvums kyrkogård. Efter teckning av Säve.

kyrka revs 1759, och stenmaterialet till den nya kyrkan, Grolanda kyrka, härrör delvis ur dessa ruiner, där man ända tills på 1860-talet hämtade byggnadssten jämväl till profanbyggnader. Den runristade gravstenen räddades vid ett sådant tillfälle genom dåvarande kyrkoherdens mellankomst och förvärvades 1878 till Västergötlands fornminnesförening. Den fick i förstone sin placering i Edåsa kyrkomuseum, men flyttades sedermera till museet i Skara.

Sandsten. Längd 1,93 m., bredd 0,57 m. Stenen är avslagen på mitten. Dess ena ända prydes av ett par enkla, reliefhuggna figurer (Adam, Eva och ormen?). Mittfasen i övrigt upptages av tre parallella repstavar. En dylik ornamentlist kantar också lång- och kortsidorna på stenens översida. Inskriften är mycket nött. I ristningsytan förekomma därjämte förrådiska gropar och håligheter, som ytterligare försvåra läsningen.

Inskrift:

æskil : læt stin : þæ ---- pris --- isuiþurs - - - rasi - - - u - - - - - m · iōniprisþfil - - þiþp
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

-- rþus -- tti þim : til ro :
 70 75 80 85

Æskell læt sten þe[nna] ... [le]tti(?) þem til ro.

»Eskil læt (göra) denna sten ... förläne honom (dem) ro.»

Till läsningen: R. 1 har något ovanför mitten en korsande smal fördjupning, som med all sannolikhet är huggen; runan skulle i så fall vara æ; nederst på hst finns en kort fördjupning snett nedåt vänster, som icke gör intryck av att vara huggen. Mellan r. 1 och 2 finnas två små fördjupningar, som på grund av liknande fördjupningar i mängd i stenytan icke kunna betraktas som huggna. 2 s är säker. 3 k har mellan hst och bst en fördjupning, som sannolikt icke är huggen. I 4 i finns t. v. om hst en fördjupning, som ej kan vara huggen. 5 l är säker. Därefter finnas möjligen två svaga punkter. 6–8 læt äro säkra, hst till 8 t dock tunn på mitten. Efter 8 t finnas inga säkra spår av sk. 9 s är säker. Bst till 10 t kan spåras t. v. om hst. R. 11 har en flagring på mitten, som gör att hst här verkar utbuktad; troligen i. Bst i 12 n är mycket grund. Efter 12 n finnas tre grunda, rundade fördjupningar, av vilka de två översta möjligen äro huggna (sk). Övre delen av bst i 13 þ är tydlig; hst utplånad på mitten. R. 14 är sannolikt æ, ehuru högra delen av bst gått förlorad i en urgröppning; nedre delen av hst har gått förlorad i brottet. Av r. 15 och 16 återstår av vardera bara en hst upptill och nedtill, mitten är bortfallen i brottet. Efter r. 16 finnes lågt i slingan i en vittring en något kantig fördjupning, som möjligen är spår av sk. Av r. 17 återstår nedre delen av en hst. Ojämnheter i toppen av r. 18 verka icke huggna. R. 19 är säker men pricknen i undre bst osäker. 20 r är skadad på mitten men före-

faller i likhet med de följande två runorna säker. Av r. 23–26 återstå huvudstavar, som äro skadade i toppen; i intet fall finnas några bistavar bevarade. 27 **s** och 28 **u** äro säkra. Större delen av hst till r. 29 återstår; inga säkra spår av bst. Två fördjupningar framför 30 **p** äro troligen icke huggna. 30 **p** är delvis bortflagrad men förefaller säker. 31 **u** och 32 **r** äro jämförelsevis säkra. 33 **s** är skadad upptill och nedtill. Av följande tre runor återstå endast mellanpartierna, inga säkra spår av bistavar. Framför 37 **r** finnas två fördjupningar, som sannolikt icke äro huggna. 37 **r** är jämförelsevis säker liksom 38 **a**. Efter 38 **a** finnas två fördjupningar, som icke verka huggna. 39 **s** är delvis tydlig. Mellan 39 **s** och 40 **i** förefaller det som om den undre ramlinjen ginge upp i en båge. 40 **i** har nära toppen en korsande, avlång fördjupning, som verkar huggen, men på grund av sin höga placering sannolikt icke är det. Därefter ses spår av en hst, som på mitten har en fördjupning; runan kan ha varit **e** (41). Av r. 42 ser man en tydlig hst. Mellan denna hst och följande runa finns nedtill en lodrät fördjupning, som verkar huggen; spår av nedre bst i en **r**-runa? Därefter följa två huvudstavar, den andra (44) möjligen försedd med **u**-bst. Sedan ser man en säker hst med fördjupningar t. v., vilka icke verka huggna, varpå tydliga spår av ytterligare fem runor. 51 **m** är säker. Därefter finns en fördjupning, som möjligen skulle kunna vara huggen (sk). 52 **i** är säker. R. 53 kan möjligen vara binderuna **on**. 54–58 **ipris** äro relativt säkra. R. 59 har till höger en fördjupning i form av en trång **p**-bst. 60–61 **fi** äro säkra. 62 **l** förefaller att vara säker. Därefter synas två säkra huvudstavar. I 65 **p** är bst säker till två tredjedelar. Efter 65 **p** synes större delen av en hst; därefter nedre delen av en hst, möjligen ytterst svaga spår av de två övriga leden i en **s**-runa. 68 **p** är relativt säker. Därefter följa två grunda, parallella linjer, lodrätt, alldeles intill varandra. De uppfattas av Jungner som **ap**. Äro de huggna, måste de ha insatts som korrektur. 71 **r** är säker, därefter en säker hst, möjligen spår av **p**-bst. 73–74 **us** äro säkra. Av r. 75 finns en tydlig hst, möjligen något ovanför mitten t. v. spår av en bst. Ytan är i toppen av runan sliten, varför det icke är omöjligt att en **l**-bst funnits. Efter en urgröpning följer så spår av en runa, som är tydlig i ändarna, möjligen med **æ**-bst. 77–86 **ttipim : tilr** äro säkra. R. 87 är vittrad, **o?** med svaga bistavar.

Redan P. A. Säve betraktade runorna som »mycket svårläsliga», enligt beskrivningen till bilden i originalberättelsen 1863. I den i *ATS* 3 publicerade berättelsen ändrar han detta omdöme till »nästan oläsliga runor».

K. Torin fann inskriften otydlig och överlät uppgiften att läsa den åt S. Bugge, vars tydning han återger in extenso. Till grund för Bugges läsning ligga av Torin utförda »pappersaftryck». Bugge ger stenens runrader en annan ordningsföljd än här ovan och börjar läsningen med översta raden (r. 37–87), nedre raden (r. 1–36) läser han sist. Läsningen, som är utförligt motiverad hos Torin, lyder: **: raþ : sa a(?)r kan : kenþnþ æm · ion : i præsp falk tþis : boþ : ar þtu · sa : at tþum : til bana : sgal rætsta(?)þ : þit(?) u(?)þfarp : risþta(?) : asur : þurs : .** Efter en omfattande kommentar gör Bugge följande sammanfattning av form och innehåll:

»Jeg skal meddele den hele Indskrift i Versform, med forandret Orthographi, der nøiere betegner Udtalen:

ráð sa er kann!
kænd æm Jóni,
þræst falk diss
bóð, ar dó
sá at tíðum.
til bana skal.
rætstað þitt upvarp!
rista Assurr þvírs.

Dette oversætter jeg: 'Læs (Indskriften) den som kan! tilegnet er jeg Jon (d. e. jeg er Jons Ligsten). Jeg denne Hytte skjulte Præsten, da han var død ved Gudstjenesten. Til Døden skal man. Frygt ikke din Begyndelse (d. e. frygt ikke din Død, der danner Begyndelsen til dit evige Liv)! Assur Thurs (Søn) ridsede (Runerne).» — S. Söderberg kritiserar som hastigast denna tydning i *Ölands runinskrifter*, s. 31 not 2: »Högst osäker är

tydningen af Skärfvuminskriften (Torin, *Vestergötlands Runinskrifter*, 3:dje saml., sidd. 23–28), hvilken alltigenom innehåller lönskrift. Äfven läsningen af denna mycket skadade inskrift är osäker.»

Gardell återger Bugges läsning men med en översättning, som A. Janzén utan att ha granskat inskriften muntligen levererat: »Tyd den som kan! Tillägnad är jag prästen Jon. Jag gömde hans bud. När du så i sinom tid skall dö, rädes icke din himmelsfärd. Rista runorna þ och þ». Gardell fortsätter: »Bugge har i sin översättning missuppfattat innehållet. Slutet av inskriften är en besvärjelseformel.» I sitt år 1941 publicerade tolkningsförslag uppfattar Janzén inskriftens slut på följande sätt: »Assur Tours ristade (runorna).»

Jungner har granskat inskriften vid ett tjugotal tillfällen. I fältprotokollen finna sflera tydningsförslag av gissningskaraktär, alla av högst varierande innehåll. Endast inskriftens början och slut kan betraktas som någorlunda säkert. Det mellanliggande partiet med ett femtiotal mer eller mindre förstörda runor undandraget sig en kritisk tolkning. Detta avsnitt av inskriften bör dock bl. a. innehålla namnet på den eller de döda. Någon direkt motsvarighet till inskriftens slutönskan finns icke, men såväl verbet *letta* som uttrycket *til ro* ha brukats i liknande sammanhang i andra runinskrifter, jfr Ö1 51, Ög 35, 39, 152, Sö 139 samt U 867, 1039; även DR 378, som anses ristad av en svensk.

130. Grolanda sn, Skånum.

Pl. 111.

Litteratur: B 980, L 1360, T 77. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 66; And. Lidmark, *Soekenbeskrivning*, slutet av 1700-t.? (avskr. i Sundholmska saml. nr 26, Stifts- o. Landsbibl., Skara); C. G. G. Helfeling, *Resa sept. 1791*, s. 85 f. (red. av P. Tham i KB F m 57: 1); P. E. Lindskog, *En korrt beskrifning om Skara stift 2* (1813), s. 238; P. A. Säve, *Berättelse 1863*, s. 40 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 119); L. Kinberg i VFT 1: 2 (1869, nytr. 1938), s. 19; O. Montelius i *Falköping förr och nu* (1910), s. 60; O. Sjögren, *Sverige 4* (1933), s. 365; *Handlingar 1934, 1935* i ATA; H. Jungner, *Nytt från Falbygdens runfront* (i: *Falbygden* 3, 1936), s. 20 f.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 980 (i KB F 1 7 a, bl. 26), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 980); Helfeling, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, träsnitt (i T 77); Jungner a. a.

Runstenen står rest c:a 75 m. N om nya landsvägen till Falköping, 8 m. S om den gamla vägen till Skånumsgårdarna. Ortsuppgiften är i de äldre källorna genomgående »Skånums gårde». — U. Christofersson: »I Skånums gårde»; träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*: »I Skånums gårde»; A. Lidmark: »vid Skånums By och dess inägor»; C. G. G. Helfeling (F m 57: 1): »i Skeanums giärde»; P. E. Lindskog: »I Skånums gårde». — En gård med namnet Gärdet ligger också 75 m. V om stenen. L. Kinberg berättar 1869 om stenen, »att han för mycket längesedan blef flyttad till säteriet Simonstorp och inlagd till golfhall i ladugården, men 'otur med kreatur' vållade, att han åter blef förd till sitt förra ställe». Detta bekräftades 1937 av markägarrinnan. Händelsen skulle ha ägt rum i hennes farfars tid (o. 1824–1908).

Mörk granit. Höjd 2,50 m., bredd 0,75 m. Den ristade sidan är plan, baksidan något ojämn.

Inskrift:

: **kupmutr** : **rsþi** : **stin** : **þesi** : **eftir** : **eskil** : **brþur** : **sin** : **trek** : **hrþa** : **kuþan** : **hk** : **truksi** ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Guðmundr resti sten þesssi æftir Æskel, broður sinn, drængur harða goðan. Hiogg(?) Trygg[v]i(?).

»Gudmund reste denna sten efter Eskil, sin broder, en mycket god ung man. Trygge(?) högg(?) (runorna).»

Till läsningen: Vänstra bst till 6 t är grund till följd av flagring. 17 e är tydligt stungen. 20 e har mycket grund hst, men punkten är tydlig. 25 e är tydligt stungen. I 30 b är undre bst mycket grund. 34 r har förlorat undre delen av bst. 40 e är tydligt stungen. 48 þ är delvis skadad genom flagring. 49 a har gått förlorat i

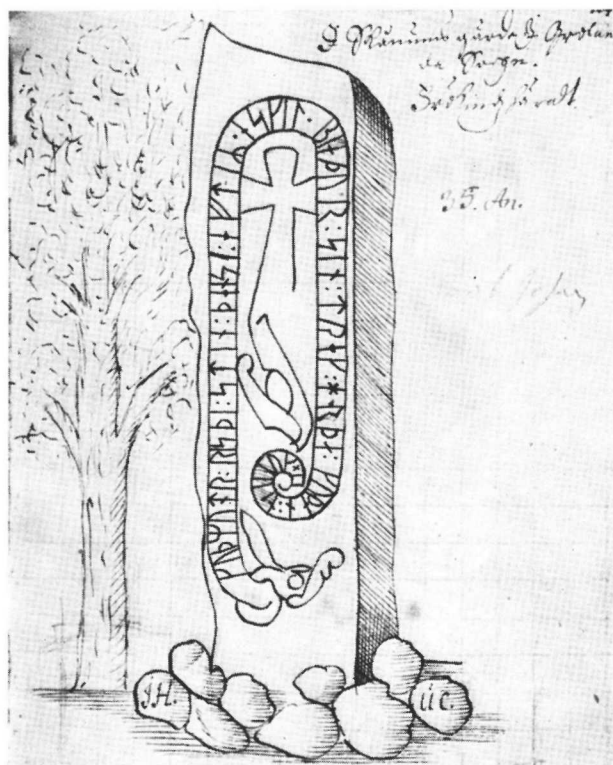

Fig. 219. Vg 130. Grolanda sn, Skånum.
Efter teckning av Christofersson.

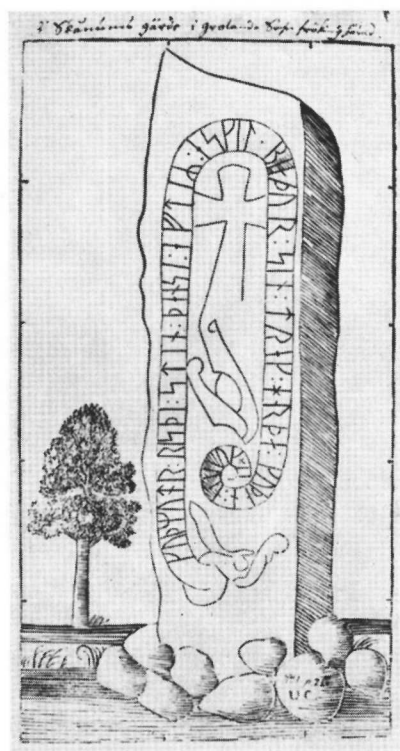

Fig. 220. Vg 130. Grolanda sn, Skånum. Efter
träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 980).

flagringen. 51 **h** har säker hst, likaså den nedåt höger gående bst, den andra bst är tämligen tydlig, dock svag upptill. Runan är ganska säkert **h**. Till 52 **k** är nedre delen av hst tydlig; på mitten kan iakttagas en breddning, dock ej så djup som en punkt. Av hst:s överdel synes blott ett otydligt spår. Av en bst som till **k** synas spår upptill. Följaktligen torde runan vara **k** (näppeligen **m**, **e** el. **s**). Efter **k** följer ett ytterligt svagt ristningsspår, som möjligen kan vara rester av ett sk. De följande runorna äro i några fall otydliga. 53 **t** är säker. 54 **r** har karakteristisk överdel, nedre delen av hst är något skadad genom flagring. 55 **u** är säker och karakteristisk. 56 **k** är säker. Efter **k** följer en något böjd linje, bredare på mitten; den är tydligen nedersta delen av flikornamentet innanför runslingan. Den sista linjen i slingan, följd av en punkt, är däremot tydligen runan **i** (57). Beträffande ornamentet längst ned vid runslingans början må nämnas, att ormens trekluvna tunga genom en avflagring är skild från ornamentet i övrigt.

Runorna 30–31 och inskriftens två sista ord ha vållat svårigheter även vid tidigare läsningar. På träsnittet i *Bautil* ha medels skraffering dessa partier markerats otydliga. Endast 30 **b** och 55–56 **uk** ha kunnat säkert urskiljas. — Hilfeling har läst första stället riktigt men har likaledes bara kunnat läsa r. 55–56 på det senare stället. — Liljegren tycker sig kunna tyda r. 30–34 på träsnittet i *Bautil* som **fapur** och r. 51–57 som **nef iuk**. — Säve avstår helt från läsning av båda partierna. — Torin fastslår **brþur**. Om r. 51–57 säger han: »På pappersaftryk synes man kunna läsa $\text{† } \Psi \text{† R } \Psi \text{†}$. Detta dock mycket osäkert.»

Den första teckningen av inskriften, Christoferssons — som ligger till grund för träsnittet i *Bautil* — visar dessutom en del avvikelser från ovanstående läsning: intet sk före 1 **k**; 6 **nt**, 8–9 **ris**, 18 **ns**, 31 **ia**, 43 **ar**(?).

Ristarsignaturen är icke känd från någon annan runinskrift. Stora runografiska likheter förefinnas dock på Vg 139, som alltså möjligen kan vara ristad av samme man. Vg 139 är rest till minne av en Gudmund

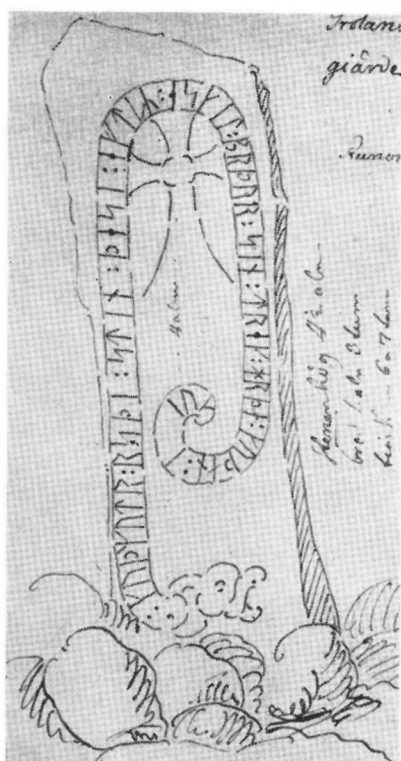

Fig. 221. Vg 130. Grolanda sn, Skånum. Efter teckning av Hilfelding.

av dennes son. Måhända är det samme Gudmund som låtit resa Vg 130. Se vidare Vg 139. Om namnet *Gudmundr* se Sö 217. Namnet *Tryggvi* finns icke i andra runinskrifter. »Namnets bärare äro ganska få», säger Lind. Det är mest känt som namn på några av Harald hårfagers ättlingar. En av hans söner var *Sigtryggr*, »er sumir kalla Tryggva» (*Íslenzk fornrit* 27, 1945, s. 423). För övrigt är namnet endast sparsamt belagt i Norge och på Island under tidig medeltid. I Sverige är det hittills endast känt i ett fåtal ortnamn. Danska källor uppvisa enstaka exempel på namnet.

I orten har stenen kallats Rönesten (av Rune-sten); Kung Röne el. Rönning skulle vila under den. Inskriften på denna runsten anföres som exempel på runstensinskrifter i en liten folkskrift *Våra runstenar*, utg. i Skara 1871 av L. Kinberg.

131. Vilske-Kleva sn, Sjögerås.

Litteratur: B 997, L 1637. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 68; P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 14 (ATA); J. N. B. [von] Abrahamson, *Märkeligheter paa Runestene* (i: *Antiqvariske Annaler* 2, 1815, s. 111); J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 148; K. Torin, *Register* 1875 (VFA); S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1 (1937, rev. 1945), nr 10.

Avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 27), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 997, återgivet i Gardell a. a. 2, 1937, rev. 1946, s. 47).

Denna välvda, trefasade gravsten med släthuggna sidor och runinskrift på mittfasen har förgäves eftersökts. Enligt en anteckning på Ulf Christoferssons avritning låg stenen »Wedh Siögeråhs Herregårdh». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Siögerås Herregård» (B 997: »Siögorås Herregård»; L 1637: »på en f. d. kyrkogård vid Sjögerås»). Vid Sjögerås herrgård låg fordom Sjögerås medeltida kyrka och kyrkogård. Lämningar efter dessa anläggningar ha påträffats inom själva gårdsområdet. Om stenens vidare öden finnas inga som helst upplysningar i de äldre källorna.

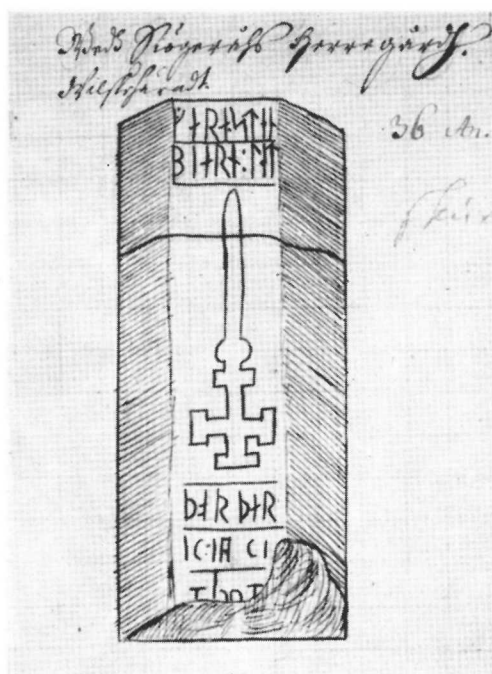

Fig. 222. Vg 131. Vilske-Kleva sn, Sjögerås.
Efter teckning av Christofersson.

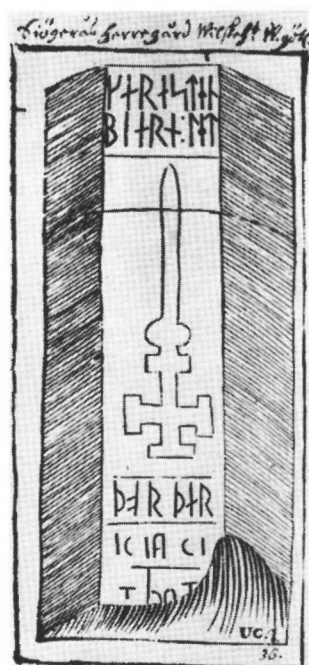

Fig. 223. Vg 131. Vilske-Kleva sn, Sjögerås.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 997).

Uppgifter om stenmaterialet saknas. Längd c:a 1,80 m., bredd c:a 0,75 m. (enligt bilden i *Bautil*). Stenens översida har pryts med ett kryckkors. Ovan korset står ristat med runor vända från korset (enligt Christoferssons teckning):

þorþær
5

Därunder med munkstil: IC IACE ... THOR ...

Under korset står ristat med runor vända mot korset:

biærn : let gæræ · sten
10   15   20

Þorðær. — *Hic iac[et] Thor[ðær].* — *Biærn let gæræ sten.*

»Tord. — Här vilar Tord. — Björn lät göra stenen.»

Till läsningen: 15 **g** är tydligt stungen på Christoferssons teckning; däremot icke på träsnittet. Stenen är på teckningen avslagen vid övre kortsidan, varvid några av de latinska bokstavstecknen skadats.

132. Marka sn, kyrkogården.

Pl. 113.

Litteratur: R. Hjorth, Vilske härad 1903 (hs tillh. J. A. Lundström, Göteborg, avskr. i Stifts- och Landsbibl., Skara); A. Blomberg, Socknarna Gökhem, Marka och Sörby (1920), s. 35; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 673.

Två trefasade, romanska gravstensfragment ligga i Marka kyrkas vapenhus. Tidigare ha de legat på kyrkogården. Det är sannolikt, att de båda fragmenten ursprungligen ha tillhört samma sten, ehuru själva brottytorna nu icke ha passning. Ytan är i båda fragmenten starkt skadad, och den runinskrift, som i båda fallen är anbragt överst på mittfältet, är så gott som utplånad.

Sandsten. Fragmentens storlek är 0,80 × 0,45 m., resp. 0,62 × 0,45 m. Sammanlagd längd 1,44 m. H. Jungner antecknade 1936 följande läsning av inskriften — dock utan närmare kommentar:

: **pat** : **er** : **ret** : **hua**[rium] : **at** : **s]igia** : **pateir** : **firi** : **siæol** : **m**[agnusa?]
           5   10   15   20   25   30   35   40

Den enda säkra runa, som man emellertid här kan iakttaga, är en **s**-runa vid mitten av det längre stycket, troligen r. 33 enligt Jungners läsning ovan. Sk tycks ha varit tre punkter. Ytterligare spår av huggning skönjas på stenen, men dessa spår kunna nu ej redas till bestämda runor. Stenytan kan knappast ha undergått någon nämnvärd förändring sedan Jungners besök, varför dennes läsning snarast är att betrakta som ett försök att rekonstruera inskriften. Jfr Vg 76, som tydligen har givit Jungner idén att det kunde stå något liknande på Vg 132.

133. Marka sn, Skyberg.

Pl. 112.

Litteratur: Göteborgs-Posten ¹⁶/₁₀ 1934; Handlingar 1934–36 (ATA); H. Jungner, Nytt från Falbygdens runfront (i: Falbygden 3, 1936), s. 22.

Äldre avbildning: Jungner a. a.

Runstenen står rest c:a 225 m. ÖNÖ om Marka kyrka, omedelbart Ö om en gärdesgård, c:a 80 m. NÖ om landsvägen Marka–Falköping. Runinskriften upptäcktes först 1934, ehuru stenen tidigare varit känd som bautasten. Den låg kullfallen på sin nuvarande plats med inskriftssidan nedåt.

Röd gnejs. Höjd 2,40 m., bredd 0,87 m. Stenens ristningsyta är hårt vittrad, och somliga partier av inskriften kunna endast spåras ytterst svagt. Ytan flagrar fortfarande, varför det torde vara en tidsfråga, när inskriften är helt utplånad. Det är på grund av dessa förhållanden möjligt, att vid H. Jungners läsning 1936 mera av inskriften har varit bevarat.

Inskrift:

- - - **purir** : **si** - **u** : **su** - **raispi** · **stin** · **pi**si · - **ftir** · **suin** · **brupur** · **sin** ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45

[Sten]purir(?), Si[ð]u(?) sunn, resti sten þennsi æftir Sven, broður sinn.

»[Sten]tore(?), Sidas(?) son, reste denna sten efter Sven, sin broder.»

Till läsningen: R. 1–4 äro nu ytterligt osäkra. Jungner läser dem **stin** med följande kommentar: »1 **s** spåras, föregås ej av sk. 2 **t** har ganska tydliga bst. 3 **i** kunde tyckas punkterad, bred, grund, ojämn fördjupning (möjligen **e**). Då stenen har **stin** (utan punkt) torde även namnet **stinpurir** ha haft opunkterad första i-vokal. På 4 **n** är bst osäker men spåras tämligen tydligt till vänster.» 5 **p** är säker. Av 6–7 **ur** återstå endast svaga spår av bistavarna. 8–9 **ir** äro tämligen säkra. Sedan följer tydligt sk : och 10 **s**. R. 11 är troligen **i**. Därefter synes en hst. Jungner har här i en vittring spårat en **p**-bst, men huggning kan här nu ej skönjas. Möjlig är Jungners läsning 13 **u**. I sk efter denna runa är endast undre punkten bevarad. R. 14 är jämförelsevis tydligt **s**, men mellanleden är till största delen bortvittrad. 15 **u** är relativt tydlig med bst i en spricka. Av r. 16 återstå ytterst svaga spår, en eventuell **n**-bst är helt bortvittrad. Därefter finns mitt i slingan en stor flagring, som av Jungner uppfattats som en punkt. 17 **r** har förlorat nedre hälften av bst i en flagring. 18–19 **ai** äro jämförelsevis tydliga. I följande **s** (20) är endast första ledens övre del bevarad. 21–22 **pi** äro jämförelsevis tydliga. Efter 30 **i** finns en tydlig punkt som sk. På r. 31, nästan bortvittrad, synas åt höger tre fördjupningar; runan kan ha varit **i** eller **o**. Efter 35 **r** finns en punkt som sk. 40 **b** och 41 **r** äro något osäkra.

Stenpurir, som möjligen återfinnes på en norsk runsten, NIyR 239 Stangeland, Rogaland fylke, är en sällsynt, sannolikt ursprungligare form av det från den isländska litteraturen välkända *Steinþórr*. Jfr J. Sahlgren, *Eddica et scaldica* 2 (1927), s. 235 f. *Sida* är icke känt som självständigt dopnamn.

Frökinds härad.

Frökinds härad gränsar i V till Vilske härad, i N till Vartofta härad, i Ö till Redvägs härad och i S till Ås härad. Häradet tillhörde under medeltiden Gudhems bo i Västergötlands sydöstra fjärding. Till arealen landskapets minsta härad rymde det enligt ÄVgL:s bötesstadga $\frac{1}{80}$ av landskapets hela folkmängd eller lika mycket som det tolv gånger större Marks härad.

Antalet runinskrifter i Frökinds härad är 9. 4 av dessa härröra från Kinneve sn, 3 från Vårkumla sn; 2 finnas i Börstigs sn. Brismene sn saknar runstenar. En av runinskrifterna (Vg 134) är urnordisk och anbragt på ett stycke sten endast c:a 7×4 cm. stort. 5 inskrifter äro ristade på resta stenar: Vg 135–137, 139, 149; en inskrift tillhör en liggande gravsten: Vg 138. Inskrifterna i Börstigs kyrka (Vg 200 och 201) äro ristade på kvaderstenar, som ingått i den ursprungliga kyrkans byggnadsmaterial.

8 runstenar äro bevarade (Vg 134, 136–139, 149, 200 och 201), medan en (Vg 135) förkommit. Av de bevarade 5 resta runstenarna är Vg 137 helt oskadad, Vg 138 endast obetydligt skadad med fullständig inskrift. Av Vg 136 och 139 saknas stora stycken. Endast ett större fragment, rotändan, finns bevarat av Vg 149. Den försvunna Vg 135 har, som 1600-talsbilden visar, varit hel med fullständig inskrift. Oskadade äro Vg 200 och 201. Det lilla föremålet Vg 134 är också sannolikt i det närmaste oskadat.

På ursprunglig plats finns ingen av stenarna kvar. Vg 138 och 139 ha i sen tid inmurats i Vårkumla kyrka men genom Riksantikvarieämbetets försorg uttagits och restaurerats. Vg 149 flyttades i slutet av 1700-talet 3 km i sydöstlig riktning och fick sin nuvarande plats i grannhäradet Vartofta.¹ Vg 134 har införlivats med samlingarna i Skara museum.

År 1687 avtecknade Antikvitetskollegiets ritare 4 runstenar: Vg 135, 137–139. Träsnitt av dessa bilder ingå i J. Göransson, *Bautil* (1750). Vg 149 är känd sedan början av 1800-talet. Alla fem inskrifterna finnas upptagna i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). 1843 påträffades Vg 134. År 1925 upptäcktes Vg 136, dock först sedan den sprängts sönder och de olika stenstyckena skingrats i samband med hägnadsarbeten. Först år 1933 observerades Vg 200 och 201.

200 och 201. Börstigs sn, kyrkan.

Litteratur: R. Norberg. Två medeltida runinskrifter på Börstigs kyrka (i: *Fornvännen* 1937, s. 180 f.).
Äldre avbildning: Norberg a. a.

I murverket till Börstigs kyrka finnas två medeltida runinskrifter. De äro anbragta på var sin sandstenskvader, den ena (Vg 200) med vänstra kanten 1,08 m. från kyrkans sydvästra hörn och med underkanten 0,40 m. ovanför sockeln, den andra (Vg 201) placerad i östra kormuren omedelbart ovanför sockeln, 0,60 m. över marken. Vg 201 sitter inmurad upp och ned. Inskrifterna observerades först i samband med restaureringsarbeten år 1933. Den nuvarande kyrkan, byggd 1823, ersätter en äldre, medeltida kyrka, som fått lämna material till den nya i form av huggna sandstenskvadrar. Avsikten var att i samband med kyrkorestaureringen lämna de runristade stenarna utan murputs, men så skedde av misstag icke. Stenarna befriades emellertid år 1957 från putslagret, och ristningarna granskades av S. B. F. Jansson.

¹ Med hänsyn till planschhäftet har inskriften behandlats i där given nummerordning på sin plats i Vartofta härad.

Fig. 224. Vg 200. Börstigs sn, kyrkan.
Efter foto av E. Magnusson 1957.

Fig. 225. Vg 200. Börstigs sn, kyrkan.
Efter foto av E. Magnusson 1957.

Vg 200:

Sandsten. Storlek 0,58×0,38 m. Runornas höjd 5–9 cm.

Inskrift:

tauip ærkæi
5 10

Vg 201:

Sandsten. Storlek 0,46×0,40 m. Runornas höjd 12–13 cm.

Inskrift:

ulfa abraham
5 10

Fil. lic. R. Norberg, som deltog i restaureringen av Börstigs kyrka och först iakttog inskrifterna, skriver (i *Fornvännen* 1937, s. 181): »det vore frestande att sätta namnen i samband med den äldsta stenkirkans tillkomst. Av stenkvadarnas form och huggningstekniken kan man sluta sig till att kyrkan tillkommit någon gång under 1200-talet, snarast århundradets mitt. . . Huruvida de [runinskrifterna] beteckna byggherren, prästen eller byggmästaren är ovisst. Ej heller kan man bestämt avgöra var inskrifterna haft sin ursprungliga plats. Då de båda runristade stenarnas format avviker från de vanligaste ligger det nära till hands att de ingått i en hörnkedja eller en portalomfattning.» Ingenting talar emot, att runinskrifterna datera sig till tiden för den medeltida kyrkans tillkomst. Det kan nämnas, att på en sten nära sydväggens östra fönster tämligen högt upp iaktogs 1937 en majuskelskrift: ABRAHAMO ERICI.

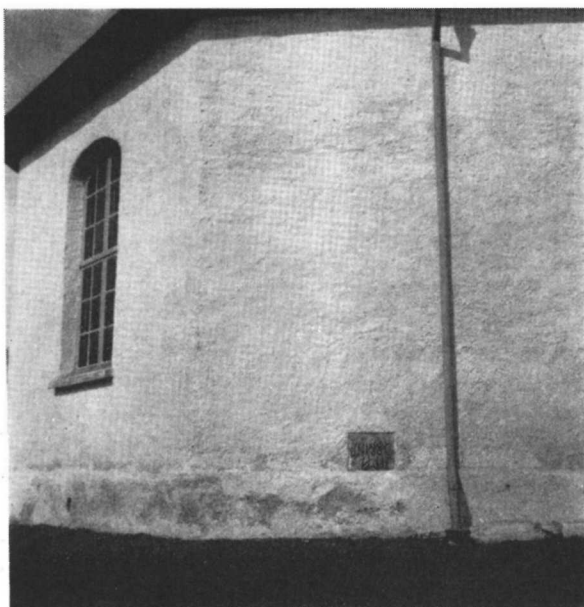

Fig. 226. Vg 201. Börstigs sn, kyrkan.
Efter foto av E. Magnusson 1957.

Fig. 227. Vg 201. Börstigs sn, kyrkan.
Efter foto av E. Magnusson 1957.

134. Kinneve sn, prästgården. Nu i Skara museum.

Pl. 113.

Litteratur: J. Lagerblom, brev ²²/₁₀ 1869 t. K. Torin (?) (VFA); S. Bugge i Aarbøger 1871, s. 220 f., i ATS 5 (1873–95), s. 95, i ANF 13 (1897), s. 317 f., NlæR Inledn. (1905–13), s. 16 f., 22, 24, 35, 1 (1891–1903), s. 129 f., 157 not 3, 162 f., 232, 261, 377, 429 f., 2 (1917), s. 473, 542, 578, 3 (1914–24, utg. av M. Olsen), s. 256; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 21 f., Handbook of the Oldnorthern Runic Monuments (1884), s. 5; Fritz Burg, Die älteren nordischen Runeninschriften (1885), nr 13 s. 97; L. F. A. Wimmer, Die Runenschrift (1887), s. 151, 169, 304 not 1; A. Noreen, Altisländische Grammatik (3. uppl. 1903), s. 338, (4. uppl. 1923), s. 381, i Xenia Lideniana (1912), s. 12; E. Linderholm, Nordisk magi 1 (1918), s. 49, 71; H. Jungner, Brev ³⁰/₁₀ 1921 t. S. Welin (VFA), Gudinnan Frigg och Als härad (1922), s. 259 f., Västergötlands äldsta runinskrifter (i: Festschrift t. H. Pipping 1924), s. 232 f., 244 f.; A. Jóhannesson, Grammatik der urnordischen Runeninschriften (1923), s. 94; S. Agrell, Runornas talmystik (Skrifter utg. av Vet. Soc. Lund, 1927), s. 197; W. Krause, Was man in Runen ritzte (1935), s. 9, Runeninschriften im älteren Futhark (1937), nr 15; Handlingar 1937, 1938 i ATA; A. Bæksted, Målruner og trolldruner (1952), s. 142, 300, 305 f., 310.

Äldre avbildningar: Stephens, ONRM samt Handbook, se ovan; Jungner a. a. 1922, s. 259, 1924, s. 244, samma bild återgiven av Krause i a. a. 1937.

Den lilla runristade stenen tillhör Skara museum, inv.nr 2130. Den påträffades 1843 av komminister J. Lagerblom (ej: Lagergren, som hos Stephens och Jungner) i en åker på Kinneve prästgårds ägor. År 1851 överlämnades den av finnaren till Skara museum. De närmare fyndomständigheterna äro icke kända.

Röd täljsten. Längd 7,4 cm., största bredd 5 cm., tjocklek c:a 2 cm. Stenen är avbruten åt höger. Dess form, slipning etc. framgår tydligast av bilderna å pl. 113. Runinskriften begränsas upptill och nedtill av en ristad ramlinje. Troligen är den ristade linjen efter 7 h också en del av ramen. Rester av någon ramlinje vid inskriftens början finnas ej bevarade, men en sådan kan ha funnits. Runorna läsas från höger till vänster.

Inskrift:

. . . sir aluh
5

Till läsningen: Om stenen ursprungligen varit längre och burit ristning före 1 s, är nu svårt att avgöra. Högra sidans slipning är tvåfasad. Det förefaller ganska osannolikt — men icke helt uteslutet — att stenen

i sin nuvarande form burit en runa före I s. Ristningen är tydlig, och alla runorna äro säkra. Av I s är nedre delen eller drygt hälften av runan bevarad. Den bevarade nederdelen visar hela högerleden och mellanleden inklusive knät till vänsterleden. Resten av runan är bortslagen. Om denna runa skriver W. Krause (*Runeninschriften in älteren Futhark*, 1937): »sie scheint vierzackig gewesen zu sein, also entsprechend den s-Runen auf dem ebenfalls westgötischen Stein von Noleby». Runans proportioner ge emellertid vid handen, att runan snarast har varit 3-ledad som exempelvis på Sö 24 Berga, ehuru den högra leden och sannolikt även den vänstra på Kinnevestenen ristats mera vinkelrätt mot ramlinjen än vad Bergastenen s-form anger. Samma uppfattning hyser Bugge (*Aarbøger* 1871). Den översta bst i 4 a är ansatt strax nedanför hst:s topp. Utgående från nedre ramlinjens slutpunkt finnes efter 7 h en ristad linje, som visserligen kunde tänkas vara en hst, men som säkerligen endast utgör ramlinjens begränsning åt vänster. Så har också linjen uppfattats av alla övriga granskare, som även på alla andra punkter ha samstämmig läsning.

Inskriftens tolkning har länge sysselsatt forskningen. G. Stephens uttalar kort och gott sin mening (*ONRM* 3): »apparently the name of the deceased warrior in whose grave the stone was placed» och (*Handbook*): »Only the dead man's name, SIAÆLUH.»

Redan tidigare hade S. Bugge berört inskriften i sitt arbete *Bemærkninger om runeindskrifter på guldbrakteater* (i: *Aarbøger* 1871), s. 220 f. Han delar Stephens' åsikt om att stenen haft sin plats inne i en grav och antager på grund av runornas utseende »at indskriften ikke er blandt de ældste af dem, der er skrevne med den længere rækkes runer». Om runtextens innehåll nämner han endast: »SIR kan jeg slet ikke forklare, men ved ALUH ligger det nær at tænke på sammenhæng med ALU på den norske sten [Elgesem]; dog ved jeg intet at sige om det sluttende H.» Av uppsatsens övriga innehåll framgår, att han anser ordet **alu** ha magisk betydelse, »en magisk formel, som tænktes at bringe lykke; ligesom disse runer ristedes på amuletter for at skjærme bæreren, således blev de indhugne på gravstenen for ved sin tryllekraft at frede graven». Denna Bugges uppfattning om innebörden av **alu** har stått sig. Om ordets form och härledning ha däremot åsikterna växlat.

I arbetet om *Runekammen fra Setre* (i: *Bergens Museums Årbok* 1933), s. 46, har Magnus Olsen sammanfattat diskussionen om **alu**: »Sophus Bugge betraktet **alu** som et intetkjønnsord (**aluh-*) med betydningen 'vern, helligdom', beslektet med angelsaksisk *ealgian* 'forsvare, beskytte' og gotisk *alhs* f., gl.saksisk *alah* m., angelsaks. *ealh*, *alh* m. 'tempel' (i angelsaks. personnavn *Ealh-*, *Alh-* [ofte] og *Aluh-* [northumbrisk *Aluchburg*, *-sige*, *-stán*, *-uald*]). Th. von Grienberger forklarer **alu** som et hunkjønnsord (**alō-*) med betydningen 'incrementum, gedeien', dannet til verbet *ala* 'nære'. Endelig er der en tredje opfatning hvorefter **alu** er en magisk runekombinasjon uten sammenhengende sproglig mening. Nu og da har også under diskusjonen av **alu**'s betydning tanken på ordet *ql 'øl'* (dat. *qlvi*, oprinnelig stamme **alu(p)-*) dukket frem idet man har minnet om de magiske *qlrúnar* som ifølge *Sigrdrifumál* 7 skulde ristes på drikkehorn for å beskytte mot svik fra en gift kvinne (husets vertinne). Ved *qlrúnar* er dog vistnok forholdet det at det gamle **alu**, et fra *ql 'øl'* forskjellig ord, sekundært har assosiert sig med dette. Av de nevnte forklaringer har Sophus Bugge's alltid forekommet mig å være den rimeligste. En tolkning 'vern' passer fortrinlig både hvor **alu** utgjør den hele innskrift på en gravsten (Elgesem), og i de mange tilfelle hvor vi møter denne rune-forbindelse på amuletter (Lindholm-benstykket; brakteater). Det kan merkes at **alu** på tre brakteater (Stephens nr 18, 19 og 71) optrer sammen med ordet **laukar** 'løk', som sikkert står der for å yde den samme beskyttelse som løken efter en utbredt folketro var i stand til å gi. Mens *-u* er synkopert efter lang stavelse i **hal**, er det bevart i **Alu** efter kort stavelse. I sådan stilling holder *-u* sig ennu i innskrifter fra den eldste vikingetid: **sunu** 'sønn' (akk.) Rök, Helnæs, o. s. v.» I till uppsatsen fogade noter har Olsen utförliga litteraturhänvisningar.

Om innebörden av den **h**-runa, som följer på **alu**, ha också olika meningar uttalats. Bugge, som hävdar ett samband mellan **alu** och got. *alhs* (jfr ovan), jämför **aluh** och **alu** med följande motivering (*NIÆR* 1, s. 164): »Formen **aluh** paa Kinneved-Stenen synes mig i Nominativ at være mindre oprindelig end **alu** og at have faaet sit *h* fra andre Casusformer (Genetiv og Dativ) i hvilke *h* lydret havde holdt sig i Indlyd.» H. Jungner har en annan mening (*Festskrift t. H. Pipping*, 1924, s. 244): »det egendmliga slut-**h**, som annars aldrig finnes i de många **alu**-inskrifterna, kan tänkas vara av samma ursprung, som det slutande **h** i **suhurah : susih** [Vg 63]», nämligen (s. 242) »uttryck främst för den känslolintensitet, varmed ristaren uttalar

orden». W. Krause (*Runeninschriften im älteren Futhark*, 1937) slutligen skiljer definitivt på **alu** och **h**: »In **h** möchte ich am ehesten die Hagelrune als Symbol sehen, die Verderben über die den Grabfriede bedrohenden Mächte bringen soll».

Även om r. 1–3 **sir** råda olika meningar. Bugge förklarar dem som ett demonstrativpronomen uppkommet ur en parallellform till fsv. *sa*, nämligen *se (= ags. *se*) med tillfogad nom.-ändelse -*r*. Detta demonstrativpronomen skulle avse stenen själv, och hela inskriftens innehåll skulle vara »denne (Sten) er et Værn». Liksom alla andra forskare utgår Bugge från att stenens inskrift är fullständig. Jfr även A. Bæksted, *Målruner* (1952), s. 305. Jungner konstaterar (a. a. 1924), att någon nöjaktig förklaring av **sir** väl knappast är given, och han frågar sig, om det skulle kunna vara »en verbform, en tidigt i svagton reducerad pres. konj. *sijais* (got.) > **sir** 'vare du'». Han fortsätter: »Ristaren har då med tanke på den döde sagt till stenen: 'vare du ett värn'». I sina senare, ytterst kortfattade anteckningar vidhåller han sin uppfattning av texten men modifierar innehållet, synbarligen med tanke på att stenen kan ha burit runor före **sir**. Utan närmare kommentar har han antecknat: »... **sir aluh** '(Stilla?) må du vara; jag har värn'». Krause (a. a. 1937) ansluter sig i huvudsak till Jungners först uttalade mening och översätter: »Mögest Du (der Stein) ein Schutz (für das Grab) sein!»

Ehuru fyndomständigheterna intet bevisa om Kinnevestenens ursprungliga ändamål, anser Krause (a. a. 1937), att den med all sannolikhet har varit placerad inuti en grav, och Jungner fastslår (a. a. 1924): »Säkrare än någon annan av Västergötlands urnordiska runstenar har Kinneve-stenen samband med de döda, med döds kult.» De bygga förmodligen sin uppfattning, som förresten även L. F. A. Wimmer uttalar (*Die Runenschrift*, 1887, s. 308), på av Stephens (*ONRM* 3, 1884, s. 22) meddelade uppgifter, som han säger sig ha fått från den förste tillvaratagaren, komminister Joh. Lagerblom: »Several small gravemounds — now nearly ruined by agricultural improvement — are still left near the spot where the stone was pickt up, and it is clear that this piece must have come from one of the olden hows. Its minute size shows it to have lain *inside* the grave.» Och enligt Jungner »skulle icke blott Kinneve-stenens utan jämväl Noleby- och Vånga-stenarnas inskrifter [Vg 63 och 65] ha en magiskt-religiös innebörd, åsyfta gravens fredande eller hämnd över den dödes fiender. Stenarnas ringa storlek eller anspråkslösa form stämmer med att inskrifterna ej synas vända sig till människornas värld.»

S. Agrell har i *Runorna talmystik* (1927) tillagt Vg 134 talmagisk karaktär, en uppfattning som dock vederlagts av Bæksted a. a.

Även om den senaste uppfattningen av själva runorna och språkformerna synes vara acceptabel, måste inskriftens innehåll ändå förbli oklart. Stenens karaktär av skyddsmedel är utom tvivel, men frågan till vilkens båtnad ristaren har mejslat sin magiska skrift — en levandes eller en döds — kan icke med visshet besvaras.

Dateringen av Vg 134 är ganska osäker. Flertalet forskare hänför den dock till 600-talet.

135. Kinneve sn, Hassla by.

Litteratur: B 979, L 1327. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 62; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 159; K. Torin, *Register* 1875 (VFA); O. Montelius, *Svenska runstenar om färder österut* (i: *Fornvännen* 1914, s. 91, 124).

Avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 11), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 979).

Runstenen är nu försvunnen.

Enligt påskriften på U. Christoferssons teckning 1687 stod stenen »Wedh Hassle by. Frökinds häradt». Även träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Wid Hassla by, Frökinds härad.» I *Bautil* är Ortsbestämningen genom tryckfel »Haflaby». J. G. Liljegren registrerar stenen (L 1327) på »Hasle by» i Hassle sn, Vadsbo hd. Detta måste vara ett misstag. Den omtalade teckningens placering i Christoferssons handskrift gör det sannolikt, att stenen har stått vid Hassla by i Kinneve sn.

Uppgift om stenmaterialet saknas. Stenen synes ha varit c:a 1,50 m. hög och ristad på två angränsande sidor.

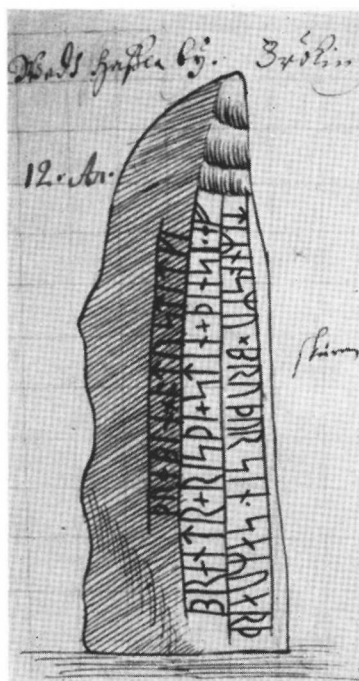

Fig. 228. Vg 135. Kinneve sn, Hassla by.
Efter teckning av Christofersson.

Fig. 229. Vg 135. Kinneve sn, Hassla by. Efter
träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 979).

Inskrift (enligt Christoferssons teckning):

brantr + rispi + stin + pinsi · eftir nosmu × brupur sin · sar uarþ prebin × o tustitki

Brandr resti sten þessi æftir Asmun[d](?), broður sinn. Sar varð drepinn a østrvegi(?).

»Brand reste denna sten efter Åsmund(?). Han blev dräpt i østerväg(?).»

Till läsningen: Troligen bör man räkna med åtminstone ett par felläsningar av tecknaren. 26–30 **nosmu** kan möjligen återge namnet *Asmund* (ack.). 26 **n** torde i så fall vara felläsning för ett skiljetecken ×. Efter 30 **u** kan ha funnits en **t**-runa, som förbisetts av tecknaren eller varit skadad. Runföljden 54–61 **tustitki** rymmer säkerligen också ett eller annat missuppfattat tecken. 54 **t** är måhända felläsning för **a**.

Namnet *Brandr* är känt från flera runinskrifter, se U 1026. Det är ursprungligen ett tillnamn, bildat av motsvarande appellativ med betydelsen 'stock' (se E. Hellquist i *Xenia Lideniana*, 1912, s. 98).

Om uttrycket *a østrvegi* se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1954, s. 23 f.

136. Kinneve sn, Svenstorp, Lillegården.

Pl. 114.

Litteratur: E. Magnusson, Ett nytt runstensfynd i Kinneveds socken (i: VFT 4: 9, 1935, s. 46 f.); Handlingar 1935, 1936, 1937 (restaureringsrapport) i ATA; H. Jungner, Nytt från Falbygdens runfront (i: Falbygden 3, 1936, s. 17 f.).

Äldre avbildning: J. Liedholm, blyertsskiss 1935 (ATA).

Runstenen står sedan 1937 rest i en stenbunden beteshage c:a 150 m. SSV om Svenstorp Lillegården, c:a 400 m. NNV om landsvägen Brismene–Kinnarp stn och c:a 1500 m. VNV om Kinneve kyrka. Stenen

hade tidigare stått på en blockrik moränholme i samma åker c:a 50 m. S om den nuvarande platsen. Omkring 1925 sprängdes den sönder för att sedan tjäna som material i en gärdesgård c:a 150 m. ÖSÖ om den nuvarande platsen. Den hade legat med inskriftssidan nedåt, och man hade först efter sprängningen observerat runorna. I samband med restaureringen av Vg 137 tillvaratogs i den nämnda gärdesgården ett 20-tal stenskrivar, varav några med runinskrift, vilka alla tillhört Vg 136. Inskriftsytan är icke fullständig, men en restaurering av stenen företogs detta oaktat 1936–37 genom Riksantikvarieämbetets försorg, varvid saknade partier av stenen ersattes med konststen.

Grovkornig, ljusröd gnejs. Höjd 2,30 m., bredd 0,90 m. Runorna äro ovanligt djupt och tydligt huggna, ehuru många äro helt eller delvis förstörda, ornament och ramlinjer äro svagare.

Inskrift:

... **ub - sati : stein : þen - . . . - - : sifa : bryþr - in - . . . - þa**

5 10 15 20 25 30

... *satti sten þenn[a] ... Sefa, brøðr sina, ... [go]ða.*

»... satte denna sten (efter ... och) Seve, sina bröder, (mycket) goda (män).»

Till läsningen: Av r. 1 ser man översta delen av en djup och tydlig hst samt bst som till **u**. 2 **b** är säker men saknar nedersta fjärdedelen. Sedan följer översta delen av en kraftig hst utan bst. Före 4 **s** synas i brottkanten huggningsspår, som möjligen tillhöra ett sk (nedersta punkten i **;**, väl högt ansatt). 10 **e** och 14 **e** äro tydligt stungna. Efter 15 **n** är stenen skadad, men det finns tydliga rester av följande runa, som sannolikt har varit **a**. Före 19 **s** syns nedre punkten i ett sk samt därförut vid undre ramlinjen tre tydliga, korta stavar, säkerligen rester av två runor, i det att de två första höra ihop och ha bildat nedre delen av ett **r** eller **u**. Av 19 **s** återstår nedre hälften med spår av övre leden t. v., hela mellanleden samt hela nedre leden t. h. Hst till r. 20 är bevarad till två tredjedelar, nedifrån räknat. Efter 30 **n** följer i brottkanten en tydligt huggen linje, som sannolikt är övre delen av hst i en **a**-runa. Före 33 **þ** finnas rester av en stav, nederdelen av en **u**-bst enligt sammanhanget. Efter 34 **a** kan nu icke något sk iakttagas.

Inskriftens tre första, skadade runor kunna exempelvis ha ingått i något av namnen *Gnupr*, *Gnupa*, *Tubbi*, *Ubbi*. Ett mansnamn *Sefi* förekommer även på Vg 193. En feminin motsvarighet finner man sannolikt på Sö 14 (**sifa** nom.) och Sö 96 (**sifur** gen.). Mansnamnet finns dessutom belagt från Uppland år 1296 (se Lundgren och Brates namnordbok) samt i ett par ortnamn.

Inskriftens anordning och ornamentala utstyrsel påminner om Vg 130.

137. Kinneve sn, Sörby. Nu vid Alarp.

Pl. 114.

Litteratur: B 978, L 1356, T 75. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 63; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 29 f. (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 120); G. Stephens, *ONRM* 2 (1867–68), s. 647; L. Kinberg i *VFT* 1: 2 (1869, nytr. 1938), s. 18 f.; N. Beckman i *VFT* 4: 1 (1920), s. 60; O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 367; E. Magnusson i *VFT* 4: 9 (1935), s. 46; *Falköpings tidn.* 3/6 1935; *Handlingar* 1935 (flyttningsrapport) i ATA; H. Jungner, *Nytt från Falbygdens runfront* (i: *Falbygden* 1936), s. 18 f.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte 2 renritningar för träsnitt (i KB F 1 7 a, bl. 7), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* samt B 978); Säve, bläckteckning (i a. a.); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 75); Magnusson a. a.; Jungner a. a.

Runstenen står rest c:a 2 km. V om Kinneve kyrka, vid Alarp N om landsvägen Grolanda–Värkumla mitt för det ställe, där vägen från Brismene utmynnar i nämnda väg.

Ulf Christoferssons teckning 1687 har överskriften: »Söderby Brosten. Frökin[ds] hära[dt]»; likaså träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*: »Söderby brosteen i Frökinds härad» (B 978: »Wid Söderby brosten»).

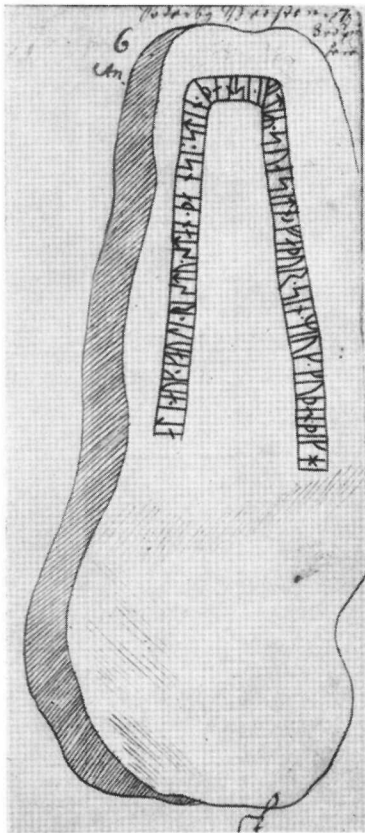

Fig. 230. Vg 137. Kinneve sn, Sörby.
Efter teckning av Christofersson.

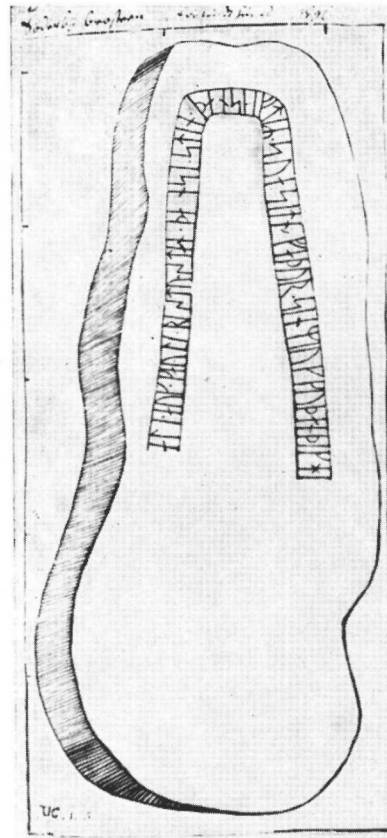

Fig. 231. Vg 137. Kinneve sn, Sörby. Efter
träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 978).

J. G. Liljegren (L 1356) för felaktigt runstenen till »Söderby socken» i Vilske härad, d. v. s. Sörby socken en mil i nordvästlig riktning från Kinneve kyrka.

P. A. Säve fann stenen 1863 »nyligen liggande jemt med vatten-ytan å östra sidan av bro-’gutan’ under bron öfver allmänna landsvägen, nära s. o. v. om Sörby gästgifvaregård i Kinneveds socken ... som år 1862, funnen der i närheten, inlades i bron o. dervid vådligen naggades i vestra kanten, men lyckligtvis utan att skada runorna. — Så liggande voro runorna å öfra ändan synliga, då denne *Runsten* uttogs ur den stenhvälfda bron (som genast åter uppbyggdes), släpades ur vattnet och träskdyn samt upprestes d. 14 Aug. d. å. [1863] närmast vester om bron och på s:a sidan om landsvägen, — allt för en kostnad af 32 Riksd. 25 öre Rmt.» Torin (1888) meddelar: »Denna sten lär ursprungligen funnits vid gården Alarp, hvarifrån den flyttats till Sörby för att användas till brobyggnad.» Hans redogörelse för stenens vidare öde ansluter sig helt till Säves.

Uppfattningen att stenen ursprungligen stått vid Alarp levde kvar i ortstraditionen ännu vid H. Jungners besök på platsen vid mitten av 1930-talet, och på dennes initiativ lät Riksantikvarieämbetet år 1935 flytta den till sin nuvarande plats, vilken av äldre ortsbor utpekades som den ungefärligen ursprungliga.

Christoferssons beteckning av runstenen som »Söderby Brosten» tyder dock på att den, K. Torins och H. Jungners på ortstraditionen grundade uppgifter till trots, kan göra anspråk på hemorts rätt i Sörby.

Rödaktig granit med insprängd kvarts. Höjd 2,12 m., bredd 0,88 m. Hällen är på båda sidorna plan och något tunnare upptill.

Stenens yta är ojämn, och det är stundom svårt att skilja mellan ristning och naturliga fördjupningar. Runslingan är enkelt u-formad. Runorna äro i allmänhet tämligen grunt och föga noggrant huggna. Detta gäller särskilt bistavarna.

Inskrift:

ali · auk · karli · risþu · stin · þansi · stin · þansi · iftir · firistin · faður · sin · miuk · kuþan þikn

Ali (Alli) ok Karli restu sten þanssi æftir Frösten, faður sinn, miok goðan þegn.

»Åle (Alle) och Karle reste denna sten efter Frösten, sin fader, en mycket god tägn.»

Till läsningen: Före 1 **a** finns intet säkert spår av sk. R. 4 har svag bst. R. 9 har av Torin lästs **u**. Skillnaden mellan **u** och **r** är stundom på stenen mycket liten, dock är den utpräglad i r. 51 och 52. Då r. 9 kan läsas **r**, och detta ger ett i Västergötland välkänt namn, torde **r**-läsningen vara den riktiga. T. v. om r. 10 finns intet spår av bst, runan har säkert varit **l**. Mellanleden i 14 **s** är svag. I 18 **t** finns intet säkert spår av v. bst. 20 **n** är lätt skadad genom en flagring t. v. om hst. Bst i 32 **n** är ensidig. 33 **s** har förlorat övre delen. 41 **i** är grund men säker. 42 **r** påminner om 9 **r**. Avståndet mellan 43 **i** och 44 **s** talar för ett sk mellan runorna, ehuru någon punkt nu ej säkert kan konstateras. Bistavarna i 45 **t** äro osäkra och oregelbundet tillsatta. 46 **i** är otydlig; något under mitten finns en grund fördjupning, som möjligen är spår av en punkt. 59 **k** och 60 **k** äro ej stungna, ej heller 66 **i** och 67 **k**. Efter 64 **n** finns intet sk.

Bland äldre läsningar märkas följande. Christofersson och *Bautil*: 9 **u**, 15 **t**, 19 **a**, 40–47 **suasitn**, 68 **h**. — Säve: 19 **a**, 28 **e**, 40 oläst, 46 sk i form av en punkt. — Torin: 9 **u**, 19 **a**, 28 **e**; namnet på den döde har Torin med tvekan läst **firistan**.

Upprepningen av **stin þansi** är säkerligen icke avsiktlig utan beror på vårdslöshet. Det är ett ristningsfel av ovanligt slag. Någon rimlig grund för K. Torins antagande, att uttrycket »synes afse tvenne särskilda stenar», finns icke.

Om namnet *Ali (Alli)*, som förekommer även på Vg 75, se Sm 19 och U 203. Namnet *Karli* återfinnes på Ög 44 och 201, kanske har det också funnits på Sm 34. Enligt Lind är namnet »sällsynt och tidigt ur bruk på Island», »mera gängse i Norge och fortlevande medeltiden ut». Från Danmark finnas några exempel. Bland de relativt få svenska beläggen kan nämnas lagmannen *Karlli. af Ezværri* (VgL IV: 14). R. 40–47 **firistin** motsvara sannolikt ack.-formen av *Fröstenn*. Om detta namn se Vg 67.

138. Vårkumla sn, kyrkogården.

Pl. 115.

Litteratur: B 977, L 1631. U. Christofersson 1687 i KB F 1 7 a, bl. 24; J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 60; P. Tham, Diverse Antiquariska Anteckningar (i: Bautil, tillh. kapt. E. Malmberg, Ulriksdal); Th. Ljunggren, Brev ^{30/11} 1792 t. P. Tham (ATA), Tydning (jämte ritning) i J. G. Liljegrens saml. av handskr. rör. runstenar 2 (ATA), i KB F m 26 a, s. 8; J. N. B. [von] Abrahamson, Märkeligheter paa Runestene (i: Antiquariske Annaler 2, 1815), s. 150 f.; J. G. Liljegren, Anteckningar rörande versar, skrefne med Runor (i: Det Skand. Litt. Selsk. Skrifter 17, 1820), s. 404, Runlära (1832), s. 85, 147 f.; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 32 (ATA, tr. i ATS 3, 1873 s. 121); L. Kinberg i VFT 1: 2 (1869, nytr. 1938), s. 17; E. Brate o. S. Bugge, Runverser (i: ATS 10, 1887–91), nr 131; H. EggertzHegardt, Kyrkoinventarieförteckning 1920 (ATA); S. Ek, Studier till den svenska folkvisans historia (i: Göteborgs Högskolas årsskrift 1931), s. 12; A. Blomberg, Medeltida gravstenar i Falköpingstrakten (i: Falbygden 2., 1933), s. 66; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 367; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 690; S. B. F. Jansson i Upplands runinskrifter 1: 2 (1943), s. 328.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 977 (i KB F 1 7 a, bl. 24), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 977); Ljunggren, bläckteckning 1796 (i Tham a. a.), bläckteckning (osign. och odat., i Liljegren, Saml. Msc:t Runir fol., nr 27, ATA), teckning (i Liljegrens saml. av handskr., se ovan); S. Welin, blyertsteckning (VFA); A. Blomberg, blyertsteckning 1928 (ATA), återgiven i a. a.

På Vårkumla kyrkogård, S om kyrkan, 2 m. Ö om vapenhuset, omedelbart Ö om den resta runstenen Vg 139 ligger en runristad gravsten, trefasad, tämligen hög.

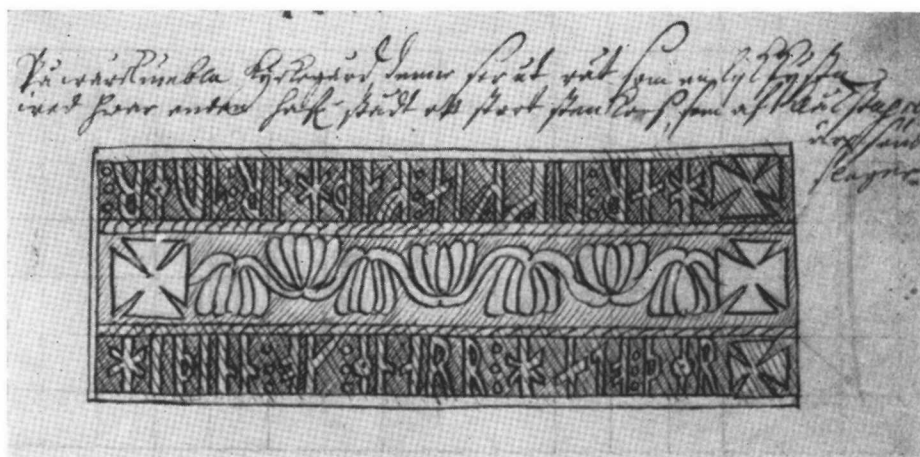

Fig. 232. Vg 138. Vårkumbla sn, kyrkogården. Efter teckning av Christofersson.

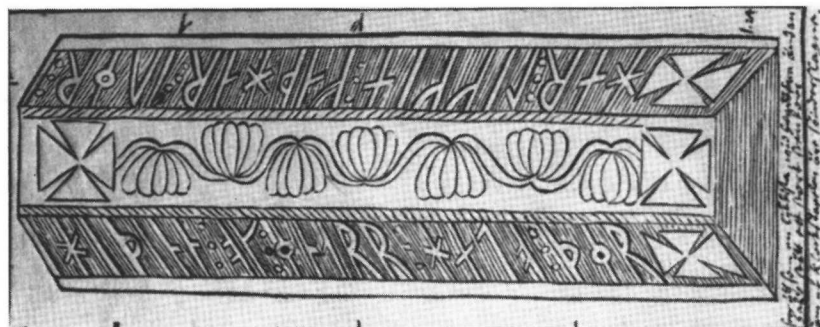

Fig. 233. Vg 138. Vårkumbla sn, kyrkogården. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 977).

»På Wårkumbla kyrkegård» låg gravstenen också vid U. Christoferssons besök 1687. »Denne ser ut rät som en lykkysta, wed hwar enden hade stådt ett stort stenkors, som ... äre sönderslagne», säger tecknaren. Träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »På Wårkumbla kyrkegård» (B 977: »På kyrkogården i Kumbla S.»; L 1631: »Wårdkumla kyrkogård»). 1792 finner emellertid Th. Ljunggren stenen i »Kyrkomuren», inmurad »under sud-Östra hörnet af Choret i Wårdkumla kyrka», »til en del skjuld af muren». Nu var den alltså endast delvis synlig. Denna belägenhet hade stenen till år 1934, då den uttogs ur muren i samband med kyrkans restaurering och erhöi sin nuvarande placering.

Sandsten. Längd 1,90 m., bredd 0,61 m. Huggningen är utförd i vacker relief (2–3–5 cm. hög). Mittpartiet är prytt med en ranka av kvastpalmetter och på sidorna begränsat av repstavar. Runinskriften är anbragt på de båda skråsidor. Vid mittpartiets båda ändar liksom vid inskriftens början och slut finnas reliefhuggna georgskors.

Inskrift:

✠ hær : liggia : fap̄har : tuer :
           5   10   15

hiþinn : ok [:] enarr : hæto : þer ✠
           20   25   30   35

Hær liggia fæðgar tver.

Hedinn ok Enarr heto þer.

»Hær ligga far och son, de två.

Hedin och Enar, de hette så.»

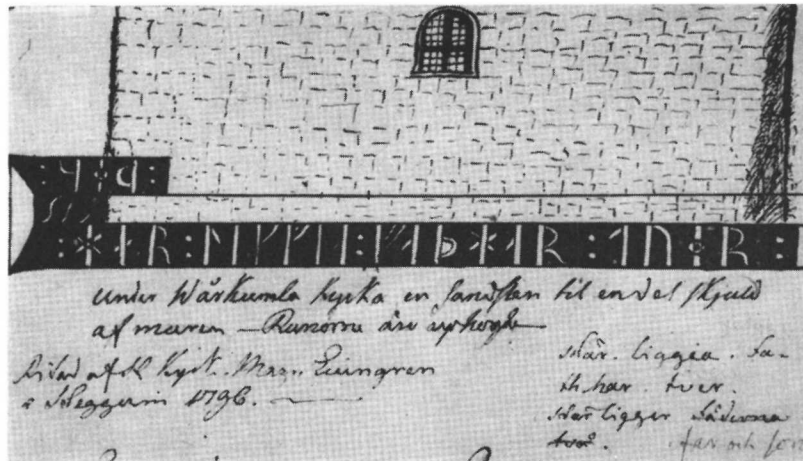

Fig. 234. Vg 138. Vårkumla sn, kyrkogården. Efter teckning av Ljunggren 1796.

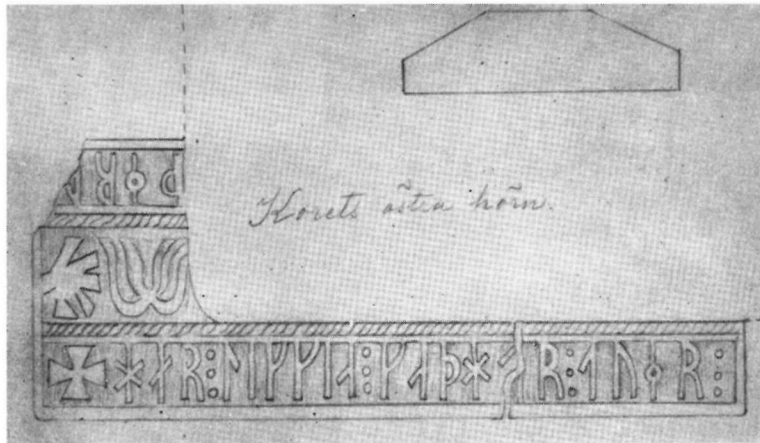

Fig. 235. Vg 138. Vårkumla sn, kyrkogården. Efter teckning av Blomberg.

Till läsningen: Hos Christofersson och i *Bautil* äro 6 och 7 **g** ostungna. — Ljunggren läser 6 **k**. För övrigt stämma tidigare läsningar med ovanstående.

»Indskriften innehåller to Verslinjer med Enderim, neppe med tilsigtet Allitteration», säger S. Bugge i *Runverser*. Förutom U 214, som av S. B. F. Jansson dateras till 1100-talets början, äro Vg 138 och Vg 144 de äldsta exemplen på svensk, slutrimmad vers. Alla tre inskrifterna visa dessutom — Bugges yttrande till trots — att känslan för det traditionella stavrimmet ännu icke släppt sitt grepp om dessa den tidigaste medeltidens poeter. Andra exempel på denna metriska övergångsform lämnas av Jansson under U 214 samt i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* 1 (1956), s. 31 f.

Om namnet *Hedinn*, som även förekommer på Vg 120, se Sm 8. *Enarr*, fisl. *Einarr*, har använts över hela Norden, dock med största utbredning västerut. Enligt Lind hör det »till de mest brukliga namnen både på Island och i Norge allt ifrån äldsta tider». En halländsk runristare skriver sig (DR 355, 355 a) **æinar**. Vidare finns namnet på DR 353 (**ennar**) samt möjligen på Ög 130 (**anari** ack.).

139. Vårkumla sn, kyrkogården.

Pl. 115, 116.

Litteratur: B 973, L 1358. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 60; P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 32 (ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 121); L. Kinberg i *VFT* 1: 2 (1869, nytr. 1938), s. 17; K. Torin, *Register* 1875 (VFA); H. Eggertz-Hegardt, *Kyrkoinventarieförteckning* 1920 (ATA); O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 367; *Handlingar* 1938 (restaureringsrapport) i ATA.

Äldre avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 jämte renritning för B 973 (i KB F 1 7 a, bl. 20), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 973); S. Welin, blyertsteckning (VFA).

Sedan 1938 står runstenen rest på Vårkumla kyrkogård S om kyrkan, strax Ö om vapenhuset.

Vid Ulf Christoferssons avbildning av stenen 1687 fanns den »På Wårekumbla kyrkegårdh». Denna platsuppgift föres vidare till träsnittet i J. Peringskiölds *Monumenta* och därifrån till B 973 och L 1358. Stenen förededde då samma skador som nu, d. v. s. den saknade rot och ett litet stycke upptill till vänster. Rest i egentlig mening har den sålunda icke kunnat vara vid detta tillfälle. P. A. Säve återfann den icke, men L. Kinberg uppger 1869, att den var »inlagd i grunden på södra sidan» med endast vänstra kanten av stenen synlig. Enligt kyrkoinventarieförteckningen 1920 låg den »I korssockeln». Runstensens placering i kyrkmuren bör ha ägt rum före 1792, jfr Vg 138. Den uttogs i samband med kyrkans restaurering 1934.

Rödgrå granit med röd ytpatina. Höjd 1,50 m., bredd 0,80 m. Genom avflagring ha betydande partier av stenen fått en ljusare färg. Förutom det övre vänstra hörnet är ett stycke nedtill bortslaget, varvid dels första delen av resarens namn, dels nedersta delen av slingan till höger försvunnit. På grund av att stenen sålunda saknar rot, har den uppställts på cementsockel och fastgjorts med järndubbar.

Inskrift:

... - utr : rispi : stin : þ - ... r : kuþmut : faþur : sin : ruku : su ... rþa : kuþan

5 10 15 20 25 30 35 40

... [g]otr(?) resti sten þ[annsi æfti]r Gudmund, faður sinn, Ruggu(?) su[n, ha]rða goðan.

»... göt(?) reste denna sten efter Gudmund, sin fader, Ruggas(?) son, en mycket god (man).»

Till läsningen: Före 2 **u** synes en obetydlig lämning av en bst, mest lik högra bst till **a**, grund och otydlig. Toppen på 3 **t** är bortvittrad, spår av bistavarnas ändpunkter äro bevarade. Övre delen av 4 **r** är bortvittrad. Endast undre punkten är bevarad i sk efter 4 **r** liksom i sk efter 9 **i**. Nedre delen av 16 **r** är bevarad. 17–19 **kuþ** äro säkra. 20 **m** är skadad upptill. 21–22 **ut** äro blott osäkert skönjbara i botten av ett avflagrat parti. 25 **þ** är genomgående tunn, mittpartiet av hst är borta. 26 **u** är svag men säker. Överdelen av 29 **i** är bortflagrad. 30 **n** synes svagt i flagringens botten. Av 36 **u** återstår nedre delen, grund. Efter det bortslagna stycket följa runfragment, som ingå i 37–39 **rþa**; av 37 **r** återstå stavarnas nederdelar, av 38 **þ** ett längre stycke av hst:s nederdel men inga spår av bst på grund av flagringen i kanten, av 39 **a** hela runan utom

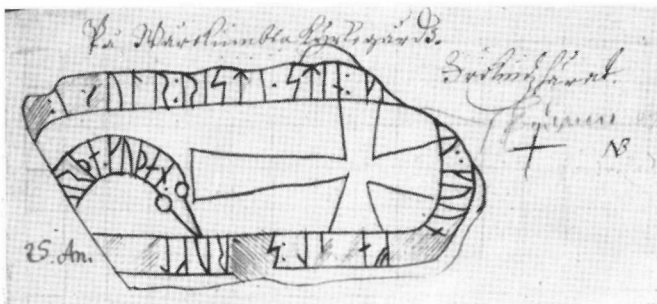

Fig. 236. Vg 139. Vårkumla sn, kyrkogården.
Efter teckning av Christofersson.

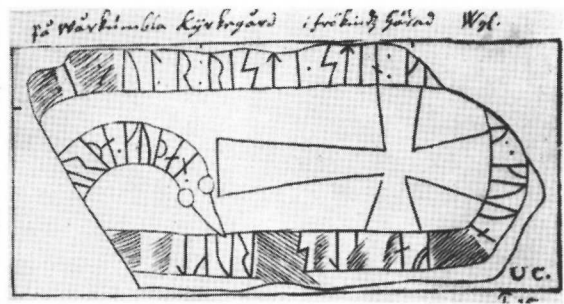
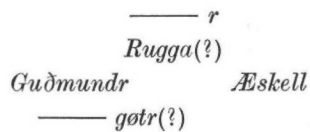

Fig. 237. Vg 139. Vårkumla sn, kyrkogården.
Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta* (B 973).

nedersta delen av bst. Efter nedre punkten i ett sk, vars övre punkt endast svagt skönjes i en flagring, följa 40–44 **kuþan**. Övre delen av bst i 41 **u** är bortflagrad. Efter 44 **n** finns en grund fördjupning, som icke gör intryck av att vara huggen.

Några av runorna ha missuppfattats av Christofersson, andra har han lämnat olästa: 3 **l**, 8 **t**, 19 **u**, 20 **n**, 21–22 och 25–26 olästa, 27 **l**, 29–30 olästa, 34 **l**, 35–36 olästa. Läsningen går oförändrad igen i *Bautil*.

Den döde Gudmund är möjligen samme man, som rest runstenen Vg 130 efter sin broder Eskil. Runografiska skäl göra det troligt, att samme ristare, Trygge(?), utfört de båda ristningarna. Gudmund uppges vara son till **ruku** (gen.). Runföljden avser sannolikt ett från norskt område som binamn känt *Rugga*, enligt Lind till betydelsen svarande mot nynor. *rugga* 'svær og fyldig person', även 'oforsigtig og uvorn krabat'. Emellertid bör det kanske nämnas, att ett fem. substantiv *ruka* med betydelsen 'liten människa', dialektalt förekommer i Småland och Östergötland (Rietz). Namnets sällsynthet ger stöd åt den förmodan, att **ruka** på Vg 149 är samme man, som nämnes på Vg 139. En sammanställning av namnbeståndet i Vg 130, 139 och 149 ger följande släkttavla:

Tyvänn tillåta icke de obetydliga resterna av namnen i första och sista ledet en tolkning. Stenarnas inbördes tidsföljd blir: Vg 149, 130, 139. Man saknar i denna serie det monument över *Rugga*, som man har all anledning räkna med ha funnits.

Vårkumla sn, kyrkan.

Enligt kyrkoinventarieförteckningen 1920 fanns vid nämnda tidpunkt i Vårkumla kyrkas korsockel ytterligare en gravsten, av sandsten, med oläsliga runor på skråkanten. Därmed avses den gravsten, som P. A. Säve (*Berättelse* 1863) beskriver ha »en svårtydd inskrift i något oregelbundna majuskler, af hvilken endast orden PRESBITER och HOMIN kunna med säkerhet urskiljas». Den behandlas av S. Gardell i *Gravmonument från Sveriges medeltid* (1937, rev. 1945), nr 637 a.

Vårkumla sn, Grännarp, se Vg 149.

Vartofta härad.

Vartofta härad gränsar i V till Redvägs, Frökinds och Vilske härad, i N till Gudhems och Kåkindes härad; i S går gränsen mot Jönköpings län, österut når häradet fram till Vättern. Det tillhörde under medeltiden Vartofta bo i Västergötlands sydöstra fjärding. I befolkningshänseende utgjorde det enligt stadgan om tingsböternas fördelning i ÄVgL ungefär $\frac{1}{16}$ av landskapet.

De 9 runinskrifterna (Vg 140–148) härröra från häradets nordvästra del och fördela sig på följande 4 socknar: Baltak 1, Mularp 1, Näs 4, Slöta 3. Övriga 36 socknar sakna stenar med runinskrift. Vg 149, nu i Vartofta-Åsaka sn, har hemortsrätt i Vårkumla sn, Frökinds hd, och har upptagits i redogörelsen för sistnämnda hd. Med hänsyn till planschäftet har inskriften dock behandlats i sin nummerordning.

Av de 9 runstenarna äro 8 liggande gravhällar: Vg 141–148; Vg 140 är en rest sten. 6 stenar (Vg 140–145) äro bevarade; 3 äro förkomna: Vg 146–148.

Av de bevarade 6 stenarna äro 2 (Vg 143, 144) fullständiga eller i det närmaste fullständiga. Detsamma är fallet med Vg 141 och 145, men stora ytskador göra, att inskrifterna på dessa äro nästan utplånade. Av 2 stenar (Vg 140, 142) återstå större fragment. Av de förkomna 3 stenarna känner man Vg 146 som hel, Vg 147 och 148 däremot som fragment.

Ingen runsten finns längre på ursprunglig plats. 4 av stenarna tillhöra Statens historiska museum (Vg 142–145).

Den tidigast observerade runinskriften är Vg 140, som upptecknats av Johannes Bureus 1628. Märkligt nog blev den sedan obeaktad ända fram till 1860-talet. Den finns varken i *Bautil* eller i Liljegrens *Runurkunder*. 1687 avtecknade Ulf Christofersson, Antikvitetskollegiets ritare, Vg 148. På 1600-talet hade sålunda 2 inskrifter blivit kända. Av dessa finns Vg 148 avbildad i J. Göransson, *Bautil* (1750). På 1700-talet fick man kännedom om ytterligare 2 inskrifter: Vg 146, 147. Dessa två jämte Vg 148 äro registrerade i J. G. Liljegren, *Runurkunder* (1833). De 4 gravstenarna från Näs sn (Vg 142–145) kommo i dagen under slutet av 1800-talet. 1916 gjordes det sista fyndet: Vg 141.

140. Baltaks sn, Madängsbro.

Pl. 116.

Litteratur: T 78. J. Bureus, KB F a 10: 2, s. 116 d, F a 5, nr 568, F e 17, s. 30 (den sistnämnda är en av okänd hand utförd avskrift av F a 5); C. J. Wahlberg, Brev ²⁸/₇, ²⁸/₈ 1863 t. Riksantikvarien (ATA); C. J. Ljungström, Brev ²⁰/₆ 1870 och ²⁵/₈ 1875 t. B. E. Hildebrand (ATA), Vartofta härad och staden Falköping (1877), s. 75 f.; Handlingar 1930–31 (restaureringsrapport) i ATA; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 383.

Äldre avbildningar: Bureus, bläckteckning (i F a 10: 2); C. J. Wahlberg, blyertsskiss [1863] (ATA); A. G. Ljungström, teckning återgiven i Ljungström, Vartofta härad; S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 78); K. E. Sahlström, foto 1931 (situationsbild, ATA).

Runstenen står sedan 1931 rest 35 m. SSV om Madängsbro i grässlätten V om landsvägen Madäng-Baltaks kyrka. Nederdelen av stenen saknas.

Den 5 febr. 1628 granskades det bevarade stenfragmentet av Johannes Bureus. Hans skiss av runinskriften har överskriften: »Lapis repertus in ponte fluvij villæ Maingen quæ est Parœciæ Etak» (F a 10: 2). I F a 5 rubriceras den: »Etak vti Maänge Bro».

Nästa gång stenen omtalas är 1863, då riksantikvarien B. E. Hildebrands uppmärksamhet fästes på dess belägenhet. Den betraktades då som nyfynd. C. J. Wahlberg sänder ²⁸/₇ en blyertsskiss och skriver: »Teckningen är resultatet af ett försök att afbilda en här i orten, denna sommar, funnen runsten. Wid rasering af Madängs bro, som skulle ombyggas, hittades den nemligen bland grundstenarne på botten af ån Tidan. Då den dels är ganska lång (5 fot o. 5 d. tum) dels af en stenart, som af allmogen anses för den hårdaste af alla, war det med knapp nöd, som stenen af Patron Beckmansson å Madängsholm kunde räddas från, att på ett eller annat sätt vid Brobyggnaden användas. Nu är den emellertid anbragd såsom prydnad på bron, der den vid ena sidan är fastnitad (i liggande ställning).» I brevet ²⁸/₈ 1863 tillägger han: »Oaktadt många efterfrågningar har det ej heller lyckats att få tag i någon som vet, hvar stenen blifvit tagen till Brobyggnaden. Stenarten hvaraf den är kallas af allmogen jernsten.» I brev den ²⁵/₈ 1875 till B. E. Hildebrand skriver C. J. Ljungström: »Denna Runsten har, såsom visas af nötning å densamma, legat i farväg, kanske ock legat som vandringssten innan här fanns någon bro. Då Madängsbro 1866 [skall vara 1863] ombyggdes hittades han i ett brokar, tillvaratogs och lades, såsom han ännu ligger, på den nya brons barrière. Nedra delen af stenen är afslagen och borta, och ehuru jag sökte kunde den icke finnas, äfvensom tillstädeskommande närboende bönder, som varit med om brobyggnaden, sade att den 'alldrig syntts till'.» Stenen avlägsnades ur bron i samband med dess ombyggnad 1930.

Gråblå, skiffrig bergart. Höjd 1,84 m., bredd 0,57 m. Ristningsytan är mycket sliten och slät. Delar av runorna liksom stora delar av ornamenten äro bortnötta. Ristningen är i allmänhet grund, till vissa delar dock tydlig.

Inskrift:

... × let + risa × sten + pena + ef - ir esku - - r ...

... let resa sten penna æftir Æsgø[t](?) ...

»... lät resa denna sten efter Äsgöt(?) ...»

Till läsningen: Före 1 I finnas säkra spår av högra armarna till ett sk, kryss. 2 e är djupt och tydligt stungen. 5 i är icke stungen. 10 e, 13 e och 16 e äro tydligt stungna. Efter 16 e äro topparna till samtliga runor utnötta. R. 17 har säkert varit f; nedre bst är tydlig; av den övre finns intet spår. R. 18 visar nu inga säkra spår av bistavar; möjligen kan man skönja högra delen av en t-bst. Bureus har läst t. Efter 19–20 ir finnas inga säkra spår av sk. Hst till r. 21 är, särskilt upptill, grund. Runan är sannolikt stungen med en något utdragen punkt, alltså snarare e än a. 22 s är säker. 23 k måste likaledes anses säker, om än bst är grund. 24 u(?) har djup hst; bst är böjd, nedtill tydlig, i mitten skönjbar, upptill ej att spåra. R. 25 har kvar blott nedersta delen av en hst. Intet motsäger, att runan varit t. Av sk mellan r. 25 och 26 finns intet säkert spår. Av r. 26 är allt bortslaget eller bortvittrat utom nederdelen av en stav, som i det hela synes gå vertikalt men nedtill gör en liten böjning åt vänster. Det synes vara en hst, vars bst legat i den stora fördjupningen upptill. Den har snarast varit f. Man skulle också kunna supplera 26 h (början till ett h[a]rpa), men då man i allmänhet finner ett släktskapsord före en sådan apposition är f att föredraga. Den sista runan är ett visserligen upptill skadat men dock säkert r.

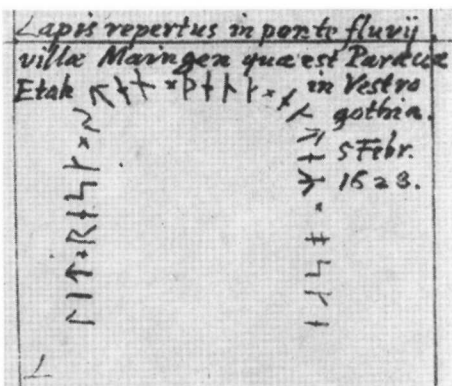

Fig. 238. Vg 140. Baltaks sn, Madängsbro. Efter teckning av Bureus.

Fig. 239. Hångsdala sn, Gisseberga. Runsten från sen tid. Efter Stephens, Gisseberga Runstenen (1864).

samlingar, se G. Brusewitz, brev ²⁹/₅ 1863 t. B. E. Hildebrand jämte teckning (ATA), Victor Rydberg i *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning* ¹⁵/₉ 1863, G. Stephens, *Gisseberga Runstenen* (i: *Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhets Samhälles Handl.*, ny tidsföljd, h. 9, 1864, s. 129 f.).

Hångsdala sn, prästgården.

K. Torins Register 1875 över försvunna runstenar upptar en »Runsten på Hångsdala prestgårds egor». Förmodligen åsyftas härmed en romansk, bladsirad gravsten utan runor, som står rest på prästgårdens ägor utanför norra kyrkogårdsmuren, eller måhända ett jordfast block med runinskrift, som nämnes i J. Fr. Mellin, *Beskrifning öfver Hångsdala* (1812), s. 156, och vilket av P. A. Säve i *Berättelse 1863*, s. 10, lokaliseras till Hångsdala »prestgårds åker, 'stadsgärdet'». Inskriften meddelar, att Torstanius Haquini Root, född i Hångsdala prästgård 9 augusti 1631, huggit runorna år 1668.

Härja sn.

Under rubriken Vartofta härad, Härja socken, i *Runurkunder* (1833) registrerar Liljegren nr 1357 »en sten, borttagen på 1770:talet, säges haft Runor». Uppgiften går tillbaka på följande uttalande av P. E. Lindskog i *En kortt beskrifning om Skara stift* 5 (1816), s. 232: »En stor, som förmenes, Runsten har stått ej långt från Härja, tills den på 1770-talet borttogs, hvilken efter berättelse, skall varit Konung Harjes Griftehäll».

Stenen har icke kunnat identifieras, och dess egenskap av runsten kan med skäl betvivlas.

141. Mularps sn, kyrkan.

Pl. 117.

Litteratur: A. Roland, PM ang. Mularps kyrka juni 1916 (ATA); Göteborgs Handels och Sjöfartstidning ³⁰/₆ 1916; VFT 3: 9–10 (1918), s. 117; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 374; Handlingar 1936–37 i ATA; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 677.

Äldre avbildning: Gardell a. a. 2 (1937, rev. 1946), s. 59.

Beträffande följande runor avviker Bureus' läsning från ovanstående: 2 **i**, 5 **e**, 18 **t**, 19 **e**, 21 **o**, 24 **i**. Torins läsning är i väsentliga delar lika med ovanstående, dock läses 21 **e** som ett punktformigt sk; 24 **u** och r. 26 äro olästa.

Ett namn *Æsgotr*, brukat vid sidan av det tämligen vanliga *Asgotr*, är icke tidigare känt. Begynnelse-runan (21) är något osäker och kan dessutom vara resultatet av felristning. Man bör därför icke utan vidare draga någon slutsats om en analogiskt efter *Asbiorn-Æsbiorn*, *Askell-Æskell* etc. begagnad, omljudd förled. Om *Asgotr* se Vg 66.

Runorna, som följa närmast efter namnet, torde ha inlett en bestämning till detta, t. ex. *frænda sinn* eller *harda godan dræng*.

Dimbo sn, prästgården.

Intill en gravhög 220 m. S 75° Ö om prästgården i Dimbo står enligt *Fornminnesinventeringen* 1927 en rest sten med runorna **bmf**. Ristningen är sentida.

Hångsdala sn, Gisseberga.

Om en runsten från sen tid funnen 1830 el. 1832 vid Gisseberga, Hångsdala sn, sedermera införlivad med Göteborgs museums

En tvåfasad, romansk gravsten med runinskrift förvaras i Mularps kyrkas vapenhus. Stenen, som är avslagen, är med järnkrampor fästad vid vapenhusets innervägg till vänster om ingången. Den påträffades 1916 av arkitekten A. Roland där den låg som trappsten vid västra ingången till kyrkan.

Sandsten. Bevarad längd 1,30 m., bredd 0,55 m. En järnkrok till dörrens fästande har slitit på stenen. Runinskriften, som är illa åtgången och delvis utplånad, är fördelad på tre rader, en rad på ena sidan om repstaven i stenens mittlinje, två på den andra. Fördjupningar, som kunde förmodas vara spår av runor, ilades tunt med kimrök av H. Jungner 1937. Utanför runraderna löper utefter översidans båda längsgående kanter en delvis starkt vittrad, reliefhuggen list med motiv av växtrankor, bl. a. kvastpalmetter.

Jungner har gjort följande förslag till rekonstruktion av inskriften:

erik · þorsson · lit · gira · hualfstin · þenn · ifir · kunnar · asursson : þat · er · ret · huarium . . . : risæ ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

ob · firir : biþia : bater . . . stetti · ur · eilþi

70 75 80 85 90 95

Erikr Þorsson let gæra hvalfsten þenna yfir Gunnar Assursson. Þat er rett hværium . . . resa up, fyrir biðia Pater . . . Standi ur eldi.

Runspåren äro överlag ytterst osäkra. Endast runföljden **firir : biþia** (r. 72–81 enl. Jungner) i mellersta raden kan någorlunda säkert urskiljas. Jungners läsning och tolkning i övrigt måste snarast betraktas som gissning.

Det bevarade inskriftsfragmentet har — som också Jungners förslag går ut på att visa — med all sannolikhet ingått i en uppmaning till förbön för den dödes själ. En vädjan av liknande slag återfinnes på Vg 76 och Vg 81.

142. Näs sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 117.

Litteratur: T 102. K. Torin, Register 1875 (VFA); Kyrkostämmoprotokoll ²⁶/₈ 1901 (avskr. i ATA); S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 699.

Äldre avbildningar: K. Pettersson, laverad teckning 1892 (ATA); VHAA:s Månadsblad 1903, fig. 9; S. Welin, teckning (VFA), träsnitt (i T 102); Gardell a. a. 2 (1937, rev. 1946), s. 131.

I Näs finnas nu inga runristningar kvar. Kyrkoinventariet 1829 innehåller följande notis, som avser vissa gravstenar, förmodligen även sådana med runinskrift. »På kyrkogården . . . hafva funnits flera grafstenshallar och grafstenar i form af ett likkistelock, af allmogen kallade Munkstenar; Men som desse till en del nedsjunkit i jorden och hindrade gräfningen för lik, så beslöto socknemännen vid Sockenstämma 1826 att desse Hallar och Stenar skulle bortrödjäs, hvilket och verkställdes. Några af dem användes till golf i Sacristian; de öfrige finnas ännu quar stående vid kyrkomuren.»

Den nuvarande kyrkan uppfördes år 1883. Före rivningen av den äldre kyrkan förvärvades 1877 två kistformiga gravstenar med runinskrift (Vg 143 och Vg 144, större fragmentet) av Statens historiska museum. År 1901 inköpte museet från församlingen dessutom en dopfont och ytterligare fem gravstenar och gravstensfragment, bland dem Vg 142 och Vg 145 samt det mindre fragmentet av Vg 144.

Vg 142 utgör överdelen av en korsprydd liljesten med reliefhuggen runinskrift. Den har alltså tidigare haft sin plats på Näs kyrkogård. Nu förvaras den i Statens historiska museum under inv.nr 11.508.

Sandsten. Längd 0,90 m., bredd 0,51 m., tjocklek 0,18 m. Till sin ornamentala formgivning påminner den starkt om Vg 99. Runinskriften är anbragt längs stenens övre kortsida. Själva kanten utgör bas för runorna.

Inskrift:

✠ ragnildr ✠

5

Ragnhildr.

»Ragnhild.»

Om namnet *Ragnhildr* se U 118 och 215.

143. Näs sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 118.

Litteratur: M. H. Hultin, Reseberättelse (odat. 1850-t.?, ATA); C. J. Ljungström, Wartyofta härad och staden Falköping (1877), s. 77 f.; G. Brusewitz, Brev ⁶/₈, ²⁰/₈ 1877 t. VHAA och B. E. Hildebrand (ATA); Handl. 1877 (SHM, Bil.); H. Hildebrand, Sveriges medeltid 3 (1898–1909), s. 420 f.; O. v. Friesen, Anteckningar [1904] (UUB); H. Jungner, Gudinnan Frigg och Als härad (1922), s. 411; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 681.

Äldre avbildningar: Ljungström a.a.; H. Hildebrand a.a.; E. Sörling, tuschteckning (ATA), återgiven i Gardell a.a. 2 (1937, rev. 1946), s. 62.

Denna reliefhuggna, trefasade gravsten med runinskrift har tidigare funnits på Näs kyrkogård »vid vapenhuset» (Hultin) men tillhör sedan 1877 Statens historiska museum, inv.nr 6.044: I. Se Vg 142.

Sandsten. Längd 1,70 m., bredd 0,49 m. Runorna äro anbragta på skråsidorna närmast mittfasen. Inramad av repstavar upptager denna en symmetrisk bladranka, ett stiliserat livsträdsornament, med ett kors som avslutning vid ena ändan och en fågel vid den andra, det sistnämnda motivet en symbol för den dödes själ.

Inskrift:

✠ hæ₅r : lig₁₀r : þorkel : rnksti ✠ | ✠ son : dahlanks : ok : steno ✠
15 20 25 30 35

Hær liggr Þorkell, yngsti sonn Daglang's ok Steno.

»Här ligger Torkel, Daglångs och Stenas yngste son.»

Till läsningen: Inskriften är på varje punkt tydlig. R. 2 har dubbelsidig n-bst. n-runorna i inskriften ha eljest genomgående, ensidiga bistavar; ristaren har alltså med den felaktiga runan avsett æ; jfr Vg 97. Mellersta punkten i sk efter 7 r är så gott som fullständigt borta i en grund spricka. 16 k och 29 k äro ej stungna. — O. v. Friesen: 12 i.

Daglangr och *Stena* äro eljest okända namn. Det förra är ursprungligen ett tillnamn (adj. *daglangr*). Det är sålunda icke ett sammansatt namn i vanlig mening. Av namn med *Dag-* som förled ha ett flertal ursprungligen poetisk karaktär, t.ex. fvn. *Dagbiort*, *Dagfari*, *Dagheiðr*, *Dagmær*, *Dagný*. *Daglangr* gör ett likartat intryck. Efterleden *-langr* är icke ovanlig i binamn, men sådana binamns förleder ha genomgående en konkretare betydelse, jfr *Haklangr* Vg 47.

144. Näs sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 119.

Litteratur: M. H. Hultin, Reseberättelse (odat. 1850-t.?, ATA); K. Torin, Register 1875 (VFA); G. Brusewitz, Brev ⁶/₈, ²⁰/₈ 1877 t. VHAA och B. E. Hildebrand (ATA); C. J. Ljungström, Wartyofta härad och staden Falköping (1877), s. 77 f.; K. Pettersson, Brev ¹⁵/₈ 1892 t. Riksantikvariens (ATA); Kyrkostämmoprotokoll ²⁶/₈ 1901 (avskr. i ATA); S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 680; I. Lindquist, Västgötalagens litterära bilagor (1941), s. 28; S. B. F. Jansson i Upplands runinskrifter 1: 2 (1943), s. 238.

Äldre avbildningar: Ljungström a.a.; Knut Pettersson, laverad teckning 1892 (det mindre stycket, ATA).

Denna trefasade, romanska gravsten med reliefhuggen runinskrift tillhör nu Statens historiska museum, inv.nr 6.044: 2 och 11.508. Det större stycket av stenen förvärvades av museet 1877, det mindre 1901. Enligt M. H. Hultins reseberättelse (1850-talet?) skulle gravstenen ha legat »i kyrkogårdsmuren invid porten», vilket bekräftas av att det avslagna, mindre fragmentet av samma sten påträffades »i kyrkogårdsmuren, då denna vid midten af 1880-talet lades om» (Pettersson). Se även Vg 142.

Sandsten. Längd 1,96 m., bredd 0,60 m. Runinskriften är anbragt på den kistformade hällens båda skråsidor närmast mittfasen. Denna upptages av en kvastpalmettranka med ett kors som avslutning vid vardera ändan.

Inskrift:

✠ **byrr** : **ligr** : **innan** : **þessi** : **þro** : **gub** : **givi** : **sial** : **hans** : **glæpi** : **ok**[:] **ro** ✠

5   10   15   20   25   30   35   40   45

Byrr liggr innan þessi þro.

Gud givi sial hans glæði ok ro.

»Byrr ligger i denna kista. Gud give hans själ glädje och ro.»

Till läsningen: Inskriften är på varje punkt tydlig. Brottet går igenom **3 r**; övre delen av hst har gått förlorad i detta brott. Endast övre delen av **25 g** är bevarad. **27 v** är tydligt stungen med en liten rund ring i nedre bst. Bst i **31 a** är delvis bortslagen. Punkten i **37 g** är fullt säker men något vittrad. Nedre delarna av hst i **42 o**, **43 k** och **44 r** äro bortfallna.

Inskriften utgör i likhet med Vg 138 exempel på en intressant, poetisk övergångsform. Reminiscenser från allitterationsprincipen äro ännu bevarade i den för övrigt slutrimmade versen. Se Vg 138 samt U 214.

Byrr är enligt Lind känt som binamn i ett enda sent exempel, *Ion byrs* (DN IV 175³⁵, Orknö? 1332). Det sammanställs av Lind med fisl. *byrr* 'gynnsam vind'.

Þro f. 'kista', fisl. *þró* 'urholkad stock el. sten', *steinþró* 'gravkista av sten', förekommer i formen **sten:þru** på L 1233 (Nävelsjö sn, Småland).

145. Näs sn, kyrkogården. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 120.

Litteratur: Kyrkostämmoprotokoll ²⁶/₈ 1901 (avskr. i ATA); S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), nr 702.

Äldre avbildningar: Knut Pettersson, 2 blyertsteckningar (ATA, den ena, dat. 1892, återgiven i Gardell a. a. 2, 1937, rev. 1946, s. 79); VHAA:s månadsblad 1903, fig. 12.

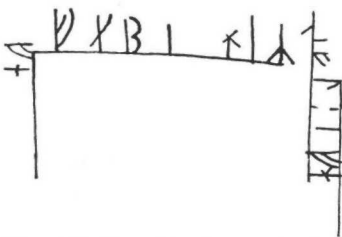

Fig. 240. Vg 145. Näs sn, kyrkogården. Efter teckning av H. Faith-Ell 1954.

Denna rektangulära gravsten, prydd med ett kors i lågre relief och ristade runor, inköptes 1901 från Näs församling av Statens historiska museum. Den har inv.nr 11.508.

Sandsten. Längd 1,70 m., bredd 0,49-0,47 m. Det huggna korset är ett stiliserat krucifix med svaga och otydliga ornament. Man urskiljer under en medaljong svaga spår av en Kristusfigur. Huvudet är en cirkel, händerna upplöses i ornament, benen äro otydliga. Runorna synas icke ge läsbar mening; se fig. 240.

146. Slöta sn, kyrkan.

Litteratur: L 1638. Th. Ljunggren, Sochnebeskrifning öfver Slöta och Karleby sochnar 1784, s. 39 (KB M 98: 1), Liber excerptorum ex antiquis rerum sviogothicorum scriptoribus, s. 23 f. (KB F m 26 a), Brev aug. 1792 t. P. Tham (ATA, tr. i VHAA:s Månadsblad 1879, s. 25 f.); C. G. G. Hilfeling, Dagbok på en resa i Westergötland 1788, s. 13 (ATA, tr. i VFT 5: 2, 1942, s. 83), Resa 1788, s. 29 (red. av P. Tham 1791 i KB F m 57: 1); J. G. Liljegren, Runlära (1832) s. 148; G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 111 (ATA); P. A. Säve, Berättelse 1863, s. 32 (ATA, tr. i ATS 3, 1873, s. 119); G. Werner, Grafstenar från Medeltiden i Westergötland, s. 3 (odat. ATA); G. Stephens, ONRM I (1866–67), s. 457 f.; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 684.

Avbildningar: Ljunggren, bläckteckning (i F m 26 a), d:o (i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, ATA); Hilfeling, bläckteckning (i Dagbok 1788, återgiven i VFT 5: 2, s. 83); Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., F m 57: 1, återgiven i Stephens a. a. samt i Gardell a. a. 2, 1937, rev. 1946, s. 55); Liljegren, kopia av föreg. (i Fullständig Bautil); Hilfeling(?), teckning (VFA).

Denna kistformade gravsten med både runor och latinska bokstäver är nu försvunnen och har förgäves efterforskats. Om stenen skriver prosten Th. Ljunggren i F m 26 a: »Denne stenen fants liggande tvärts öfver Kyrkodörren i den gamla Slöta Kyrka i Wartofta härad, då den År 1786 nedrefs, där han legat minst 600 År med murbruk öfverdragen». I brevet till Tham 1792 tillägger han: »ligger än kvar på Kyrkogården därstädes». C. G. G. Hilfeling fann den också 1788 »På Slöta kyrkogård», men noterar samtidigt, att den tidigare »Suttit öfver gamla södra kyrkodören i Slöta». G. Brusewitz, P. A. Säve och H. Werner ha emellertid alla sökt den förgäves.

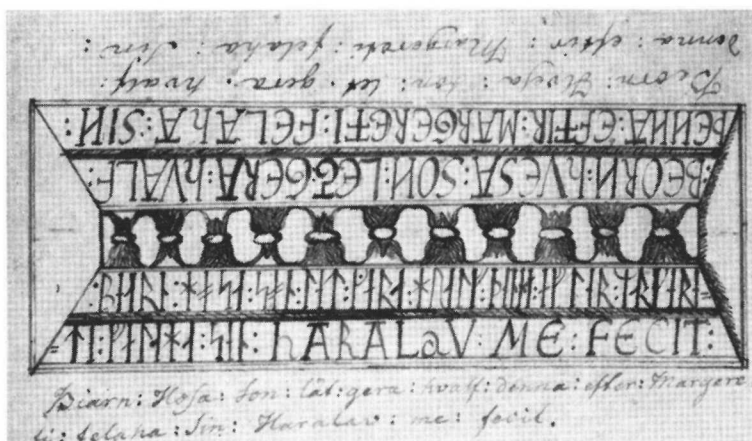

Fig. 241. Vg 146. Slöta sn, kyrkan. Efter teckning av Ljunggren i F m 26 a.

Fig. 242. Vg 146. Slöta sn, kyrkan. Efter teckning av Ljunggren i Fullständig Bautil.

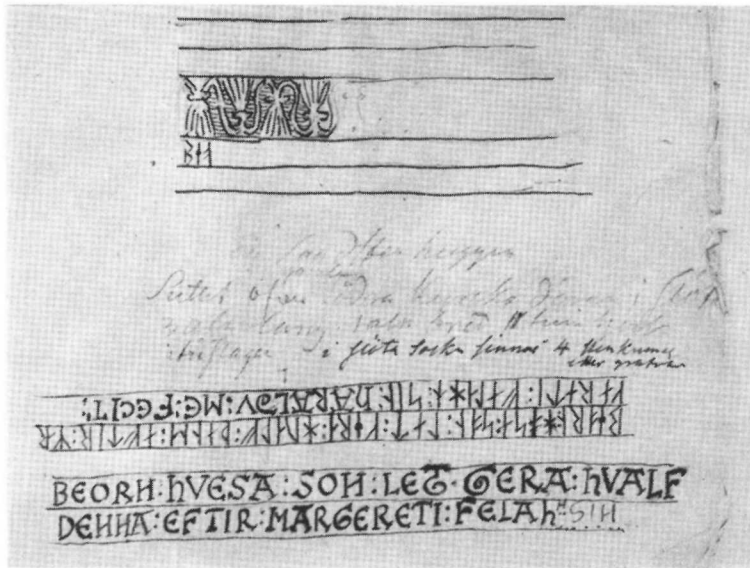

Fig. 243. Vg 146. Slöta sn, kyrkan. Efter teckning av Hilfeling.

Sandsten. »Stenen är 3 alnar lång. Bred 1 aln, tiöckleken på midten 11 tum, för öfrigt midt ituslagen» (Hilfeling), »afslogs vid nedbrytningen» enligt Ljunggren. Stenen har förmodligen varit femfasad. Mittfasen har haft en dekoration av reliefhuggna kvastpalmetter. De två skråsidorna på ömse sidor om denna har burit inskrift, på ena sidan runor samt stenhuggarnas signatur med latinska bokstäver, på den andra en mot runinskriften svarande text med latinska bokstäver.

Inskrift (enl. Hilfelings teckning i *Dagbok* 1788):

beorn : hōsa : son : læt : kera : hualf : þænna : æftir · mār̄kæræti : fælahq̄ : sin :
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

Biorn Hōssa sonn læt gæra hualf þenna æftir Margareti, felaga sinn.

»Björn, Hösses son, lät göra denna gravvård efter Margareta, sin maka.»

Till läsningen: R. 48 är något oklar på Hilfelings teckning. Möjligen skulle han ha läst den **an**. Så har Liljegren uppfattat den. Motsvarande del av bokstavsskriften är även den otydlig.

Om namnet *Hōssi* se U 77.

Det är anmärkningsvärt och såvitt bekant enastående att finna *felagi* m. använt i betydelsen 'hustru'.

Omedelbart efter runinskriften följer signaturen med latinska bokstäver: HARALDV : ME : FECIT och på den andra sidan den text med latinska bokstäver som direkt svarar mot runinskriften: BEORN : HVE SA : SON : LET : GERA : HVALF DENNA : EFTIR : MARGERETI : FELAH SIN.

Om stensemästaren Harald se A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria* 1 (1944), s. 138, samt E. Fischer, *Västergötlands kyrkliga konst* (1920), s. 94 f.

147. Slöta sn, kyrkan.

Litteratur: L 1691. Th. Ljunggren, Sochnebeskrifning öfver Slöta och Karleby sochnar 1784, s. 39 (KB M 98: 1), Liber excerptorum ex antiquis rerum sviogothicorum scriptoribus, s. 25 (KB F m 26 a), Anteckning på bild i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA), jfr VHAA:s Månadsblad 1879, s. 30; G. Brusewitz, Westergötland 1862, s. 111 f. (ATA); Handlingar 1935 i ATA; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid I (1937, rev. 1945), nr 663.

Avbildningar: Ljunggren, bläckteckning (i F m 26 a), d:o (i Liljegrens Fullständig Bautil).

Fig. 244. Vg 147. Slöta sn, kyrkan.
Efter teckning av Ljunggren i F m 26 a.

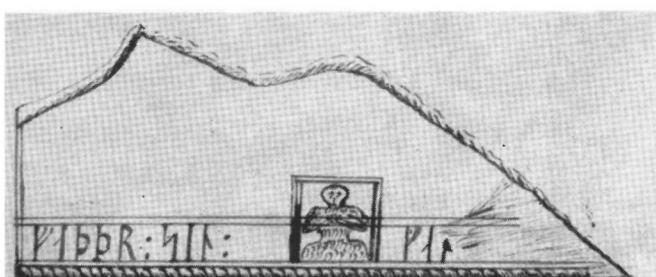

Fig. 245. Vg 147. Slöta sn, kyrkan.
Efter teckning av Ljunggren i Fullständig Bautil.

Runstensfragmentet är nu försvunnet och har förgäves efterforskats. Th. Ljunggren beskriver det som »Sönderslagen Runsten, funnen i kyrkobalken i Slöta 1787, då sten däraf togs till Kyrkobyggnaden» (*Fullständig Bautil*). I M 98: 1 noterar han, att fragmentet »blifvit lagt i kyrkomuren». G. Brusewitz sökte det 1862 förgäves.

»Sandsten» (enligt Ljunggren). Om stenens storlek finnes intet antecknat i källorna.
Inskrift (enligt Ljunggrens teckning i *Fullständig Bautil*):

... fap̄pr : sin : [bild] gan ...
                  5   10

... faður sinn ...

»... sin fader ...»

Till läsningen: Sk efter 5 r finns ej utsatt på teckningen i KB F m 26 a; däremot finns sk i form av två punkter före 1 f och 9 g.

148. Slöta sn, kyrkan.

Litteratur: B 999, L 1561. J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 67; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 148; G. Brusewitz, *Westergötland* 1862, s. 111 (ATA); *Handlingar* 1935 i ATA; S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid* I (1937, rev. 1945), nr 662.

Avbildningar: U. Christofersson, bläckteckning 1687 (i KB F 1 7 a, bl. 25), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 999).

Runstensfragmentet är nu försvunnet och har förgäves efterforskats. Enligt U. Christofersson 1687 skulle det finnas »I Slöta wapnhuus». G. Brusewitz' sökande efter stenen 1862 blev resultatöst.

Material och storlek anges icke i källorna, men att döma av bilden i *Bautil* har fragmentets längd varit c:a 1,20 m. och bredd c:a 0,50 m. Inskriften fyller på bilden två parallella slingor på ömse sidor om det ornamentala korsets stam. Början av inskriften innehåller nedan redovisade runföljd; resten utgöres av en mängd runtecken, som icke ge någon mening och helt visst i många fall äro missuppfattade.

Inskrift (enligt Christoferssons teckning):

... ri : sten ... sun ...
                  5

... [gæ]ra(?) sten ... sun ...

»... (lät) göra(?) (denna) sten (efter ..., sin) son ...»

Fig. 246. Vg 148. Slöta sn, kyrkan.
Efter teckning av Christofersson.

Fig. 247. Vg 148. Slöta sn, kyrkan.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 999).

149. Vartofta-Åsaka sn, Åsakatorp. Tidigare vid Grännarp, Vårkumla sn.

Pl. 120.

Litteratur: L 1359, T 103. O. Sundholm, Anteckning i Sundholmska saml. 95–96 (Stifts- och Landsbibl., Skara); M. H. Hultin, Reseberättelse (odat., 1850-talet?, ATA); C. J. Ljungström, Redvägs härad (1861), s. 34, Vartofta härad och staden Falköping (1877), s. 79; L. Kinberg i VFT 1: 2, s. 17 f. (1869, nytr. 1938); H. Jungner, Gudinnan Frigg och Als härad (1922), s. 326 noten; Fornminnesinventering 1928 (ATA); O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 367, 372; Handlingar 1935 i ATA.

Äldre avbildningar: Sundholm, bläckskiss (i a. a.); teckning av okänd (i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, ATA); J. A. Elfman, blyertsteckning (VFA); S. Welin, tuschteckning (VFA), träsnitt (i T 103).

Runstenen, av vilken endast nedre delen är känd och i behåll, står nu rest på Jungfrukullen 700 m. S om Vartofta-Åsaka kyrka och 150 m. NNV om Åsakatorp, 15 m. Ö om landsvägen till Kyrkeslätt.

I prosten O. Sundholms beskrivning över Vartofta-Åsaka från början av 1800-talet meddelas följande angående stenen: »Af Runskrifter skulle denna Församling icke kunna upvisa något Exempel, om ej för et par år sedan en afbruten Runsten blifvit flyttad från Frälse Hemmanet Grännarp i Vårkumla Sockn, der han tjent til Häll utan för en Stalldörr, til Säteriet Torp. Stenen som nu är uprest på en kulle, uti detta Säteriets Norra Gärde, har varit väl ristad; men tiden eller Våldsverkarens hand har ej lämnat oss mer än denna ofullständiga figur och inscription.» Vidare har J. G. Liljegren på en teckning i *Fullständig Bautil*

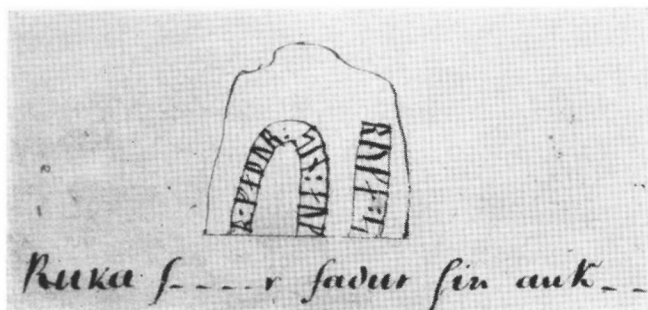

Fig. 248. Vg 149. Vartofta-Åsaka sn, Åsakatorp.
Efter teckning av Sundholm.

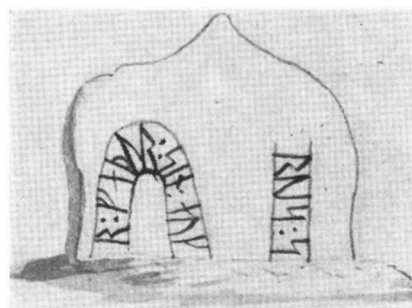

Fig. 249. Vg 149. Vartofta-Åsaka sn, Åsakatorp.
Efter teckning i Fullständig Bautil.

noterat: »Flyttad från Wårdkumla S till Grännarp der den legat vid ett stall; sedan är den uprest vid säteriet Torp, der den länge legat.» Liljegren anser Grännarp ligga i Åsaka sn, vilket även framgår av anmärkningen till L 1359. Utan att källan finns angiven, är det sannolikt Sundholms uppgift, som — ehuru delvis vantolkad — Liljegren grundar sig på.

C. J. Ljungström har en annan uppfattning om stenens tidigare placering. »Åsaka pastorats mest framstående fornminne är 'Jungfrukullen' vid Åsaka torp, der sägen är att i pesttid en jungfru blifvit satt qvick i jord. Kullen innehåller dock en gånggrift samt har fotkedja och på densamme är ställd öfra delen af en Runsten, som hit flyttats från Stakslunda nära, men i Redvägs härad belägna gård.» Stakslunda ligger V om Ätran, vilket antagligen föranlett Ljungström att ge stenen hemortsrätt i grannhäradet.

K. Torin slutligen, som förmodligen också direkt eller indirekt stöder sig på Sundholms uppgift, säger: »Enligt en anteckning i pastorsarkivet är stenen ditförd från hemmanet Grännarp i Vårkumla socken och Frökinds härad.»

Av Sundholms uppgift, nästan samtida med runstenens förflyttning — tillika det äldsta belägget — framgår sålunda, att stenen tidigare funnits i Vårkumla sn vid Grännarp, som tröskelhäll utanför stallbyggnaden, och i slutet av 1700-talet flyttats c:a 3 km. i sydöstlig riktning till Åsakatorp i Vartofta-Åsaka sn.

Grå granit. Höjd 0,75 m., bredd 1 m.

Inskrift:

: ruka : sa . . . r : fap̄ur : sin : auk : - . . .

Rugga(?) satti . . . , fad̄ur sinn, ok . . .

»Rugga(?) satte (denna sten efter) . . . , sin fader, och . . .»

Till läsningen: Före 1 **r** finnas mycket otydliga spår av sk. 1-2 **ru** äro grunda genom nötning. Första delen av bst till 6 **a** är bevarad. Snett ovanför översta punkten i sk efter 18 **k** ser man spår av huggning, som torde vara slutet av v. bst till en **t**-runa (19). — Torin har samma läsning som ovanstående.

Namnet på mannen, som reste runstenen, kan vara *Rugga*. Det är förmodligen samme man som på Vg 139 nämnes som Gudmunds fader. Se vidare Vg 139.